

Kalevi Heinilä

Liikunta- ja urheilukulttuurimme

Eilen - tänään - huomenna

The background of the page is a dark green color. It features a complex, abstract pattern of overlapping, wavy, organic shapes in various shades of green, ranging from a very dark forest green to a bright, almost neon green. These shapes create a sense of movement and depth, resembling stylized waves or flowing fabric. The overall effect is modern and dynamic.

LIIKUNTA- JA URHEILUKULTTUURIMME
EILEN-TÄNÄÄN-HUOMENNA

KALEVI HEINILÄ

LIIKUNTA- JA URHEILUKULTTUURIMME
EILEN-TÄNÄÄN-HUOMENNA

Verkkoversio julkaistu oikeudenomistajien
ja Kaapelin (ent. Lasipalatsin) Mediakeskuksen
(Kirja kerrallaan) luvalla.

URN:ISBN:978-951-39-9431-0
ISBN 978-951-39-9431-0 (PDF)

Jyväskylän yliopisto, 2022

©Kalevi Heinilä
Kirja kerrallaan, Helsinki 2010

ISBN 978-952-92-6840-5

ESIPUHE JA -VAROITE!

*“Suo minulle ihmeellinen kyky oivaltaa,
että kenties minäkin saatan mahdollisesti
olla joskus väärässä”*

Tämän kirjan lukijan on syytä suhtautua vakavasti tähän “vanhemman virkamiehen rukouksesta” lainattuun varaukseen. Kirja sisältää mm. poikkeavia käsityksiä suomalaisesta urheilusta. Lukijan on syytä varautua myös kohtaamaan sellaista epäsovinnasta liikuntakulttuurimme tilan tarkastelua, joka paikoin sarkasmilla höystettynä voi aiheuttaa verenpaineen nousua. Kirjaa ei tästä syystä voi suositella ns. yhden totuuden urheilumiehille. Koska kirjassa luodetaan myös liikuntakulttuurimme tulevaisuutta, varoitus on siinäkin paikallaan ja siitäkin huolimatta, että kirjoittaja on vuosikymmenien aikana osoittanut todistettavasti ehkä parempia profetoimisen kuin yliopistovirkansa edellyttämää professorin pätevyyttä.

Liikuntakulttuuri edustaa lähinnä ruumiin liikettä ja ruumiin kieltä. Se on ennenkaikkea *toimintakulttuuria*, jossa koko ajan tapahtuu jotain. Ehkäpä juuri tästä syystä myös avarampi hengenviljely ja luovuuden harjoittaminen jäävät helposti taka-alalle tai pysähtyvät kellumaan paikoilleen liikunta- ja urheiluteknologian ravinnerikkaisiin pintavesiin. Liikuntakulttuurihan on täynnä lajikohtaista nippelitietoa ja -oppia, joka hallitsee järjestöjen tietoliikennettä ja median välittämää urheilujournalismia. Tämä täyttää myös urheilukirjallisuuden sisällön ja selittää urheilujohtajien heikon osallistumisen alansa julkiseen keskusteluun yleensä ja arvokeskusteluun eritoten. Virolainen kirjailija Jaan Kaplinskyn aforismi: *ajatelen - olen toisinajattelija*, saakin herkästi katetta urheilun maail-

massa, jossa ISO VELI Lausannesta käsin kauko-ohjaa paljossa ajattelua ja alan kehitystä.

Maailma ja elämisen olosuhteet muuttuvat. Kaikki tämä aiheuttaa muutospaineita myös yhteiskunnan liikuntakulttuurissa. Nykypäivän suuri puheenaihe on *globalisoituminen*. Urheilussa globalisoituminen lienee edennyt pisimmälle ja sen kilpailukykyyn kohdistamat haasteet tuntuvat kaikessa kansainvälisessä urheilussa ja erityisesti Suomen kaltaisen pienen maan huippu-urheilussa. Näitä haasteita pyritään erittelemään ja arvioimaan kirjassa kokonaisvaltaisesti ja samalla huippu-urheilun 100 -vuotisen kehityshistorian valossa.

Yhteiskuntakehityksen myötä liikuntakulttuurin tehtäväalue on laajentunut ja nuorten hallitsema kilpaurheilu on laajenemassa koko kansan liikuntakulttuuriksi. Tämä kehitys synnyttää väistämättä kysymyksen yhteiskunnan voimavarojen tarkoituksellisuudesta allokoinnista eri tehtäväaloille, mutta myös kysymyksen liikuntahallinnon järjestämisestä tavalla, joka antaisi eri tehtäväaloille parhaat kehitysmahdollisuudet. Näitäkin ajankohtaisia mutta samalla kiperiä kysymyksiä lähestytään kirjassa, jossa otetaan kantaa myös liikuntakulttuurimme tulevaisuuden linjavalintoihin erityisesti *kestävän kehityksen* turvaamiseksi. Tulevaisuuden näkymiä varjostaa tietysti huippu-urheilumme lisääntyvät vaikeudet kilpailukykyensä säilyttämiseksi ja heikkenevät menestysmahdollisuudet, mutta toisaalta tulopuolella on nähtävä liikunnan lisääntyvät ja monipuolistuvat tehtävät kaikkien kansalaisryhmien ja samalla koko yhteiskunnan hyvinvoinnin edistämiseksi. Kun näissä haasteissa onnistutaan, liikunnan yhteiskunnallinen merkitys voi nykyisestäään vielä huomattavasti kasvaa. Tähän profetiaan luotetaan

Espoossa 1.1.2010

P.S. Kirjoittaja on "unilukkarina" osallistunut myös julkiseen keskusteluun ajankohtaisista, urheilua koskevista kysymyksistä. Näitä päivälehdissä julkaistuja mielipidekirjoituksia on sijoitettu pirsteeksi "harmaan" asiatekstin yhteyteen.

Alustava käsikirjoitus valmistui jo viitisen vuotta sitten. Etsittyäni turhaan itse asiasta kiinnostunutta kustantajaa julkaisen sen omakustanteena ja samalla *viimeisenä* kattavana puheenvuoronani liikunta- ja urheilukulttuurin alalta.

SISÄLLYS

URHEILU-LIIKUNTA	13
Urheilu nuoren kansakunnan asialla	13
Liikunta jokapäiväisenä leipänä	15
Uusia virikkeitä	17
Liikunta kansalaisyhteiskunnaksi	20
Liikunnan peruskäsitykset	24
Liikuntasosialisaatio	29
1. Leikki sosiaalistajana	30
2. Koti ja koulu	32
3. Vertaisryhmät, yhdistykset ja “merkityshenkilöt ”	33
4. Media taustavaikuttajana	35
Liikuntaosallistuminen	38
KILPAILEVA IHMINEN - <i>HOMO CERTANS</i>	40
Kilpaurheilu	42
1. Voittamisen arvonlisä	42
2. Mitalin toinen puoli	45
3. Kilpailun tarkoitus	47
4. Kilpailu testinä	48
5. Kilpailun testiluotettavuus	50
Kilpailu prosessina	53
1. Kilpailun vaatimustaso	53
2. Kilpailu prosessina	54
3. Urheilun voimanlähteet	57
4. Media mahtitekijänä	59
Kilpailun totaalistuminen	66
1. Voimavarojen mobilisointi.	68
2. Huippu-urheilun tuotantojärjestelmä	76
3. Roolisitoutuminen	79
3.1. Terveys- ja tapaturmariskit	82
3.2. Uran lyhytkestoisuus	83

3.3. Uran epävarmuustekijät	85
4. Avainroolien ammattimaistuminen	86
5. Järjestelmien välinen kilpailu	88
6. Kilpailun eetos	94
Väärinpeluun aika	97
1. Urheilun demoralisoituminen	98
2. Huippu-urheilun piilorakenne	99
3. Väärinpeluun lähteitä	100
4. Suomalaiset väärinpelaajina	103
5. Kansan asialla?	110
Rahan valtaa urheilussa	114
1. Paavo Nurmi esikuvana	115
2. Raha markkinavoimana	117
3. Kilpavarustelu - kasvava rahantarve	117
4. Raha menestystekijänä	119
5. Raha säätelee johtajuutta	120
6. Raha kohtalonkysymyksenä	121
Kilpailun säätely	123
1. Kilpailun itsesäätely	124
2. Kilpailun ulkoinen kontrolli	126
3. Valheenpaljastus käynnistyy	129
4. Oikeusviranomaiset	135
5. Poliisiviranomaiset	136
6. Media ja urheilun säätely	138
7. Johdon säätelyvastuu	139
Huippu-urheilu ja kasvun ideologia	145
JOHTAJUUS	152
Johdon tehtävävastuu	156

KESTÄVÄ KEHITYS	163
Liikuntakulttuurin kestävä kehitys	167
1. Urheilu kansallistunnon elementtinä	167
2. Moniarvoisempaan liikuntakulttuuriin	170
3. Kansallinen liikuntaohjelma	173
4. Kestävän kehityksen liikuntakulttuuri	180
5. Kestävän kehityksen organisaatioratkaisu	185
Liikuntakulttuurin rikkaus	190
1. Lajien synty ja diversiteetti	190
2. Lajirunsaus: Jokaiselle jotakin	194
3. Lajien suoritusvaatimukset	197
4. Lajikulttuuri	198
5. Liikuntakulttuurin diversiteetti haasteena	199
MONET HAASTEET ODOTTAVAT	201
LÄHDEKIRJALLISUUS	203

URHEILU-LIIKUNTA

URHEILU NUOREN KANSAKUNNAN ASIALLA

Yhteiskunta muuttuu ja muutokset elämänolosuhteissa peilautuvat myös ruumiinkulttuuriin. Nuori kansakunta löysi urheilusta oivan kanavan itsetuntonsa ja kansalaisyhteisönsä kohottamiseksi. Suuret olympiasaavutukset levittivät urheilun hyvää sanomaa luoden uskoa suomalaiseen sisuun ja suoriutumiskykyyn. Tämä menestys sementoi samalla urheilukäsityksen ja satoi maamme ruumiinkulttuurin kehityksen vahvasti kansainvälisen kilpailun muotoihin, normeihin ja tarkoituksiin. *Moniliittinen* kilpaurheilun *yhtenäiskulttuuri* alkoi moniarvoistua yleisemmin vasta sotien jälkeen ja lähinnä urheilevaa nuorisoa kiinnostava kilpaurheilu alkoi laji-ohjelmaltaan ja tarkoituksiltaan laajentua koko kansan *liikuntakulttuuriksi*. Ihminen on luotu liikkuvaksi ja liikunta on ihmisen fyysisen ja henkisen toimintakyvyn tärkeä lähde. Kun yhteiskuntakehityksen myötä luonnollinen liikunta työnteossa, työmatkalla ja vapaa-ajan käytössä on suuresti vähentynyt liikunnan tarve nykypäivän *istuvan ihmisen - homo sedens* - elämässä on korostunut. Urheilukulttuurin laajenemisella koko kansan liikuntakulttuuriksi on ollut sosiaalinen tilauksensa. Mutta perinteiset sidonnaisuudet kansainväliseen urheiluun ja urheilumme kunniakkaisiin saavutuksiin vahvoine järjestölinnakeineen ja medioineen ovat muutosvistarintana jarruttaneet kehitystä muilla liikuntakulttuurin osaluille.

Kansallinen herääminen 1800-luvulla muokkasi myös kansalliselle liikuntakulttuurillemme kasvupohjaa, ja vuosisadan jälkipuoliskolla ruumiinkulttuuri sai järjestäytyneet puitteensa eikä vain voimistelun ja urheiluseuroissa, vaan myös raittius- ja työväenyhdistyksissä sekä maaseudun nuorisoseuroissa. Vahvistuva kansallistunne löysi urheilusta myös ilmaisukanavansa. Tähän tarkoitukseen sopi mainiosti uusi olympialiike ja sen myötä virinnyt kansainvälinen kilpailutoiminta. Suomalaisten urheilijoiden loistavat saavutukset nykyaikaisten olympiakisojen alkuvuosikymmenien aikana loivat

maailmalla myytin suomalaisista urheilukansana ja suomalaisesta sisusta vahvistaen samalla kansakunnan uskoa omiin voimiinsa ja oikeuteensa suvereeniin olemassaoloon. Tuon ajan huippu-urheilijamme ovat saavutuksillaan piirtäneet maamme maailman kartalle, vahvistaneet pienen kansakunnan luottamusta selviytymiskykynsä ja edistäneet samalla kansallista yhteenkuuluvuutta, kansallistuntoa. Ilman näitä avuja kansakuntamme tuskin olisi selvinnyt niistä ankarista olemassaolon testeistä, joihin se joutui toisen maailmansodan pyörteissä. Nämä huippu-urheilumme "sivutuotteet" kansakuntamme pyrkimyksessä itsenäisyyteen ja sen säilyttämiseen muodostavat loistokkaimman luvun urheilumme historiassa.

"Urheilun suurvalta" -ajan saavutukset sementoivat samalla kansallisen urheilukulttuurimme kehityssuunnan. Tämä kehityssuunta sai tunnukseksen "*Suomi voittoon maksoi mitä maksoi*". Kansainvälisen urheilun globalisoituessa kilpailu on vuosi vuodelta kiristynyt ja menestyksen mahdollisuudet ovat samalla kaventuneet. Kun urheilumme kultakaudella maamme kuului olympiamenestyksenkin suhteen maailman kärkimaihin, tänään urheilujärjestöjen ja median on tyydyttävä hehkuttamaan kansallistuntoja usein yksinäisten hopea- tai pronssisaavutusten tai jopa pistesijamenestyksen varassa! Urheilun globalisoitumisen myötä kansainvälinen kilpailutilanne on nykyisin täysin muuttunut, josta seurauksena pienen kansakunnan voimavarat pyritään menestyksen turvaamiseksi keskittämään entistä tiukemmin huippu-urheiluun. Tämän monoliittisen kehityssuuntauksen keulamiehenä toiminut Jukka Uunila julistikin 1960-luvulla "*Yhteishyvä*"-lehdessä (20.1.1965):

"Liiton, piirien ja seurojen on luotava kilpailu- ja muut järjestelmänsä sellaisiksi, että nämä erittäin paljon tuloksiin vaikuttavat ympäristökijät pannaan palvelemaan huipputulosten saavuttamista. Repivän järjestelmän ylläpitämiseen ei meillä ole varaa".

Urheilumme kunniakkaiden perinteiden vaaliminen on ollut johtotähtenä sekä urheilujärjestöissä että urheilujournalismissa, jota hallitsee kilpaurheilu ja sen saavutukset. Ei ihme että koko ruumiinkulttuurin kielipeli on ollut niin meillä kuin muuallakin pitkään sidoksissa “urheiluun” ja sen kilpailu- ja lajikäsitteisiin.

Kilpaurheilun hallitsevuus urheiluelämässämme on paljossa seurausta sen sidonnaisuudesta globalisoituneen kansainvälisen urheilun koviin markkinoihin. Tämä suuntaus on merkinnyt samalla kansallisen liikuntakulttuurimme kehittämisen viivettä, osin laiminlyöntiä ja suurten väestöryhmien syrjäytymistä ja syrjäyttämistä liikuntapalvelujen ulkopuolelle.

LIIKUNTA JOKAPÄIVÄISENÄ LEIPÄNÄ

Ihmisen organismi on tunnetusti erittäin kompleksinen järjestelmä, jossa yhdenkin komponentin häiriö voi vaikuttaa koko järjestelmän toimintakykyisyyteen. Säilyttääkseen toimintakykyisyytensä organismi tarvitsee jatkuvaa säännöllistä harjoitusta. Sitä tarvitsee yhtä hyvin henkisestä toimintakyvystä huolehtiva keskushermosto kuin energiataloudesta vastaava aineenvaihdunta tai liikuntakyvystä vastaava lihastoiminta. Ilman harjoitusta, aktiveettia, organismimme toimintakomponentit menettävät toimintakykyään ja altistuvat toimintahäiriöille. Tämä toimintakykyisyyden menetys havaitaan selvästi ikääntymisen väistämättömänä seurauksena elimistön asteettaisena biologisena regeneroitumisena ja elinvoiman heikkenemisenä. Toimintakykyisyyden heikkeneminen tapahtuu kuitenkin sitä jyrkemmin, mitä enemmän sitä ylläpitävät säännölliset harjoitteet on laiminlyöty. Tähän monilla on suuri houkutus jo varhaiskeski-ikässä, kun huomataan luontaisen toimintakykyyn heikkenemisen ensi oireet ja vertailussa nuorempien kanssa syntyy itsetuntoa kalvaava, ikäkertoimeen liittyvä tasoitustarve!

Toimintakykyisyyden heikkenemisen aiheuttama turhauttava kokemus houkuttaa helposti jo keski-ikässä luovuttamaan ja jättämään liikunnan - nuoremmille. Vanhakantainen käsitys liikunnasta lasten ja nuorten harrasteena kantaa veroaan nyky-yhteiskunnassa, jossa vastaavasti ns. hyvinvointisairaudet: liikalihavuus, sydän- ja verisuonisairaudet, diabetes ja liikunta- ja tukielinsairaudet, yleistyvät sairaustilastoissa ja uhkaavat erityisesti ikääntyvien väestöryhmien hyvinvointia sekä rajoittavat eläkeiän tarjoamia toimintamahdollisuuksia ja elämisen vapausasteita.

Nyky-yhteiskunnassa, jossa koneet ovat paljossa syrjäyttäneet lihastyön, moottoriliikenne huolehtii työmatkoista ja teleohjelmat täyttävät vapaa-ajan, ihmisen normaaliin päiväjärjestykseen sisältyy entistä vähemmän luonnollista lihastoimintaa, liikuntaa. Nykyihminen on muuttumassa *istuvaksi ihmiseksi, homo sedens*, jota uhkaavat monet hyvinvointisairaudet. Tästä elämänmuodon rakennemuutoksesta johtuen liikunnalla on nyky-yhteiskunnassa sosiaalinen tilauksensa ja sen merkitys on kansanterveystyössä korostunut. Tänäpä myös lääketiede on vahvasti ja kiistattomasti vakuuttanut liikunnan tärkeästä osuudesta näiden hyvinvointisairauksien ennaltaehkäisyssä ja suosittaa sen harjoittamista ihmisen kaikinpuolisen toimintakykyisyyden tärkeänä edellytyksenä. Kun vielä 1950-luvulla toimittiin paljossa uskonvaraisesti mm. kansanurheilun ja naisvoimistelun edistämisen hyväksi, tänäpä lääke- ja terveystieteet sekä *geriatria*, vanhuslääketiede, antavat vakuuttavia tutkimustodisteita liikunnan korvaamattomasta merkityksestä ihmisen toimintakykyisyyden säilyttämisessä, hyvinvointisairauksien ennaltaehkäisyssä ja osallistumisen ikärajoitteiden viivyttämiseksi.

UUSIA VIRIKKEITÄ

Julkisen vallan herääminen liikunnan hyvinvointiavujen oivaltaamiseen on tapahtunut vitkaisesti. Poliitiikka toimii pääsääntöisesti lyhytjänteisesti ja samalla sovinnaisia toimintamuotoja seuraten. Näin myös urheiluelämässä. Tarvittiin paljon perinteisten, lukkiutuneiden käsitysten avartamista, uusien ideoiden markkinointia, vanhojen myyttien kumoamista ja rohkeaa uskoa ideointiin ja uusiin visioihin. Tässä uuden ladun avaamisessa toimi Lauri Tahko Pihkala *primus motorina* ja hänen nyrkkipostissa levittämänsä pamfletti "*Kansanurheilun käyntiinpanosta kiireimmiten ennen olympiakisoja*" vuodelta 1951 sai innostuneen vastaanoton maamme urheilukulttuurin kehittämisestä kiinnostuneiden keskuudessa. Urheilujärjestöissä Tahkon missio, johon liittyi usein kilpaurheilun vinoutumien kritiikkiä, sai sitä vastoin varsin nuivan vastaanoton.

Muutosvistarinnan murtamistyössä ja uusien mahdollisuuksien tiedostamisessa vuonna 1933 perustetulla *Liikuntatieteellisellä Seuralla* oli 1950-luvun alusta alkaen ratkaisevan tärkeä rooli. Jäsenyydeltään suljetun yhdistyksen avautuessa nuoremman polven uudistusmieliset edustajat löysivät siitä foorumin keskustelulle ja uusia ideoita tuottavalle "aivoriihitoiminnalle". Perinteiset urheilukäsitykset ja toimintamallit alkoivat avartua ja liikunnan rikas potentiaalinen kenttä avautua. Seuran kehittämistyö sai myös julkista tunnustusta, josta osoituksena opetusministeriön lisääntyvä toimintavastus. Kriittistä ja luovaa ajattelua vaalivasta yhteisöstä ammensi myös opetusministeriön osastopäällikkö Heikki Klemola virikkeitä ministeriönsä tärkeään tehtävään maamme liikuntakulttuurin kehittämiseksi ja uudistamiseksi. Todettakoon tässä yhteydessä myös, että Liikuntatieteellisen Seuran aloitteesta opetusministeriöön perustettiin v. 1967 urheiluneuvoston rinnalle *valtion*

liikuntatieteellinen toimikunta edistämään alan tutkimusta, uuden tiedon hankintaa ja välitystä.

Uudet tuulet alkoivat puhaltaa urheiluelämässä. Mutta mistä oikein oli kysymys? Meillä oli jo urheilumme kunniakkaine perinteinen, mitä muuta me enää tarvitsemme? *“Kilpaurheilu on parasta kun-tourheilua ja sitä meillä tarjoavat jo nykyiset urheilujärjestöt?”*, protestoivat kilpaurheilun lajiliitot. Ja kun Jyväskylään perustettu uusi *“tieteellinen koulukunta”* alkoi 1960-luvulla harjoittaa kriittistä arviointia urheilumme tilasta ja tuottaa tutkimustietoa uskomusten ja mutu-tiedon varassa toimivaan järjestökenttään vastassa oli vankka ennakoasenteiden ja näin-on-aina-toimittu – toimintaperinteen muuri. *“Tieteellistä pornoa”*, luonnehti SVUL:n silloinen pääsihteeri näitä uuden tiedon viestejä Jyväskylästä!

Kilpaurheilun *yhtenäiskulttuuri* oli vahva ja torjui tehokkaasti muutos- ja kehittämisspyrkimykset. Urheilun kansainvälistä *lainakulttuuria* ja sen perinteisiä toimintamuotoja vaalittiin kuin konsanaan jotain pyhää opinkappaletta. Yhdenmukaisuutta vaadittiin sekä ajattelussa että käytännössä.

Tästä sain henkilökohtaisesti tuta, kun SVUL:n kasvatus- ja järjestö-osaston päällikkönä urheilujohtajien neuvottelupäivillä arvostelin järjestöjä rajoittuneisuudesta ja kansanurheilun vähättelystä. Jouduin 21.9.51 virkamiehenä vastaamaan puheistani ison raadin eli puheenjohtaja J.W. Rangellin johtaman SVUL:n liittohallituksen eteen, mutta selvisin tilanteesta *“nahkapäätöksin”* ja Oulun piirin puheenjohtajan eversti Yrjö Hautalan - vihreitten Heidi Hautalan isä – välihuuto: *“Se koiria älähtää johon kalikka osuus”*, kuittasi käydyn keskustelun. Välihuuto oli osoitettu Uimaliiton puheenjohtaja-kenraalille, joka ei hyväksynyt virkamiehen oikeutta arvostella urheilujärjestöjen vapaaehtoistoimintaa.

Maamme kulttuurielämässä puhaltelivat sitävastoin tuohon aikaan jo raikkaat tuulet. Kulttuuripoliittisilla neuvottelupäivillä arvioitiin kriittisesti kulttuurimme tilaa ja etsittiin uutta, parempaa. Turhau-

tuneena paikalleen jähmettyneeseen ja omaan itseriittoisuuteensa sulkeutuneen urheilukulttuurimme tilaan yritin unilukkarina herättellä myös urheiluväkeä vastaperustamassamme Liikuntatieteellisen Seuran *Stadion*-lehdessä:

“Mutta milloin alkaa maamme urheilu- ja liikuntakasvatusväki kypsä samaan? Milloin järjestetään ensimmäiset urheilu- ja liikuntapoliittiset neuvottelupäivät s a m a s s a hengessä? Ei niin kauan, kun “arvon mekin ansaitsemme” on tärkeintä mitä kaipaamme. Ei niin kauan, kun pelkäämme epäsovinnaisen ajattelun sekoittavan omia ympyröitämme tai vaarantavan arvovaltaamme urheilun ja liikuntakasvatuksen johtajina. Ei niin kauan, kun luulemme, että vain me tiedämme, mitä on isänmaan arvojen toteutuminen urheilussa. Ei niin kauan, kun me uskomme, että tiedämme jo kaiken, kunhan muut vain tekevät tahtomme ” (1965, s. 12).

Maamme johtavana mielipiteenmuokkaajana Helsingin Sanomat lähti niinkään herätystyöhön ja julkaisi vuonna 1964 radikaalin linjaukseni urheilukulttuurimme kehittämiseksi vastaamaan uuden ajan haasteita. Kirjoitukseni “ *Kehityksen myötäilemisestä suunnitelmalliseen urheilupolitiikkaan*” kelpuutettiin sittemmin jopa Helsingin Sanomien perustamisen 75-vuotisjuhlajulkaisuun (ss. 193-199).

LIIKUNTA KANSALAIKKEUDEKSI

Liikuntatieteellisestä Seurasta kehittyi vuosien aikana liikuntakulttuurimme varsinainen “unilukkari”, joka ravisteli urheilun mahtijärjestöjen luutuneita käsityksiä urheilun tehtävistä nyky-yhteiskunnassa. Urheiluväki alkoikin valveutua, joskaan ei vastaanottamaan uusia virikkeitä vaan pikemminkin puolustamaan perinteisiä uskonkappaleitaan. Tästä hyvänä osoituksena Seuran toimesta v. 1967 järjestetyt maamme ensimmäiset liikuntapoliittiset neuvottelupäivät, jotka kokosivat salin täydeltä järjestöväkeä Kauppakorkeakoulun juhlasaliin kuulemaan uutta sanomaa liikuntakulttuurin uusista haasteista ja kehittämismahdollisuuksista nyky-yhteiskunnassa mutta samalla myös perusteltua kritiikkiä pysähtyneisyyden tilasta. Niinpä usein turhankin teräväksi ärsyyntynyt kieleni intoutui jyrkkään rajankäyntiin ja arvovalintaan olympiaurheilun “yliarvostuksen” ja kansanliikunnan “tarpeellisuuden” välille (Stadion 4B/1967, 25-30):

“Yksin ja yli kaiken vain kilpaurheilua vaaliessamme pysymme auttamatta kehitysmaan asemassa, eikä se siitä muutu, vaikka koko maailman olympiakulta tulisi osaksemme ja – kohtaloksemme. Jokaisella kansalaisella on oltava oikeus ja mahdollisuus liikunnan harjoittamiseen ikään, sukupuoleen, varallisuuteen tai asuinpaikkaan katsomatta.”

Jotain profetaalista tuohon liikunnan kansalaisoikeuden julistukseen sisältyi, sillä samansisältöinen pykälä sisältyi sittemmin mm. UNESCO:n hyväksymään *Liikunnan peruskirjaan* (v. 1978) ja sama tarkoitus esiintyy mm. valtion liikuntakomitean määrittelemässä 1990-luvun liikuntapolittisessa ohjelmassa:

“...yksilön ja yhteiskunnan hyvinvoinnin edistäminen luomalla liikunnallisesti aktiivisen elämäntavan mahdollistavia, kansalaisten odotuksia ja tarpeita vastaavia liikuntapalveluja”

(Komiteanmietintö 1990: 24)

Kilpaurheilun yhtenäiskulttuuriin pesiytynyt kansanurheilun käenpoikanen sai opetusministeriössä ja paljossa juuri Heikki Klemolan ansiosta kukuntansa kuuluville ja vuonna 1966 ministeriö nimitti Jussi Niemen johdolla toimikunnan “ *selvittämään kunto- ja kansaurheilun edistämistä tarkoittavan suunnittelun yleisiä perusteita sekä tekemään esityksen suosituksista kunto- ja kansanurheilun tarkoituksenmukaiseksi kehittämiseksi lähimmän 10-15 vuoden aikana*”. Tämä ns. Niemen toimikunta joutui todella haasteellisen tehtävän eteen, koska mitään toimintamalleja meiltä tai muualta ei ollut käytettävissä ja kaikki käytännöt ja konseptit urheilulajeineen, -paikkoineen ja sääntöineen olivat sidoksissa kilpaurheilun kansainvälisiin standardeihin. Toimikunnan raportissa näkyvätkin tällaisen pioneeritehtävään kuuluvat vaikeudet.

Toimikunnan toimeksiannosta sain tehtäväkseni määritellä suunnittelutyömme kohde: “*kansanurheilu*”, jolle etsimme elintilaa ja kehitysmahdollisuuksia perinteisessä suomalaisessa urheilukulttuurissa. Yleensä kirjallisuudessakin käytetyt “kansanurheilun”, “joukkourheilun” tai “massaurheilun” käsitteet ja käsitykset olivat vahvasti sidoksissa perinteiseen urheiluun, mikä näkyy mm. seuraavasta saksalaisesta määritelmästä:

“Kansanurheilulla tarkoitetaan suurten väestöryhmien urheilullisella tavalla suorittamia fyysisiä harjoituksia. Nämä harjoitukset voivat tahtua seuroissa tai niistä riippumatta, ja ne voivat saada luonteenomaisia piirteitä maantieteellisistä erityisolosuhteista tai kansanperinteistä”.

Korostaakseni “kansanurheilun” yksilöllistä luonnetta ja riippumattomuutta urheilun kansainvälisistä standardeista päädyin määritte-

lemään kuntourheilun varsin väljästi ja yksinkertaisesti *liikunnallisesti aktiiviseksi elämäntavaksi*, minkä määrittelyn myös toimikunta omaksui ja mikä on säilynyt uudempienkin määrittelyjen ytimenä. Liikuntapoliittisilla neuvottelupäivillä v. 1967 täsmensin määrittelyn sisältöä seuraavan jaottelun mukaisesti:

Luonnollinen kuntoliikunta (nykyisin puhutaan “hyötyliikunnasta”)

-liikunnallisen tavan valita arkielämän valintatilanteissa

Sovellettu kuntoliikunta

-liikunnan harjoittaminen erityisen kuntoliikuntaohjelman puitteissa

Kuntourheilu

- liikunnan harjoittaminen kuntoliikunnan ehtojen mukaan muunneltujen urheilulajien puitteissa

Niemen toimikunnan mietintö antoi ikäänkuin virallisen hyväksymisen, *legitimiteetin*, kuntoliikunnan edistämistyölle liikuntakulttuurimme tärkeänä osa-alueena. Toimikunnan käytännön toimintalinjoja koskevat monet suositukset ovat kuitenkin jääneet seurannan puutteessa usein vaille sovellutusta. Näin on käynyt mm. toimikunnan esitykselle yksityisen ja julkisen sektorin liikuntahallinnon eriyttämiseksi kuntoliikunnan ja kilpaurheilun eri tehtävälölköjen mukaisesti (Komiteanmietintö 1968: B 3, ss.19-21). Niemen toimikunta sai Suomen Ylioppilaskuntienliiton, SYL:n, aloitteesta tehtäväkseen suunnitella myös korkeakouluille opiskelijaliikuntaa varten erityinen toimintajärjestelmä. Toimikunnan nimittämä jaosto laatikin toimintamallin, joka mm. esitettyjen liikunnan ohjaajien (nyk. liikuntasihiteeri) toimien ansiosta on osaltaan merkittävästi edistänyt korkeakouluopiskelijöiden liikunnan harrastusta, “työpaikkaliikuntaa”(Komiteanmietintö 1968: B 24, ss. 39-41).

Tämä kaikki on jo historiaa. Liikunta on tunnustettu nyky-yhteiskunnassa tärkeäksi hyvinvoinnin lähteeksi ja se on löytänyt paikkansa eri väestöryhmien vapaa-ajan käytössä, julkisessa terveydenhuollossa ja työikäisten sekä ikääntyneiden kuntoutuksessa. *“Kunnossa kaiken ikää”*, *“lisää elämää liikunnalla”* –tunnuksin kuntoliikunnan järjestöt ovat olleet tuloksellisesti uudistamassa suomalaista urheilukulttuuria, joka tänään on laajentumassa ja moniarvoistumassa nuorison kilpaurheilusta koko kansan liikuntakulttuuriksi. Tässä kehitystyössä tärkeänä yhteistyökumppaneina ja erityisesti paikallisten liikuntaedellytysten rakentajina ja monipuolisten liikuntapalvelujen tuottajina ovat toimineet myös maamme kunnat, jotka ovat selkeästi tiedostaneet ajanmerkit ja ryhtyneet suunnitelmallisesti laajentamaan liikunnan toimialaa kattamaan kuntien kaikkien eri väestöryhmien ulkoilun ja liikunnan tarpeet. Kuntien arvokas panos näkyy erityisen selvästi ulkoilualueitten perustamisessa, lähiliikuntapaikkojen rakentamisessa ja kevyen liikenteen verkostoissa, jotka ympäristöedellytyksinä ovat edistäneet kansalaisten kunto- ja terveystoiminnan harjoittamista.

Liikuntakulttuurimme uudistajien työ on ollut karikkoista ja urheilujärjestöjemme muutosvastarinnasta johtuen usein turhauttavaa. Yhteiskunnasta yleensä, niin meillä kuin muualla, on vaikea löytää toista urheiluun verrattavaa toimialaa, jossa niin monet puhuvat *“besserwisserin”* syvällä rintäänellä. Tällä osa-alueella myös tiedonvälitys, tietokantojen uudistaminen, tutkimustyö ja korkeakoulutuksen kehittäminen on ollut maassamme pitkään viivästynyt. Vanha voimistelunopettajien valmistuslaitos, *Helsingin yliopiston voimistelulaitos*, oli jätetty vaille tieteellisen tutkimuksen ja koulutuksen kehittämisen mahdollisuuksia. Pysähtyneisyyden tilassa näin-on-aina-tehty -toimintamalli on torjunut tehokkaasti uudet virikkeet ja kokeilut. Muutosvastarintaan kuului myös Jyväskylän uuden koulukunnan uusien viestien boikotointi ja sen koulutuksen leimaaminen teoreettiseksi erotuksena vanhan *Jumpan* käytännönläheisestä koulutuksesta.

Kamppailu elintilan saamiseksi uusille ajatuksille, uudelle tiedolle ja uusille liikunnan toimintamuodoille oli epäkiitollista puurtamista, mutta luja usko liikunnan käyttämättömiin mahdollisuuksiin ja uudistusten perusteisiin kannusti uudistajia. Tätä uskoa tarvittiin varsinkin 1970-luvulla, kun ulkoisen vastustuksen ohessa uusvasemistolainen ns. *sosialistinen terveystamama* pyrki valjastamaan uuden tiedekunnan poliittisiin pyrkimyksiinsä ja ohjaamaan sen niukat kehittämisresurssit sinällään tärkeän terveydenhuollon tutkimukseen ja koulutukseen vaiheessa, jossa tiedekunnan kehitys *liikuntatieteiden valtakunnallisena keskuksena* oli vielä pahasti kesken. Näistä ankarista kädenväännöistä ja poliittisista kärhämisistä kärsi ennenkaikkea tiedekunnan kehittäminen valtakunnallisella vastuualueellaan (Heinilä, 2001). Yliopisto ei ole tarkoitettu edistämään poliittisia pyrkimyksiä vaan totuuden etsintää ja uuden tiedon tuottamista.

LIIKUNNAN PERUSKÄSITYKSET

Liike liikunnan peruselementtinä on toteuttamismahdollisuuksiltaan yhtä rikas kuin sävel, väri tai sana taiteilijan työvälineenä. Liikkeen rikkaita mahdollisuuksia lisää vielä erilaisten välineiden käyttö, liikunnan sopeutuminen ei vain erilaisiin sää- ja ympäristöolosuhteisiin, mutta myös erilaisten ihmisten erilaisiin liikunta-edellytyksiin ja -tarpeisiin. Liikunnan kehitykselle vain inhimillinen kekseliäisyys asettaa rajansa. Liikuntamuotojen ja lajien kirjo onkin lisääntynyt siinä määrin, että niiden käytännön edellytysten osalta on syntymässä hallinnollisia vaikeuksia ja resurssipulmia. Niinpä jalankulkijoiden ja pyöräilijöiden käyttöön suunnitellut kevyen liikenteen reitit ovat nykyisin jo aika ajoin ruuhkautumassa lastenvaunujen, kävelijöitten, pyöräilijöitten, skeittaajien, rullaluistelijoiden, -hiihtäjien ja potkulautailijoiden yhteiskäytössä; olympiakisat ovat puolestaan lajivalikoiman jatkuvasti laajentumassa ajautumassa kustannus-, turva- ja organisoitinkriisiin.

Liikuntalajeilla ja -muodoilla on kullakin oma tavamerkkinsä, *identiteettinsä*, joka erottelee ne näkyvästi toisistaan. Kehityshistoriansa myötä lajit myös vakiintuvat, *institutionaalistuvat*, ja kehittävät omaleimaisen *lajikulttuurinsa* erityisseremonioineen, symboleineen, tapoineen, normineen, kielipeleineen ja sankaritarinoineen. Näin vakiintuneina niistä tulee yhteiskunnallisia instituutioita. Toisten sosiaalisten instituutioiden tapaan myös urheilussa nämä laji-instituutiot - esim. jalkapallo, rata- ja kenttäurheilu, golf jne - säätelevät paljossa itse liikunnan ja urheilun harjoittamista. Tällöin tietyn lajin edellyttämät liikunnalliset valmiudet, mutta myös lajin harjoittamisen tuottamat elämyssisällöt osaltaan vaikuttavat siihen, ketkä hakeutuvat lajin pariin, ketkä eivät. Lajitarjonnan kasvu ja monipuolisuus on osaltaan myös myötävaikuttanut siihen, että liikunnan harjoittaminen on laajentunut uusien väestöryhmien keskuuteen. On kuitenkin todettava, että huolimatta lajirunsauteen liittyvistä ajankohtaisista haasteista, lajit esim. sosiologisina tutkimuskohteina ovat jääneet vähälle huomiolle (ks. Heinilä, 1995, pp. 99-109, 1994, ss. 43-45, 1998, ss. 4-9).

Vaikka liikuntalajeja onkin runsaasti ja määrä lisääntyy jatkuvasti niiden harjoittamistavassa on paljon yhtäläisyyksiä. Usein puhutaan lähinnä vain kahdesta perustavanlaatuisesta harjoitustavasta: *kuntoilusta ja kilpailullisesta harjoitustavasta*

Kuntoilun harjoitustapa	Kilpailullinen harjoitustapa
Harrastaminen itsetarkoituksellisesti Suorituksen itsevertailu	Päteminen ja paremmuus tarkoituksena Suorituksen arviointi ja vertailu yleispätevien kriteerien mukaan
Liikunta normivapaana Harrastajan edellytysten ja tarpeiden mukaan Suorituksen optimointi	Normi- ja sääntösidonnaisuus Kilpailu- ja lajivaatimusten mukaan Suorituksen maksimointi

Kun kuntoilun harjoitustavassa liikunnan ja liikuntajin valinta tapahtuu eri ihmisten erilaisten edellytysten ja tarpeiden mukaan kilpailullisessa harjoittamistavassa urheilijat sopeutuvat/sopeutetaan valitun lajin suoritusvaatimukseen. Korkean vaatimustason tilanteessa, jota huippu-urheilu edustaa, tämä sopeutuminen lajin vaatimukseen voi olla niin täydellistä, että urheilijan ulkoinen olemus, *habitus*, jo paljastaa, minkä lajin harjoittajasta on kysymys.

Kilpailu ei sinällään vielä erota näitä harjoitustapoja toisistaan, koska kilpailu elementtinä voi sisältyä myös kuntoilun harjoittamiseen, kuten usein on asianlaita esim. harrastustenniksessä, -lentopallossa ja -golfissa. Vasta määrätietoinen suorituskyvyn parantaminen systemaattisen valmentautumisen avulla ja pyrkimys kilpailulliseen menestykseen erottaa kilpailullisen harjoittamisen kuntoilusta.

Suomalainen liikuntakulttuuri on ollut enemmän tai vähemmän jäsentymätön, *diffuusi*, kokonaisuus, joka eri ilmenemismuodoissaan on kantanut hallitsevan kilpaurheilun piirteitä. Tämä eriytmättömyys on näkynyt tietyinä yhtenäisyytenä myös koululiikunnassa ja sotilasurheilussa. Vasta viimeaikaisen kehityksen myötä liikuntakulttuurissamme on tapahtunut selkeää eriytymistä eikä vain kilpaurheilun ja kuntoilun välillä, vaan myös eri harjoitustavoissa. Siten esimerkiksi kuntoliikunnan alalla *terveysliikunta* edustaa kuntoilun kevyempää versiota, *erityisliikunta* erityisryhmien erityisedellytyksiin sovellettua liikuntaa ja vastaavasti *huippu-urheilu* erottautuu ammatiksi tai puoliammatiksi muuttuneena harjoitustavaltaan muusta kilpaurheilusta. Tämän kehitysprosessin tuloksena liikuntakulttuurimme keskeiset tehtäväalueet erottuvat entistä selvemmin toisistaan, mikä kehitys merkinnee välttämättä myös niiden nykyistä selkeämpää organisatorista eriytymistä ja itsenäistymistä. Nykyinen SLU-ratkaisu, jossa ei vain “vellit ja puurot”, vaan “lihakeitotkin” on sotkettu keskenään yhteiseen järjestöratkaisuun ilman mitään järkevää perustetta, on ollut nimenomaan liikuntakulttuurimme kehityksen kannalta onneton ratkaisu.

Tämä ratkaisu perustui *lajiliittoihin* ja niinmuodoin liikuntalajeihin eikä kuntoilun ja kilpaurheilun eri tarkoituksiin ja tehtävälölköihin. Mutta niinkauan kun urheilulajit koetaan ikäänkuin itseisarvoiksi ja arvopäämääriksi sinällään todelliset organisaatio-uudistukset jäävät tekemättä.

Edellä esitetyt liikunnan kaksi peruskäsitystä eivät kuitenkaan kata selkeästi koko liikuntakulttuurin kenttää, johon kuuluu lisäksi mm. tärkeä koulujen *liikuntakasvatus* eli kasvatus liikuntaan ja liikunnan avulla. Edelleen liikkeen ja liikunnan avulla voidaan toki toteuttaa muitakin kuin terveyden, kunnossa pysymisen tai kilpailumenestyksen tarkoituksia. Sotilaskoulutuksessa liikuntaharjoitteita on kautta aikojen käytetty sotilaskunnan kehittämiseksi ja samaa tarkoitusta toteuttavat myös sotilasurheilun monet kilpailulajit, jotka "antiliikunnallisen" ammunnan ja nykyaikaisen viisiottelun tapaan ovat kuuluneet ja yhä kuuluvat olympiakisojenkin ohjelmaan.

Hennalan varuskuntaan perustettu urheilukomppania ei ole tarkoitettu kuitenkaan edistämään sotilasurheilua, vaan tarjoamaan asevelvollisuutta suorittaville lupaaville urheilijoille sotilaskoulutuksen ohessa hyvät edellytykset urheilu-uran jatkamiseen. Komppaniassa palvellut varusmies kertoi päivystävän upseerin tarkastuskierroksella tiukanneen "lajia". "Laskettelu", herra luutnantti, "Tosi rauhanarmeija"! kommentoi sotaveteraani-isä varusmiespojalleen.

Erityistarkoituksensa vuoksi myös ns. *ilmaisuliikunta* eroaa kuntosuunnitelmasta ja kilpaurheilusta omaleimaiseksi liikunnan harjoittamistavaksi. Ilmaisuliikunnassa liikkeen ja liikunnan avulla, ruumiin kielellä, ilmaistaan rytmiä, tunnetiloja, musiikin sisältöjä ja esteettisiä arvoja. Taiteeseen vahvimmin sitoutuneet baletin, tanssitaiteen ja jazzbaletin kaltaiset ilmaisuliikunnan muodot ovat itseasiassa jo paljossa menettäneet liikuntakulttuurisen identiteettinsä ja sulautuneet itse taiteeseen, kun sitävastoin vahvasti ilmaisullinen naisvoimistelu ja kilpailullinen taitoluistelu ja -uinti ovat säilyttäneet yhteytensä liikuntakulttuuriin.

Edelleen voidaan havaita, että liikunnan peruskäsitysten ulkopuolelle jää usein myös sellainen liikunnan harrastus, jossa tärkein pyrkimys on *taidollinen päteminen* ilman kilpailullista tai kuntoilun tarkoitusta. Tällaista liikunnan harjoittamista esiintyy monissa taidokasta ruumiinhallintaa vaativissa itämaisissa itsepuolustus- ja budolajeissa mutta myös nykynuorison järjestäytymättömässä taitotempuuilussa, jossa toimintaideana on lähinnä taidollinen suorituspätevyys ja sen demonstrointi vertaisryhmässä.

Kuntoilun ja kilpaurheilun harjoitustapojen ulkopuolelle jäävät myös monet sellaiset liikuntasuoritukset, joissa hallitsevimpana piirteenä näyttää olevan tietoinen *riskin hallinta*. Tämänkaltainen “riskiurheilu”, *extreme sports*, on vuosi vuodelta ohjelmaltaan laajentunut ja sovittautunut erilaisiin ympäristöolosuhteisiin syvyyssukelluksesta *benji*-hyppyihin ja maastopyöräilystä “seinillä hyppeleyn” eli *parkouriin*! Tämänkaltainen riskiurheilu lienee sukua kansankulttuurin perinteisille miehuuskokeille, joille on tunnusomaista selviytyminen jostakin uskallusta ja taitoa vaativasta tehtäväsuorituksesta. Testisuoritus on todiste miehisestä kelpoisuudesta ja takaa täysivaltaisuuden tai -täysikäisyyden yhteisössä. Riskiurheilun laajeneminen nyky-yhteiskunnassa perustuu paljossa sen laajaan yleisösuosioon erityisesti televisio-viihteenä.

Liikuntalajit ovat ihmisen keksintöjä ja tuotekehittelyn tulosta. Liikunnassa lajikehittelyn mahdollisuudet ovat rajattomat. Tämä luomisprosessi erilaisten väestöryhmien erilaisia edellytyksiä ja tarpeita vastaavasti on vauhdittunut vasta viime vuosikymmenien aikana ja sen tuloksena perinteisen kansainvälisen kilpaurheilun rinnalle on tullut terveys- ja kuntoliikunta monipuolistuvine erityisohjelmineen.

LIIKUNTASOSIALISAATIO

Liikunnan ja leikin avulla lapsi kehittyy ja avartaa "maailmankuvaansa" uusine kokemuksineen ja löytöineen. Leikit antavat monipuolisia virikkeitä lapsen motoristen kykyjen ja kaikinpuolisen kasvun kehitykselle. Mutta jo leikki-iässä kehityskuvaan tulee tekijöitä, jotka voivat joko edistää tai myös turruttaa lasten luonnonmukaista liikunnallisuutta. *Liikuntasosialisaatio* käsitteenä viittaa kehitysprosessiin, jonka tuloksena voi syntyä pysyvä liikunnan harrastus. Keskeisimpiä myötävaikuttajia prosessissa ovat leikin ohessa koti ja vanhemmat, vertaisryhmät, tietyt "merkityshenkilöt", päiväkodit ja koulut, liikuntayhteisöt ja nykypäivän media. Näiden sosiaalisten vaikuttajien lisäksi myös fyysinen ympäristö - sopivuus, saavutettavuus, haasteellisuus yms. - voi merkittävästi säädellä liikunnan osallistumista.

Liikuntaosallistuminen nykypäivän urbaanissa yhteiskunnassa ja sen muuttuneissa valintatilanteissa ankkuroituu siten moniin tilanne- ja ympäristötekijöihin. Näihin kuuluu myös ohjelmatarjonta: onko tarjolla sellaista liikuntaa ja urheilua, joka vastaa kysyjän omia liikunnallisia edellytyksiä, tarpeita ja vaatimuksia? Liikuntaosallistumisessa on siten kysymys myös alan markkinoiden kehittyneisyydestä eli siitä, onko eri väestöryhmille tarjolla niiden kysyntää vastaavia liikunnan mahdollisuuksia?

Sosialisaatio viittaa kehitysprosessiin, jossa nuorten valmiudet yhteisöjäsenyyteen muokkaantuvat. Keskeisiä vaikuttajia tässä prosessissa ovat perinteisesti leikki, koti, vertaisryhmät, yhdistykset, "merkitykselliset ihmiset", koulu ja uusimpana tulokkaana nykypäivän *media*.

1. Leikki sosiaalistajana

Kun pohditaan liikunta- tai urheiluharrastuksen lähteitä ei voida sivuuttaa leikin merkitystä. Kaikki alkaa lasten leikistä, mutta leikin edellytysten puuttuessa paljon voi siihen myös päätyä. Leikissä lapsi on mukana joka solullaan, ja leikin tarjoamat monipuoliset virikkeet ovat lapsen kokonaisvaltaiselle kehitykselle korvaamattoman tärkeitä. Sosiaalisena tapahtumana leikit opettavat myös monia sosiaalisia taitoja kuten toisten huomioonottamista, tunneimpulssien hallintaa, keskinäistä luottamusta, yhteisvastuullisuutta, ryhmäjäsenyyteen ja -toimintaan sopeutumista ja sääntöjen noudattamista. Liikuntaleikeissä ja leikkipuistojen vempaimissa ja kiipeilytelineistössä harjaantuvat monipuolisesti myös lasten motoriset taidot.

Hollantilainen kulttuuriantropologi Johan Huizinga tunnetussa kirjassaan “ *Homo ludens* ” - *Leikkivä ihminen* - (1939, suom. 1947) käsittää leikin perustavanlaatuiseksi, kulttuuria luovaksi elementiksi. Leikki on vakavan toden ja tosikkomaisuuden pehmeä vastapooli ja sellaisena siihen sisältyy myös luovuuden, uuden löytämisen, kokeilemisen ja haasteellisuuden toimintaidea: “mitähän tästäkin syntyy”, “pystynkö tuohon”, “kokeilenpa tuota”, “uskallanko minäkin” jne. Lapsuuden leikeissä opittu leikin mieli säilyy usein aikuisikään, jopa vanhuuteen asti, antaen elämän harmauteen ja työnteon puurtamiseenkin sinisiä hetkiä.

Arkihavainnot näyttävät viittaavan siihen, että lasten leikkikulttuurissa on tapahtunut näivettymistä. Kuva pihapiirissä leikkivistä lapsista on tullut entistä harvinaisemmaksi. Ovatko leikin ympäristöedellytykset kaventuneet ahtaan ja tiheän kaupunkimaisen rakentamiskulttuurin vuoksi? Onko ehkä leikkikulttuurissa tapahtunut sellaisia muutoksia, että perinteisten ulkoleikkien tilalle ovat tulleet uudet sisäleikit? Tähän kehitykseen viittaa erityisesti tietokonepelin kasvava suosio lasten ja nuorten keskuudessa. Mitä nämä leikkikulttuurin muutokset merkitsevät lasten sosialisatiossa? Ainakin ne istumaleikkeinä merkitsevät uhkaa lasten liikunnallismotorisel-

le kehitykselle. Siten kysymys lasten leikkikulttuurista ja sen tilasta on ajankohtainen myös maan liikuntakulttuurin kehityksen kannalta. Mutta ovatko liikuntajärjestöt kiinnittäneet asiaan riittävästi huomiota? Tässä lienee aihetta jopa itsetutkiskeluun. Pekka Aaltonen kärjistää ja väittää järjestäytyneen urheilutoiminnan tulostavoitteisen järjestelmällisyyden tukahduttaneen leikin ja monen nuoren urheilukiinnostuksen: “Suomeenkin tuli muodikas drop out” (HS 21.12.03).

Leikin avulla kylvetään myös pysyvän liikuntaharrastuksen ja leikkimielisyyden siemenet. Leikin tutkimukset ja leikkikulttuurin kehittämishankkeet ovat ajankohtaisia kysymyksiä liikuntakulttuurimme kehittämisagendassa. Perinteisesti myös urheilu on kuulunut leikin ja vapaa-ajan vapaavalintaiseen piiriin erotuksena vakavamman työnteon ja toimeentulon elämänpääpiiristä. Liikunnassa ja urheilussa on vaalittu leikkimielistä ja pyritty välttämään liian toksikkomaista suhtautumista. Näin tämä harrastus onkin säilyttänyt monien kohdalla leikin perusluonteensa ja sellaisena muuttunut elämäntavaksi ja pysyväksi virkistyksen ja kunnon lähteeksi.

Hyvä liikunnan ja urheilun ystävä,

Liikuntakulttuurimme kestävä kehitys rakentuu paljossa lasten ja nuorten leikkikulttuurin varaan. Viimeaikainen kehitys - mm. lasten lisääntyvä TV:n katselu ja tietokonepelien suosio - uhkaa kuitenkin näivettää lasten ja nuorten kehitykselle tärkeän liikunnallisen leikkikulttuurin ja altistaa yhä useammat nuoret paikoilleen istumiseen ja TV:n ja tietokonepelien tarjoaman virtuaalitodellisuuden myötäelämiseen.

Liikunnan ja urheilemisen alkuvirikkeet ovat kuitenkin usein lähtöisin juuri lasten leikeistä ja nuorten kisailusta. Siksi liikunnallisen leikkikulttuurin vaaliminen ja sen edellytysten kehittäminen on ensiarvoisen tehtävä eikä vain liikuntakulttuurimme tai urheilun kestävä kehityksen kannalta vaan samalla myös kansamme hyvinvoinnin rakentajana. Tämän vision pohjalta on jyväs kyläläisen Ellen ja Artturi Nyys-

sösen säätiön yhteyteen v. 2006 perustettu Kalevi Heinilän nimikko-rahasto **“lasten liikunnallisen leikkikulttuurin edistämiseksi”**.

Koska lastemme ja liikuntakulttuurimme kehityksessä on kysymys tärkeästä ja samalla yhteisestä asiasta, rohkenen toivoa, että monet liikunnan ja urheilun ystävät ja yhteisöt kartuttaisivat kyseistä rahastoa rahalahjoituksin (Nordea 201721-18418). Näin voimme varmistaa, että laajapohjainen tutkimus- ja kehitystyö lasten liikuntakulttuurin edistämiseksi saadaan pikaisesti käyntiin.

2. Koti ja koulu.

Kodin ja koulun perustavanlaatuiset tehtävät nuorten sosialisatiossa saavat yleensä julkisessa keskustelussakin keskeisen sijan. Useimpien kodin perinteisten funktioiden siirtyessä yhteiskunnan toimialalle lasten kasvatustehtäväkin nähdään usein ensisijassa koulujen asiaksi. Tätä tulkintaa on vahvistanut nyky-yhteiskunnassa yleistynyt molempien vanhempien ansiotyö ja siitä johtuva perheen yhdessäolon ja yhteiselämisen kaventuminen. Tilanteessa, jossa vanhempien perhe-elämään käytettävissä olevat voimavarat – aika ja energia – ovat entistä niukemmat, kasvatusvastuu siirretään entistä helpommin perheen ulkopuolisille ammatikasvattajille – lastentarhat, päiväkodit, koulut – tai tehtävä jätetään televiihteen ammattilaisille ja tietokonepeleille. Liikunnallisesti aktiivisen elämäntavan tai urheiluharrastuksen siemenet kylvettiin kuitenkin voittopuolisesti varhaislapsuudessa oman kodin piirissä ja jos tämä on laiminlyöty vaikkapa perheliikunnan puutteena, se heijastuu helposti myöhemmin lasten ja nuorten liikunnallisena passiivisuutena (vrt. Laakso. 1981).

Kodin ja koulun sosialisatietehtävässä on nimenomaan kysymys nuorten persoonallisuuden kokonaisvaltaisesta kehityksestä ja sellaisten virikkeiden ja valmiuksien tuottamisesta, jotka ovat tarpeen elämänhallintaan aikuisten yhteiskunnassa. Peruskouluuudistuksessa koulun opetussuunnitelma rakennettiin tälle pohjalle ja sen tuntijaossa koululiikunta nuorten fyysiselle kehitykselle ja

persoonallisuuden kasvulle monipuolisia virikkeitä antavana tunnustettiin tärkeäksi oppiaineeksi. Tietoyhteiskunnan kasvavissa paineissa koululiikunta on muiden taitoaineiden kanssa joutunut kuitenkin jatkuvasti antamaan tilaa tietoaineille, mikä alkaa näkyä jo nuorten liikalihavuutena, kunnon heikentymisenä ja liikuntaharrastuksen vähenemisenä. Sosialisatiossa on kysymys nuorten kokonaisvaltaisesta kehityksestä kypsään aikuisuuteen ja samalla sellaisten liikunnallisten asenteiden ja valmiuksien oppimisesta, jotka takaavat liikunta- tai urheiluharrastuksen jatkumisen koulun jälkeenkin. Huolimatta kehittyvästä liikunnanopettajien koulutuksesta tämä tärkeä haaste muuttuu entistä epärealistisemmäksi koulujen liikuntatuntien jatkuvan vähenemisen vuoksi. Tässä tilanteessa tarvittaisiin liikunnan keskusjärjestöltä ja muilta edunvalvojilta nykyistä määrätietoisempia ja voimakkaampia toimenpiteitä. Yhteiskuntafilosofina tunnetun Pekka Himasen julkinen vetoamus koululiikunnan tärkeyden puolesta luonnottoman istumatyön vastapainona on ollut asiassa tervetullut pelinavaus!

3. Vertaisryhmät, yhdistykset ja “merkityshenkilöt”

Jäsenyys jossakin vertaisryhmässä on nuorille ja nuorten minäkehitykselle tärkeää. Toisten nuorten hyväksytyksi tuleminen edellyttää mukautumista ryhmän käyttäytymisnormeihin oli sitten kysymys pukeutumisesta, käyttäytymisestä, kielenkäytöstä tai harrastuksista. Vertaisryhmässä nuoret ovat toisten mukaan ohjautuvia ottaen herkästi käyttäytymismallinsa ryhmältään.

Liikuntasosiaalisaation kannalta onkin varsin merkityksellistä näiden vertaisryhmien suhtautuminen liikuntaan ja urheiluun. Rafael Helangon 1950-luvun Turun poikasakkeja koskevissa tutkimuksissa oli havattavissa spontaanien nuorisoryhmien aktiivisuus erilaisissa urheilullisissa harrastuksissa, mikä luontevasti johdatti nuoret myöhemmin myös urheiluseuran jäsenyyteen (Helanko 1953). Seurantatutkimuksissaan 1960-luvulla Helanko joutui kuitenkin

toteamaan, että pop-kulttuuri oli sittemmin usein syrjäyttänyt urheilun (Helanko 1969).

Nyky-yhteiskunnassa urheilu joutuu kilpailemaan monien muiden ajankäyttömuotojen kanssa nuorten kiinnostuksesta ja jää näissä valinnoissa entistä useammin tappiolle. Tietokonepelit, surffailu internetissä ja muut virtuaalidellisuuden antamat myötäelämykset syrjäyttävät monien kohdalla omakohtaisen harrastamisen tuottamat *tee se itse* -kokemukset. Urheilussa tämä näkyy mm. faniryhmien laajenemisena katsomoissa!

Liikuntaseurojen ja -järjestöjen nuorisotoiminnassa on niinkään tapahtunut merkittäviä muutoksia. 1950-luvulla korostettiin vielä voimakkaasti nuorten kokonaisvaltaista kasvua ja terveitä elämäntapoja tunnetuin tunnuksin *“reipas-rehti-ryhdikäs”* ja *“korkealle kansan kunto”*. Liikunnan ja urheilun piirissä nuorisotoiminta käsitettiin ensisijassa kansalaisyhteiskunnaksi, johon olennaisena osana kuului terveet elämäntavat, reilu peli ja omasta kunnosta huolehtiminen. Tänäpäin seurat ja järjestöt ovat entistä enemmän keskittyneet nuorisotoiminnassaan puhtaasti liikuntasosiaalisuuteen eli nuorten sitouttamiseen liikunnan ja urheilun harrastamiseen. Kilpaurheilun jatkuvasti nouseva vaatimustaso ja sen edellyttämä varhainen sitoutuminen urheilu-uraan lienee osasyynä nuorisotoiminnan kaventumiseen. Kilpaurheilussa ollaan kiinnostuneita lähinnä nuorten urheilullisesta potentiaalista ja sen kehittämisestä. *Nuori Suomi* nuorisojärjestönä on tärkeässä liikuntakasvatustyössä joutunut usein näiden ristipaineiden kohteeksi.

On tunnettua, että nuorten kehitykseen voivat yksityiset *“merkityshenkilöt”* vaikuttaa hyvinkin voimakkaasti. Huippu-urheilun yhtenä perusteluna viitataan sen merkitykseen hyvien esikuvien tuottajana. Vaikka tutkimushavainnot ovat toistaiseksi vähäisiä arkihavainnotkin osoittavat, että suursaadutukset ovat omiaan lisäämään ko lajin harrastusta. Osaltaan tästä syystä esimerkiksi jääkiekko poikkeuksellisen menestyksellisenä joukkuelajina on saavuttanut suuren suosion nuorison keskuudessa. Vastaavasti

menestyksen heikkeneminen sellaisissa vahvoissa perinnelajeissa kuin yleisurheilussa ja hiihdossa näyttää verottavan niiden harrastusta.

Edellä on jo viitattu nuorisokulttuurissa tapahtuneisiin muutoksiin. Tällaiset muutokset todennäköisesti peilautuvat muutoksina myös nuorison ihanteissa. Pertti Toukomaan perustavanlaatuisessa väitöskirjassa nuorten arvostuksissa ja ihanteissa tapahtuvista muutoksista voitiin havaita, että urheilusankarien arvostuksessa, joka yleensä poikien keskuudessa oli yleisempää kuin tyttöjen, tapahtui selvää laskua siirryttäessä koulun ala-asteelta yläasteelle ja tilalle nousivat mm. taiteen, tieteen ja liike-elämän sankarit (Toukoma, 1967). Mutta onko nuorison ihanteissa tapahtunut myös vuosikymmenien saatossa muutoksia ja minkälaisia? Professori Pertti Toukomaan tutkimukset odottavat jatkoa. On kuitenkin ilmeistä, että urheilu on joutunut luovuttamaan asemiaan nykypäivän popkulttuurille ja ehkä jopa suosituksen väkivaltaviihteen ja virtuaalitodellisuuden lumesankareille!

4. Media taustavaikuttajana

Nuorten lisääntynyt päihteiden käyttö, katurettelöinti ja väkivaltaisuudet, graffiittivandalismi, koulukiusaamiset ja huliganismi ovat yleistyneet nyky-yhteiskunnan kaupunkikuvassa ja käynnistäneet laajan keskustelun nuoriso-ongelmasta. Näissä ilmiöissä nähdään usein yhteys yhteisöllisyyden heikkenemiseen. Nykyajan *haja-perhe* ei pysty riittävästi tukemaan nuoria heidän kehitysvaikeuksissaan ja tunne-elämän ongelmissa. Mutta selitystä etsitään myös nykypäivän *kilpailun yhteiskunnan* rakenteesta, joka entistä jyrkemmin erottelee nuoretkin suorituskyvyn perusteella menestyviin ja häviäjiin, osaajiin ja osaamattomiin. Osa nuorista pysyy kasvavien suoritusvaatimusten vauhdissa, mutta liian moni putoaa kyydistä ja syrjäytyy löytämättä paikkaansa yhteiskunnassa ja leimautuen ongelmanuorten kasvavaan joukkoon.

Nyyppäivän sähköinen media on kehittynyt todelliseksi *tajuntateollisuudeksi*, joka virittää monien nuorten tietoisuuden lisääntyvässä määrin omalle aaltopituudelleen. Pitkäkestoinen altistuminen pääasiassa viihteelliselle mediaohjelmalle ei voi olla vaikuttamatta nuorten maailmankuvaan ja käsityksiin elämästä ja ihmisenä olemisesta. Tällä perusteella on väitetty mm. lisääntyneen nuorisoväkivallan saavan mallinsa erityisesti televisio- ja video-viihteen väkivallasta, joka voi muuntua nuorten käsityksissä ikäänkuin arkielämän todellisuudeksi ja samalla konfliktien ja kiistojen ratkaisumalliksi.

Vaikka tutkimustulokset median merkityksestä nuorison käyttäytymismallien muokkaajana ovat toistaiseksi jääneet hajanaisiksi, on todennäköistä, ettei median merkitystä nuorten maailmankuvan muokkaajana ja mielenvirikkeiden antajana voida aliarvioida – ei hyvässä eikä pahassa. On myös todennäköistä, että tämä vaikuttavuus on sitä laaja-alaisempaa ja altistavampaa, mitä enemmän nuori on syrjäytymässä kilpailun oravanpyörässä, koska juuri siinä tilanteessa syrjään vetäytyminen tai kapinallisuus nousevat vaihtoehtoina etualalle. Ja näistä(kin) vaihtoehtoista media tarjoaa yllin kyllin vinkkejä ja käyttäytymismalleja.

Median rooli liikuntakulttuurin taustavaikuttajana on jäänyt tutkimuksissa toistaiseksi vähälle huomiolle. Kun liikuntasosiaalisatiossa on aina kysymys myös siitä, mitä ja millaisia *merkityksiä* liikunnalle ja urheilulle annetaan, median roolia koko liikuntakulttuurin kehitykseen vaikuttavana tekijänä ei voida sivuuttaa. Kun kaupallinen media toimii liikeyritysperiaatteen mukaan, sen *urheilujournalismikin* viestii pääosin vain niitä liikunnan merkityssisältöjä, joista suuri yleisö on kiinnostunut. Siksi kilpa- ja huippu-urheilu yleisövihteenä täyttää median liikunta-annin ja erityisesti painetun median urheiluosastot. Kaupallinen media tuottaa sitä, mitä yleisö haluaa ja yleisö haluaa suomalaisten urheilijoiden menestystä. Tässä pyrkimyksessä urheilujärjestöt ja media ovat symbioottisessa suhteessa toisiinsa: urheilumenestys ruokkii yleisön

kiinnostusta, joka puolestaan ruokkii mediaa. *Symbioottinen suhde* huippu-urheilun, yleisön ja median välillä on jopa niin vahva, että nykypäivän huippu-urheilu sananmukaisesti elää ja säilyy vain nykymedian ansiosta (vrt. Wiio, 1987, s. 43).

Kaupallisesti suuntautunut media välittää siten varsin yksipuolisen kuvan moniarvoisen nyky-yhteiskunnan liikuntakulttuurista. Tuo kuva on usein yksiarvoinen, *monoliittinen*, ja samalla huippu-urheilua ja suuren yleisön viihdeodotuksia myötäilevä. Koska kilpaurheilu on ollut perinteisesti miesten hallinnassa myös median kuva kilpaurheilusta on ollut voittopuolisesti maskuliininen. Vaikka naisten kilpaurheilu on voimakkaasti laajentunut sekä osanottajamääriltään että lajiohjelmaltaan naisten saavutukset jäävät mediassa usein miesten varjoon. Näyttää kuitenkin siltä, että miesten menestymismahdollisuuksien heikentyessä naisten saavutuksille ruvetaan mediassa antamaan entistä enemmän arvoa.

Jyväskylän Kasvatusopillisen Korkeakoulun rehtori, professori Arvo Penttilä alleviivasi jo 1960-luvun alussa Muuramessa pitämässään urheiluseuran juhlapuheessa, että maamme pitäisi panostaa erityisesti naisurheiluun jos mielitään saavuttaa tulevaisuudessakin kansainvälistä menestystä! Jyväskyläläinen viesti urheilun päättäjille ei mennyt perille - silloinkaan.

Naisten kilpaurheilun nopea laajeneminen on yhteydessä sukupuolten yleisempään tasa-arvokehitykseen. Yllättävintä naisten kilpaurheilun kehityksessä on ollut se tosiasia, että se on toteutunut pääosin miesten ehdoin miesten kehittämässä lajeissa. Jopa miehiset voimailu- ja kamppailulajit ovat päässeet naisten suosioon! Ehkä miesvaltaisen yleisön ansiosta?

Myös mahtilehden *Helsingin Sanomien* suuntautuminen voittopuolisesti huippu-urheiluun pitää paikkansa. Lehti on kuitenkin jo vuosikymmenien ajan laajenevin palstoin *liikunta ja terveys* – osastossa välittänyt uutta tietoa ja merkityssisältöä myös liikuntakulttuurin muilta tehtävälailta. Tällä journalistisella tehtävälai-

jennuksella valtailemme osoittaa tiedostavansa yhteiskunnallisen vastuunsa maamme koko liikuntakulttuurin kehityksestä.

Helsingissä v. 1982 pidetyn kansainvälisen kongressin “Sport and International Understanding” yhteydessä sain tilaisuuden keskustella ICSPE:n puheenjohtajan Sir Roger Bannisterin kanssa median roolista liikuntakulttuurin kehityksessä. Kun kerroin mainitusta Helsingin Sanomien urheilujournalismin aluelaajennuksesta Sir Roger totesi valituaen, ettei vastaava uudistus olisi Englannissa mahdollinen lehdistön toimiessa tiukasti liikeyrityksperiaatteen mukaisesti. Tunsin harvinaista mielihyvää suomalaisen median puolesta.

LIIKUNTAOSALLISTUMINEN

Edellä on tarkasteltu niitä keskeisiä ympäristötekijöitä, jotka ovat myötävaikuttamassa liikuntaharrastuksen kehittymiseen. On myös ilmeistä, että niiden yhteisvaikutus on sitä tehokkaampaa, mitä useammat niistä toimivat samansuuntaisesti.

Mutta liikuntaosallistuminen ei kuitenkaan ole vain näiden ulkoisten myötävaikuttajien tulosta, vaan kaikissa niissäkin on mukana aina myös itse kohde, nuori ihminen, joka prosessin aikana muodostaa omia käsityksiään ja arviointejaan liikunnan ilmiöistä ja kokemuksista antaen niille merkityksiä ja suorittaen sen pohjalta valintoja. Liikuntaosallistuminen ja liikunnan jatkuva harrastaminen onkin itseasiassa varsin monen tekijän yhteis- ja vuorovaikutuksen tulosta.

Kuten vuonna 1974 julkaistun kirjani otsikko *Urheilu - Ihminen - Yhteiskunta* ilmentää, liikuntaosallistumisessa ja koko liikuntakulttuurin kehityksessä kaikki kolme perustekijää: urheilu (liikunta), ihminen (minä-käsitys) , yhteiskunta (sosiaalinen ympäristö) ovat avaintekijöinä vaikuttamassa . Tämä kolmiulotteinen malli kaipaa kuitenkin ympäristöolosuhteita koskevan laajennuksen, koska myös ympäristötekijät säätelevät merkittävästi ei vain hen-

kilökohtaista liikuntaosallistumista, vaan myös alueellista ja kansallista liikuntakulttuuria.

Liikunnan ja ympäristön vuorovaikutusta, *liikuntaekologiaa*, on toistaiseksi tutkittu suhteellisen vähän. Pekka Kiviahon tutkimus *Sport Organizations and the Structure of Society* vuodelta 1973 on alan pioneiritöitä. Sittemmin Jyväskylän yliopiston liikunnan sosiaalitieteiden laitoksella on professori Pauli Vuolteen johdolla toteutettu tutkimusohjelmaa liikunnan ympäristösuhteiden alalta.

Liikuntaosallistuminen voidaan pelkistää myös sitä edistävien ja estävien tekijöiden yhteisvaikutukseksi: jos tuo yhteisvaikutus koetaan voittopuolisesti myönteiseksi, tuloksena on osallistuminen ja jos taas kielteiseksi, tuloksena on osallistumattomuus. Näin yksinkertaistettuna yhtälö toimii parhaiten vain sellaisessa tilanteessa, jossa muut ajankäytön valintamahdollisuudet ovat rajoitetut. Käytännössä nykynuorten ajankäytön valintatilanteet ovat moninkertaistuneet siitä, mitä ne olivat vaikkapa 1950-luvulla. Nyt vallitsee nuorten ajankäytössä valintarunsauden pulmatilanne: tarjolla on monia keskenään kilpailevia kiinnostavia vaihtoehtoja, mikä merkitsee sitä, että liikunta ja urheilu joutuvat kilpailemaan muiden ajanvietteiden ja harrasteiden kanssa nuorten kiinnostuksesta. Tässä kilpailussa yhä useammin nuoret näyttävät valitsevan jonkun muun ajankäytön kuin liikunnan tai urheilun – usein ehkä vertaisryhmien käyttäytymismallien mukaan, mutta myös helppous-, mukavuus- tai kiinnostavuussyistä!

KILPAILEVA IHMINEN - *HOMO CERTANS*

Elämme *kilpailun yhteiskunnassa*, jossa kilpailullinen paremmuuden vertailu on levinnyt kaikille elämänapiloilla kattaen ihmisen koko elämänkaaren lapsuudesta vanhuuteen. Selitystä etsitään mutu-tasolla ("minusta tuntuu") ihmisen geneettisestä lajiominaisuudesta eli ns. *kilpailuvietistä*, joka käsitteenä on iskostunut eritoten urheilujournalismin kielenkäyttöön. Kilpaileminen lienee kuitenkin pikemminkin kulttuurisidonnainen kuin geneettinen ilmiö.

On luonnollista, että menestystä ja saavutuksia arvostavassa kilpailun yhteiskunnassa myös kilpaurheilu kukoistaa. Mutta miten selittyy se tosiasia, että sinällään jonninjoutava urheilullinen paremmuudenmittelö on noussut arvoon arvaamattomaan mediassa ja suuren yleisön suosiossa?

Kilpailun urheilullisen tarkoituksen säilyttäminen on kilpaurheilun kestäväen kehityksen avainkysymys. Mittaako se todellista ja aitoa urheilullisen suorituskyvyn paremmuutta vaiko jotain muuta, "vääää" paremmuutta?

Urheilussa päättymätön kilpailun prosessi nostaa jatkuvasti sen vaatimustasoa. Pelkkä "ponnistamisen riemu" ei enää riitä urheilemisen pontimeksi. Vahvempia kannusteita tarvitaan. Mediasta on kehittynyt nykyurheilun tärkein voimanlähde ja -vaikuttaja!

Urheilujournalistisessä kielenkäytössä puhutaan usein *kilpailuvietistä*, joka ikäänkuin geneettisenä lajiominaisuutena vaikuttaa meissä jokaisessa aikaansaaden kilpailemisen. Perusteluna on viitattu myös darwinistiseen kehitysteoriaan luonnonvalinnasta, jossa vahvat selviytyvät voittajina. Tässä lienee kuitenkin kysymys enemmän suvunjatkamisen luonnonmukaisesta tarkoituksenmukaisuudesta kuin kilpailusta sinällään. Jos me hyväksymme kilpailuvietin ihmisen lajiominaisuutena kilpaileminen olisi ankkuroitunut meihin jokaiseen jo syntymässä, geeniperimässämme. Mutta arkihavaintomme ja -kokemuksemme kertovat siitä, että kilpaileminen ei ole geneettisesti määräytynyt käyttäytymismalli. Itseasiassa voimme elää paljossa myös ilman kilpailua ja vertaamatta

itseämme tai tilaamme toisten kanssa, joskohtakin kilpailun yhteiskunnan hallitsevan eetoksen mukaisesti usein vertailemme itseämme ja elämäntilannettamme toisten kanssa. Ihmisen geeniperimä suo laajat mahdollisuudet ja vapausasteita ihmisenä olemiselle. Näitä mahdollisuuksia rajaavat ennenkaikkea ympäristö, väestötiheys ja kulttuuri, jotka osaltaan säätelevät mm. aggressiivisuuttamme, väkivaltaisuuttamme tai kilpailullisuuttamme. Tämä tarkoittaa samalla sitä, että kilpaurheilun perusteluksi usein mainittu kilpailuvietti ihmisen lajiominaisuutena on kiistanalainen - ellei geenitutkimus toisin todista! (vrt.. Alland Jr. 1972, Lagerspetz, 1977).

Siirtyminen maatalousvaltaisesta teolliseen yhteiskuntaan merkitsi samalla siirtymistä luontaistaloudesta markkinatalouteen, joka toimii kysynnän ja tarjonnan varassa ja jossa menestyminen määräytyy tuotteen hintalaatusuhteen ja kilpailukyvyn mukaan. Vapaan markkinatalouden maissa kilpailukykyisyys takaa säilymisen ja menestyksen. Ja koska kilpailu on jatkuva prosessi - jatkuvuuden varmistamiseksi julkinen valta on säätänyt lakeja ja perustanut erityisiä kilpailuviranomaisia valvomaan sen toimivuutta – kilpailukyvyn säilyttämiseen on mm. tutkimuksen ja tuotekehittelyn keinoin panostettava jatkuvasti voimavaroja. Kilpailu toimii siten kehityksen katalysaattorina ja voimanlähteenä. Vapaa markkinatalous onkin osoittanut juuri kilpailuelementtinsä ja kehityskykyisyytensä vuoksi etunsa ja on syrjäyttänyt mm. entisten ns. sosialistimaiden suunnitelmatalouden joustamattomat ja valintarajoitteiset järjestelmät.

Tavaratuotannon, kulutuksen ja yleensä talouselämän hallitsevuudesta johtuen kilpailu ja kilpaileminen sävyttävät markkinatalouksissa kaikkea elämänmenoa, ja niissä kilpailua sovelletaan sellaisillekin aloille, joissa ei löydy mitään yleisiä ja yhteisiä paremmuuden arviointi- ja vertailuperusteita. Näinhän on asianlaita mm. taiteessa, tieteessä tai vaikkapa äänestettäessä “suurimmasta suomalaisesta”.

Kun on kysymys jostain arvostetusta objektista, jota monet havittelevat, mutta jota on tarjolla vain harvoille, kilpailua sovelletaan usein ratkaisumenetelmänä. Siten kilpailemme työpaikoista, virka-asemista, arvo-omistuksista ja liikeyritykset kuluttajien ostovoimasta. Kilpailun yhteiskunnassa keksitään ja luodaan myös keino-tekoisia niukkuuden objekteja, joihin markkinoinnin keinoin ladataan arvostusta ja luodaan tavoittamisen halukkuutta. Kilpaurheilu on tästä oivallinen esimerkki. Voittaminen on urheilukilpailun perustarkoitus ja sen saavuttaminen on mahdollista vain yhdelle osanottajalle. Voiton arvomerkitys kasvaa sitä mukaa, mitä suuremman markkina-alueen kilpailu kattaa: piirimestaruus on arvokkaampi kuin paikallismestaruus ja huippuna on unelma koko *Telluksen* kattavasta olympiavoitosta tai maailmanmestaruudesta.

KILPAURHEILU

1. Voittamisen arvonlisät

Kilpailu paremmuudesta riittänee sinällään usein kannusteeksi paikallis- ja piiritason urheiluharrastuksessa. Kilpailemisen arvostusta on kuitenkin vahvistettava, jos mielitään kannustaa urheilijoita mittavampiin suorituksiin. Tämä arvonlisäys tapahtuu *palkittamisen* avulla. *Symbolisten* palkintojen ohessa - julkisuus, julkinen arvonanto, kansallissankaruus yms. – konkreettiset palkinnot bonuksineen, rahapalkintoineen, sponsoriutuineen, auto-, tontti- ja talolahjoineen yms. ovat vahvistaneet siinä määrin voittamisen arvovarausta ja vetovoimaa, että itse urheilemisen luonnekin on muuttunut. Nykypäivän huippu-urheilussa harrastaminen on muuttunut keskeiseksi elämänsisällöksi ja menestyäkseen urheilijan on sopeutettava elämänsä urheilemisen ensisijaisiin ehtoihin.

Miksi julkinenkin valta lisää vuosi vuodelta panostuksiaan huippu-urheiluun ja perustaa jopa kiinteäpalkkioiset pätkätoimet “valtion

edustusurheilijoille"? Opetusministeriön ns. Kivistön työryhmän muistion perusteluissa huippu-urheilun kehittämiseksi vuodelta 2004 (n:o 22) viitataan sen viihdearvoon, suuren yleisön Gallup-kyselyssä ilmaisemaan toiveeseen suomalaisten urheilijoiden kansainvälisestä menestyksestä ja sankarikertomusten tarpeeseen. Keskeisin perustelu löytynee kuitenkin urheilumenestykseen liitettyistä perinteisistä ja pieteetillä vaalituista kansallisista symbolimerkityksistä: urheilumenestyksen katsotaan symbolisoivan koko kansakunnan elinvoimaisuutta, suorituskykyisyyttä ja kehittyneisyyttä. Kansainvälisissä arvokilpailuissa on ikäänkuin koko kansakunnan suorituskyky ja pätevyys pelissä. Kun monien yritysten jälkeen jääkiekossa v. 1995 saavutettiin maailmanmestaruus ilmailuvoimien hävittäjäkoneet saattoivat lätkäkaukalon kansallissankareita kuljettaneen matkustajakoneen kotimaan kamaralle koko kansan juhlistavaksi. Vaikka tuo saavutus ei maailmalla herättänyt suurtakaan huomiota, jääkiekkohan on harrastuspohjaltaan kansainvälisesti pieni laji, "maailmanmestaruutta" juhliittiin kuin konsanaan maailmantapahtumaa!

Samantyyppisestä *joukkoharhasta* on usein kysymys, kun urheilujärjestöissä ja mediassa korostetaan urheilusaavutusten merkitystä kansakunnan mainos- ja markkinointikeinona. Urheilusaavutus kertoo sinällään perin vähän kyseisestä maasta ja sen kehittyneisyydestä. Tämän tunnusti jopa tunnettu lehtimies Simopekka Nortamokin, joskin myöhäisheränneenä vasta eläkeläistilyksessään:

"Suomen kansan hellimistä myyteistä yksi piintyneimpiä on se, että suomalaisten menestyminen kansainvälisissä urheilukilpailuissa on muka hyvin tärkeää "isänmaan kunnian" tähden; että suomalaisten urheiluvoitot merkittävästi kirkastavat Suomen kuvaa maailmalla....Urheiluvoittojen ja urheiluennätysten merkitystä Suomelle on paisuteltu peräti koomisiin mittoihin. Enimmäkseen ne eivät vaikuta Suomen imagoon sitä eikä tätä. Hyvää myönteistä Suomen-kuvaa voidaan maailmalla rakentaa aivan yhtä hyvin ilman ainoaa urheilumitalia. Ehdotan, että kansakuntana aikuistuisimme jo jonkinlaiseen suhteellisuuden tajuun myös urheiluasioissa...miehelläni myönnän, että

myös mediatapahtumina urheilun voitot ja tappiot usein isotellaan turhan tosikkomaisesti“(HS 15.6.1989)

Riisuttuna näistä enemmän tai vähemmän kuvitteellisista symbolimerkityksistään urheilussa on sinällään kysymys vain “maailman pienimmistä asioista” kuten juoksemisesta, hyppäämisestä, heittämisestä, kumilätkän vispaamisesta, pallon potkimisesta tai liiketempujen tekemisestä. Yrjö Kallinen rohkenikin aikanaan julki-suudessa ääneen ihmetellä sitä, mitä arvokasta on siinä, että joku on toista jonkun sekunnin murto-osan nopeampi kuin toinen? Täysin häpeämätön kysymys maassa, jossa urheilusaavutuksia palvotaan kuin konsanaan vanhatestamentillista *kultaista vasikkaa*.

Kiinnostuneina Yrjö Kallisen ennakkoluulottomista urheilukäsityksistä kutsuimme hänet esitelmöimään Liikuntatieteellisen Seuran kuu-kausikokoukseen. Kallinen kertoi jälkeensä tunteneensa olonsa suunnilleen samaksi kuin Daniel aikoinaan jalopeurain luolassa vail-la kuitenkin tämän profeetallisia voimia. Kallinen myönsi jälkeensä Seuran "jalopeurojen ymmärtäneen Danielia jopa odottamattoman hyvin" (Kallinen, 1961, s. 21).

Urheilussa ja urheilusaavutuksissa ei sinällään ole kysymys mistään arvokkaasta kulttuuritapahtumasta tai -saavutuksesta, vaan viihteestä ja jonninjoutavasta kisailusta eikä se siitä muuksi muutu, vaikka kilpailtaisiin kuka-on-maailman-nopein-tittelistä ja starttipaikalla juoksijat kuinka paukuttelisivat henskeleitään tai pullistelisivat muhkeita lihaskimppujaan. Jo sirkusmaailmasta tiedämme, että ihminen pystyy lapsesta asti tehovalmennettuna mitä uskomattomiin liikesuorituksiin ja tempuihin. Samasta suorituskyvyn maksimoinnista on kysymys myös huippu-urheilussa ja vain sillä erotuksella, että kun sirkuksessa nämä huippusuoritukset esitetään sellaisinaan yleisölle huippu-urheilussa kilpaillaan samalla suorittajien keskinäisestä paremmuudesta.

Terve kansallinen itsetunto rakentuu kansallisten saavutusten varaan. Selviytyminen sodan äärikoettelemuksista ja raskaista sota-

korvauksista, maan jälleenrakentaminen, teollistaminen ja kehittäminen hyvinvointivaltioksi ja tietoteknologian huippumaaksi ovat tekoja ja saavutuksia, jotka ovat antaneet todellista uskoa suomalaisen pystyvyyteen ja vahvistaneet kansallista itsetuntoa. Toki "jonninjoutavat" urheilusaavutuksetkin ovat aikanaan arvokkaalla tavalla edistäneet nuoren kansakunnan kehitystä ja uskoa kyyhinsä. Urheilun Pikkujättiläisessä kerrottiin Paavo Nurmen saavutuksista hurahtaneen savolaisukon tokaisseen: *"Kyll' myö suomalaiset ollaan hyviä"*. Näin kansallistamalla yksityisen urheilijan tai urheilujoukkueen saavutukset ruokimme omaa itsetuntoamme. Tähän perustuu myös osaltaan huippu-urheilun suuri yleisön suosio ja menestystoiveet. Samasta syystä myös kansakunnan viralliset edustajat päämiehiään myöten ovat mielellään näkyvillä katsomoiden VIP-aitioissa, kun heidän maanmiehensä tai –naisensa nousevat voittajina podiumille vastaanottamaan palkintonsa.

2. Mitalin toinen puoli

“Kilpaurheilu on hyvää valmennusta elämää varten”-väite palautuu kilpailuyhteiskunnan keskeisiin arvoihin: suorituskykyyn ja menestyspyrkimykseen. Tästä näkökulmasta katsoen on myös varsin ymmärrettävää, että kilpailulla ja kilpaurheilulla on liikuntakulttuurissamme oma merkittävä asemansa. Toisaalta yhtä ymmärrettävää olisi sellainenkin tilanne, että jos ja kun kilpailun yhteiskunnan työmarkkinoilla suoritus- ja menestyspainet kuluttavat jo voimia, vapaa-aika jätettäisiin silloin rentoutumista ja akkujen lataamista varten ja niinmuodoin mahdollisimman vapaaksi kilpailemisesta!

“Kilpailu opettaa häviämään” ja näin urheilu osaltaan valmentaa nuoria kilpailun yhteiskuntaan. Työttömyystilastot kertovat kilpailuyhteiskunnan häviäjistä. Kilpailu erottelee menestyvät häviäjistä, pärjäävät pärjäämättömistä. Jokainen joutuu aika-ajoin kokemaan

elämässään huonommuutta ja epäonnistumisia, joista kokemuksista olisi ammennettava lisää potkua yrittämiseen. Tätä tietysti on hyvä oppia jo nuorena vaikkapa kilpaurheilun parissa, jossa häviäminen ei välttämättä vie koko elämää raiteiltaan. Pahimmillaan tällaisten kokemusten jälkeen nuori voi hylätä kaiken liikuntaharrastuksen tai kokea, ettei ainakaan kilpaurheilu ole häntä varten. Parhaimmillaan hän voi hakeutua kuntoliikunnan pariin ja tyytyä seuraamaan toisten, parempiosaisten, kilpailemista katsomosta käsin penkkiurheilijana.

Kilpailun soveltaminen nuorisotoimintaan ja varsinkin koululiikuntaan vaatii kypsää harkintaa. Kilpailu kannustaa erityisesti liikunnallisesti lahjakkaita kehittämään suorituskykyään, mutta harkitsemattomasti sovellettuna voi viestiä lahjattomammille, ettei koko liikunta ole tarkoitettu heitä varten. Tämä vaara on korostunut erityisesti yksilökilpailussa; joukkuekilpailussa heikompienkin osanottajien suoritus on tärkeä joukkueen menestyksen kannalta. Rohkeana ajattelijana Yrjö Kallinen suomii suorasukaiseen tapaansa kilpailemisen kulttia nykyelämässä:

“..ihmisenä oleminen näyttää kärjistyvän kilpailuksi. Tavallista normaalia elämää ei noteerata. Se ei näy lehdissä. Jos mies tekee työtä rakennuksella, kaivaa ojaa tai kuorii pöllejä, on tehtänsä tai opettajana tai minä tahansa, hänen kuvansa ei tule lehteen, häntä ei kukaan huomaa. Hänen työllään ei ole julkisuusarvoa. Mutta annapas, kun lyö toisen tainnoksiin tai hyppää hyvin korkean riman yli joustavalla seipäällä tai pääsee elokuvaan tai kummitelee mitä tahansa erikoista, sitten koko maailma on läpäällään! Aina pitää voittaa toinen, päästä ensimmäiseksi, olla parempi kuin toinen - se noteerataan! Ja mikä on seuraus? Nuoren sieluun painautuu elämäntaju, joka on täynnä kilpailuvuorotusta. Näytä, että pystyt! Ellet pysty, se on häpeä! Sinä olet epäonnistunut! Tämä on niin läheinen asia, että siihen ei ole edes objektiivista suhdetta, nuoret eivät ymmärrä, että tämä käsitys on heihin suggeroitu. Mutta elokuvat huutavat, sanomalehdet huutavat, televisio huutaa, kirjat huutavat tuota epätoivoista kilpailuhenkä ja voittaja-arvostusta. Siinä hiipii ihmiseen epäily ja toivottomuus, ja ihminen

tuntee itsensä turhautuneeksi, mitättömäksi, ja sitä hän ei kestä. Tulee tarve särkeä jotakin, lyödä ikkunoita rikki, jollei muuta osaa, tai puhua ruokottomuuksia.”(Kallinen 1971, s. 91)

3. Kilpailun tarkoitus

“Lepakkomainen hyppyhaalari parantaa tulosta toistakymmentä metriä”

“Otin testosteriikkiin silloin, kun se ei ollut vielä kielletty”

“Veritankkaus ei ollut kiellettyä”

“Hemohesin tai suolaliuoksen avulla pyritään vain nopeuttamaan urheilijan palautumista”

“Keinotekoinen korkean ilmanalan harjoittelu “alppimajoineen” on OK “

Tällaiset sitaatit kertovat jotakin nykypäivän urheilukäsityksistä. Urheilun julkisissa kiista-asioissa viitataan usein sääntöpykäliin ja niihin vedoten vedetään raja oikean ja väärän menettelytavan välillä. Lainopillisessa keskustelussa tehdään tärkeä ero lain kirjaimen ja lain hengen mukaisen tulkinnan välillä. Piispa Eero Huovinen suoritti taannoin tällaista rajankäyntiä yleisellä tasolla todeten mm., että jos lain kirjain sivuuttaa hengen, silloin myös lain perimmäinen tarkoitus häviää. Hänen havaintojensa mukaan säädösuskaisuus ja pykäläkuuliaisuus lisääntyvät ja entistä vähemmän jää tilaa lain tarkoituksen eli oikeuden miettimiselle. Säädösuskaisuudesta vuorostaan seuraa, että ihmiset eivät kysy, tekevätkö he oikeita tai väriä tekoja, vaan sitä, tekevätkö he lainmukaisia tekoja. Oikeuden tavoittelemisen asemesta aletaankin silloin kysyä, miten lakien viidakossa pykälää voitaisiin väistää ja lakeja kiertää. Ja mitä enemmän on lakeja, sitä vähemmän on omaehtoiseen moraaliseen harkintaan perustuvia ratkaisuja (HS 4.5.99).

Piispan suorittama rajankäynti löytää ajankohtaisuutensa myös nykyurheilussa, jossa niinikään entistä useammin “*oikean ja hyvän*”

etsimisen sijasta aletaan kysyä, mitä kirjoitettujen säädösten mukaan on lupa tehdä". Pohtiessani takavuosina urheilun eettisiä ongelmia päädyin jo silloin samansuuntaisiin ajatuksiin oikeasta ja väärästä urheilusta:

“On ilmeistä, että “säätömoraali” ei yksin voi olla ratkaisuna (kilpaurheilun säätelyn) pulmaan. Lait ja säädökset eivät yksin riitä muillakaan elämänoilla säätelyn ratkaisuksi. Niinpä esimerkiksi liike- ja talouselämässä virallisia säädöksiä täydentää normijärjestelmä, joka tunnetaan “hyvänä liikemiestapana”. Vastaavasti joukkoviestintän alalla “hyvä lehtimistapa” täydentää journalismin toimitusnormistoja.....Vastaaava käyttäytymiskoodi urheilussa tunnetaan “oikeana urheiluhengenä”. ...”Oikean urheiluhengen” sisäistäneen urheilijan, valmentajan, urheilujohtajan, mutta myös tutkijan on mahdollista hyväksyä välinekeinottelua urheilussa ja riippumatta siitä, onko tällainen “keino” säännöissä nimenomaan kielletty vai ei.”(Heinilä, 1988, s. 229, Heinilä, 2001, s. 156)

Oikean urheiluhengen sisäistäminen edellyttää urheilun tarkoitukseen ymmärtämistä. Tämä näyttää hämartyneen nykypäivänä etenkin urheilun johdossa, joka niin meillä kuin muuallakin rekrytoiduu ennentyvästi järjestöjen ulkopuolelta liike-elämän piiristä. Tahko Pihkalakin ennätti huolestua tahkomaiseen tapaansa tästä kehityksestä: “*Samalla kun urheilusta on kadonnut leikki sen johtamisesta on tullut diletanttien leikki*”.

4. Kilpailu testinä

Urheilun tarkoitus pelkistyy, kun kilpailua tarkastellaan osanottajien *urheilullisen paremmuuden* testinä. Tästähän ja vain tästä urheilussa on kysymys. Urheilullisuuden kriteerit vuorostaan määrytyvät sen mukaan, mistä urheilulajista on kysymys: paini edellyttää toisenlaista urheilullista suorituskykyä kuin esimerkiksi pikajuoksu ja skeettiammunta toisenlaista kuin jalkapallo. Kilpailulaji-

en runsaus itseasiassa takaa sen, että hyvinkin erilaisilla kyvyillä varustetut ihmiset voivat löytää niiden joukosta lajin, jonka suoritusvaatimukset vastaavat parhaiten heidän luontaisia taipumuksiaan. Luontumusten mukainen oikean lajin valinta oikeassa kehitysvaiheessa lienee nykypäivän keskeisimpiä haasteita kilpaurheilun nuorisotoiminnassa mutta myös alan tutkimustyössä.

Lajin valinta määrittelee sille ominaisen urheilullisen suorituskyvyn laatusisällön, kun taas valmentautuminen eli lajin vaatiman suorituskyvyn harjoittelu säätelee sen kilpailullisen tason. Olennaista tässä on nimenomaisesti se, että kilpailussa testattava paremmuus perustuu puhtaasti vain urheilijan luontaiseen ja harjoittelun tuloksena saavutettuun suorituskykyyn.

Kun yksilöurheilussa urheilijan oma psykofyysinen suorituskyky on paremuusjärjestyksen keskeinen peruste, joukkueurheilussa myös mm. joukkueen kokoonpano, valittu strategia ja taktiikka ovat legitiimejä, hyväksyttäviä, tulostekijöitä. Palloilussa pelinjohdajan rooli voi olla niin merkityksellinen, että hänen tililleen kirjaataan usein sekä joukkueen tappiot että menestykset.

Kilpailu on siten tarkoitettu mittaamaan osanottajien **urheilullisen suorituskyvyn** suhteellista paremmuutta. Tämä perustavanlaatuisen määritelmä vaatii kuitenkin yhden lavennuksen eli *sattuman* mahdollisen väliintulon paremuusjärjestyksen määräytymisessä. Sattuman osuus onnekkiaan pistesuorituksen syntymisessä on tuttu ilmiö palloilussa, hyvä arpaonni voi vaikuttaa menestymiseen kamppailu-urheilussa tai onnekas tuulenkantamoinen mäkihypyssä ja yleisurheilun hyppy- tai heittolajeissa.

Sattuma voi siten tavallaan virhelähteenä vaikuttaa kilpailun tulokseen ja samalla osanottajien/joukkueiden tosiasialliseen urheilulliseen paremuusjärjestykseen. Yleensä urheilun tuotekehityksessä on pyritty eliminoimaan tai ainakin vähentämään sattuman osuutta. Toisaalta jonkinasteisen sattuman hyväksyminen voi olla urheilussa perusteltuakin. Tappio ei tunnu yhtä karvaalta, jos se selittyy

huonon sattuman avulla. Lisäksi sattuma antaa suorituskyyvyltään heikommillekin osanottajille menestymisen mahdollisuuden. Tästä syystä esimerkiksi sellaiset varsin monotoniset urheilusuoritukset kuin rata- ja kenttärheilun pituuslajit – heitot, pituushyppy ja kolmiloikka – saavat tarkoin rajattujen suorituspaikkojen ansiosta sattuman antamaa lisäväriä. Mutta sattuman rooli ei saa olla myöskään liian merkittävä, koska silloin kilpailu/ottelu menettää helposti urheilullisen tarkoituksensa. Palloilussa tämä tarkoittaa mm. sitä, että sattuma voi tilapäisesti ja erityisesti tasaväkisten joukkueiden kohdatessa vaikuttaa lopputulokseen, mutta koko pelikauden osalta sarjajärjestyksen tulee määräytyä joukkueiden todellisen urheilullisen suorituskyyvyn mukaan.

5. Kilpailun testiluotettavuus

Kilpailu on osanottajien urheilullisen paremmuuden testinä luotettava, jos sattumaa lukuunottamatta mitkään ulkoiset tekijät eivät säätele sen lopputulosta. Tämä lisäehto tunnetaan urheilussa *samojen ehtojen* periaatteena, *on equal terms*. Käytännössä tämä merkitsee sitä, että urheilullisen suorituskyyvyn testauksen on tapahduttava kilpailussa kaikkien osanottajien osalta yhdenvertaisin välinein, varustein ja ympäristöedellytyksin. Jos kilpailu on tarkoitettu testaamaan osanottajien urheilullisen suorituskyyvyn suhteellista paremmuutta ja vain sitä – sattumaa lukuunottamatta – kenelläkään kilpailijoista ei saa olla mitään väline-, varuste- eikä suorituspaikkaetua puolellaan. Kilpailun urheilullinen testiluotettavuus takaa kilpailun urheilullisen tarkoituksen, mikä pyritään varmistamaan mm. standardisoimalla tiukasti välineet ja varusteet sekä järjestämällä mahdollisuuksien mukaan osanottajille yhtäläiset ympäristölliset suoritusedellytykset. Parhaiten tämä testiluotettavuus on pystytty varmistamaan välineiden ja varusteiden osalta, problemaattisinta se on ympäristöedellytysten suhteen varsinkin lajeissa, joissa suoritusjärjestys ja olosuhteiden vaihtelu vaikuttavat tulokseen. Näinhän on tilanne mm. monissa talviurheilun lajeissa.

Edellä esitetyn perusteella on selvää, että kaikki sellaiset toimenpiteet ja väliintulot, jotka vaikuttavat keinotekoisesti tai välineellisin eduin osanottajien urheilulliseen suorituskyykyyn, vääristävät kilpailun pätevyyttä urheilullisen paremmuuden testinä. Katsomoyleisökin voi väliintulollaan ja esim. räikeällä puolueellisuudellaan ja epäurheilijamaisella käyttäytymisellä häiritä vierasjoukkueen tai “vastapuolen” urheilijoiden suorituksia tavalla, joka vääristää kilpailun tuloksen. Tulos voi myös vääristyä, jos esim. kilpailutuomareitten toiminta on puolueellista. Pelaajien lähikontaktiin perustuvissa palloilulajeissa on huipputasolla varsin yleinen käytäntö, että vastapuolen pelaajia estetään rajuin voimakeinoin etenkin “varmoissa” maalin/korintekotilanteissa. Tällaisiin hätäkeinoihin sisältyy usein suuri loukkaantumisriski ja väärinpeluuna se on omiaan heikentämään ottelun pätevyyttä joukkueiden urheilullisen suorituskyyvyn testinä.

Nykypäivän kaupallistuneessa joukkueurheilussa pelaajien siirtomarkkinoineen ja pelaajavärväyksineen on siirrytty uuteen aikaan. Värväyksellä sinällään ei ole vaikutusta ottelun/kilpailun pätevyyteen urheilullisen paremmuuden testinä, mutta se väistämättä on ristiriidassa reilun pelin ja “samojen ehtojen” periaatteiden kanssa erityisesti silloin, jos ja kun *isolla rahalla* värvätään joukkueeseen siirtomarkkinoilta parhaat pelaajat ja valmentajat sekä luodaan heille parhaat toimintaedellytykset, jolloin *raha* välitetekijänä säätelee kilpailun lopputulosta. Urheilun tarkoitus on täysin hämärtynyt, jos raha ratkaisee. Käytännön laaja värväystoiminta on avannut urheilijoiden siirtomarkkinat managereineen ja *head hunttereineen*, mutta se on tuonut urheiluun myös talouselämän kirot ylivelkaantuneine seuroineen, oikeuskiistoineen ja tuloseinotteluineen.

Liikemiesjohtajat viitoittavat nykyurheilun kehitysuraa. Jäljet huolestuttavat terveen urheilun ja reilun pelin ystäviä. Isolla rahalla ja pääosin muukalaisvoimin kilpailumenestystä tavoittelevat seurat ja jouk-

kueet pitäisi ainakin median kilpailuselostuksissa erottaa “euromerkinnällä” omin kotivoimin ja reilun pelin periaatteella toimivista seurajoukkueista!

Varsinaisesta välinekeinottelusta on kysymys, jos välineitä ja varusteita kehittämällä pyritään saavuttamaan erityisetä vaikkapa sääntöjen porsaanreikiä hyväksikäyttämällä.

Estottomillaan tällainen välinekeinottelu on esiintynyt viime vuosi-
en aikana mäkihypyssä ehkä lajin yleisösuosion ja rahaliikenteen
siivittämänä. Hyppysuksia, niiden voittoa ja hyppyhaalareita kos-
keva salainen tuotekehittäminen oli jokin aika sitten viety jo niin pit-
källe, että itse laji oli välinekeinottelun vuoksi menettämässä urhei-
lullisen mielekkyytensä. Viimeaikainen välineiden ja varusteiden
entistä tiukempi standardointi ja niiden yhdenvertaisen saatavuuden
varmistaminen lienee pelastanut mäkikotkien uljaan lajin urheilullisuuden - ainakin toistaiseksi.

Jos väline-etu nousee etualalle lopputuloksen määräytymisen pe-
rusteena ei enää ole kysymys urheilusta perinteisessä mielessä,
vaan ns. *välineurheilusta*, Moottoriurheilu edustaa välineurheilua,
jossa "tallin", ajokin ja huollon tehokkuus ovat kuskin ajotaidon
ohessa keskeisiä tulostekijöitä.

Perinteisistä urheilulajeista pohjoismainen hiihtourheilu lähentyy
ehkä eniten välineurheilun kriittistä rajaa. Suksien ja sauvojen tuo-
tekehittelyn osalta kriittisin vaihe lienee kuitenkin jo sivuutettu.
Sitä vastoin suksien voittoa on tuotekehittelyn ja voideteollisu-
uden markkinakilpailun ansiosta kehittynyt uusi taitolaji, jossa
voitoleukspertit ammattitaidollaan voivat vaikuttaa merkittävästi-
kin, kelistä riippuen, kilpailun lopputulokseen.

Lehtiutisen mukaan Suomen “huoltojoukkueeseen” kuului Lahden
MM-kisoissa 15 henkilöä tukenaan ammattimeteorologi ja miljoonan
markan budjetti! (HS 26.1.01)

Ulkopuolinen tarkkailija ihmettelee – itsekseen – että tällaisen ulko-
puolisen ympäristötekijän on annettu iskostua tässä mittakaavassa
hiihtourheiluun ja heikentää sen urheilullisuutta. Venäläisen korkeus-

hyppääjän syyllistyttyä erityisen jousihyppyikkarin käyttöön urheiluun pesiytynyt välinekeinottelu tuli keskustelun aiheeksi myös v. 1958, kun Moskovasta vierailtiin ensi kerran Helsingin Yliopiston voimistelulaitoksella. Tällöin kiinnitin huomiota väline-edun hyväksikäyttöön hiihdossa erityisesti voitelun osalta. “Miten se voitaisiin estää?”, ihmetteli vieras. “Tarvittaisiin vain voitelulaite, joka sipaisisi lähtöviivalla kaikille osanottajille samanlaiset tökötit suksien pohjaan. Jos ihminen pystyy keksimään *Sputnikin* – juuri laukaistu ensi kerran avaruuteen – voitelulaitteen kehittäminen olisi varsin yksinkertainen tehtävä”.

KILPAILU PROSESSINA

1. Kilpailun vaatimustaso

Kilpailussa on siis kysymys urheilullisen suorituskyvyn paremmuudesta. Jotta urheilija voisi valmennuksessaan tähdätä tähän paremmuuteen hänen on tunnettava lajinsa vaatimustaso. Tuo taso vaihtelee tavoitteena olevan viitetason mukaan. Jos tavoitellaan paremmuutta yhden urheiluseuran puitteissa, vaatimustaso määräytyy tuon seuran parhaiden urheilijoiden mukaan, mutta jos tähtäimessä on kansainvälinen menestys, taso määräytyy vastaavasti kansainvälisen huipun mukaan. Lajeissa, joissa suorituskyky voidaan mitata yleispätevästi absoluuttisen asteikon avulla, tulostieto maailman huippujen saavutuksista antaa sinällään jo luotettavan arviointiperustan kansainvälisen huipun tasosta.

Mutta kansainvälisessä urheilussa on monia lajeja, joissa suorituskykyä ei pystytä objektiivisesti mittaamaan millään absoluuttisella asteikolla. Näihin kuuluvat lajit, joissa ei kirjata ennätyksiä, ja näitä ovat mm. joukkueurheilu, taito-, kamppailu- ja maastolajit. Ainoa keino saada selville näissä lajeissa esim. juuri kansainvälistä huippua vastaava vaatimustaso on osallistuminen sellaiseen kilpai-

luun, jossa osanottajien joukossa on tunnettuja, jo huippunäyttön-
sä antaneita urheilijoita eli itse kilpailun tarjoama suoritusvertailu.
Myös yhteiset harjoitusleirit antavat viitteitä näiden lajien kansain-
välisestä vaatimustasosta.

Nimenomaan taitolajeissa on pyritty entistä täsmällisempien kritee-
rien käyttöön paremmuuden arvioinnissa, ja tässä tarkoituksessa
suorituksen liikeosioita on luokiteltu niiden vaikeusasteen mukaan.
Taitovoimistelussa on myös määritelty arvosteluasteikon ylimpien
pistemäärien edellyttämien liikeosioitten vaikeusasteet, mikä tieto
antaa voimistelijoiden valmennukselle selkeät viitteet suoritusky-
vyn riittävyden arviointia varten.

2. Kilpailu prosessina

Urheilussa kilpailu on *päättymätön prosessi*, joka sellaisena pyrkii
jatkuvasti nostamaan vaatimustasoa. Missikilpailu on “kerrasta
poikki” ja alkaa aina alusta uusin osanottajin. Urheilussa prosessi
jatkaa yhden kilpailun päättymisen jälkeenkin. Kilpailujen voittajat
määräävät aina tavoitetason, johon kanssakilpailijoiden on suori-
tuksissaan yllettävä, jos mielivät suoriutua voittajina huomispäivän
kilpailussa, ja vastaavasti tämän päivän voittajien on nostettava
edelleen suorituskykyään vastatakseen menestyksellä kanssakilpai-
lijoihinsa koveneviin haasteisiin.

Kuvattu kilpailun kierre on siten omiaan jatkuvasti nostamaan
kilpailun vaatimustasoa, ja kierre puree sitä tehokkaamin, mitä
suurempi on se osanottajajoukko, joka havittelee samaa menestys-
tä. Tämä johtunee siitä, että suuressa joukossa paremmuusvertai-
luun tulee enemmän vaihtoehtoja ja näiden joukkoon jo tilastollisen
todennäköisyyden mukaan kuuluu enemmän myös huippuky-
kyjä, jotka keskinäisen suoritusvertailun prosessissa nostavat vaa-
timustasoa. Käytännöstä on tuttu ilmiö, että jos seurassa tai paik-
kakunnalla on monia saman lajin harjoittajia suoritusvertailu

harjoituksissa ja kilpailussa on omiaan nostamaan lajin tasoa. Tähän perustuu mm. juoksutallien toiminta-ajatus ja suosittujen, laajasti harrastettujen lajien korkea kansallinen taso, josta hyvänä esimerkkinä maamme jääkiekkoilu.

Kansainvälisessä huippu-urheilussa vaatimustaso määräytyy paljossa kyseisen lajin globaalin harrastuspohjan laajuuden perusteella. "Kuningas jalkapallo", maailman laajimmin harjoitettuna lajina pystyy myös tehokkaimmin rekrytoimaan todelliset lahjakkuudet lajin pariin ja edustanee vaatimustasoltaan ehkä urheilun kovinta kärkeä. Vastaavasti maat, joissa lajin harrastuspohja on laaja, pystyvät rekrytoimaan lahjakkuusreserveistään myös kansainvälisesti parhaiten menestyvät joukkueet. Lajin korkeasta kansainvälisestä vaatimustasosta johtuen tällaisessa joukkueessa ei voi olla yhtään heikkoa lenkkiä, mihin kokoonpanoon pienellä maalla rajoitettuihin lahjakkuusreserveineen ei juurikaan ole mahdollisuutta. Silti suurissa joukkuelajeissakin pienillä mailloilla kapeine harrastuspohjineen on mahdollisuus satunnaismenestykseen, sillä "pallo on pyöreä", oikukas peliväline, mutta jatkuva tai todella merkittävä menestys jossakin kansainvälisessä huippusarjassa jäänee vain ikuisiksi haaveeksi.

On joukko urheilulajeja, jotka urheilullisen lahjakkuuden lisäksi asettavat harjoittajalleen myös erityisiä ruumiinrakennetta koskevia *antropometrisiä* vaatimuksia. Uinti suosii suurikätisiä kauhoja ja "räpyläjalkaisia perätuuppareita" ja esim. lento- ja koripallo suosivat ylipitkiä pelaajia. Pienissä populaatioissa näitä urheilullisesti lahjakkaita, poikkeuksellisia ruumiinrakennetyyppejä, on yleensäkin vähän, joten menestymahdollisuudet ovat vastaavasti heikot. Päivälehtikin (HS 18.5.94) kiinnitti pulmaan huomiota: " ylipitkät pelaajat vähissä!"

Samojen ehtojen periaate toteutuisi kansainvälisessä lento- ja koripallossa paremmin ja antaisi pienille osanottomaille tasavertaisemmat menestymisen mahdollisuudet jos esim. ylipitkien pelaajien lukumää-

rää rajattaisiin joukkueissa. Suuret maat runsaine ylipitkine pelaaja-reserveinään tuskin hyväksyisivät tällaista kiintiöratkaisua!

Edellä esitetyn perusteella Suomen kaltaisen, väestöpohjaltaan pienen maan menestymisen mahdollisuudet nykyajan korkean vaatimustason kansainvälisessä urheilussa ovat entisestään heikentyneet erityisesti laajasti harrastettujen lajien osalta. Parhaat menestymisen mahdollisuudet ovat niissä lajeissa, joiden kansainvälinen harrastuspohja on suhteellisen pieni, kuten on asianlaita monissa talviurheilun lajeissa. Kansainvälinen harrastuspohja voi jäädä suhteellisen kapeaksi myös sen johdosta, että lajin harjoittaminen jääkiekon tapaan edellyttää kalliita hallitiloja, joiden laajamittainen perustaminen on vain vauraimmille maille mahdollista.

Juokseminen on luonnollisuudessaan ja yksinkertaisuudessaan kävelyn ohessa yleisin liikuntamuoto. Juoksumatkat ovat samasta syystä kaikkialla laajasti suosittuja urheilulajeja, josta vuorostaan seuraa niiden äärimmäisen korkea kansainvälinen vaatimustaso. Tähän vaatimustasoon yltäminen Pohjolan poikien ja tyttöjen eväin alkaa olla jo poikkeuksellista. Juoksumatkat pysyvät kuitenkin yleisurheilun suolana ja säilyttävät keskeisen asemansa kansallisessa urheilussa ja maotteluiden ohjelmassa. Kävely sitä vastoin on jokseenkin luonnon kilpailulajiksi. Sattuvasti Tahko Pihkala onkin verrannut sitä "kuis-kauskilpailuun": *Voittaja on se, joka kuiskaa äänekkäimmin!*

Päättymättömän kilpailun prosessi pyrkii siis jatkuvasti nostamaan kansainvälisen urheilun vaatimustasoa. Suurten lajien kohdalla nykyinen vaatimustaso lähentyy jo inhimillisen suorituskyvyn ylärajoja, josta ovat osoituksena lisääntyvät rasitusvammat, loukkaantumiset ja jopa pysyvät terveystvauriot. Urheilulääketieteen kansainvälisen yhdistyksen FIM:n presidenttinä professori W. Hollmann onkin todennut yhdistyksensä aikakauslehdessä suorasukaisesti, että perinteinen käsitys urheilusta terveyden edistäjänä on kääntynyt huippu-urheilussa pääläelleen ja että urheilulääketiede on muuttunut pääasiassa urheiluvammojen korjaamiseksi (1986, 6). Edesmennyt tunnettu olympiajohtaja Willi Daume on puolestaan

todennut olympialiikkeen tunnuksen *CITIUS - ALTIUS - FORTIUS* johtavan urheilussa kohtalokkaisesti seurauksiin, jos sen sanomaa sovelletaan kirjaimellisesti käytännössä. Väitteeseen löytyy jo runsaasti katetta käytännöstä. Tämän oli Baden-Badenin olympiakongressissa v. 1980 oivaltanut myös filosofian professori ja kahdeksikkosoudun kultamitalimies Hans Lenk, joka esitelmässään käsitteli urheilun äärirajoja koskevaa problematiikkaa päätyen kuitenkin ehdottomaan rajanvetoon: ”*Kuolemanriskin ottaminen ei kuulu urheiluun!*” (Lenk, 1981, 1-3)

Keskeisenä pulmana kilpailun vaatimustason ylärajan linjaamisessa onkin tuon inhimillisen kestokyvyn määrittelyn vaikeus. Rauhantutkijana tunnettu J. Galtung totesikin Helsingin ”*Urheilu ja kansainvälinen yhteisymmärrys*” -kongressissa v. 1982, ettei urheilussa mikään signaali ilmoita, että nyt riittää ja ettei ole mitään mieltä juosta nopeammin, heittää keihästä pidemmälle tai nostaa vielä suurempia painoja (Galtung, 1984, 15). Nämä signaalit puuttuvat muuten myös asevarustelussa ja nykypäivän talouskasvussa! Kysymys jää avoimeksi ja ratkaisut on käytännössä jätetty usein urheilijoiden asiaksi, vaikka *eettinen vastuu* asiassa kuuluu myös julkiselle vallalle, urheilujärjestöille ja urheilulääkäreille, jotka lisääntyvin panostuksin ovat mukana huippu-urheilun kehityksessä. Urheilukirjallisuudessa on jo puhuttu ns. *stop-moraalista* eli jo riittää -rajoista lähinnä kuitenkin vain nykyurheilun aiheuttamien ympäristöhaittojen osalta (Digel, 1992, s. 42-43).

3. Urheilun voimanlähteet

Mutta mikä saa urheilijat, urheiluseurat ja jopa valtiot lisäämään panostuksiaan kilpailukykyänsä pitämiseksi kansainvälisen urheilun jatkuvasti nousevan vaatimustason tasalla? Talouselämässä liikevoimana on liikevoiton tavoittelu. Vapaa-ajan urheilussa riitti ja riittää edelleenkin kannusteeksi useimmiten pelkkä voiton tavoittelu - jopa ilman ”liikevoittoja”. Näin oli tilanne amatööriurhei-

lussa aina huipputasoa myöten. Urheiltiin *oto* eli oman toimen ohessa, “ponnistamisen riemusta”, kuten Tahko Pihkala asian ilmaisi ja “rakkaudesta urheilemiseen” (*amator* = rakastaja lat.).

Kun Ateenan vaatimattomista olympiakisoista v. 1896 lähtölaukauksensa saanut kansainvälinen kilpailutoiminta alkoi kehittyä, urheiluun iskostui pian kansallisia symbolimerkityksiä.

Kansallistuntoon ja itsemääräämisoikeuteen heränneelle Suomelle olympialiike syntyi kuin sosiaalisesta tilauksesta. Olympiakisat ja kansainvälinen urheilu tarjosivat nuorelle kansakunnalle myöhemminkin näytön paikan. Vaikeissa ja ankarissa olosuhteissa kasvanneet suomalaiset olivat tottuneet suhtautumaan elämän haasteisiin vakavasti. Samalla tavalla lentävät suomalaiset, *Flying Finns*, suhtautuivat myös urheilemiseen. Se otettiin tosissaan, vaikka muualla urheilussa vielä kisailtiin. Englantilaiset Philip Goodhart ja Christopher Chataway viittaavat tähän suomalaisen tosikkomaisuuteen kirjassaan ”*War without Weapons*” jokseenkin tylästi: ”*Lentävien suomalaisten aseenne poikkesi täysin useimpien muiden kilpailijoiden gentlemannimaisesta tavasta suhtautua urheilemiseen vain hobbyna, harrasteena*” (1968, 10). Hannu Raittilankin mukaan tuo urheilukäsityksemme tosikkomaisuus johtuu kansamme ylimuistoisista kokemuksista, joiden mukaan aina on ollut hätätila ja ellei se juuri nyt ole niskassa, on se kohta tulossa (HS 7.3.01).

Tosikkomainen suhtautuminen urheiluun merkitsi käytännössä myös entistä määrätietoisempaa kuntoharjoittelua tuohon aikaan, jolloin urheileminen oli kisailua ja harjoittelu etupäässä suoritus-taitojen oppimista. Ei ole mikään sattuma, että Tahko Pihkalan kynästä oli lähtöisin maailman ensimmäisiin valmennusoppaisiin lukeutuva ”*Poikain urheiluopas*”(Helsinki, 1915) ja hänen varhaisiin oivalluksiinsa kuului juoksuvalmennuksen imperatiivinen ”*intervalliharjoittelu*” toistuvine vauhtijuoksuineen.

Näillä eväillä alkoi syntyä tulosta ja pieni Suomi kehittyä urheilun suurvallaksi.

4. Media mahtitekijänä

Kansakunnan tuntojen kuvastajana ja vahvistajana tuon ajan *media*: radio ja lehdistö, tiedosti näiden urheilusaavutusten merkityksen kansakunnan pyrkimyksille ja lähti suurella innolla ja äänellä niitä hehkuttamaan. Nuori kansakunta tarvitsi uskoa omiin voimiinsa ja tuota uskoa valoivat urheilijoiden loistavat saavutukset. Mutta menestys ja sen hehkuttaminen syytti myös kansan syvien rivien kiinnostuksen urheiluun ja loi myytin kansamme poikkeuksellisesta lahjakkuudesta. Myyttiä ovat vahvistaneet urheilun sankarikertomukset, joita on syntynyt lukemattomia näihin päiviin saakka. Tämän sankaritaruston lyömätön kruunu oli Martti Jukolan vuonna 1935 kirjoittama ”*Huippu-urheilun historia*”, josta monet urheilijapolvet ovat saaneet urheilukipinänsä ja ammentaneet uskonsa urheiluun. Jukolan myöhemmät seuraajat ja kaikkien tuntemat ”sinivalkoiset äänet”: Pekka Tiilikainen, Martti Noponen, Anssi Kukkonen, Raimo ”Höyry” Häyrinen ja nykypäivän kultakurkku Antero Mertaranta, ovat suurella sydämellä ja paatoksella vaalineet urheilumedian sankaripalvonnan perinnettä. Sankarimyytti elää ja siitä kertovat myös urheilumuseoitten kokoelmat ja lukuisat urheilijapatsaat, jotka viestivät tulevillekin sukupolville saavutuksista, joihin esi-isät ja -äidit ovat aikanaan urheilussa yltäneet kuka juoksemalla, hyppäämällä, heittämällä, hiihtämällä, kuka taas nyrkillä iskemällä!

Sankarimyytti elää vahvana nykyaikassakin, sen päivittäisessä mediaviestinnässä ja suuren yleisön odotuksissa. Urheilun osuus niin sähköisen kuin painetun median sisällöstä on vuosikymmenien saatossa lisääntynyt. Samalla sen arvostus uutissisältönä näyttää jopa kohonneen päätellen siitä, että yhä useammin huippu-urheilun ajankohtaisasioita käsitellään myös uutissivuilla, pääkirjoituksissa, vieläpä TV:n pääuutislähetyksissä! Lajiliittojen ja olympiakomitean puheenjohtajavaalit saavat vastaavasti mediassa jopa enemmän julkisuutta kuin suurten yritysten tai keskusvirastojen johtajavalinnat. Ja vaikka puheenjohtajaehdokkaiden lehdis-

tötilaisuudet ovat kuin toistensa kopioita niukkoine uutisantineen ne kuitenkin vetävät mediaväkeä salin täydeltä!

Media on paikalla, kun uutisoidaan urheilun puheenjohtajavalintoja, kilpailutapahtumia tai urheilusankarien muistelmia mutta loistaa poissaololla, kun julkistetaan kirja kansainvälisen urheilun 100-vuotiskehityksestä: *“Centennial International Sport in Critical Focus”* (Jyväskylä: Minerva 2004). Kirjan julkistamistilaisuuteen 16.2.04 Jyväskylän yliopisto oli onnistunut “haalimaan” paikalle yhden toimittajan, mutta mitään uutisointia asiasta, saati kirja-arviointia, ei ole näkynyt. Itse asiahan piti olla medialle läheinen – huippu-urheilu. Näyttääkin siltä, että urheilutoimittajien kiinnostus rajoittuu huippu-urheilussakin lähinnä vain sen näkyviin pintailmiöihin ja tässä-ja-nyt -tapahtumiin. Sellaiseksi sopii vaikkapa huippu-urheilijan "työtapaturma". Niinpä hopeapainijan oikean käden pikkusormen vammautuneen niveljätteen paranemista seurattiin tarkoin johtavassa päivälehdessä (HS 31.11.04).

Urheilun puheenjohtajavaalien herättämä ylikuumentunut julkisuus osoittanee ennen muuta sitä, miten huolestunut media on huippu-urheilumme tilasta. Yleisön odotusten tulkkina media haluaa olla mukana etsimässä ja löytämässä suurta johtajaa ja pelastajaa, joka palauttaisi Suomen urheilun kultakantaan ja antaisi medialle aiheita sankaritarinoihin. Media elää urheilumme menestyksestä ja sankareista, joita se itse kertomuksillaan luo. Media elää huippu-urheilusta nimenomaan suuren yleisön kautta, jonka se on niinikään itse vuosien saatossa loputtomien sankarikertomuksien ehdollistanut huippu-urheilun myötäelämiseen. Kansainvälisen kilpailun vuosi vuodelta kiristyessä sankarikertomusten aiheet ovat kuitenkin käyneet vähiin, ja pronssisaavutuskin on nykypäivän mediassa noussut koko sivun asiaksi. Entistä enemmän on jouduttu turvautumaan erityisesti suurten kisatapahtumien aattona toiveajattelun sävyttämään spekulointiin menestysmahdollisuuksista ja tv-urheilukanavan tapaan entisten kulta-aikojen muisteluihin, nykytähden ali-, ohi- tai ylikunto-oireiden seurantaan tai heidän yksityiselämänsä tirkistelyyn mutta myös kasvatuksellisesti pulmalli-

seen, nuorten urheilijalupausten liian aikaiseen ja yliampuvaan "julkkistamiseen". Illusorinen toiveajattelu on tullut nykypäivän suomalaisen urheilujournalismin merkittäväksi sisällön alueeksi.

Nykypäivän urheilujournalismi sai äskettäin arvovaltaisen "*Kanava*" -lehden pääkirjoituksessa tylyn arvioinnin: "Joka aasilla ratsastaa, se aasia rakastaa". Päätoimittajan mielestä minkään muun alan toimittajat eivät ole niin kriittittämiä eikä juttuja tehdä niin mitättömistä aiheista. Hän viittaa Radio Suomen urheilun viisiminuuttisohjelmaan, jonka urheilijahaastatteluisa "journalistiset perustaidotkin ovat kateissa" (Kanava no 7/2005 s. 417). Entä TV:n urheilu-uutisten vakioanti: jääkiekkoilija N.N. teki maalin tai sai syöttöpisteen jossakin NHL:n ottelussa! Lienee uutistarjonnan pohjanoteerauksia?

Kantaessaan huolta Suomen urheilun menestyksestä media samalla pyrkii turvaamaan myös oman tulevaisuutensa. Medialle ei enää kelpaa rehti asenne parhaansa yrittämisestä, vaan toimittajat tiukkaavat usein urheilijoilta sanallisia vakuuksia voittamisen tahdosta. Tällainen tahtotila on nyt tarpeen, kun median sankarikertomusten aiheet ovat uhkaavasti vähenemässä. Hevosurheilun tähtiravurit ja rallikuskit on niinkään valjastettu median sankariperinteen vaalimiseen ja ennätysravurin siirtymistä "ikivihreille laiturille" kunnioitetaan muistikirjoituksin (HS 10.8.02). Olympiajohtajakin ihastelee ravikilpailun dramatiikkaa ja kilpailusuorituksia: "*Raveissa paljon samaa kuin olympiaurheilussa*" (HS 17.4.05).

Huippu-urheilusta on tullut urheilusankareineen kaikkialla suosittu yleisöviihde. Maailmanlaajuinen viihdemarkkinan luominen on tapahtunut nykypäivän tehokkaan median avulla. Media on myös itse kasvattanut kuluttajakuntansa, yleisön. Media on laajentanut urheiluviihteen kulutuksen kilpailukatsomoista kotikatsomoihin aina syrjäkyliä myöten. Päivittäisillä kilpailuselostuksillaan ja urheilu-uutisillaan, laajenevilla palstoillaan ja suurenevilla sankarikuvillaan media arvottaa urheilun merkitystä ikäänkuin "elämää suurempana asiana". Median ansiosta urheilusta on tullut "maailman suurin pieni asia" ja urheilullisesta paremmuuden koetuksesta

jalkapallon MM- ja olympiakisoissa on tullut *maailman suurin mediatapahtuma*.

Urheilun suurta julkisuusarvoa osoittaa sekin, että urheilijain kotikunnatkin palkitsevat arvokisasaavutukset poikkeuksellisen runsaskätisesti. Tämä kansallinen tapa on harvoin herättänyt julkista arvostelua. Osmo Kurki nosti asian esille Jyväskylän kaupungin palkitessa esikuvallisen suururheilijansa Samppa Lajusen 30 000 euron tunnustuspalkinnolla: “Summa on yhtä suuri kuin viiden pienituloisen vuosiansiot, noin 60 jyvaskyläläisen urheiluseuran perusvuosiaavustus ja suunnitteleen saman verran, jonka takia naapurikunnassa Petäjävedeltä aiottiin lakkauttaa kokonainen kyläkoulu. ...

Tässä vaiheessa urheilufriikki sanoo, että tällaisia asioita ei saa verrata, koska Samppa on kansallissankari, mutta myös urheilun pyhistä lehmistä pitää keskustella. Kaupungin urheilijoille maksamat palkkiot ovat samoja kuntalaisten maksamia veromarkkoja kuin Jyväskylän köyhien rahat tai urheiluseurojen avustukset.” Kurki korostaa, ettei hänen tarinansa konna ole suinkaan rehtinä urheilijana tunnettu Samppa Lajunen, vaan hölmöläisiä ovat hänen mukaansa kunnanisät, jotka tällä tavoin kylvävät kuntalaisten verovaroja.

(Keskisuomalainen 24.3. 2002).

Jyväskylässä oli kuitenkin kysymys vain suolarahoista, jos sitä vertaa pienen Rautjärven kunnan suurelle tyttarelleen Marja-Liisa Kirvesniemelle Sarajevon mitalihuumassa tehtyyn vapaa-aika-asuntoa koskevaan lahjaan. Rakennuksen kustannusarvio petti täysin ja lehti uutisen mukaan rakennukselle tuli hintaa yli 516 000 markkaa, josta lahjoitusten osuus n. 130 000 markkaa (HS 26.4. 85).

Symbioottinen suhde vallitsee nykypäivän huippu-urheilun, median ja suuren yleisön välillä: huippu-urheilu näivettyisi ilman mediaa ja sen yleisöä ja media puolestaan menettäisi yleisölevikkiään ilman huippu-urheilua. Huippu-urheilun arvotapahtumien järjestäjät ovat tiedostaneet median merkityksen kilpailun onnistumisen, yleisökiinnostuksen ja taloudellisen katteen kannalta. Median palvelu – toimintaedellytykset, tulospalvelu, tiedotustilaisuudet, viihdytyys jne – kuuluu suurkilpailujen keskeisimpiin järjestelytehtä-

viin. Olympialiikkeen maailmanmenestys perustuu ratkaisevasti juuri median osuuteen. Tämä on jo pitkään oivallettu esim. KOK:ssa, joka on perustanut peräti neljä pysyvää toimikuntaa huolehtimaan eri viestimien toimintaedellytyksistä ja niiden koordinoinnista. Akkreditoitujen toimittajien ja teknisen apuhenkilöstön määrä nykykisoissa nousee yli kymmentuhannen. Tämän joukon ansiosta olympiakisojen sankaritarinat näkyvät ja kuuluvat kaikkialle maailmassa. Syystä KOK antoikin median roolille virallisen tunnustuksensa Pariisin olympiakongressissa v. 1994 kutsuen sen edustajat ensi kertaa kongressiin varsinaisiksi osanottajiksi. Helsingin Sanomien päätoimittaja Reetta Meriläisen mukaan KOK:n ratkaisu oli perusteltu, koska tiedotusvälineet ovat oleellinen osa olympiaurheilua ja monin säikein kiinni sen ongelmista: *"Julkiisuus eli media itse on edesauttanut kisojen paisumista, pitenemistä ja kaupallistumista. Media on ollut mukana rakentamassa niin kallista luomusta, ettei sillä itselläänkään ole siihen pian varaa"* (HS 26.3.94).

Itseasiassa media on osaltaan ollut luomassa koko nykypäivän huippu-urheilua, jota se ylläpitää päivittäisillä kilpailuselostuksillaan ja kuvitetuilla sankaritarinoillaan. Ulkoiset uutiskriteerit sellaiset kuin otsikoitten lihavuus, oheiskuvien suuruus ja palstatilan leveys tai sähköisen median osalta lähetyksen ajankohta ovat tarkoitettuja ilmaisemaan mediaviestin vastaanottajalle, miten merkittävästä asiasta tai uutisesta on kulloinkin kysymys, Näillä keinoin media arvottaa myös urheilua ja sen päivittäisiä tapahtumia. Median ylläpitämä urheilupörssi onkin meklariensa vuosikymmenien työn tuloksena nostanut kilpaurheilun arvoon arvaamattomaan ja ehdollistanut kansan janoamaan omien menestystä kansainvälisissä arvokilpailuissa. Asianosaisena Reetta Meriläinenkin myöntää, että urheilujutuilla luodaan usein mahdottomia ennakkoodotuksia ja urheilijan harteille kerätään jopa katteettomia paineita. Odotusten jäädessä täyttymättä urheilijasta kirjoitetaan silloin herkästi pikkuikeästi ja nälvien (Liikuttaja 1/1990).

Media toimii arvopaperipörssin tavoin arvottaessaan urheilusaa-
vutuksia ja pyrkiessään pitämään yleisen kurssitason vakaana
matalasuhdanteidenkin aikana turvautumalla kulta-ajan sankari-
muistoihin, liioittelemalla vaikka jonkun golf- tai tennispelaajan
satunnaisvoittoja tai vetämällä varhaisnuoret lupauksetkin julki-
suuden parrasvaloihinsa.

Tätä kirjoittaessani media esitteli yleisölleen uuden suomalaisen täh-
tiurheilijan: naisten kädenväännön maailmanmestarin Tarja Tähtisen.
Vielä siis löytyy lajeja - ja uusia voidaan keksiä - joissa me pärjääm-
me, vaikka vastassa on "muu maailma"(HS 12.1.05). Suurin otsikoin
ja kuvin lehti esitteli myös uuden tähtilupauksen, kuudesluokkalaisen
sulkapalloilija K.L:n, jolla on jo oma varustetoimittajansa ja tanska-
laisvalmentajansa (HS 14.2.05).

Tarkastelun lähtökohtana todettiin päättymättömän kilpailuproses-
sin eli kilpailun kierrevaikutuksen ja harrastuspohjan laajuuden
nostavan kilpailun vaatimustasoa, mikä puolestaan vaatii urheili-
joilta kasvavia panostuksia. Mikä saa urheilijan ryhtymään tähän
suurten panosten sijoituspeliin ja tavoittelemaan entistä parempaa
menestystä? Tavallisia vastauksia ovat mm. "kunnianhimo",
"olympiavoitto", "omien rajojen kokeileminen", "voittamisen tah-
to" jne. Vastaus voisi olla myös "media". Media ruokkii kil-
paurheilun arvostusta ja ylläpitää sitä päivittäisten sankarikerto-
musten avulla. Urheilu-ura tarjoaa nimenomaan median ansiosta
erinomaisen keinon päästä erottumaan nimettömästä massasta
urheilusaavutusten ja sen antaman julkisuuden ansiosta. Media
toimii kuitenkin samalla omien kaupallisten intressiensä mukaisesti
ja sen tuotteena tämä "maailman suurin pieni asia" käy hyvin
kaupaksi ja jopa niin hyvin, että media toimii nykyisin suurten
arvokisojen pääasiallisimpana rahoittajana ja sponsorina!
Tässä yhteydessä on mielenkiintoista todeta, miten jo "ennen van-
haan" tiedostettiin median rooliin urheilussa sisältyvät uhkat ja
mahdollisuudet. Urheilumme suuriin johtajapersoonallisuuksiin
lukeutuva K.E. Levälahti tiedosti tämän jo ennen television aika-

kautta ja elämäntyönsä tilinteossa kiinnitti kriittistä huomiota urheilun arvottamiseen mediassa:

“Ensimmäinen seikka, joka päivittäin epämiellyttävästi pistää silmäni, on se, että urheilusta nykyään tehdään liian suurta numeroa. Sanomalehdet...uhraavat urheilulle ylettömän paljon tilaa. Niitä silmällessä tuntuu kuin maassa ei olisikaan muuta sivistystyötä eikä tapahtusi muuta mainitsemisen arvoista kuin urheilu. Pienet ja vähäpätöisetkin urheilutapahtumat selvitetään juurta jaksain, ja miesten, jotka eivät ole mitään erikoistakaan suorittaneet, sanomat ja tekemiset kuvataan laajasti. Sillä tavalla syövytetään kansan tietoisuuteen väärä kuva asioiden ja arvojen keskinäisestä suhteesta. Urheilu on kyllä hyvä ja terveellinen harrastus ihmiselle, mutta on toisia paljon tärkeämpiä ja hyödyllisempiä asioita ja harrastuksia kuin urheilu, jotka ihmistä nostavat ja kehittävät..” (Levälahti. 1951, 153-154).

Näin tilitti Suomen urheilun kulta-aikojen tunnettu urheilujohtaja ja monien olympiajoukkueiden ylijohtaja tuntemuksiaan urheilumme tulevaisuuden näkymistä vuonna 1951. Mutta tuo sanoma säilyy samansuuntaisena myös tunnetun filosofimme Maija-Riitta Ollilan nykyhetken urheilujournalismia koskevassa tilanearvioinnissa:

“Jos haluamme, että tiedotusvälineiden harjoittama viestintä parantaa ihmisen mahdollisuuksia orientoitua maailmaan, jossa elämme ja että todellisuuskäsitys muuttuu vähitellen osuvampaan suuntaan, maata ei tule täyttää urheilu-uutisilla. ...Emansipoivaa urheiluviestintää olisi sellainen, jossa jokaista autetaan löytämään itselleen sopiva urheilumuoto ja sille sopivat puitteet. Urheileminen on aidosti ja vahvasti ihmistä kehittävää toimintaa - kunhan hän vain tekee sen itse“ (Ollila, 1997, 240).

Nykypäivän kulttuurivirtauksien terävästä kritiikistä tunnettu professori Matti Kuusi luokittelikin "Tahkon turpakäräjillä" 5.1.1984 pitämässään esitelmässään huippu-urheilun viihteeksi, sirkustaitteeksi ja osin jo gladiaattoriviihteeksi. Pahimmaksi kehityksen ja urheiluelämän uudelleenarvioinnin esteeksi hän leimasi urheilu-

toimittajien “sopulilauman” eli “bisnesurheiluun, ennätysurheiluun, huippu-urheiluun suuntautuneiden urheilutoimittajien legioonan” (Kuusi, 1984, s. 5).

KILPAILUN TOTAALISTUMINEN

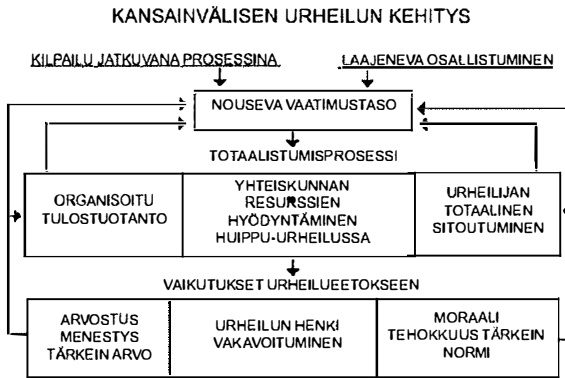
Kilpaurheilun *globalisoituminen* ja päättymättömän kilpailuprosessin nostama vaatimustaso on muuttanut nykyurheilun radikaalisti perusteitaan, luonteeltaan ja järjestelmäehdoiltaan. Tätä muutosta luonnehditaan käsitteellä *urheilun totaalistuminen*. Kun aikaisemmin urheilumenestys perustui lähinnä urheilijan omaehtoiseen yrittäjyyteen, nykypäivänä menestys perustuu entistä enemmän huippu-urheilusta vastaavien järjestelmien kykyyn rekrytoida lupaavia nuoria urheilun pariin, sitouttaa heidät menestyspyrkimykseen ja luoda hyvät edellytykset tehokkaaseen harjoitteluun. Huippu-urheilu on tämän kehityksen tuloksena muuttunut *järjestelmien väliseksi kilpailuksi*, jossa urheilijoiden/joukkueiden paremmuus määräytyy entistä ratkaisevammin sen mukaan, mikä järjestelmä - urheiluseura tai vaikkapa kansakunta - pystyy tehokkaimmin mobilisoimaan kaikkia relevantteja voimavaroja huippu-urheilunsa hyväksi. Tämä merkitsee samalla sitä, että järjestelmien *erivertaisuus* voimavaroissa säätelee entistä ratkaisevammin menestyksen huippu-urheilussa. Kuten globalisoituvassa talouselämässä myös urheilussa suuret hallitsevat tänään markkinoita ja tuostilastoja.

Kun kansainvälisen kilpailun vaatimustaso on nykyistä tasoa ja jatkuvasti kohoaa, siihen yltäminen edellyttää yhteiskunnan voimavarojen tehostuvaa mobilisointia ja keskittämistä huippu-urheiluun. Tämä on täysin muuttanut urheilemisen luonteen huipputasolla, jota jo edellä viitattujen englantilaisten toimittajien kirjan otsikkokin “*War without Weapons*” – Sota ilman aseita - sattuvasti luonnehtii. Nykypäivän urheilusta voi löytää aitoa väkivaltaakin, mutta enemmän sotatilaa muistuttavaa on siinä havaittava *kilpavarustelu* eli yhteiskunnan voimavarojen entistä tehokkaampi

mobilisointi ja keskittäminen huippu-urheilun kilpailukyvyyn säilyttämiseksi ja menestyksen turvaamiseksi. Olen luonnehtinut tätä muutosta käsitteellä *urheilun totaalistuminen*. Tuorein todiste tästä totaalistumisesta on taannoin julkistettu opetusministeriön työryhmän muistio toimenpiteistä huippu-urheilumme kehittämiseksi (OPM 2004:22).

Valtio ei OPM:n työryhmän mukaan voi kuitenkaan yksin vastata menestystavoitteen edellyttämistä lisääntyvistä kustannuksista. Vain laajalla sitoutumisella, hyvällä johtamisella, toiminnan kordinoimisella ja tehostamisella sekä kustannusvastuiden jakamisella voidaan saavuttaa menestystä. Työryhmä kutsuukin näihin talkoisiin koko suomalaisen yhteiskunnan (s. 60)!

Seuraavassa tarkastellaan lähemmin kilpailun totaalistumisen yksityiskohtia.

1. Voimavarojen mobilisointi

Kilpailukyvyyn säilyttäminen on menestyksen kannalta avainkysymys niin kansainvälisessä urheilussa kuin talouselämän globalisoituvilla markkinoilla. Itse lääkkeetkin ovat samat: laadukas raaka-aine, tietotaito, innovaatiot, laatutyö, vahva sitoutuminen ja riittävät rahavarat kaiken katteeksi. Yksityiskohtaisemmin olen tarkastellut kysymystä urheilun lisääntyvistä voimavaroista ja niiden mobilisoinnista huippu-urheilun hyväksi kirjassani *“Centennial Internatiouonal Sport in Critical Focus”* (ss.100-107). Tässä yhteydessä kiinnitän huomiota vain eräisiin keskeisiin näkököhtiin.

Urheilulahjakkuus. Nykyurheilun kielenkäytössä urheilijaa luonnehditaan usein materiaaliksi. Tämä kielenkäyttö kuvastaa urheilun luonteen muuttumista. Korkean vaatimustason tuotantoprosessissa urheilija muuttuu ikäänkuin raaka-aineeksi, jota prosessoidaan harjoittelun avulla mm. leireillä ja valmennuskeskuksissa kilpailukykyiseen suorituskuntoon. Mutta tehovalmennuskaan ei yksin takaa enää menestystä, sillä siihen yltävät vain poikkeuksellisen lahjakkaat nuoret pitkäjänteisen työn tuloksena. Kysymys urheilulahjakkuudesta on tullut nykypäivän huippu-urheilussa entistä ajankohtaisemmaksi erityisesti Suomen kaltaisissa maissa, joissa pieni väestöpohja väistämättä merkitsee samalla lahjakkuuksien niukkuutta. Kykyjen etsintä lienee jo lajiliittojen ja KIHU:nkin agendassa?

Tehtäväpätevyys. Huippusuorituksiin ja menestykseen pyrittäessä tietotaito –pääoma ja tähän perustuva monipuolinen osaaminen ovat usein avainasemassa urheilijain valmennusta ja huoltotoimenpiteitä kehitettäessä. Talouselämässä on tiedostettu innovaatioiden, tuotekehittelyn ja uuden tiedon merkitys kilpailukykyisyyden säi-

lyttämisen tärkeinä edellytyksinä. Vain osaamiskärjessä pysymällä voidaan menestyä. Urheilussa asiasta puhuttiin jo v. 1962 joskin kuuroille korville:

“Samoin kuin arkielämämme käyttäytyminen perustuu erilaisen tiedon varaan, samoin perustuu urheilu- ja liikuntakasvatuselämän monitahoinen toiminta. Se voi rakentua sovinnaisen tai perinteellistä ajattelutapaa edustavan tiedon varaan, se voi perustua muualta lainattuihin tietoihin tai yksityisiin kokemuksiin ja havaintoihin, mutta myöskin systemaattisen tutkimuksen antamaan tieteelliseen tietoon....

Vaatimustason jatkuva kohoaminen viittaa siihen, etteivät hyvät lainatiedotkaan anna tulevaisuudessa takeita menestymisestä. Niinpä urheilun suurvalloissa pyritään suunnitelmallisesti urheilun tietovarojen suhteen omavaraisuuteen ja tietovarojen kartuttamiseen kokeilujen, keksintöjen ja tutkimusten avulla. Lainatavarahan on parhaimmillaan-kin aina vähän käytettyä ja vanhaa. Jatkuvasti kiristynvä kilpailu ja kärjessä pysyminen edellyttävät, että valmennustoiminnassa ja valmentautumisessa voidaan soveltaa tehokkainta ja uusinta kärkitietoa. Tässä pätee sama kuin kansainvälisen kaupan alalla, jossa vain uusi tai entistä parempi tuote voi menestyksellä kilpailla....

Ajan merkit viittaavat siihen, että uuden tiedon kysyntä tulee vuosi vuodelta lisääntymään. Tähän kysynnän kasvuun olisi pyrittävä ajoissa varautumaan: olisi luotava edellytykset tietoliikenteen vilkastumiseen, lainatietojen testaamiseen ja uuden tiedon hankkimiseen...

Tämä tarve on heräämässä ja uskomusvaraisesta urheilu- ja liikuntakasvatustoiminnasta ollaan siirtymässä hiljalleen entistä tietovaraisempaan toimintaan. Tällä hetkellä tietojen kartuttaminen ja todentaminen perustuu melko sattumanvaraiseen yksityisten tutkijoiden harastukseen. Vaikka kehitys onkin ollut suunnaltaan myönteistä, liikuntatieteellisen tutkimustyön edellytykset ovat toistaiseksi vielä riittämättömät tutkimustyön vakiinnuttamiseksi ja sen suunnitelmallisen ohjelmoinnin toteuttamiseksi.” (Heinilä, 1962, ss. 14-18, vrt. Heinilä, 1963, ss. 13-17).

Tärkeän asian markkinointia jatkettiin senkin jälkeen, kun liikuntatieteellinen tutkimus ja koulutus oli käynnistynyt v. 1963 uudelta pohjalta Jyväskylän Kasvatustieteellisen Korkeakoulussa. Tällöin

korostettiin myös tutkimustyön käynnistämisen tarvetta urheiluvallennuksen kehittämiseksi::

“Valmennuksen tulos on luonnollisesti sitä parempi, mitä pätevämpää on se tieto, jota siinä sovelletaan.....Yleensä tietysti ne maat, joissa tehdään voimaperäisintä ja laajamittaisinta tutkimustyötä, ovat pätevimmän kärkitiedon haltijoina myös valmennuksessa muita edellä - tiedon lainaajat ja lainatiedon varassa yrittävät ovat kärkimaita aina jäljessä.

Korkean vaatimustason kilpaurheilussa asiantuntemuksen ja tiedon merkitys on jatkuvasti lisääntynyt. On todennäköistä, että kehitys tulee entisestään suosimaan kansainvälisen menestyksen muodossa erityisesti niitä maita, joissa tehdään suunnitelmallista ja määrätietoista tutkimustyötä kilpaurheilun tavoitteiden suunnassa ja jotka ovat pysyneet myös tiedonvälityksen ja sen hyödyntämisen järjestämään tehokkaimmin..” (Heinilä, 1974, ss. 42-43)

Pitkän viiveen jälkeen vasta v. 1989 perustettiin valtiovallan myötävaikutuksella ja tuella Jyväskylään *Kilpaurheilun ja huippu-urheilun kehittämiskeskus*, KIHU.

Urheilujärjestöissä ei ole myöskään riittävästi oivallettu jatkuvan uudistumisen tarvetta ja kriittisen itsearvioinnin ja tutkimuksen merkitystä toiminnan kehittämisessä.

Urheilun kansalaisjärjestöissä urheilun tarkoitus toteutuu järjestöjen perusyksiköissä, seuroissa - tai jää toteutumatta. Tästä lähtökohdasta käynnistettiin v. 1987 Jyväskylässä laaja valtakunnallinen tutkimus liikunta- ja urheiluseurojemme toimivuuden vaihtelusta ja tähän yhteydessä olevista tekijöistä. Tutkimuksen valmistuttua järjestöille ilmoitettiin kirjeitse, että tutkimustuloksia tullaan järjestöjen kutsusta selostamaan. Yksikään järjestö ei käyttänyt tarjottua tilaisuutta hyväkseen eikä osoittanut tämän vertaa kiinnostusta jäsenseurojensa toiminnan kehittämisestä. Mainittakoon kuitenkin, että ko. järjestöjen edustajat osallistuivat kutsusta tutkimuksen suunniteluun ja toteutukseen (Heinilä-Koski, 1991).

Korkea ammattitaito viittaa juuri osaamiseen ja korkea-asteiseen tietotaidon soveltamiseen käytännössä. Tähän pyritään koulutuksen ja tehtäväpätevyuden avulla. Huippu-urheilussa koulutustasoa on pyritty kehittämään mm. yliopistollisen valmentajakoulutuksen ja urheilulääkärien erikoistumiskoulutuksen avulla. OPM:n Kivistön työryhmä kiinnittääkin ansiokkaasti huomiota juuri näiden alojen koulutuksen kehittämistarpeisiin. Sitä vastoin muistiossa ja opetusministeriön esityksissä on lähes tyystin sivuutettu kysymys urheilujohdon tehtäväpätevyydestä. Entistä yleisemmin urheilunjohto rekrytoituu urheilun ulkopuolelta liike-elämästä ja liikemiesavuin, mutta samalla ehkä entistä puutteellisemmin tiedoin ja kokemuksin itse urheilusta.

Tähän dilemmaan kiinnitin opetusministeriön huomiota muistiollani 15.10.1984, jossa ehdotin harkittavaksi maanpuoluskurssien tapaista urheilun johtotasolle tarkoitettua koulutusohjelmaa, (ks. Heinilä 2001, ss.194-199).

Ympäristöedellytykset. Huippu-urheilun vaatimustason huima nousu näkyy ulkopuolisille ehkä selvimmin urheiluvalmennuksen ja kilpailun ympäristöedellytysten kehityksessä. Harjoittelussa tarvitaan luonnonolosuhteista riippumattomat harjoitustilat, erityislaitoksia erityislaitteineen, valmennustehon testauksessa testilaboratorioita, lihashuollossa fysioterapiaa ja urheiluvammojen hoidossa lääkintähuoltoa jne. Usein tämäkään ei riitä, vaan suotuisampia harjoitteluolosuhteita, esim. valmennusleirejä varten, on etsittävä ulkomailta aina Australiaa myöten. Kaikessa tässä on samalla kysymys korkean teknologian hyväksikäytöstä ja – rahasta.

Rahavarat. Lisää rahaa, jos mielitään menestyä urheilussa! Tämä lienee urheilujohdon tunnetuin lääke huippu-urheilun menestyksen turvaamiseksi tai käytetyin selitys heikkoon menestykseen. Rahan mahtilääkettä tarjoaa muun kehitysruiskeen ohessa myös Kivistön työryhmä, joka antaa muistiossaan mielenkiintoisen kuvan ope-

tusministeriön huippu-urheiluun kohdentaman tuen kasvukehityksestä viime vuosikymmenen ajalta (s. 28):

OPM:n tuki huippu-urheilulle vv. 1995-2004

v. 1995	3 917 602 e
v. 1996	5 067 503 e
v. 1997	4 963 394 e
v. 1998	5 136 627 e
v. 1999	5 139 822 e
v. 2000	5 543 475 e
v. 2001	5 691 480 e
v. 2002	6 246 300 e
v. 2003	6 272 300 e
v. 2004	6 292 600 e

OPM:n tukeen vv. 1995-2004, yhteensä **57 934 234** euroa, sisältyvät urheilijoiden ja valmentajien apurahat, ADT- ja paralympiakomitean, arvokisojen sekä KIHU:n tukivastuut. Mainittakoon, että lukuihin ei sisälly lajiliittojen valtiontuki, mikä esimerkiksi v. 2002 oli yhteensä **12 913 100** euroa (s. 31).

Työryhmä ei pyri kuitenkaan tekemään mitään kokonaisarviota siitä, paljonko tämän lisäksi liike-elämä sijoittaa huippu-urheiluun mainos- ja sponsorirahaa ja minkälaisia kustannuseriä merkitsevät erilaiset valmennuskeskukset laitoksineen, erityislukiot ja puolustusvoimien erityisyksiköt, valmentajien ja urheilulääkärien koulutus, tutkimus- ja testaustoiminta jne. Ilman tällaista arviotakin on selvää, että iso raha pyörii huippu-urheilussa ja että menestyksen tuotantokustannukset ovat *kymmenkertaiset* siitä, mitä ne olivat urheilumme “kultakautena”. Yhtä varmaa on, että nämä tuotantokustannukset jatkavat vastakin nousuaan, jos halutaan tavoitella menestystä ja olla “leikissä” mukana. Tältä kannalta arvioitu-

na työryhmän esitys suoran valtiontuen nostamiseksi lähes kaksinkertaiseksi nykyisestäään on perusteltua; samoin esitys siitä, että näihin talkoisiin tarvitaan koko yhteiskunnan tuki! Vetoamus koko kansan tukeen on sikälikin paikallaan, että muistiossa huippu-urheilun kehittämistä perustellaan juuri viittaamalla sen merkitykseen suuren yleisön viihteenä.

Urheilun vapaaehtoista järjestötoimintaa on kautta aikojen rasittanut krooninen rahapula, jota on pyritty mitä moninaisimmilla konsteilla korjaamaan. Tästä antaa hyvän kuvan arkistossani säilynyt, SVUL:n keskustuomistoon 1950-luvun alussa lähetetty kirje, jossa tunnettu pohjalainen urheilumies hersyvin kielikuvin protestoi jatkuvia rahankeräyksiä:

“Piti tässä ruvata ihan kirjoittamaan näistä seuran asioista. Kun sitten (piirin) toiminnanjohtajan käynnin ovat järjestyneet tuolla rahapuolella aivan kuin itsestään kuntoon. Ennen kun ainaa rahaa puuttu urheilusta ainaki meiltä. Mutta nyt ei enää.

Tässä viimeeseen kahren vuoren aikana kun oomme parhaamme mukaan teheny mitä sieltä Helsingistä ja Seinäjoelta on käsketty. Kunnia-asiamme oli suorittaa Olympiakeräystä ja myyrä niitä rinnusmerkkiä ja lujaa sittenki. Sanottiin, jotta pikkujuttu myyrä kahreksansataa Suurkisa-arpaa kun niistä vallan tapellahan. Siinä vaan sivussa täytteli joku meilläpäin tuntematon liittoki vuosia ja mikäs siinä kerjuullen vaan. Piirikin pisti jonkun julukaasun tulohon ja luonnostaankin kuulu, jotta senkun seurasta ensin kerää ilomootuksia ja sitten myyrä kans sitä lehtiä joku sata. Joku luistelukiho oli eläny niin vanhaksi kuin 50 vuotta, liikkeelle taas vaan koura ojos.

Semmoosena firapelinä siinä sivus kovana maakuntana piti myyrä, tilata ja välittää joku sata Kirilehteä - Sunnistajaa - Yleisurheilua - Kehäkettua - Hiihtäjää - Kapulaa - Urheilulehteä - Voimistelua jne. Ja ilahutettiin näitten vuosikertojen jälkeen tierolla, että samojen lehtien joulumyyntihän käy näissä ihan ittestään, kun on jo tuttua tavaraa ja tuttua työkin. Joo!

Koska toimettomuus on laiskuuren äitee, pantihin sitten lisää höyryä. Ettei tul taas makuuhaavoivi. Kerättiin nimiä ja satasia - sai maksaa kun kirjiootti. Tää oli oikeen urakkatyötä joka iikalta nimi lappohon

vaan ja paremmilta kahareesti, jotta kersaat pääsöö Helesinkihi taito-
aan näyttöhö, nekun ei siellä taira oikoja lapojaan ja marssia taharissa
niinku maalaismukulat.

Väliin myytiin vaihteeksi kuuren seitsemän liiton merkkejä. Ne oli
kyllä sellaisia ploomuksia, mutta pyöräilijät ja muistaakseni pesäpal-
loilijat oli nuukia poikia - paffiklappuja vaan rintaha, mutta satanen
pois. Oli joku erikoinen päivä.

Joku neropatti - etten paremmin sanoisi, halusi välttämättä saara kans
miähen Melbourneen ja eihän muuta kuin pojat mailan vartehen ja
raavaat myymään tikettiä, vaikka maa on kuuras. Pannaan ens olym-
pialaisiin heti tunnus "Rykmentti Roomaan", niin menee kerralla. Lie-
köhän ollu tuo miäs Melbourneessa kovakin naama.

Taas joku pomo - taisi olla puntin nostelun napamies - eli niin pitkään
kuin puolivuosisataa ja mikäs - pysti ukolle - hattu kiertämään vaan.
Joku valmentajaki tuli yhtä vanhaksi, jota me kyllä ihmettelen, sille
kerättiin muistolahjaa varte oikeen rahaa - muttei se miäs mikään
muisto oo, yhä vaan kiertää, paasaa ja kehuu. Ja niin sitä mentihi erel-
leen, jotta kaukaa tutut pyörsi kun näkivät.

Aattelin vaan kirioottaa, kun tuli nyt äkkiä sellaanen välipää, jotta
mikäs ny kun ei oo moneen päivään krävätty eikä kunniaha verottu.
Joo, kyllä meiltä rahahuolet kans nyt loppu. Eihä nääs ole kukaan ke-
rinny mitään urheilua touhuun, kun kaikki kerjää, myy ja välittää. Sil-
loinhan ei seura rahakaan tarvitte, korkeintaan omalle seuralle hauta-
usavustusta ja senhän voi jo kerätä.

Muistin vielä lukeneeni, että ny on perustettu vielä joku hengenpelas-
tusliittoki. Ilmootan, jotta antaa tulla vaan niitä pelastusrenkahia, kyllä
me myymmä, mutta pelastusvenehet mieluummin myyntitilihi tai jos
ostaas niire yksinoikeuren vaikkapa Pelastusarmeijalle.

Terve taas ja Rauhallista Joulua / Jaska Ylikangas

Urheilujärjestöjen rahatilanne lienee noista ajoista vain kiristynyt
ja entistä enemmän ollaan "kerjuun" ja ulkopuolisten tukiaisten
varassa. Etenkin huippu-urheilussa tarvitaan ja vaaditaan lisää
erilaisia resursseja kilpailukykyisyyden säilyttämiseksi kovenevilla
kansainvälisillä markkinoilla. Edellä oleva lyhyt katsaus riittänee
osoittamaan, että nykypäivänä menestyminen huippu-urheilussa on
entistä riipuvaisempi yhteiskunnallisista ehdoistaan ja samalla sen

käytettävissä olevien voimavarojen määrästä ja laadusta. Tätä kuvaa yhteenvetona myös seuraava taulukko (KH, 104)

**Huippu-urheilun
voimavarat**

**< Yhteiskunnan
voimavarat**

Urheilulahjakkuuksien määrä	<	Väestömäärä -lahjakkuuksien määrä -väestön ravitsemustila, elintaso
Urheilusaavutusten arvostus	<	Menestyksen yleinen arvostus
Huippu-urheilun rahoitus	<	Kansantulon taso
Urheilujärjestöjen tehokkuus	<	Poliittinen valtajärjestelmä
Urheilutieteiden taso	<	Tieteiden yleinen taso
Lääketieteelliset ym. huoltopalvelut	<	Lääkintähuollon yleinen taso
Harjoittelun ja valmennuksen laatu	<	Korkea- ja ammattikoulutuksen taso
Urheilun ympäristöedellytykset	<	Ympäristöolosuhteet, teknologian taso

Asetelma kuvaa, miten urheilu yleensä ja huippu-urheilu erityisesti ovat monin tavoin riippuvaisia yhteiskunnallisista kehusehdoistaan. Asetelmassa on kiinnitetty huomiota myös siihen, että yhteiskunnan erilaisten voimavarojen mobilisoitavuus riippuu paljossa ei vain urheilujärjestöjen toiminnan tehokkuudesta, vaan kyseisen maan yhteiskuntajärjestelmästä. Kylmän sodan aikana käytiin ankaraa kamppailua paremmuudesta ns. sosialististen maiden ja lännen demokratiaa edustavien leirien välillä. Urheilussa ja urheilun avulla pyrittiin muka ratkaisemaan kahden yhteiskuntajärjes-

telmän keskinäinen paremmuus! Koko urheileva maailma joutui hämmästelemään sosialististen maiden ja erityisesti DDR:n urheilijoiden rynnistystä laajalla rintamalla maailman huipulle lajissa kuin lajissa.

Sosialististen maiden suurmenestys perustui ennen muuta totalitaristiseen vallankäyttöön, mikä mahdollisti yhteiskunnan kaikkien relevanttien voimavarojen tehokkaan mobilisoinnin huippu-urheilun ja sen kehittämisen hyväksi valtaeliitin tahdon mukaisesti. Jotta valtaeliitin tahto osoittaa maailmalle sosialistisen yhteiskuntajärjestelmän paremmuus toteutuisi, maan urheiluviranomaiset tekivät puolestaan kaikkensa menestymisen hyväksi keinoja kaihdamatta, kuten oikeudenkäynnitkin DDR:n hajoamisen jälkeen ovat paljastaneet.

Vaikka sporttijohtajamme vaati aikoinaan *“Yhteishyvässä”* (sic) voimien yhdistämistä huippu-urheiluun ja repivien järjestelmien lopettamista demokraattisessa yhteiskunnassa ei yksikään urheilujohtaja pysty vain käskyttämällä mobilisoimaan resursseja. Maata on rakennettava yleisen ja yhteisen edun mukaisesti ja kansantuloa on käytettävä harkitusti yhteiskunnan ja sen kaikkien kansalaisten hyvinvoinnin tarpeisiin. Tässä tehtävässä huippu-urheilu ja sen kilpailukykyisyys näyttelee kuitenkin varsin vaatimatonta roolia. Tämän tiedostaen ja ehkä tästä syystä valtiosihteeri Raimo Sailas on rohjennut julkisuudessa esittää jopa julkisen tuen lakkauttamista kaupallistuvalla huippu-urheiluviihteeltä (Suomen Kuvalehti 22.11.2004).

2. Huippu-urheilu tuotantojärjestelmänä

“Ennen synnyttiin huippu-urheilijaksi” –sanonta viittaa siihen, että urheilun amatööri vuosien aikana huipulle noustiin luontaisten kykyjen ja usein omintakeisen harjoittelun varassa. Tänään huippu-

urheilijat pikemminkin *tuotetaan* käyttämällä valmennusprosessissa hyväksi kaikkia tieteen, teknologian, ympäristöedellytysten ja talouden tarjoamia apukeinoja. Tämä tuotantoprosessi muistuttaa teollista tuotantoa, jossa jalostettavana materiaalina on urheilurille tähtäävä nuori ihminen, valmistus- ja jalostusprossina eri alojen eksperttien ohjaama valmennus ja valmiina tuotteena kilpailukykyinen, huippusuoritukseen yltävä urheilija.

Kuten aikaisemmin todettiin korkean vaatimustason kansainvälisessä urheilussa riittävän kilpailukyvyyn edellytyksenä on monien yhteiskunnallisten voimavarojen tehokas hyväksikäyttö. Tämä merkitsee käytännössä sellaista organisoitua toimintaa, joka vastaa voimavarojen hankinnasta, ohjaa ja koordinoi niiden käyttöä, valvoo sääntöjen noudattamista, seuraa ja arvioi valmennusprosessin tuloksellisuutta ja kantaa lopullisen vastuun lopputuotteen kilpailukykyisyydestä, urheilijan/urheilujoukkueen menestyksestä. Nykyisen teollisen yritystuotannon tapaan myös huippu-urheilun tuotantojärjestelmä käyttää hyväksi monitasoista alihankintajärjestelmää, jossa jokainen yksikkö antaa oman erityispanoksensa urheilijan suorituskyvyyn kehitysprosessissa lajiliittojen kantaessa johtovastuun edustusurheilijoittensa/-joukkueittensa kilpailukyvyistä.

Huippu-urheilun tuotantojärjestelmän “alihankkijat”

“Alihankkija”	Tehtävä
Perheet	Sosialisaatio, kannustus, tuki
Urheiluseurat	Valmennus ja kilpailutoiminta
Urheilukoulut	Tehostettu lajivalmennus
Urheilukomppania	Urheilupainotteinen varusmiespalvelu
Urheiluopistot ja valm.keskuks	Leiriharjoittelu
Opetusministeriö	Taloudellinen tuki, laitokset ym.
Ammattikoulut	Valmennus, ammatillinen koulutus
Tutkimuslaitokset (mm. KIHU)	Tietotaito, valmennusteknologia
Urheilulääkäriasemat	Lääketieteellinen testaus ja huolto
Kuntoutusyksiköt	Fysioterapia – kuntoutus
Liikelaitokset	Sponsorisopimukset, taloudellinen tuki
Managerit	Työmarkkina- ja -sopimusohjaus
Media	Lajijulkisuus ja arvostus
Vakuutuslaitokset	Sosiaalinen turva
ADT	Dopingtestaus ja valvonta

Ylläoleva luettelo huippu-urheilun “alihankkijajärjestelmästä” ei ole täydellinen, mutta riittää osoittamaan sen, että huippu-urheilun tuotantojärjestelmään kuuluu monia eri yksiköitä, joiden panostus tai panostusten puute voi vaikuttaa tämän tuotantoprosessin lopputulokseen, urheilumme kansainväliseen kilpailukykyisyyteen. Tämä huippu-urheilun kilpailukykyisyyden moniehtoisuus tulee vakuuttavasti esille myös OPM:n asettaman työryhmän muistiossa esitetyistä kehittämistoimenpiteistä.

3. Roolisitoutuminen

Urheilun totaalistuminen ulottaa vaikutuksensa myös urheilijan elämään: urheilu on muuttunut vapaa-ajan harrasteesta kokopäiväiseksi työksi ja *ammattiksi*, jonka harjoittamiseen ja tulospyrkimykseen urheilijan on sitouduttava vahvasti jo varhaisvuosista alkaen. Urheilu ammattina on kuitenkin *riskiammatti*, johon sisältyy monia epävarmuustekijöitä. Urheilu-uran valinta ja siihen suostuttelu herättää tästä syystä myös kysymyksiä *eettisestä* vastuusta.

“Kannettu vesi ei pysy kaivossa” ja tuloksettomaksi jäävät kaikki panostukset ja kehittämistoimenpiteet ellei niiden kohde, urheilija, ole itse vahvasti sitoutunut urheiluun ja menestyspyrkimykseen. Hänestä itsestään ja hänen tahdostaan lopulta riippuu, missä määrin järjestelmän tukitoimenpiteet tuottavat tulosta eli kilpailumenestystä.

Kun amatööriurheilun aikakaudella urheileminen sopeutettiin muun tärkeämmän elämänpiiriin - työnteon, koulutuksen ja perhe-elämän - vaatimuksiin, tämä ei enää korkean vaatimustason urheilussa ole mahdollista, vaan muu elämä on yleensä sovitettava urheilun vaatimuksiin. Nuoren urheilijan ja erityisesti huippu-urheilijan elämässä kaikki muut intressit ovat toissijaisia ja alistettava urheilu-uran vaatimuksiin. Nykypäivän huippu-urheilussa totaalinen sitoutuminen urheilu-uran vaatimuksiin on samalla merkinnyt urheilemisen *ammattimaistumista*, muuttumista usein täysipäiväiseksi työksi. Urheilijan itsensä kannalta tämä elämän sopeuttaminen urheilu-uran vaatimuksiin koetaan tutkimusten mukaan usein “uhrauksena” – koulunkäynnissä, ammattipätevyyydessä, perhe-elämässä, ystävyysuhteissa, vapaa-ajan käytössä jne – eli eräänlaisena urheilu-uran hintana, jolle urheilumenestyksestä pyritään saamaan riittävä hyvyitys (Heinilä-Vuolle 1970, Vuolle 1977).

Urheilun *panos-tuotos* -pelissä vain menestyminen takaa riittävän hyvityksen kasvaville sijoituksille. Hyvityksistä keskeisin on riit-

tävän toimeentulon turvaaminen uran aikana ja sen jälkeen. Vahvasti kaupallistuneissa lajeissa tuo toimeentulo on entistä useammin varmistettu nykyisin jo elinkeinoelämän tapaan *työehtosopimuksin* ainakin niiden urheilijoiden osalta, joilla korkean suorituskykynsä ansiosta on kysyntää urheilun siirtomarkkinoilla. Muilta osin urheilijain taloudelliset turvatakuut jäävät ratkaisevasti riippumaan uran aikana kilpailumcncstyksccstä ja sen tuottamista sponsorisopimuksista ja bonuspalkkioista. Poikkeusryhmän muodostavat urheilijoiden kärkiryhmä, joka saa nauttia määräaikaista ja vakiomääräistä valtion tukipalkkiota. Tämän kotimainen "valtionurheilija"- järjestelmä on sukua entisen DDR:n kiistanalaiselle *staatsamateur* -järjestelmälle, jossa edustusurheilijat nauttivat valtiontukea valtion nimellisviroissa.

Urheilijalahjakkuuksien varhainen sitoutuminen/sitouttaminen urheilu-uraan on koko huippu-urheilun tuotantojärjestelmän kannalta keskeisiä kysymyksiä. Uran valinta on nuorille jo sinällään erinomaisen tärkeä ja koko elämänkaareen vaikuttava ratkaisu. Ratkaisua ohjaavat monet tekijät, joiden joukossa lahjakkuustekijät ovat keskeisimpiä. Monilahjakkaiden nuorten kohdalla urheilu uravaihtohtona joutuu kilpailemaan perinteisten ammattivaihtoehtojen kanssa ja usein – useimmiten? – kärsimään valintatappion. Monien epävarmuustekijöiden sävyttämän urheilu-uran sijasta valitaan turvallisempi perinteinen ammattiura ja tyydytään urheilemaan vain iloksi ja kunnon kohottamiseksi – jos lainkaan. Urheilu ammattiuurana näyttääkin nykytilanteessa kiinnostavan etupäässä niitä nuoria, joilla syystä tai toisesta perinteisen ammattiuran valinta on estynyt tai pulmallinen. On tunnettua ja tutkimuksissakin todettu, että urheilun avoimilla markkinoilla afro-amerikkalaiset urheilijat hallitsevat monissa lajeissa mm. U.S.A:n tulostilastoja ja maan edustustehtäviä. Ylimalkainenkin havainto kansainvälisistä arvokilpailusta viittaa niinikään siihen, että monen kärkimaan edustusjoukkueissa etniset vähemmistöryhmät näyttävät olevan yliedustettuina.

Huippu-urheilusta vastaavien järjestöjen kannalta kysymys lahjakaiden nuorten ura-valinnasta on ensiarvoisen tärkeä. Tästä syystä nuorten urheilu-uraa on pyritty myös eri tavoin silottelemaan ja samalla kontrolloimaan siihen liittyviä riskejä ja epävarmuustekijöitä. Näitä toimenpiteitä, joihin myös OPM:n työryhmä on kiinnittänyt huomiota, ovat mm. opinto- ja urheilijastipendit, erityisammattikoulutus, eläkemaksut ja vakuutusturva sairauksien ja loukkaantumisten varalle. Käytännössä tukitoimenpiteet ovat kohdistuneet pääosiltaan voimavarojen niukkuussyistäkin lähinnä menestyvimpiin urheilijoihin, joiden kehitys ja hyvinvointi on muutenkin järjestöjen ensisijaisen huomion kohteena. Tukitoimenpiteitä vaille jää silti suuri joukko nuoria – enemmistökö? – jotka voivat olla yhtä totaalisesti sitoutuneita urheilu-uraan saavuttamatta siinä kuitenkaan samanlaista menestystä kuin lahjakkaammat kilpailijansa. Tämä “*hukkakappaleiden*” joukko olisi niinkään vastaavan tuen tarpeessa, kuten oikeusturvataistelija ja vanhan polven urheilujohtaja Erkki Vasama Jyväskylästä on todennut! Entisenä huippu-urheilijana Antti Kalliomäki kiinnittää myös vakavaa huomiota tukitoimenpiteiden tarpeeseen todetessaan, että urheilijan on usein tehtävä pulmallinen kompromissi urheilun ja muun elämän välillä:

“Isänmaalle ja siinä siivellä itselleen kunniaa havitteleva urheilija joutuu kohtuuttoman nuorella iällä pelaamaan omalla elämällään kaikki tai ei mitään peliä. Jopa voitonkin hetkellä hän voi joutua havaitsemaan, että pelikumppani Suomi on bluffannut unohtamalla oman osuutensa potista” (Kalliomäki, 1987, s. 40)

Nykypäivän huippu-urheilu on *riskiammatti*. Tästä syystä on eettisesti arveluttavaa, jos järjestöt ja media markkinoivat urheilu-uraa ikäänkuin toiveammattina kiinnittämättä mitään huomiota uraan liittyviin moniin riski- ja epävarmuustekijöihin.

3.1. Terveys- ja tapaturmariskit

Kun nykypäivän huippu-urheilussa liikutaan inhimillisen suorituskyvyn ylärajoilla harjoitteluun ja kilpailuun liittyvät terveys- ja loukkaantumisariskit ovat suuresti lisääntyneet. Näistä riskeistä saa summittaisen kuvan myös median urheilupalstoilta, joissa tunnetun urheilijan pikkuloukkaantumisenkin ja poisjäänti ottelusta/kilpailusta ylittää uutiskynnyksen. Myös urheilulääkäriasesmien keräämät tapaturmatilastot kertovat niistä. Riskeistä kertominen kuuluu myös lajijärjestöille; kuten myös vastuu toimenpiteistä, joiden avulla riskejä voitaisiin vähentää. Näistä nykyurheilun riskeistä kertominen kuuluu myös urheilijoille nuorison esikuvina ja roolimallin antajina. Jääkiekkokaukaloiden sankari Teemu Selänne kertoikin Suomen Terveystalon asiakaslehdessä (2/2004) lajinsa “luontaisetuihin” kuuluvista vammoistaan karua kieltä:

”Kiekkoilija tottuu jo varhain jatkuviin pikkuruhjeisiin... ensimmäisen vaativampaa hoitoa edellyttäneen vamman hän kertoo saaneensa 1989, kun sekä sääri- että pohjeluu katkesivat pelin aikana. Toipuminen vei 10 kuukautta.

Pari vuotta sitten tähystettiin polvi, seuraavaksi luistin viilsi ottelussa akillesjänteeseen . Peukalomurtumia tai murtumia jalkapöydissä hän ei suuremmin edes laske vammoiksi. Kylkiluitakin hän luettelee murtuneen muutaman kerran.....

Varusteet ovat kehittyneet huimasti, mutta pieneenkin suojaruusteen rakoon iskeytyvä kiekko voi saada pahaa aikaan.- Pelin henki on kuitenkin niin hurja, että pelätä ei auta.... Pelaajalle on tiimissä pysyminen ja ura tärkeämpi asia kuin kolhuista numeron tekeminen. Hammasta purraan ja eteenpäin pusketaan...”

Karua kertomaa jääkiekon terveysriskeistä. “Hammasta purraan” - jos niitä vielä suussa on, mutta riskeistä pitäisi kertoa muuallakin kuin lääkirilehden palstoilla.

Erilaiset rasitusvammat ja loukkaantumiset aiheuttavat lyhyempiä tai pitkäaikaisempia häiriöitä uran jatkuvuudelle. Paha loukkaantuminen voi tietää uran loppumista. Mutta mitä jälkiseurauksia niistä on urheilijan myöhemmässä elämässä? Tämä kysymys on tutkimusten puuttuessa toistaiseksi jokseenkin avoin. Tutkimattakin on selvää, että ylikuormituksen ja maksimaalisen harjoittelun aiheuttamat “kulumisvaivat” voivat merkittävästi kaventaa urheilijain toimintakykyisyyttä ja käyttäytymisvalintojen vapausasteita myöhemmässä elämässä ja erityisesti vanhuudessa. Mutta näistä haitoista tiedämme enemmän vasta lähitulevaisuudessa, kun ammattimaisesti urheilu-uraan sitoutuneet sukupolvet siirtyvät eläkkeelle ja “nostoväkeen”.

3.2. Uran lyhytkestoisuus

Urheilu ammattiurana eroaa monessakin suhteessa muista ammateista. Esivalmennus urheilu-uralle alkaa jo lapsuudessa, useimmiten vanhempien ja liikuntaseurojen toimesta. Eräissä urheilun mahtimaissa lasten systemaattinen valmennus voi alkaa jo varhain erityiskouluissa, jopa sisäoppilaitoksissa, joihin tiukan testauksen ja seulonnan perusteella kootaan varsinaiset lahjakkuudet. Näin ammattimaisesti valmennetut tytöt ovat jo 14-15 vuoden iässä ylittäneet mm. taitolajeissa huippusuorituksiin aina olympia- ja MM-menestystä myöten. Samalla nämä lapset ovat – muualla maailmassa - herättäneet myös *lastensuojeluviranomaisten* huomiota! Tällöin on viitattu “lapsuuden riistoon”, “lapsityöhön” ja “lapsuuteen ilman leikkiä”. Tuore katsaus lastensuojelun tarpeista nykypäivän kilpaurheilussa korostaa samalla urheilujärjestöjen vastuuta (Weber, 2009, p. 55-69). Suomalaisen asiantuntijankin arvio ajanhengestä, joka “suorastaan huutaa myös lapsiuhreja kilpailun ja pätemisen alttarille” on kriittinen:

“Tämä ei ole lapsen kannalta hyödyllistä viriketarjontaa, vaan lapsen käyttämistä vanhempien omien toteutumattomien unelmien tai kunnianhimon välikappaleena. Monet tehovalmennetut lapset kärsivät vii-

meistään murrosiässä vakavasta depressiosta” (Kari Uusikylä, HS 17.4.96).

On huomattava, että vaikka valmentautuminen urheilu-uralle alkaa nykypäivinä yleisesti useimmissa lajeissa entistä varhemmin, erikoistumisen alku vaihtelee lajista riippuen. Yleisesti pätee, että tärkein harjoittelu- ja erikoistumisvaihe sijoittuu samaan kehitysvaiheeseen, jossa tehdään mm. koulunkäyntiin ja ammattisuuntautumiseen liittyviä ratkaisuja, kun taas uran “sadonkorjuuvaihe”, kilpaileminen huipulla, käy yksiin ammattikoulutuksen, oman perheen perustamisen ja perhe-elämän kanssa - jos on käydäkseen. Urheilijan kannalta on tietysti tärkeää, että näissä ratkaisuisissa ei synny ristiriitatilanteita urheilu-uran kanssa – ei sen aikana eikä myöhemmin uran jälkeen.

Urheilu-uraa on kutsuttu lyhytkestoisena *päiväperhosen* elämänuraksi. Varsinaisen kilpailu-uran kesto vaihtelee eri lajeissa, mutta on esimerkiksi muihin viihdeammatteihin verrattuna varsin lyhyt; pisimmillään se lienee kestävyys- ja tarkkuuslajeissa sekä lyhimmillään kamppailulajeissa. Urheilu ammatti-urana ei yleensä sellaisenaan pysty takamaan koko elämänkaaren mittaista toimeentuloa poikkeuksena säännöstä kuitenkin urheilijat, jotka lajinsa tähtiurheilijoina ovat pystyneet uransa aikana hankkimaan riittävän varallisuuden. Muiden – enemmistönkö? – osalta toimeentulon turvaaminen lyhyen urheilu-uran jälkeen vaatii ehkä uudelleenkoulutuksen ja uudenlaisen jatkeen ammattiuuralle. Tämän ratkaisun helpottamiseksi urheilijoille on suunniteltu erityiskoulutusohjelmia ammattiopistoihin, -korkeakouluihin ja yliopistoihin. Nämä varsin tarpeelliset koulutusjärjestelyt tuskin poistavat kaikkia niitä sopeutumisongelmia, joita urheilu-uransa päättävät urheilijat kohtaavat siirtyessään julkisuuden valokeilasta “taviksen” päiväjärjestykseen. Näistä sopeutumisongelmista on monia tuoreitakin todisteita erityisesti niiden urheilijoiden osalta, jotka mediassa ovat liian varhain saaneet liian paljon osakseen julkisuuden sankaripalvontaa, mutta myös niiden, joille tuo julkisuus on pitkän menestyksekkään uran aikana tullut addiktioksi, jota ilman on vaikea elää.

Urheilusankarin siirtyminen uran jälkeen yksinkertaiseen päiväjärjestykseen voi tuottaa suuriakin vaikeuksia ja pahimmillaan johtaa vaikeisiin sopeutumisongelmiin ja alkoholismiin.

Korkean vaatimustason huippu-urheilussa lajiliitot, odottaessaan nuorilta totaalista sitoutumista urheilu-uraan, ottavat samalla moraalisen vastuun urheilijan toimeentulosta eikä ainostaan uran aikana vaan myös sen päättymisen jälkeen. Amatööriurheilun aikana tällaista vastuuta ei syntynyt, mutta nykypäivän päätoimisessa ammattiurheilussa se korostuu. Ammattikoulutuksen järjestäminen on oikeasuuntainen toimenpide, mutta tuskin riittävä kaikkien sopeutumisongelmien ratkaisuksi. “Manu on tehnyt tehtävänsä, Manu saa lähteä” on eettisesti kestävä toimintamalli ei vain urheilujärjestöille vaan myös medialle, jotka kantavat päävastuun nykypäivän huippu-urheilusta!

3.3. Uran epävarmuustekijät

Edellä esitettyjen terveyst- ja loukkaantumiskätkien lisäksi urheiluuraa leimaa myös epäonnistumisen riski. Perinteinen ammatinvalinta takaa yleensä vakaan toimeentulon, usein myös selkeän urakehityksen niille, jotka haluavat ammatillisesti kehittyä ja päästä eteenpäin. Kilpailun kovetessa myös talouselämässä ammatilliset epävarmuustekijät lama-aikoinen, pätkätöinen, työttömyysilmiöinen ja konkurssineen ovat lisääntyneet. Yritysten ponnistelut kilpailukyvyyn säilyttämiseksi merkitsevät suorituspainetta lisääntymistä ja epävarmuustekijöiden voimistumista työtehtävien kaikkialla tasoilla.

Urheilu on riskiammatti nimenomaan sen johdosta, että siinä epäonnistumisen riski on suuri, koska vain kilpailumenestys takaa uran jatkuvuuden ja vain huippusaavutukset avaavat ansiolähteet. *Kilpailussa on aina harvoja voittajia ja monia häviäjiä.* Ja kuten teollisessa tuotannossa myös huippu-urheilussa syntyy “hukkakappaleita” eli urheilijoita, jotka pyrkimyksistään huolimatta eivät koskaan saavuta mitään merkittävää menestystä. Joku tarkkailija

on esittänyt arvion, että sadastatuhanneista yrittäjistä vain yksi yltää urheilussa suurmenestykseen. Todennäköisyys, että pelaaja yltää jääkiekkouralla ylimpään kansalliseen liigasarjaan on tietysti huomattavasti suurempi kuin pääsy NHL:n ison rahan markkinoille. Mutta pelaajauran jatkuminen liigasarjassakin edellyttää huipukunnossa pysymistä ja kilpailukyvyyn säilymistä, sillä ammattilaisurheilussa tulostason hiipuminen vie ennen pitkään syrjäytymiseen, vaihtopenkille tai siirtomarkkinoille. Urheilussa pelataan paljossa *nolla-summa* -pelejä: “...*Urheilija joutuu kohtuuttoman nuorella iällä pelamaan omalla elämällään kaikki tai ei mitään pelejä* (Kalliomäki, 1987, ss 40-41).

4. Avainroolien ammattimaistuminen

Urheileminen vapaa-ajan harrasteena on jatkuvasti nousevan vaatimustason myötä muuttunut ammattimaiseksi työnteoksi ja samalla kaupallisen viihdeteollisuuden uudeksi aluevaltaukseksi nyky-yhteiskunnassa. Muutoksen myötä oikea urheilullinen asenne on vaihtumassa ammattimaiseksi asenteeksi. Mutta kilpailukykyisyyden paineet eivät kohdistu vain urheilijoihin, vaan koko huippu-urheilun tuotantojärjestelmään ja sen avainrooleihin, joissa vaikuttavat samat suorituspaineet yhtäläisine seuraamuksineen: *kaikki tuotantojärjestelmän avainroolit ammattimaistuvat*. Suomen Urheiluopisto on käynnistänyt vuoden mittaisen seuraajohtajien ammattikoulutuksen (HS 27.11.04). OPM:n työryhmä puolestaan kiinnittää huomiota valmentajien ammattikoulutuksen tehostamiseen ja ammattivalmentajien lisätarpeeseen huippu-urheilun kilpailukykyisyyden varmistamiseksi. Valmentajat ovat huippu-urheilun tuotantojärjestelmän suoritusportaan työnjohtajina ja valvojina avainasemassa ja heidän tehtäväpätevyystään riippuu merkittävästi valmennuksen tuloksellisuus. Tämän kohottamiseksi on kiinnitetty entistä enemmän huomiota kansainvälisen tiedonvaihdon, tieteellisen tutkimuksen, kokeilutoiminnan ja testausmenetelmien kehittämiseen.

Itse huippu-urheilun tuotantojärjestelmän jatkuva kehittämistyö onkin kilpailukyvyn säilyttämisen kannalta avainasemassa tilanteessa, jossa vaatimustaso osoittaa jatkuvaa nousua. Tähän kehitystyöhön on meillä herätty kovin myöhään ja vasta kun Jyväskylän yliopistoon perustettu liikuntatieteellinen tiedekunta oli tutkimus- ja kehitystyöllään osoittanut korkean osaamisen ja tietotaidon merkityksen myös kilpailukykyisyyden säilyttämisessä. Huippu-urheilussa on jo ajat sitten sivuutettu vaihe, jossa "mututieto", kikkakonstit ja "mustikka-keitot" riittivät takamaan jopa arvokisamenestyksen. Osaamisen tasosta ja huippu-urheilussa sovelletun tietotaidon sekä teknologian kehittämisestä vastaavat entistä enemmän alan korkeasti koulutetut ammattilaiset: liikuntatieteen tutkijat, urheilulääkärit, -fysiologit ja -psykologit ja sen keskeisiä toimintayksikköjä ovat Jyväskylän liikuntatieteellisen tiedekunnan ohessa Liikuntatieteellinen Seura, UKK-instituutti, Suomen Olympiakomitea, KIHU, urheiluopistot ja urheilulääkäriasemat. Tapahtunut viive ja laiminlyönti osaamisen ja tietotaidon kehittämistyössä on ollut ehkä pahin este urheilujärjestöjen pyrkimyksissä säilyttää huippu-urheilumme kilpailukykyisyys kansainvälisen kärjen tuntumassa. Tänäpä tuo tilanne pyritään korjaamaan, mutta paras etsikkoaika on jo ohi, koska tänään kaikki järjestelmät panostavat muuallakin samoin eväin toimintatehokkuutensa lisäämiseen.

Jokainen organisaatio toimii käytössään olevan tietotaito –pääoman varassa. Tämä pääoma kertyy organisaation toimihenkilöiden asiantuntemuksesta ja käytännön kokemuksista, mutta sen pitää jatkuvasti päivittyä ja kehittyä. Tästä huolehtii *uuden tiedon hankinta* viestinnän, tutkimuksen ja tuotekehittelyn avulla. Tuotekehittelyyn liittyy läheisesti itse organisaation – "tuotantojärjestelmän" – toiminnan kehittäminen kriittisen arvioinnin ja tästä saatujen palautteiden pohjalta. Kehityksen pysähtyneisyys on yleensä osoitus siitä, että järjestö ei ole toiminut *oppivan organisaation* tavoin: ilman jatkuvaa toiminnan ja toimintajärjestelmien kriittistä arvioin-

tia ja saatujen palautteiden hyväksikäyttöä ei tapahdu oppimista eikä tuloskehitystä.

Huippu-urheilu kuuluu lajijärjestöjen tehtävävastuuseen. Tällä johtotasolla myös järjestötehtävien hoito on tehokkuusvaatimusten mukaisesti ammattimaistunut taloudellisten mahdollisuuksien mukaan. Huippu-urheilun tuotantokustannusten monikertaistumisen myötä talousasiat ovat nousseet tärkeydessään etualalle ja monessa liitossa näitä asioita hoitavatkin ammatti-ihmiset. Myös viestinnän, yhteiskuntasuhteiden, kehitystyön ja koulutuksen tehtävät hoidetaan ainakin osittain ammattimaisesti.

5. Järjestelmien välinen kilpailu

Kilpailu muuttaa yritystoiminnan luonnetta talouselämän aloilla ja sitä enemmän, mitä kovemmassa kilpailusta ja laajemmista markkinoista on kysymys. Pienyritykset ovat joutuneet esimerkiksi kaupan alalla väistymään suurten tieltä, yksinyrittäjyys yhteisyrityksyyden tieltä. Kilpailu karsii ja suosii suuria ja vahvoja, jotka kykenevät jatkuvaan tuotekehittelyyn, markkinointiin ja lisäpanostuksiin.

Näin on tapahtumassa myös kansainvälisessä urheilussa, joka yksityisten urheilijoiden ja urheilujoukkueiden välisestä kilpailusta on muuttunut nousevan vaatimustason paineessa itseasiassa *kansallisten järjestelmien väliseksi kilpailuksi*, ja voittajia ovat ne urheilijat ja urheilujoukkueet, joiden taustalla ja tukena on tehokkain huippu-urheilun tuotantojärjestelmä. Tämä tarkoittaa sitä, että vaikka näkökentässämme tapahtuva kilpailu testaa näennäisesti siihen osallistuvien urheilijoiden/urheilujoukkueiden urheilullista paremmuutta, se tosiasiasa mittaakin taustalla olevien tuotantojärjestelmien eriarvoisuutta niiden kyvyssä tuottaa kilpailukykyisiä urheilijoita/urheilujoukkueita. Tämä totaalistumiskehitys tulee kiihtymään ainakin idän ja lännen mahtimaiden osalta vuoden 2008 Pekingin olympiakisojen antaman haasteen vuoksi. Kisoissa kau-

koidän nousevat jättimäat haastoivat lännen vanhat mahtimäat ennennäkemättömään kamppailuun paremmuudesta. Tässä kamppailussa ei ollut kysymys vain urheilusta, josta kuitenkin pitäisi olla olympiakisojenkin osalta kysymys, vaan samalla suurvaltapolitiittisista intresseistä ja suurten väestömassojen odotusten tyydyttämisestä urheilun mainetekojen avulla. Kansainvälisen politiikan tutkija professori Raimo Väyrynen korostaa samansuuntaisesti nykykisojen nationalistista piirrettä, mikä näkyy mm. niiden valtiollistumisena. Väyrysen mukaan kisojen järjestämisoikeutta hakevat pääasiassa niiden valtioiden edustajat, jotka uskovat kisojen palvelevan välillisesti tai välittömästi juuri poliittisia tavoitteita (Väyrynen, 1987 , s. 6).

Kilpailun totaalistuessa järjestelmien väliseksi kilpailuksi suuret maät ylivertaisine voimavaroineen, lahjakkuusreserveineen, tieteellisine ja teknologisine etuineen ja taloudellisine panostuksineen erottuvat voittajina entistäkin selvemmin pienen maan yrittäjistä, joille valtiovallankin tukitoimenpiteistä ja järjestöjen lisätehoista huolimatta jää tulevissa arvokisoissa kisatuliaisiksi entistä useammin entistä vähemmän.

KOK:n v. 1989 järjestämän ensimmäisen tieteellisen kongressin yhteydessä osanottajat saivat tilaisuuden tutustua Colorado Springsissä sijaitsevaan USA:n olympiakomitean valmennuskeskukseen. Täällä esim. uimareilla oli käytössään huipputeknologiaa edustava uintilaboratorio, jossa uimari sai uidessaan välittömän palautteen tietokoneelta suorituksestaan, Uintivalmennuksessaan ei päde samojen ehtojen periaate, vaan toiset ovat tasa-arvoisempia kuin toiset.

Näkökentässä tapahtuva kilpailu toteutuu edelleenkin samojen ehtojen periaatteen mukaisesti, mutta siinä testattava urheilijoiden/urheilujoukkueiden urheilullinen suorituskyky sitävästoin hankitaankin kansallisissa tuotantojärjestelmissä, jotka ovat voimavaroiltaan ja suorituskyvyltään täysin erivertaisia. Siten tuon yhtäläisten ehtojen mukaan toteutuvan kilpailun tulos määräytyy entistä selvemmin taustalla olevien järjestelmien erivertaisuuden pohjalta.

Tätä eivät urheilujärjestöt, suuri yleisö eikä myöskään media vielä riittävästi tiedosta. *Totaalistuessaan kansainvälinen kilpailu on muuttumassa entistä eriarvoisemmaksi ja etääntyy samojen ehtojen periaatteesta.*

Totaalistuessaan järjestelmien väliseksi kilpailuksi menestyksen tuotantokustannukset ovat kymmenkertaistuneet ja olympiamitalin hinta on noussut arvoon arvaamattomaan. Tämäkään ei ole pysäyttänyt urheilujärjestöjämme tai OPM:ötä suorittamaan kriittistä tilannearviointia. Kysymys on puhtaasta laiminlyönnistä, kun OPM:n työryhmä toteaa, että urheilun rahavirtojen tutkiminen on jäänyt vähäiseksi ja että päätöksenteon pohjaksi tarvittaisiin tietoa urheiluun liittyvistä kustannuksista (s. 55). Suuri raha liikkuu nykypäivän huippu-urheilussa, mutta luotettavaa tietoa näistä rahavirroista ja kustannus ja hyöty -taseista on vain niukalti käytävissä. Tarvitaanko OPM:n toimeksiantoa ja KIHUn tutkimusohjelman lavennusta?

Talouselämässä puhutaan terveestä kilpailusta silloin, kun se tapahtuu yritysten omin panostuksin ilman subventioiden lisäetua. Nykypäivän huippu-urheilu ei täytä terveen kilpailun ehtoa, sillä se elää ja toimii kasvavien subventioiden ja valtion tukitoimenpiteiden varassa. Kaupallistuneen ja ammattilaistuneen huippu-urheilun pitäisi olla itsekannattavaa. Mutta sitä se ei ole, sillä vaikka kansamme enemmistö janoaa urheilijoiden menestystä se ei ole kuitenkaan valmis maksamaan tästä viihteestään täyttä hintaa eli huippu-urheilun ja menestyksen tuotantokustannuksia! Kilpaurheilu ei ole urheiluseuroillekaan mikään bisnes, vaan pikemminkin kustannustekijä, jonka alijäämiä joudutaan kattamaan muilla tuloilla.

Valtakunnallisessa seuratutkimuksessa havaittiin, että kilpaurheilu harjoittavista seuroista vain joka kolmas seura pystyi kilpailutuloilla kattamaan kilpailutoiminnan kulut (Heinilä-Koski 1991, ss. 88-90)

Mutta kansa joutuu maksamaan viihteestään joka tapauksessa. Nyt se tapahtuu vain epäsuorasti mm. siten, että julkinen sektori – kunnat ja valtiovalta - osallistuvat kasvavin panoksin huippu-urheilun tuotantokustannusten rahoittamiseen. Tämä ei vielä riitä ratkaisemaan rahoitusongelmaa. Avuksi on tarvittu myös liike-elämä, joka on löytänyt urheilusta itselleen laajenevan markkina-alueen. Tämä *epäpyhä liitto* urheilun ja liike-elämän välillä tuli korostetusti julkisuuteen yleisurheilun MM-kisojen yhteydessä Helsingissä v. 1983 maamerkinään olympiapyhättömme vierustal- le noussut "basaarikylä".

Kun radiotoimittaja hämmästeli tällaista uutta kumppanuutta kisojen pääsihteeri antoi nokkelan vastauksen: kun kaksi yhteiskunnassa hyväksyttyä toimialaa, urheilu ja liiketoiminta, yhdistetään, sen tulos ei voi olla muuta kuin hyväksyttävä. Näin juristi tulkitsi kumppanuuden, mutta onko tämä kumppanuus myös hyvä asia urheilumme kestävän kehityksen kannalta on jo toinen asia.

Urheilujohtajien suulla vakuutettiin, että liike-elämä otetaan mukaan vain ja ainostaan urheilun ehdoin. Kuinka siinä lopulta sitten mahtoikaan käydä? Tänään urheilu yleensä ja huippu-urheilu erityisesti toimii enemmän liike-elämän ehdoin ja osin kaupalliseksi viihdeteollisuudeksi muuttuneena. Korkeitten tuotantokustannusten vuoksi talousasiat ovat urheilujärjestöjen agendassa etualalla ja liike-elämän kumppanuus on avainasemassa. Liikesuhteet ja taloudellinen asiantuntemus ovat nousseet keskeisiksi kriteereiksi myös valittaessa urheilujärjestöjen luottamusjohtoa, ja liikemiesjohtajien myötä urheilujärjestöjen toiminta alkaa lähestyä liikeyritysten toimintakulttuuria arvoineen, menettelytapoineen ja moraalilinen mutta myös kannattavuuspulmineen.

Urheilutapahtumat johtavat oluen myyntitilastoissa ja urheilutähdet asuneen ovat kuin eläviä myyntitykkeitä. Alppirinteiden sankarit eivät tyydy onnistuneen mutkalaskunsa jälkeen suosittamaan faneilleen asusteissaan vain "kuivaa" tavaraa, vaan myös juoksevaa ja päähänmenevää!

Epäpyhä allianssi korjaa satoaan myös siten, että ostamalla kumppanuusyritysten tuotteita huippu-urheilun maksumieheksi tulevat nekin kansalaiset, jotka muuten eivät siihen rahojaan sijoittaisi! Tupakan ja viinan voimalla formula-autot kiertävät Shanghain uutta rataa ja kuskit rypevät kuohujuomissaan ja - miljoonissaan. Urheilumme liikemiesjohto uskoo silti missioonsa:

“Bisnes ei pilaa urheilua. Se antaa mahdollisuuden kehittää sitä niin, että kaikki hyötyvät eli urheilijat saavat toimeentulonsa, katsojat viihtyvät ja saavat elämyksiä ja urheilumme taso nousee kansainvälisesti korkealle” (Hjallis Harkimo HS 4.9.03)

Urheilun kilpavarustelussa panokset ovat jatkuvasti kasvaneet. Kilpailun totaalistuessa koko yhteiskunta on enentyvästi mukana näissä panostuksissa, kuten edellä on osoitettu. Panosten suuruus kuitenkin vaihtelee roolien mukaan. Ammattimaisesti ja totaalisesti urheilu-uraan sitoutuneella urheilijalla voi olla kaikki pelissä, samoin ammattivalmentajalla, jonka toimeentulon jatkuvuus riippuu paljon urheilijan/urheilujoukkueen menestyksestä. Mutta sijoittajien piiri on totaalistuvassa kilpailussa suuresti laajentunut ja mukaan ovat tulleet lisääntyvin panoksin koko huippu-urheilun tuotantojärjestelmä urheilulääkäreineen, tutkijoineen, valmennuskeskuksineen sekä julkinen valta, media, liike-elämä ja suuri yleisö.

Panosten kasvaessa hyvityksen odotukset vahvistuvat. Jos kilpailaan vain harrastuksesta, panostukset urheilemiseen jäävät pieniksi – hyvä jos vaivaudutaan edes kunnolla harjoittelemaan – ja vastaavasti hyvityksen saamiseksi riittää jopa pelkkä osanotto tai "hyvän kilpailun" mieli. Mutta mitä enemmän panostetaan peliin, sitä tärkeämpää on saada riittävä vastine sijoituksille. Ja kun totaalistuvaan peliin ovat sijoittaneet monet muutkin kuin urheilijat aina valtiovaltaa myöten, sitä voimakkaampia ovat menestysodotukset, koska vain menestys ja voitto tuovat korvauksen eri tahojen kasvaville sijoituksille. Tästä näkökulmasta mm. urheilutoimittajien

urheilijahaastattelussa kertautuva huoli urheilijan tavoiteasettelun ja voitontahdon riittävytydestä on ymmärrettävää, joskohtakin sen määrittäminen pitäisi kuulua yksin urheilijan subjektiivisen oikeuden piiriin. Hänen elämästään ja elämänvalinnoistaan on urheilusakin kysymys. “Yritän parhaani, katsotaan mihin se riittää”, pitäisi riittää myös urheilutoimittajille ja urheilujournalismille. Mutta urheilujournalismikin elää vain menestyksestä?

Mielipidekirjoitus HS 10.5.96

Kisatunteiden hehkus tuo kohtuuttomia paineita

Suuret sankarimme jääkiekon maailmanmestarit, Leijona -ritarit, pudotettiin Wienissä tyyliä jään pinnalle. Pitkä juhlakausi muuttui pitkäksi jälkipeliksi siitä, mikä meni vikaan. Myös Helsingin Sanomat osallistui pääkirjoituksellaan 5.3. näyttävästi tämän jälkipelin käynnistämiseen, mutta ikäänkuin sivullisena tarkkailijana. Helsingin Sanomien kaltainen media on kuitenkin osavaikuttajana maamme huippu-urheilussa. Jos “viime vuoden uho ylitti monelta osin järjen rajat”, se johtui ennen kaikkea tunnepitoisesta mediarommutuksesta ja etnosentrisestä viihdejournalismin. Myös median pitäisi tunnustaa “järjen rajat” kansantunteiden hehkuksella. Ne rajat ylittyivät reippaasti myös tässä valtalehdessä ennen Wienin kisoja ja ylittyivät luultavasti jälleen ennen Atlantan kesäkisoja. Media heijastaa ja myös vahvistaa urheilukansamme perinteisiä menestystoiveita, mutta juuri median hehkuksista niistä vasta syntyy kohtuuttomia paineita urheilijoille. Jäitä hattuun ja suhteellisuuden tajua urheilujournalismin! On maailmassa ja suomalaisessa yhteiskunnassa toki tärkeämpiäkin asioita kuin ammattimiesten taidokas kumilätkän vispaaminen. Vai onko?

Totaalistuvassa, järjestelmien välisessä kansainvälisessä kilpailussa kylmä reaali tehti viittaa vahvasti siihen, että pienten maiden menestysmahdollisuudet rajoitettuine resursseineen vähenevät entisestään. Suomalaisen huippu-urheilun päiväkohtainen dilemma voi-

daankin kiteyttää edellä esitetyn perusteella seuraavan yhtälön muotoon:

Kansainväliset kilpailun totaalistuminen

- >kilpavarustelu ja panostusten kasvu**
- >menestysodotusten voimistuminen panostusten kasvun seura-
uksena**
- >suuret maat suurine voimavaroineen hallitsevat arvokisoja**
- >huippu-urheilun nykykehityksen kriittinen arviointi**
- >arvokisaosallistumisen uudelleenarviointi**

Tässä on pähkinänkuoressa nykypäivän suomalaisen huippu-urheilun suuri pulma ja tehtävähaaste. On nimittäin huomattava, että kansainvälisessä urheilussa päättymättömän kilpailun prosessi ruuvikierteen tavoin pyrkii jatkuvasti nostamaan vaatimustasoa, mikä merkitsee sitä, että urheilumme kilpailukykyisyyden säilyttämispyrkimykset ovat pysyvässä kriisitilassa! (ks. kuvio s.67). OPM:n asettama ns. Kivistön työryhmä asiantuntijoineen on toimeksiantonsa mukaisesti esittänyt uusia panostuksia huippu-urheilumme kilpavarusteluun suorittamatta mitään kansainvälisen huippu-urheilun kehityksen kriittistä tilanearviointia. Sekin olisi kuitenkin pikaisesti tehtävä nykyisessä kasvavien tuotantokustannusten ja heikenevien menestysmahdollisuuksien tilanteessa. Ja tehtävä kuuluu julkisen vallan ja lähinnä OPM:n toimialaan. Kansainväliseen olympialiikkeeseen ja olympiaperinteisiimme tiukasti sitoutunut olympiakomitea tuskin kykenee tehtävään.

6. Kilpailun eetos

Kilpailun totaalistuminen merkitsee sitä, että panokset kilpailussa kasvavat eikä vain itse urheilijan, vaan koko järjestelmän ja yhteiskunnan osalta. Panosten kasvu on myös painanut leimansa urheilun *eetokseen*: urheilusta on häviämässä leikkimielisyys, ja

tehokkuus sanelee sen moraalialla. Menestystä tavoitellaan "henkeen ja vereen"-vakavuudella.

Rauhanaktivisti ja rohkea ajattelija Yrjö Kallinen luonnehti urheilussa tapahtunutta muutosta terävin havainnoin jo vuonna 1961:

“..se sinänsä todella jalo harrastus, jonka oli määrä kohottaa kansakunnan fyysistä, psyykkistä ja moraalista kuntoa, avata ja avartaa elämänlähteitä, tervehdyttää ihmiselämää käpristyy ja tulee yhä enemmän ja enemmän käpristymään ammattigladiattoorien sirkusteluksi, hyväksi tai huonoksi bisnekseksi joillekuille, välillisesti monille ja ulvontailoksi penkinpainajille. Koko touhu hersyttelee atavistisia, alkeellisia ja kauniille yhteiselämälle vieraita viettymyksiä ihmissielussa. Tuossa touhussa isketään, nujerretaan, murskataan, aiheutetaan katkeria tappioita. Ja jotta tappio tulisi *n o i l l e* eikä *m e i l l e*, on varustauduttava peräänantamattomalla taistelutahdolla, voitontahdolla, on kehitettävä yhteenotto, jossa ei armoa pyydetä eikä anneta (Kaikki plagiaatteja reportterien kielestä). Eipä ihme, että rahvas - niin jätkäkuin herrarahvaskin - ulvoo, raivoaa ja sadattelee. Monissa maissa tappelee sekä keskenään että tuomarien ja poliisien kanssa..”(Kallinen 1961, s. 22).

Erkki Palolampi, joka talvisodassa oli paikan päällä todistamassa, että *“Kollaa kestää”*, puolusti urheilujohtajana rohkeasti myös terveen urheilun ja reilun pelin periaatteita nuorten kansalaiskasvatuksessa, mutta joutui vanhoilla päivillään pettyneenä toteamaan markkinavoimien ylivallan ja urheilun vieraantumisen yleisöviih-teeksi:

“Heikkoja olemme vastustamaan urheilun viihdeteollisuutta, mutta voimme yrittää osoitella, mikä vielä on aitourheilua, mikä halpaviih-teelle myytyä. Muutenhan seuratyö ja oikea nuorisokasvatus jäävät ki-tumaan. Valjakkoajojen ja gladiaattoriurheilun kasvava suosio alkaa mielestäni olla kulttuurimme syöpä. Katsomo johtaa urheiluelä-määmme, sanoi Tahko” (E.P.:n kirje Terhokodista 1.1.87).

Rauhantutkija John Galtung hämmästeli vastaavasti “Urheilu ja kansainvälinen yhteisymmärrys” –kongressin pääpuhujana Helsingissä v. 1982 äärimmillään viedyn kilpailun turmiollisia vaikutuksia ja esitti Finlandia -taloon kokoontuneelle arvovaltaiselle kuulijakunnalle suoran vetoamuksensa:

“Katsokaa kilpailijoiden ilmeitä kilpailussa, paineita heidän kasvoiltaan; niissä ei näy vain ankaran ponnistuksen tuottama hikivirta, vaan myös tuhoisaa uhoa ja aggressiivisuutta. Tätäkö me todella haluamme urheilussa? Ajatelkaa noita monia rumia tapahtumia nykyurheilussa - dopingia, tuloskeinottelua, väkivaltaa ja korruptiota. Ovatko ne vain järjestelmän korjattavissa olevia puutteita vai ovatko ne sen todellisia ja luonteenomaisia rakennepiirteitä? Eikö tällaisen sijasta urheilussa voitaisi toteuttaa jotain sielun ja ruumiin juhlaa, jossa ihmiset saavat iloa näiden outojen temppujen parissa, juoksemisessa ja hyppäämisessä...” (Galtung 1984, s. 19)

Huippu-urheilun vaatimustason jatkuva kohoaminen päättymättömän kilpailun seurauksena on aikaansaanut suuria muutoksia ei vain urheilemisen luonteessa, vaan koko järjestelmässä. Nämä muutokset selittävät myös sen, “mihin ilo on hävinnyt urheilusta”. Nämä perustavanlaatuiset muutokset painavat itseasiassa leimansa koko nykypäivän urheilun eetokseen eli sen henkiseen ilmapiiriin. Menestyksen yliarvostus. Panostusten kasvaessa voittamisen tärkeys korostuu, koska vain se takaa riittävän hyvityksen sijoituksille. Jos ja kun voittaminen on ainoa tavoite, peliin pannaan kaikki – vääriäkään keinoja kaihtamatta. Tutkimuksetkin osoittavat, että kilpailun vaatimustason noustessa panostukset kasvavat ja niiden myötä aggressiivisuus ja väkivalta yleistyvät (Pilz 1979, 3-26).

Tosikkomaisuus. Annckaupan slogania mukaellen: ”Kun raha taskuun kilahtaa, ilo urheilusta vilahtaa”. Huippu-urheilussa leikkiin ja leikkimielisyyteen ei ole varaa, koska pelissä on mukana monien sijoittajien suuret panokset. Tosissaan yrittäminen kuuluu pelin henkeen; leikillä löytyy enää sijansa harjoittelussa, jossa sitä käytetään kovan harjoituksen höysteenä ja kannusteena.

Tehokkuus. Voittamisen ylikorostunut arvopäämäärä sävyttää myös huippu-urheilun ihmissuhteita. Pehmeät humanistiset suhdemallit joutuvat väistymään kovan tehokkuuden vaatimusten tieltä. *“Nice guys finish last”* – reilun pelin urheilijat ovat häviäjiä – kärkeä amerikkalainen valmennusnormi. Tehokkuus ratkaisee. Tehokkuuden normi korostui myös vertailevassa kansainvälisessä tutkimuksessa, jossa selvitettiin nuorten jalkapalloilijoiden käsityksiä reilusta pelistä (Heinilä, 1974).

VÄÄRINPELUUN AIKA

Panosten kasvaessa ja menestysmahdollisuuksien supistuessa houkutus väärinpeluuseen lisääntyy. Nykypäivän huippu-urheiluun on tästä syystä kehittynyt julkisen kuorensa sisään erityinen *piilorakenne*, jossa sinällään hyväksyttävien valmennussalaisuuksien ohessa julkisuudelta suojataan myös kiellettyjä keinovalikoimia. Tässä väärinpelussa ja tuloskeinottelussa ovat myös suomalaiset saavuttaneet "mainetta". Huippu-urheilumme kunniakkaat perinteet ovat kantaneet veronsa.

Media ja huippu-urheilu ovat *sybioottisessa* suhteessa toisiinsa: media elää yleisön kiinnostuksesta huippu-urheiluun ja huippu-urheilu elää median sankarikertomusten varassa. Gallup-kyselyt todistavat median mahtia ja kykyä ylläpitää myyttiä suomalaisten menestysmahdollisuuksista nykypäivän huippu-urheilussa.

Tahko Pihkala ja K.E. Levähti olivat näkijöitä, jotka arvioinneissaan urheilumme kehitystä vuonna 1951 olivat oikeilla jäljillä. Urheilumme johto ei tiedostanut yhteiskunnan ja muuttuvien elämänolosuhteiden uusia haasteita, vaan uskoi edelleen kultakantaan. Maailmanmaine urheilun suurvaltana velvoitti vaalimaan tätä perinnettä, jota media päivittäin uutisoinnillaan ja sankaritarinoillaan vahvisti ja josta kansan syvät rivit ammensivat itsetunnolleen ra-

vinnetta. Tämä koitui kohtalokkaaksi ei vain huippu-urheilumme, vaan koko suomalaisen liikuntakulttuurin kehitykselle. Huippu-urheilun kohdalla se merkitsi *moraalin rappeutumista* ja koko liikuntakulttuurin osalta *pysähtyneisyyden* tilaa.

1. Urheilun demoralisoituminen

Väkevät markkinavoimat säätelevät kansainvälisen urheilun kehitystä. Urheilun globalisoituminen merkitsee väistämättä kilpailun kovenemista eli kilpailun vaatimustason jatkuvaa nousua, jonka seurauksena kilpailu totaalistuu urheilujärjestelmien väliseksi kilpailuksi. Tässä kilpailussa suuret maat ylivertaisine voimavaroi-neen osoittautuvat ylivertaisiksi jättäen vain palkintopöytien rippeet ja “pistesijat” pienille yrittäjille. Tätä reaaliteettia ei meillä tiedostettu tai tunnustettu pitkään aikaan. Tästä ovat osoituksena monet 1970- ja 1980-luvun epärealistiset arvokisojen mitalitavoit-teet ja median ylioptimistinen urheilujournalismi.

Kansainvälisen urheilun kehitykseen liittyvistä reaaliteeteista kirjoitin jo 1960-luvulla ja Münchenin olympiakongressissa v. 1972 esitin mal-lin kansainvälisen urheilun totaalistumiskehityksestä, jota täsmensin Helsingin kongressissa v. 1982 (Heinilä, 1973, ss. 131-143, 1984, ss. 20-30).

Kun päättämätön kilpailuprosessi pyrkii jatkuvasti nostamaan vaa-timustasoa kilpailukyvyyn säilyttäminen on muodostunut vuosi vuodelta kovenevaksi haasteeksi eikä vain urheilijoille, vaan en-nen muuta järjestelmälle, jonka tehtävävastuuseen kuuluu edus-tusurheilusta huolehtiminen. Jos ja kun menestymisen paineet ovat suuret - “kunniaakat perinteet velvoittavat”, “kansa haluaa mene-stystä”, suuret panostukset vaativat hyvityksen jne - ja menes-tymisen todennäköisyys käy entistä marginaalisemmaksi, houkutus vilpillisten keinojen käyttöön kasvaa. Tällaisesta kehityksestä on alkanut näkyä hälyttäviä merkkejä myös nykypäivän talouselämän globalisoituvilla markkinoilla (ks. Ilaskivi 2004, 426-439) . Mutta

urheilussa väärinpeluu alkoi levitä jo 1960-luvulla suurvaltojen kylmän sodan ilmapiirissä, jossa keinoja kaihtamatta pyrittiin turvaamaan menestyminen. Ulkoiselta habitukseltaan muuttuneet, hormoneilla terästetyt supermiehet ja -naiset astuivat areenalle ja aloittivat ennätystehtailun, jonka yliveritukset hallitsivat edelleenkin ennätystilastoja. Kestävyyslajeissa lisäpotkua kilpailukykyyn hankittiin myös "polttoainepuolelta": veritankkauksesta ja plasmanlaajentajista.

Näiden lääketieteellisten "urheilijajalosteiden" hallitessa tuloslukeloita arvokisat menettävät urheilullisen tarkoituksensa ja reilun pelin moraalinsa ja urheilu - aidot ystävänsä ja kannattajansa. Kirjailija Christer Kihlman tulkitsi sattuvasti tilannetta todetessaan kansainvälisen urheilun muuttuneen suureksi miljardibisnekseksi ja massaviihhteeksi, joka kiertää maasta toiseen: *"siinä katkera totuus, jota toimittajat ja urheilun johtotyypit eivät halua tunnustaa"*. Kihlman kertoo menettäneensä kiinnostuksensa arvokisoihin, joissa näkee vain manipuloituja ihmisruumiita, kun taas perinteisessä urheilussa oli *"enemmän leikkiä ja huvia kuin hyvin maksettua ammattiharjoitusta"* sen pysyessä johdonmukaisesti ihmisruumiin suorituskyvyn luonnollisissa puitteissa (HS 30.12.2000). Mutta sellaisia urheilumiehiä ja urheiluviihteen kuluttajia riittää, jotka eivät kysele tuotteen hintaa eivätkä sen alkuperää eli minkälaisen prosessin tai manipuloinnin tuloksena suorituskyky on syntynyt. Heille on tärkeintä "omien" menestys. *Suomi voittoon - maksoi mitä maksoi* -tunnuksin suomalainenkin huippu-urheilu lähti jo 1960-luvulla palauttamaan menettämiään asemia maailmankartalla - osin väärinpeluun ja tuloskeinottelun avulla.

2. Huippu-urheilun piilorakenne

Kylmän sodan laajentuessa kansainvälisen urheilunkin alalle väärinpeluu yleistyi siinä määrin, että menestyminen arvokisoissa pelkästään urheilullisin avuin alkoi olla pikemminkin poikkeus kuin sääntö. Perinteisesti urheilu on ollut avointa ja läpinäkyvää,

joskohtakin huippu-urheiluun jo amatööriyden aikana oli iskostunut kielletyn harmaan rahan piilotalous. Mutta nyt väärinpeluun myötä huippu-urheilu sai varsinaisen piilorakenteensa: liiketalaisuutena pidetyt suorituskyvyn lääketieteelliset manipulointikeinot.

Suurvaltablokkien kylmä sota löysi kansainvälisestä urheilusta kanavan, jossa sotaa *Telluksemme* yliherruudesta voitiin käydä “ilman aseita” mutta muita keinoja kaihtamatta. Monet havainnot viittaavat siihen, että suunnitelmallinen väärinpelu kansainvälisessä urheilussa käynnistyi kylmän sodan aikana 1960-luvulla suurvaltapolitiittisista intresseistä ja oli laajamittaisinta juuri kylmän sodan mahti- ja satelliittimaissa. Mutta mitä isot edellä, sitä pienet perässä. Jos menestyminen on mahdollista vain vippaskonstein, miksi emme käyttäisi samoja konsteja vaaliessamme urheilumainettamme? Urheilussa on tässäkin suhteessa pelattava *samojen ehtojen periaatteen* mukaisesti! Vilppipelin kierre alkoi purra ja väärinpelu laajeta maailmanlaajuiseksi ilmiöksi.

3. Väärinpeluun lähteitä

Vaikka lääketieteellinen tuloskeinottelu on varjostanut kansainvälistä urheilua jo pitkään, silti esimerkiksi KOK suhtautui asiaan varsin lepsusti ja ikäänkuin kysymyksessä olisi yksinomaan lääketieteellinen ja KOK:n lääketieteellisen komission toimialaan kuuluva ongelma. Ongelmalla on kuitenkin paljon laajemmat eli myös poliittiset, sosiologiset, kasvatukselliset, eettiset ja juridiset yhteytensä, jotka kaikki ansaitisivat perusteellisen selvityksensä ja päättäjien huomioonoton. Sosiologisesti olisi mahdollista ja myös tärkeää selvittää mm. niitä sosiaalisia tilanne-edellytyksiä, jotka ovat omiaan houkuttelemaan dopingin käyttöön. Tällainen kartoitus saattaisi muistuttaa seuraavanlaista kuvaa (ks. Heinilä 2004 s. 158):

VÄÄRINPELUULLE ALTTIIT SOSIAALISET TILANTEET

Tilanne	Alttius kasvaa	Alttius pienenee
Lopputuloksen epävarmuus	Korkeat menestysodotukset	Heikot menestysodotukset
Pelipanokset 1. sijoitukset	Pelipanokset korkeat	Pelipanokset pienet
Ulkoiset menestyspaineeet	Korkeat paineeet	Heikot paineeet
Voittopalkinnot	Suuret	Pienet
Kilpailukontrolli ("kärähtämisoriski")	Heikko kontrolli + heikot sanktiot	Tiukka kontrolli + vahvat sanktiot
Kilpailun moraali	Ennakoidaan matalaksi	Ennakoidaan korkeaksi

On ilmeistä, että mitä useammat tilannetekijät ovat suotuisia väärinpeluulle niiden yhteisvaikutuksen tuloksena väärinpeluun todennäköisyys kasvaa. Tällainen tilanne lienee melko tavallinen nykypäivän huippu-urheilussa.

Amerikkalainen sosiologi Melvin Tumin väitti jo vuonna 1964 tutkimushavaintojensa perusteella, että sosiaalisessa tilanteessa moraali määräytyy moraaliltaan heikoimman osanottajan mukaan: "*huono käytös syrjäyttää hyvän käytöksen*" (Tumin 1964, 127). Tämä näyttää pätevän erityisen hyvin nimenomaan kilpailutilanteessa, jossa yhden osapuolen väärät tai poikkeavat keinot yleistyvät helposti. Näin on tapahtunut myös kansainvälisessä huippu-urheilussa.

Kun kaikissa johtavissa talviurheilun maissa urheilijat ovat syyllistyneet vääripeluuseen, tietoisuus tästä muokkaa ennakkokäsityksiä vallitsevasta urheilumoraalista. Nämä ennakkokäsitykset vuorostaan antavat näennäisen oikeutuksen samojen keinojen käyttöön. Tämänkaltaista perustelua ja oikeutusta vääripeluuseen tarjosi medialle Lahden jälkeen myös hiihtäjiemme ylivalmentaja. Vääripeluu ruokkii itse itseään ja leviää. Kysymys voi olla myös *joukkoharhasta*: uskotaan, että muut pelaavat väärin, vaikka eivät pelaakaan, ja tämän virheellisen ennakkokäsityksen perusteella pelataan väärin keinoin ja vippaskonstien avulla pyritään varmistamaan menestys. Näin myös virheellinen käsitys toisten vääripelusta voi ruokkia vääripelua.

David Krech ja Richard S. Crutchfield ovat määritelleet tällaisen *joukkoharhan* (pluralistic ignorance) varsin runollisesti: No one believes, but everyone believes that everyone else believes"-kukaan ei usko, mutta jokainen uskoo, että jokainen muu uskoo (Krech & Crutchfield 1948, 389).

Nykypäivän huippu-urheilulla on julki- ja piilorakenteensa. Kilpailun totaalistuessa menestyksen tuotantokustannukset ovat nousseet moninkertaisesti. Kilpailukyvyn kehittämiseen panostetaan entistä enemmän sekä hyväksyttävien että kiellettyjen keinoin. Syystä tästä "tuotekehittelystä" on tullut liikesalaisuus, jota tiukasti varjellaan kilpailijoilta mutta myös julkisuudelta.

Vaan ei varjella mäkihypyyn alalla. Suomalaisen menestys mäkihypyssä on paljossa perustunut määrätietoisien tutkimuksen pohjalta rakentuvaan valmennustietoon ja -taitoon, Valmentajiemme myötävaikutuksella mm. Itävallan ja Norjan mäkihypyttäjät ovat sittemmin saavuttaneet suurta kansainvälistä menestystä. Urheilun kehitysyhteistyötäkö? Tosi reilua peliä suomalaisen tuotekehittelyn hinnalla!

Huippu-urheilun piilorakenteet ovat niin hyvin suojatut, että niistä on vaikeaa saada mitään tarkkaa ja luotettavaa tietoa, sillä tuo tieto liikkuu lähinnä urheilijoiden puskaradion verkostossa, pysyy urheilijan ja valmentajan välisenä salaisuutena tai jää urheilulääkärin vaitio-olovelvollisuuden suojaan. Tunnetusti myös urheilujohtajat vastuushenkilöinä ovat näistä nykyurheilun piilorakenteista varsin epätietoisia. Suomalainen urheilujohtaja tuntuukin suhtautautuvan niihin ainakin julkisuudessa aistivammaisena tavoin: *ei näe - ei kuule - ei puhu*. Jos urheilujohtaja on jotain kantaa asiasta ottanut, se on ollut lähinnä kielto: *Kärytä ei saa!*

Tästä suhtautumistavasta saatiin jopa todiste, kun Suomen Olympiakomitean 18.6.76 päivätty kirje Montrealin kisoihin valituille urheilijoille tuli vastoin tarkoitusta julkisuuteen. Kirjeessä sanellaan selkeät säännöt siitä, miten hormonien popsminen ennen kisoja pitää asteettaisesti lopettaa, jotta niiden käyttö ei paljastuisi testeissä. (Uusi Suomi 29.8.84)

4. Suomalaiset väärinpelaajina

Julkisuuteen vuosien varrella vuotaneiden hajatietojen pohjalta voidaan päätellä, että myös monien suomalaisten urheilijoiden kansainvälinen menestys perustui 1960-luvun lopulta aina vuosisadan vaihteeseen väärinpelaamiseen. Sen yleisyys huippu-urheilussa viittaa samalla siihen, että sen on täytynyt olla myös urheilujohdon tiedossa ja ainakin puuttumattomuudella sallimaa.

Erilaisten hormonivalmisteiden käyttö muodostaa oman lukunsa tässä väärinpelauksessa. Olympiaurheilijoilta saatujen tietojen pohjalta dosentti Markku Alén on todennut, että vuosien 1976, 1980 ja 1984 kisoissa 13 suomalaista mitalistia ja kaikkiaan 71 olympiaedustajamme oli turvautunut hormoneihin! (Kopra, 2004, s. 51). Hormonien tuottaman lisäpotkun suosiota kuvaa myös Urheilulääkäriyhdistyksen v. 1981 suorittaman kyselyn tulos: 96 kyselyyn vastanneista 223:sta lääkäristä ilmoitti urheilijain pyytäneen do-

pingreseptiä ja 54 lääkäriä myönsi kirjoittaneensa sellaisen (HS 7.2.02). Urheilulääkäriyhdistyksen luottamustehtävissä pitkään toiminut dosentti Timo Kuurne kertookin lääkärin asenteen urheilijain hormonien käyttöön olleen varsin sallivia: “*Kun muuallakin käytetään, Suomessakin pitäisi käyttää*” (ks. Nurmela, 1993, s. 30).

Edellä mainittuja tietoja cirilaisten hormonivalmisteiden käytön yleisyydestä voidaan pitää vain suuntaa-antavina. Kyselytutkimusten avulla on vaikea tavoittaa koko totuutta asiassa, joka edustaa selvästi väärinkäytöstä eikä vain urheilijoiden vaan siihen myötävaikuttaneiden lääkärin osalta. Näistä syistä totuus lienee vielä karumpi kuin edellä kerrottu. On myös muistettava, että hormonien saatavuus ei ole yksin lääkemääräysten ja apteekkien varassa. Kova kysyntä on synnyttänyt alalle myös pimeät markkinat, jotka tullien takavarikointitilastojen valossa näyttävät tyydyttävän pääosan hormonivalmisteiden kysynnästä. Käytön yleisyyttä on luonnollisesti edistänyt myös pillerien helppokäyttöisyys ja mahdollisesti yhteistyö henkilökohtaisten valmentajien kanssa. Pillereitten kysyntä ja kulutus lienee yleisintä voimalajeista ja kehonrakennuksesta, mutta ei ole vierasta palloilussakaan eikä kestävyyslajeissa.

Oman lukunsa lääketieteellisestä väärinpeluusta huippu-urheilussa muodostaa ns. *veridoping*, jossa on olennaista urheilijan veren lääketieteellinen manipulointi suorituskyvyn parantamiseksi. Kysymys on pääsääntöisesti *lääkärin* suorittamasta ns. *veritankkauksesta*, jossa käyttämällä hyväksi varastoitua urheilijan omaa tai vierasta verta lisätään veren hemoglobiinipitoisuutta ja samalla sen hapenottokykyä tai ns. *nesteytyksestä*, jossa plasmanlaajennusta hyväksi käyttämällä edistetään urheilijan palautumista kilpailun ja harjoituksen rasituksista tai sitten peiteaineilla pyritään salamaan dopingin käyttö.

Veritankkauksen kiistattomista hyödyistä kestävyyslajeissa oli saatu jo 1960-luvulla vakuuttavaa tutkimustietoa. Kestävyysurheilussa ja

erityisesti juoksumatkoilla oltiin tuohon aikaan kansainvälisesti jo siirtymässä uuteen aikakauteen ja tulosvaatimuksiin, jotka alkoivat roimasti ylittää kansallisen huipputasomme. Kultaperinteistä johtuen menestyspaineet säilyivät kuitenkin suurina, mikä lisäsi houkuttusta varsinkin veritankkauksen kaltaisen varman vippaskonstin käyttöön. Näin on ilmeisesti tapahtunut ja veritankkauksesta tuli jo 1960-luvulta lähtien ilmeisesti varsin yleinen hiihtäjien ja juoksijoiden käyttämä "oikotie" kunniaan ja maineeseen. Juoksijoiden valmentajana ansioitunut Kari Sinkkonen kertoo veritankkauksen olleen "eräässä lajissa" ennen arvokisoja niin halutun, ettei kaikkea kysyntää pystytty tyydyttämään (Nurmela, 1993, ss. 34-35).

Jälkeenpäin jotkut urheilijat ja urheilujohtajat ovat puolustaneet veritankkausta sillä, ettei se ollut säännöissä nimenomaisesti kielletty menettely. Kuitenkin jokainen ajatteluun pystyvä ihminen tiedostaa ilman sääntöjen pykäläkin, että terveen urheilijan veren manipulointi sairaalatoimenpiteenä **ei kuulu** urheiluun, vaan on reilun pelin vastaista **tuloskeinottelua, petosta**. Siksi myös nämä toimenpiteet tehdäänkin salassa eikä niistä puhuta!

Veritankkauksen huijausmenettely lienee vielä tänäänkin käytössä, koska dopingtestit käytettyjen peiteaineiden vuoksi eivät pysty täysin varmasti paljastamaan väärinkäytöksiä. TV:n MOT-ohjelmassa 11.9. 2000 kerrottiin, että esimerkiksi italialaiset pitävät Suomea veridopingin eturivimaana, josta hekin ottivat oppia myöhemmin 1980-luvulla! Olympiajoukkueen lääkärinä ja ADT:n valvontaryhmän puheenjohtajana toiminut lääkäri kertoi Ilta-Sanomissa, että veritankkauksia oli vuoteen 1989 mennessä suoritettu arviolta satakunta (13.3.01). Arvio perustunee dosentti Markku Alénin ja Paavo Rahkilan tutkimuksiin ja asiantuntija-arvioihin (Alén & Rahkila, 1989, s. 5).

Tutkivan journalismin keinoin myös toimittajat Stina Nykänen, Veikko Lautsi ja Jukka Lehtinen ovat pyrkineet saamaan selkoa näistä huippu-urheilumme harharetkistä ja kertovat veritankkauksen yleistyneen erityisesti anabolisten steroidien käytön kiellon (

v. 1975) jälkeen. Toimittajien selvityksestä myös ilmenee, että urheilulääkärit olisivat suunnitelleet tuohon aikaan veritankkauksen keskittämistä Helsingin Tilkan sotilassairaalaan, mutta hankkeesta luovuttiin sen salassa pitämisen vaikeuksien vuoksi!(HS:n kuukausiliite tammikuu 1997)

Mielipidekirjoitus HS 13.11.91
SUL:n tilastot puhdistettava!

Doping on urheilun syöpä, kuolemantauti. Tauti ei parane vaan paheenee lääkärien valvonnassa. Urheilulääkäreiden käsitykset siitä, mikä on oikein tai väärin näyttävät hämmästyttävästi vaihtelevan. Olympiajoukkueen ylilääkäri tunnusti äskettäin tehneensä useita veritankkauksia “hyvällä omallatunnolla”. Operaatiosarja - peitenimeltään “poronmaito” (?) - tapahtui takavuosina, jolloin tällainen urheilijan veren manipulointi ei vielä kuulunut muka “kiellettyihin temppuihin”. Arvon urheilulääkäri unohtaa, että kaikki tällaiset vippaskonstit ovat urheiluhengen vastaisia ja sellaisina kiellettyjä riippumatta siitä, ovatko ne nimenomaisesti säännöissä kriminalisoituja.

Dopingin käyttö on pettämistä. Tämän oivaltaa jo KOK:n vapaamielinen presidenttikin. Urheilu on dopingin vuoksi menettänyt arvostustaan ja uhkaa muuttua farssiksi, kun juhlitut voittajat ja olympiasankarit osoittautuvat valheenpaljastustesteissä väärän valan vannojiksi ja keinottelijoiksi. Urheilu ei ole tarkoitettu lääketeollisuuden tai urheilulääkäreiden väliseksi kilpailuksi paremmuudesta. Sellaiseksi muuttuessaan se menettää urheilullisen mielekkyytensä ja samalla yhteiskunnallisen hyväksyttävyytensä. Katkerien kokemusten kautta maamme urheilun johtokin on oppinut läksynsä. Urheilijain enemmistökään ei hyväksy lääketieteellisten vippaskonstien käyttöä menestyksen saavuttamiseksi.

Dopingin kitkeminen urheilusta ei ole kuitenkaan helppo tehtävä ja lähinnä siitä syystä, että urheilun pienestä asiasta on kasvavien panostusten ansiosta tehty aivan liian suuri asia. Tavallaan on ihan älytöntä, että tällä urheilemisen ja pelaamisen alalla on jouduttu perustamaan kalliita valheenpaljastuslaboratorioita eri puolille maailmaa, jotta lääketieteellisen älyn väärinkäytökset voitaisiin seuloa urheilusta esiin.

Yhteiskunta maksaa tämänkin operaation. Ylilääkäri jätti muuten merkkipäivähaastattelussaan mainitsematta, ketkä ovat olleet hänen veritankkaustensa sairaalakustannusten rahoittajat. Yhteiskuntako?

Dopingin kitkemistä ei saa jättää yksin kalliin valheenpaljastuksen varaan. Kaikkia keinoja on käytettävä hyväksi. Siten esimerkiksi ennätystilastot olisi puhdistettava. Suomen Urheiluliiton virallisiin ennätyksiin on hyväksytty joukko hormonivalmisteiden ja veritankkauksen siivittämiä tuloksia, jotka tulosvertailussa antavat täysin virheellisen kuvan esimerkiksi nykypäivän puhtaiden ravureitten ja mörssäreiden urheilullisesta tasosta. Ennätysten joukossa saattaa tietysti olla myös puhtaita tuloksia, mutta tulosseulonnan pulmasta selvittää parhaiten panemalla tilastot täysin uusiksi. Puhdas urheilu tarvitsee tuekseen myös puhtaat ennätykset.

Se että lukuisat lääkärit, joukossa yliopiston opettajiakin, ovat olleet mukana ammattietiiikkansa vastaisessa laittomassa tuloskeinotTELUSSA on osoitus lähinnä huippu-urheilun korkeasta arvostuksesta suomalaisessa yhteiskunnassa. Lääkäritkin ovat “henkeen ja vereen” olleet isänmaan asialla ja veren voimalla halunneet antaa oman panoksensa urheilumme menestystarinan jatkumiseen ja siinä sivussa itsekin paistatelleet media-julkisuudessa tankkaamiansa urheilijoiden rinnalla. Jos asiantuntija-arviot pitävät edes osapuilleen paikkansa näissä salaisissa operaatioissa on virrannut todella paljon sekä vierasta että urheilijan omaa verta. Suomen Urheilulääkäriyhdistyksen puheenjohtajanakin toimineen dosentti Timo Kuurnen mukaan homma hoidettiin siten, että urheilija kirjattiin sairaalan potilasluetteloon jonkin sairauden verukkeella ja itse “tankkaus” verhottiin sairauden hoidoksi (ks. Nurmela, 1993, 30-31). Mitään perusteellisempaa selvitystä tästä väärinkäytöksestä ei kuitenkaan lääkintäviranomaisten tai Lääkäriliiton toimesta ole tehty niin tarpeellista kuin se olisikin vaikkapa antidopingtoimenpiteenä!

Jopa tunnettu kolumnisti Eero Silvasti tuskastuu ja ihmettelee onko urheilun johdossa yhtään rehellistä ja avokatseista miestä, joka tietää, miten asiat ovat vai onko tyydyttävä siihen, missä nyt ol-

laan eli suureen valheeseen ja jatkuvaan petokseen? (HS 17.8.84). Silvasti perää myös *“valehtelevien ja väärinpelaavien urheilujohdajien”* vastuuta ja hämmästelee normaalin kansalaismoraalin ja viranomaisvalvonnan puutetta urheiluelämässä (HS 20.10.84)

Tiukasta salailusta huolimatta julkisuuteen alkoi kertyä niin paljon tietoa huippu-urheiluun pesiytyneestä väärinpeluusta, että siitä voitiin päätellä sen laajentuneen 1970-luvulta alkaen varsinaiseksi tuloskeinotteluksi, joka jatkui maassamme ainakin vuoteen 2001 saakka, jolloin Lahden MM-kisoissa paljastunut isäntämaan *hemohes*-skandaali pakotti urheilumme johdon sanoutumaan julkisesti irti huippu-urheiluumme pesiytyneestä tuloskeinottelusta!

Kirjoitin 4.7.95 HS:n vieraskynäpalstalla urheiluumme pesiytyneestä väärinpeluusta ja sain kirjoitukseeni professori Juhani Leppäluodolta vastineen, jossa kiistettiin väitteeni. Lehden kuukausiliitteessä v. 1997 kerrotaan Leppäluodon huolehtineen yhdessä lääkärikollegansa Sakari Oravan kanssa v. 1974 Rooman yleisurheilun EM-kisajoukkueen hormonien saannista ja toimineen v. 1997 hiihtäjien nesteytyksessä käytettävän plasmalääkkeen - 34 litraa - hovihankkijana Suomen Hiihtoliitossa. Urheilun ja reilun pelin käsityksissämme tuntuu olevan perustavanlaatuisen erol

Urheilumme johto on pelannut kovaa peliä: Suomi voittoon - keinolla millä hyvänsä! Ja monet huippu-urheilijat sekä talvi- että kesälajeissa tarttuivat tilaisuuteen ja ryhtyivät kepulikonstein tavoittelemaan arvokisamenestystä. Tulosta syntyi. Niin naiset kuin miehet löysivät juoksuunsa tai hiihtoonsa uutta lentoa ja heittövälineetkin kevenivät kummasti hormonien terästämissä käsissä ja yltivät ennätyspituuksiin. Tämän tulostehtailun rohkaisemana opetusministeriön työryhmä *“Huippu-urheilu 2000”* kirjasi muistionsa 1.8.94 unelman kulta-aikojen takaisinpaluusta: *“Suomella on mahdollisuus parantaa kansainvälistä menestystä ja nousta takaisin huippu-urheilun ykkösmaiden joukkoon”* (s. 9).

Kovassa pelissä käytettiin myös kovia keinoja väärinpeluun salaamiseksi. Näistä ovat jotkut urheilijat uransa jälkeen kertoneet. Kovaan linjaan kuului myös toisinajattelijoiden syrjäyttäminen urheilun johtotehtävistä. Siitä sai tuta mm. professori Kaarlo Hartiala, joka olympiakomitean valtuuskunnan puheenjohtajana otti tiukan linjan tuloskeinottelua vastaan ja joutui tästä syystä luovuttamaan paikkansa ei vain olympiakomiteassa, vaan myös kansainvälisessä luottamustehtävässään terveen urheilun puolesta! (HS 18.12.81).

Olympiakomitea ei hyväksynyt tiukkaa dopingin vastaista linjanvetoa, vaan halusi jatkaa tuloksellista "sammutetuin lyhdyin"-toimintalinjaa. Lasse Virenin lailla mm. kuulamörssäri Reijo Ståhlberg puolusti käytännön jatkuvuutta vedoten populistisesti kansan tahtoon: "*Puhtailla papereilla suomalaiset urheilijat olisivat maailmantilastoissa sijoilla 6-12, ja sitä urheiluhullu kansa ei hyväksyisi*" (HS:n kuukausiliite 1997). Viren puolestaan on arvostellut olympiakomiteaa - Hartialan hengenheimolaisia ? - liiallisesta "dopingvouhokuksesta" ja tivannut ensin dopingkontrollia urheilun suurvaltoihin ja vasta sitten Suomeen (HS 6.8.82).

Entisen poliisimiehen ja kansanedustajan perustelut veritankkauksen kiistämiseksi tyyliin: "*Me olemme rehellinen ja reilu kansa*", tuskin nykypäivänä vakuuttaa enää ketään (HS 15.10.94; ks. *Runner's World*, Oct. 1994). Väärinpeluulla hankitut mitalit saattavat säilyä, mutta sankarin maine voi mennä, kuten kävi kuululle tanskalaispyöräilijä Bjarne Riisille dopingtunnustuksensa jälkeen. Mielenrauhan palauttaminen oli hänelle kuitenkin tärkeintä

On tunnettua, että mm. Lasse Viren on kuulunut "poronmaitoineen" veritankkauksesta epäiltyjen pitkälle listalle. Tähän viitattiin mm. 18.7.80 englantilaisessa aikakauslehdessä NOW! suurin otsikoin "Drugs Scandals of the Sporting Superstars"- "urheilun supersankarien doping-skandaalit".

5. Kansan asialla?

Urheilun järjestöuudistuksen yhteydessä "edesmennyt" naisvoimistelumme kunniakkaita perinteitä vaalinut SNLL käytti aikanaan toimintansa tunnuksena vanhaa roomalaista sanontaa: *Vaikka näytämmekin leikkivän, isänmaan hyväksi sen teemme*. Samalla asialla näyttävät olleen myös monet urheilujohtajat, urheilulääkärit, valmentajat ja urheilijat pyrkiessään nostamaan urheilumme *maksoi mitä maksoi -keinoin* takaisin kultakantaan. Mutta Lahden MM-kisojen katastrofi kansainvälisen median edessä "pysähdytti veret", veritankkaukset ja nesteytykset, ja nosti julkisuuteen kysymyksen Suomen urheilun tiestä.

Välisuomen äänitorvi "*Keskisuomalainen*" oli päätoimittajansa kynällä jo 29.9.84 pääkirjoituksessa asettunut puolustamaan urheilumme hämääriesten puuhia Martti Vainion dopingpaljastuksen jälkeen varottaen poikiemme ja tyttöjemme jäävän lönkötteleämään piirikunnalliselle tasolle, jos meillä "itsemme ruoskinta ja moraalinen puhdistautuminen" ulotetaan pidemmälle kuin muissa maissa. Sama mies oli samalla asialla Lahden katastrofin jälkeenkin:

"...Impivaaralainen urheilunmalli pysyttäisi Suomen takametsänä, joka marssisi huippuareenoille muodollisena osallistujana, näytteenä unelmautuisesta arvomenneisyydestä. Tämän toteaminen on kyynistä, ja kuitenkin vain todellisuuden tunnustamista" (3.3.01)

"...Jos Suomi julistautuu yltiöpäisyydessään urheilun puhtaimmaksi ja hurskaimmaksi valtioksi, turha on odottaa naistemme ja miestemme pärjäävän mittelöissä. Suomi painuu mitalittomaksi ja pisteettömäksi valtioksi, jolle menestyjät säälinsäisesti hymyilevät. Mikäpä siinä. Jos tätä tahdotaan, valittakoon tie reilusti, mutta tyydyttäköön sitten ilman nurinoita kolmannen luokan urheilukansaksi. Yksiniittisellä moralismilla piisaa aina tilausta elämän areenoilla ja sen julistaminen saattaa hivenen puhdistaa käytänteitä, mutta terveeksi se ei maailmaa paranna" (26.5.01).

Toista näin suorasukaista väärinpeluun ja yleisohijauksen puolustamista tuskin löytyy mediasta. Valtakunnallisen valtalehden pääkirjoituksen linja onkin täysin toinen: kestävä kehitys luodaan vain reilun pelin varassa:

“..Myönnettäköön, että doping on osa tämän päivän huippu-urheilua ja että huippu-urheilu perustuu kaksinaismoraaliin.. Huippu-urheilu on tänään raakaa liiketoimintaa, jossa palkintoina ovat suuret rahat...Lyhyen tähtäyksen liikevoitto ei kuitenkaan saa johdattaa kiusaukseen eikä menestystä pidä hankkia syyllistymällä huijaamiseen. Parempi on sitten olla menestymättä”(HS 1.3.01).

Median tehtäviin “neljäntenä valtiomahtina” kuuluu demokraattisissa maissa vallan väärinkäytösten valvonta. “*Keskisuomalainen*” on ilmeisesti valinnut ainakin urheilussa toisen tien eli vallan väärinkäytösten suojaamisen “urheilukansamme” nimissä! Urheilumme on tienhaarassa: Säilyykö urheilu urheiluna vai annetaanko se muuttua tuloskeinotteluksi ja huijaamiseksi? Urheilumme johto kantaa päävastuun tien valinnasta ja urheilujohtaja, joka ei tunnusta tätä tehtävävastuutaan, on itsekkin huijari.

Suomalaisen huippu-urheilun historiaa voidaan kirjoittaa lähivuosikymmenienkin osalta monella eri tavalla. Arvokisasaavutusten perusteella siitä on jo kirjoitettukin suuria menestyskertomuksia kestoennätyksineen, supersankareineen ja suurine johtajineen. Mutta näiden julkikasvojen takana on myös urheilumme piilokasvot, joiden saloista on vähitellen tullut päivänvaloon laajalle levinnyt tuloskeinottelu väärinpeluineen ja antisankareineen. Kokonaiskuvan saamiseksi näiden menestyskertomuksen rinnalle tarvittaisiin tosikertomuksia myös näiden vuosikymmenien aikana huippu-urheiluun pesiytyneestä väärinpeluusta ja sen vastuuhenkilöistä. Mutta on muistettava, että väärinpeluun lähteet palautuvat paljossa kansainvälisen urheilun kovenemaan kilpailutilanteeseen ja laajalle levinneisiin väärinkäytöksiin. Tunnettu poliitikko ja TUL:n urheilujohtaja Erkki Tuomioja jäljittää huippu-urheilun kriisin niinikään kansainvälisen kilpaurheilun rappeutumisiin:

“ Kyse on siitä, että koko kansainvälisen kilpaurheilun järjestelmä, joka on aikanaan luotu aatteellisille ihanteille palvelemaan liikunnan ilon, terveyden ja kansojen yhteistyön ja rauhan tavoitteita, on kääntymässä alkuperäisten ajatustensa irvikuvaksi katsomo- ja kenttäväkivaltaan, doping-skandaalien ja kaupallisuudelle antautumisen myötä.” (puhe Kausalán Yrityksen 60-vuotisjuhlassa 8.11.87)

Vaikka kriittisen tarkkailijan ja tutkijan näkökulmasta arvioituna kansainvälinen urheilu ja sen ehtoihin sitoutunut kansallinen huippu-urheilumme sävyttyy 1960-luvulta lähtien helposti moraalisen rappeutumisen ja väärinpeluun mukaan, on toisaalta muistettava, että kaikki eivät sentään suostuneet huijaukseen, vaan pysyivät uskollisina reilun perin periaatteelle ja säilyttivät urheilun urheiluna. ”Mieluummin vaikka kymmenes kuin voittaja niiden avulla”, sanoi suunnistuksen maailmanmestari Liisa Veijalainen merkkipäivähaastattelussaan ja jatkoi: *“Vaikka kukaan muu ei tietäisi, että olen käyttänyt kepulikonsteja, niin itse en voisi koskaan arvostaa sellaista suoritusta”* (HS 4.4.01). Moni heistä Veijalaisen tavoin saattoi puhtain eväinkin yltyä erinomaisiin saavutuksiin, joskohtakin monet myös joutuivat kokemaan kilpailukykynsä riittämättömyyden väärinpelaajien rinnalla! Väärinpeluun yleistyessä huippu-urheilussa ja huijareitten paljastuessa doping-testeissä urheilu menettää uskottavuutensa ja silloin leimautuvat helposti väärin myös reilun pelin urheilijat. Heillä on siten monia syitä katkeruuteen ja turhautuneisuuteen. Tuossa tilanteessa olisikin tärkeää, että myös reilun pelin urheilijat saavat äänensä kuuluville urheilujärjestöissä ja myös mediassa.

Tässä tarkoituksessa tunnettu maileri Antti Loikkanen kertoi liittonsa puheenjohtajalle halustaan osallistua julkiseen keskusteluun ko asiasta saaden lehtitiedon mukaan tyylin *“Sinä, jätkä, pidät turpas kiinni”* - määräyksen (HS kuukausiliite 1997).

Jos ja kun taannoista väärinpeluuta edelleenkin salataan kaikin keinoin olisi tärkeää, että tuon ajan reilun pelin todelliset urheilusankarit tunnustetaan ja tunnustetaan julkisuudessa. Tässä media voi tehdä heille ja samalla terveelle urheilulle arvokkaan palveluksen! Tältä kannalta valtiosihteeri Raimo Sailaksen Vaasan sporttipäivillä v. 1994 esittämä ja urheilujohtajia ärsyttänyt vaatimus pöydän puhdistamiseksi ja huippu-urheiluun pesiytyneen väärinpeluun selvittämiseksi oli varsin perusteltu.

Yleisurheilumaajoukkueen kilpailumatkalla Sotsissa 21.-22.9.74 julkisuuteen nousi suuri häly eräiden urheilijoitten riehumisesta hotellissaan, josta media sai rajut otsikot uutisiinsa. Valmennuspäällikkö Antti Lanamäki sai käyttää kaiken taitonsa selittäessään vastineessaan parhain päin edustusjoukkueen käytöstä. Totuus ei tainnut tulla tässäkään esille. Jäljet viittaavat anabolisten steroidien ja alkoholin yhteisvaikutukseen eli urheilijoiden raivopäiseen ja psykoottiseen reaktioon. Tästäkö on ollut kysymys? (vrt. Seppälä ja Karila, 1996, s. 11). Valmentaja Kari Sinkkonen on kertonut omista kokemuksistaan: *“Sai suorastaan pelätä, kun joskus joukkueen johtajana meni pojille huomauttamaan, että ei oikein sovi heitellä juomalaseja uimaltaaseen”* (1993, s.35).

Lahden skandaalin loputtomiin totuusetsintöihin turhautunut kansalainen on esittänyt harkittavaksi erityisen *“totuuskomission”* asettamista vastuuhenkilöiden selville saamiseksi (HS 22.11.03). Etelä-Afrikan veritekojen selvitystyössä tällainen totuuskomissio suoriutui hyvin tehtävässään, mutta vastaavanlainen komissio joutuisi todennäköisesti urheilujohtajia, lääkäreitä, valmentajia ja urheilijoita kuultuaan toteamaan, ettei kukaan ole kuullut, ei kukaan ole nähnyt eikä kukaan tiedä mitään näistä asioista. Olympiavalat on vannottu. Vain väärinpeluun tuntoihin heränneet urheilijat ovat puhuneet ja tunnustaneet petoksensa. Valitettavasti nämä tunnustukset eivät enää pysty korjaamaan tehtyä vääryyttä kanssakilpailijoita, yleisöä ja urheilua kohtaan.

RAHAN VALTAA URHEILUSSA

"Lisää rahaa, jos mielitään menestystä!" Tämä urheilujärjestöjen vuosittain toistuva vaatimus on perusteltu: kilpailun totaalistuessa ja vaatimustason noustessa myös menestyksen tuotantokustannukset nousevat ja ja vaativat jatkuvia lisäresurssointeja. Mitalin hinnan noustessa moninkertaisesti *rahasta* on tullut huippu-urheilun keskeinen tuotannontekijä. Samalla urheilu on kaupallistunut ja aikaisempi *epäpyhä allianssi* liike-elämän kanssa on muuttunut arjen kumppanuudeksi ja huippu-urheilun elinehdoksi.

Mutta rahasta on tullut myös suuri houkutus väärinpelaamiseen. Kasvavat palkintorahat houkuttelevat urheilijoita tuloskeinotteluun ja lisääntyvät seurojen tuotantokustannukset laittomuuksiin liiketoiminnassa. Raha on tuonut nykypäivän urheiluun uutena ilmiönä myös -urheiluseuran konkurssin. Rahasta voi tulla myös urheilun *kuolemansynti*, jos lahjusten avulla ruvetaan ennalta sopimaan kilpailujen lopputuloksista.

Väkevät markkinavoimat säätelevät urheilumme kehitystä. Sitoutuminen globalisoituvan urheilun jatkuvasti kiristyvään kilpailutilanteeseen on merkittävänä tekijänä ollut vaikuttamassa myös edellä kuvattuun väärinpeluun yleistymiseen huippu-urheilumme lähihistoriassa. Urheilujohdon toistuva vaatimus: "*Lisää rahaa, jos mielitään menestystä*" osoittaa, että rahasta on tullut myös varsin keskeinen tuotannontekijä nykyurheilussa. Raha ja rahamiehet ovat erottamaton osa nykypäivän huippu-urheilua. Rahan kehityksellä todelliseksi markkinavoimaksi suomalaisessa urheilussa on oma historiansa. Suurjuoksijamme Paavo Nurmi lienee ollut tässä laadunavaajan roolissa.

(Tämä päivitetty ja lyhennetty kappale on julkaistu aikaisemmin kirjassa "*Terve sielu terveessä ruumiissa?*", Jyväskylä: Kopijyvä, 2001, ss. 143-150).

1. Paavo Nurmi esikuvana

Suuren suomalaisen juoksijan Paavo Nurmen mainetekoja on jälleen muisteltu ja urheilumme pyhätössä Helsingin stadionilla on saanut ensiesityksensä hänen kunniakseen sävelletty ooppera, jonka libretosta vastaa edesmennyt akateemikko Paavo Haavikko, suurjuoksijamme suuri ihailija.

Paavo Nurmi, alias *“Povari Manu”*, (Suomen Kuvalehden anagrammi 1930-luvulta) on nimetty päättyneen vuosisadan suomalaiseksi urheilijaksi. Hän on edelleenkin maamme urheilun ja sen suuruuden ajan symboli, joka valaa tänäänkin uskoa *“lentävien suomalaisten”* uuteen tulemiseen ja kultakantaan palaamiseen. Paavo Nurmesta ja hänen saavutuksistaan syntyi uskomus, joka yleistyi myytiksi suomalaisten poikkeuksellisesta urheilulahjakkuudesta. Tämä myytti elää edelleenkin. Mutta totuus näissä saavutuksissa lienee varsin yksinkertainen: ankarissa ja vaikeissa olosuhteissa kasvaneet suomalaiset suhtautuivat urheilemiseen yhtä vakavasti ja tosikkomaisesti kuin työhön, kun taas muualla tuohon aikaan se käsitettiin vielä leikiksi ja harrastukseksi.

Paavo Nurmi oli aikaansa edellä myös siinä, että huomattessaan markkinavoimien kysynnän, hän alkoi niitä hyödyntää ja vaihtaa urheilusaavutuksensa mustassa pörssissä rahaksi. Paavo Nurmi osoittautui myös myöhemmässä elämässään oivalliseksi liikemieheksi, joka onnistui keräämään huomattavan varallisuuden. Mutta nuo taipumukset tulivat esille jo urheilu-uran aikana, vaikka urheileminen rahasta oli tuohon aikaan laitonta ja vastoin amatööriurheilun periaatteita. Mutta säännöt eivät olleet enää häntä varten; *“yli-ihmiseksi”* korotettuna hän katsoi oikeudekseen määritellä itse omat sääntönsä. Niinpä kerrotaan Nurmen keskeyttäneen Saksassa eräänkin kilpailun juostuaan sopimuksen mukaisen matkan, kun järjestäjät olivat vastoin ennakkosopimusta muuttaneet sen pidemmäksi. Pelin piti olla reilua *“lompakkojuoksussakin”*.

Mutta Paavo Nurmikin löysi herransa ja se löytyi Los Angelesista, *“Enkelten kaupungista”*, jossa Nurmen piti vuonna 1932 Olympiakisoissa lopettaa loisteliäs urheilu-uransa maratonjuoksussa - voittajaksi seppelöitynä. Urheilun lakien rikkojana Paavo Nurmea ei laskettu radalle lainkaan. - Samassa paikassa puoli vuosisataa myöhemmin toinen suuri juoksijasankarimme Martti Vainio sai sentään juosta kymppinsä loppuun ja iloita hetken hopeasaavutuksestaan joutuakseen seuraavana päivänä häpeäpaaluun niinkään urheilun lakien rikkojana - *“Enkelten kaupungissa”*.

Mutta aika kultaa menneet haavat ja Paavo Nurmi sai kun saikin vielä kerran juosta olympiakisoissa suuren yleisön hurratessa, mutta nyt olympiasoihdun kantajana ja samalla rehdin urheiluhengen symbolina. Tämä tapahtui Helsingin kisojen avajaisjuhlassa vuonna 1952. Nurmen askeleessa oli edelleen vetävyyttä vaikka habitus kieli jo emeritusurheilijan ikävuosista. Nurmen valinta olympiatulen sytyttäjäksi oli vähintään pulmallinen. Valinta oli perusteltu viestittäessään pienen maan suurista urheilsaavutuksista maailmalle, mutta kiistanalainen puhtaan urheilun ja rehdin pelin symbolina. Mainostempuna valinta oli kuitenkin onnistunut: maailma sai vielä kerran nähdä ja miljoonat ihmiset ensi kerran Suuren Nurmen juoksevan radalla! Soraääniäkin kuului mm. englantilaisen toimittajan ihmetellessä sala-ammattilaisen valintaa tehtävään: *“How could you let him carry the Olympic torch?”* - Miten voitte sallia hänen kantavan olympiasoihtua? Samaisen lehden mukaan toimittaja sai kisojen pääsihteeriltä vastauksen: *“Because Sibelius is too old”* - koska Sibelius on liian vanha.

2. Raha markkinavoimana

Paavo Nurmi oli maailmantähtenä luomassa uljaat taustat Suomen urheilulle istuttaen siihen kuitenkin samalla pahan viruksen - *kak-sinaismoraalin*. Hänen laittomat liiketoimensa urheilussa olivat alkuna siihen, että uusi markkinavoima raha löysi tiensä urheiluumme.

Rahan tulo urheiluun korvauksena “tehdystä työstä” oli yhtenä osasyynä siihen, että urheilusta hävisi vähitellen *se kohtuullisuuden hyve*, johon amatööriurheilu perustui salliessaan vain yhden hyväksytyyn pontimen urheilun harrastamisessa -“ rakkauden urheilemiseen”. Amatöörisääntöjen tarkoituksena olikin säilyttää urheilu urheiluna eli vapaa-ajan harrasteena, jossa tiukkana paremmuuden koetuksenakin säilyy yhteys leikin todellisuuteen erotuksena vakavammista elämänsasioista. Jos ja kun on kysymys lopulta vain leikistä ja vapaa-ajan harrastuksesta, urheileminen eli “juokseminen, hyppääminen ja heittäminen” ei ole tarkoitettu miksikään keskeiseksi elämänsisällöksi, saati työksi ja toimeentulon lähteeksi.

Raha kuitenkin muuttaa tilanteen. Raha kannustaa urheilemaan tosissaan ja panostamaan kaikkensa menestymisen hyväksi. Menestys tuo rahaa ja samalla hyvityksen tehdyille “uhrauksille” koulutuksessa ja ammattiuralla. Raha on aikaansaanut urheilun muodonmuutoksen, *metaformoosin*, muuntaen sen leikistä anti-teesikseen - työksi ja ammattiuraksi.

3. Kilpavarustelu - kasvava rahantarve

Urheilussa kilpailun päättymätön prosessi nostaa ruuvikierteen tavoin kilpailun vaatimustasoa. Paavo Nurmi pärjäs vielä omin neuvoin ja tosikkomaisella puurtamisellaan amatöörien seurassa kilpailun vaatimustason vastatessa tuohon aikaan lähinnä nykypäivän naisurheilun huipputasoa. Mutta vaatimustason noustessa menestyminen alkoi vaatia jo enentyvästi taustavoimien tukea. Samanaikaisesti kansainvälinen huippu-urheilu alkoi totaalistua

urheilujärjestelmien väliseksi kilpailuksi, jossa menestyminen alkoi entistä enemmän riippua järjestelmien kyvystä rekrytoida lahjakaimmat nuoret urheilu-uralle, luoda parhaat harjoitusedellytykset, tarjota pätevintä valmennusta ja monipuolisinta lääkin- ja huolto- palveluja sekä parasta tieteellistä asiantuntemusta yms. Kaikki tämä merkitsi pysyvää kilpavarustelua ja kasvavia tuotantokustannuksia. Rahasta on tämän kehityksen tuloksena tullut huippu-urheilun *keskeinen tuotannontekijä*.

Paavo Nurmi oli myös näkijä ja tajusi kehityksen suunnan. Liiketoimissaan hän oli kerännyt huomattavan varallisuuden, jonka tuleva käyttö alkoi askarruttaa ikääntyvän miehen mieltä. Tästä tihkui tieto myös SVUL:oon, jossa oltiin heti halukkaita sijoitusneuvontaan. Nurmen vastaus SVUL:n neuvonantajille oli kuitenkin tyly "EI": *"Urheilu on kuin pohjaton suo, johon kaikki rahat uppovat"*. Se oli asiantuntijan ja -osaisten lausunto. Tästä kannanotosta kertoi silloinen esimieheni SVUL:n pääsihteeri Kallio Kotkas. Nurmi perustikin sittemmin nimeään kantavan rahaston edistämään sydäntautien tutkimusta.

Huippu-urheilun kilpavarustelun kustannukset nousevat vuosi vuodelta. Kun urheilun vaatimustaso ei tunne mitään kattoa, sitä ei tunne myöskään urheilun *rahantarve*. Kaikki keinot urheilun rahan hankinnassa ovat tarpeen.

Helsinki järjesti vuonna 1952 onnistuneet olympiakisat, jossa pieni Suomi osoitti koko maailmalle tahtonsa rakentaa rauhaa ja kansojen yhteisymmärrystä aidossa olympiahengessä. Vuonna 1983 sama Helsinki sai kunnian järjestää ensimmäiset yleisurheilun MM-kisat. Näissä kisoissa rakennettiin myös urheilun uutta kumppanuutta - rahan kanssa. Ja tuonajan urheilujohtajat vanhoivat julkisuudessa yhteen suureen ääneen: *"Mitään riskiä ei tästä uudesta kumppanuudesta ole, koska kaikki liiketoiminta urheilussa tapahtuu urheilun ehdoin"*.

Epäpyhän allianssin, rahan ja urheilun kumppanuuden, satoa korjataan nyt. Aatteet ovat saaneet väistyä, urheilun moraalit saanut

rapistua, tulos- ja talouskeinottelu on päässyt rehottamaan ja terveyden vaalimisen periaatteista on luovuttu. Urheilusta on tullut olutpanimoitten yhteistyökumppani ja paras markkina-alue. Urheileminen tapahtuu entistä enemmän *liike-elämän ehdoin*, osin täysin liiketoiminnaksi muuttuneena.

Rahan valtaan sortui myös entinen aatteellisen urheilutoiminnan linnake SVUL, joka sporttijohtajiensa johtamana unohti aatteellisen tehtävänsä ja arvoperustansa ja ryhtyi keinottelijaksi ison *rahan* vapautuneilla markkinoilla. Tuloksena oli katastrofi: urheilumme lippulaiva kärsi täydellisen aatteellisen, moraalisen ja taloudellisen haaksirikon ja katosi kokonaan historian lehdille.

4. Raha menestystekijänä

Nykyurheilussa raha ratkaisee entistä enemmän menestymisessä. *Rahalla* ostetaan menestystä, jos ja kun sen avulla pestataan siirtomarkkinoilta parhaat urheilijat ja parhaat valmentajat sekä järjestetään parhaat kilpailu- ja harjoitusolosuhteet.

Raha on muuttanut ja muuttaa jatkuvasti urheilun ympäristöedellytyksiä. *Rahan* avulla urheilussa on siirrytty luonnonolosuhteista entistä enemmän keinoympäristöihin, mikä on vuorostaan muuttanut urheilun harjoittamisen ja usein kilpailemisenkin ympärivuotiseksi ja yleisön penkkiurheilun entistä nautittavammaksi viihteeksi baaritiskien tuntumassa. Kuka nuori innostuisi enää ulkoolosuhteissa harrastamaan karaisevaa “ulkoilua” ja jääpelejä luonnon olosuhteissa? Ja mitä kaupungit ja vauraat edellä, sitä maalaiskunnat ja vähävaraiset perässä. Ensin tulivat uimahallit, sitten jäähallit ja urheiluhallit, nyttemmin vielä hiihtotunnelit, muovimäet ja keinotekoiset “alppimajat” ja monet näistä vain pienen urheilueliitin tarpeisiin.

Samalla tämä eliittieurheilu kaupallistuu liiketoiminnaksi: urheilijat järjestäytyvät perheyrityksiksi ja/tai myyvät työnsä ja tuotoksensa omistajayhtiöille, jotka usein alihintaan käyttävät julkisia urheilulaitoksia hyödykseen. Joku kansalainen voi joskus pieneen ääneen jonkun seutulehden palstoilla ihmetellä tällaista julkista varainkäyt-

töä. Mutta jo muinaiset roomalaiset tunsivat konstit: leipää ja sirkusta!

Huippu-urheilun tarpeisiin perustuvassa rakentamisessa ei kanneta huolta *kestävän kehityksen* periaatteista, vaan luonnonvaroja, teollisuusjalosteita, energiaa ja luonnonmaisemia käytetään surutta hyödyksi ja ikäänkuin *urheileminen* ei enää muuten olisi mahdollista.

5. Raha säätelee johtajuutta

Kun *raha* urheilussa tapahtuneen kehityksen johdosta on saanut näin merkittävän osan urheilun tuotannontekijänä, on siitä luonnollisena seurauksena, että *raha-asia*in hoito on tullut urheiluorganisaatioissa ja niiden johtamisessa keskeiseksi tehtäväksi. Raha-asiaⁿ tärkeys ohjaa myös lisääntyvästi näiden organisaatioiden johtajuusvalintoja. Poliittinen asema avaa vaikutuskanavia ei vain julkisen tuen lähteisiin, vaan myös liike-elämään ja sen pooli- ja sponsorisopimuksiin. Syystä urheilu rekrytoi enentyvästi avainjohtajiaan politiikan piiristä. Myös liike-elämän asiantuntemuksen kysyntä on urheilun kaupallistumisen myötä selvästi lisääntynyt. Heidän mukanaan myös liike-elämän menetelmät, tavat ja moraalⁱ siirtyvät urheiluun ja syrjäyttävät urheilun humanistiset perinteet ja arvoperustan. Ja kun liike-elämässä liikevoitto on tärkeintä, myös urheilussa voittamisesta on tullut "ainoa tärkeä asia", koska vain se tuo korvauksen kasvaville sijoituksille ja tuotantokustannuksille. Jos tähän ei riitä kotimarkkinoilla tarjolla oleva urheilijoiden ammattitaito, kansainvälisiltä markkinoilta löytyy yllin kyllin huipputaitoa joka peliin ja jokaisen seuran "kukkaron" mukaisesti. Tänään kansallisissa palloilusarjoissamme työskentelee jo parisataa siirtotyöläistä muovipallon tai kumilätkän kimpussa uusien seurojensa ja paikkakuntiansa värien puolesta vastaavan määrän suomalaispelaajia *istuess*a vaihtopenkillä tai katsomossa. Edistystäkö tämäkin?

Lisääntyvä kilpavarustelu seurojen kesken ja ulkomaalaisten ammattilaisten pestäminen lisää tuntuvasti menestymisen tuotantokustannuksia. *Rahasta* on tullut sananmukaisesti huippu-urheilun elinehto, “elämän ja kuoleman” kysymys. Kun SVUL:n raunioille runtattiin uusi liikunnan ja urheilun keskusjärjestö SLU, sen tärkeimmäksi tehtäväksi on ainakin julkisuudessa noussut urheilun taloudellisten etujen ajaminen erityisesti suhteessa valtiovaltaan. Keskusjärjestön tarkoituksenmukaisuutta ja tuloksellisuutta arvioidaan usein julkisuudessa sen mukaan, miten hyvin SUL on onnistunut lisäämään valtiontukeaan.

6. Raha kohtalonkysymyksenä

Rahan mukana “kuolema” on tullut tutuksi myös urheilun maailmassa. Tässä ei ole kuitenkaan kysymys niistä kuolemanriskeistä, kun yliannoksin dopingin avulla tavoitellaan menestystä ja sen *rahamyötäjäisiä*. Urheiluseurojen kuolema, vararikko, kasvavien velkojen vuoksi on nykyurheilun ilmiö. Kun aikaisemmin seurojen toiminta rajattiin käytössä olevien resurssien ja taloudellisen kantokyvyn mukaan, vararikko oli tuntematon ilmiö. Tänä korkean vaatimustason tilanteessa monien seurojen menestystavoitteet muodostuvat helposti epärealistisiksi edellyttäessään riskipääomia tai voimavaroja, jotka ylittävät seuran reaalisen kantokyvyn. Seurauksena ovat laittomuudet ja “ulosmittaukset”. Tämän päivän yhteiskunnassa urheileminenkin voi osoittautua kannattamattomaksi! Tämäkin osoittaa, että vastoin urheilujohtajiemme vakuutuksia, urheileminen on muuttunut enentyvästi liike-elämän ehtojen mukaiseksi.

Huippu-urheilu elää kuitenkin vain menestyksestä. Kilpailun totaalistumisen vahvistuessa urheilusuoritusten laatuvaatimukset nousevat ja paineet resurssien riittävydestä erityisesti pienten maiden ja pienten toimintayksikköjen osalta voimistuvat. Menestymisen ja mitalin hinta nousevat, kun taas menestymisen todennäköisyys heikkenee erityisesti pienten yrittäjien kohdalla. Ilman menestystä

huippu-urheilua uhkaa kuitenkin - kuolema: yleisö katoaa katso-
moista, liike-elämä lopettaa sponsoroinnin ja valtio verottomat
urheilijastipendinsä. Kuvattu kehityssuunta on selvimminkin nähtä-
vissä erityisesti suurten urheilulajien kohdalla.

Rahan mukana kuolemansynti on pesiytynyt urheiluun. Raha on
usein yhtenä taustatekijänä huippu-urheiluun yleistyneessä tulos-
keinottelussa, jossa erilaisin vippaskonstein - dopingin, veritank-
kauksin, välinekeinotteluin yms. - tavoitellaan menestystä ja näin
tehtaessä syyllistytään urheilun “kuolemansyntiin” eli vääristetään
kilpailun perusidea urheilullisen paremmuuden testinä. Myös
suomalaiset urheilijat ovat syyllistyneet tähän kuolemansyntiin;
toiset ovat sen tunnonvaivoissaan tunnustaneet, mutta monet ovat
väärinkäytöksensä salanneet säilyttääkseen sankarin laakerinsa..
Olympiakisojen kunniatauluissa on monia antisankareita, väärinpe-
laajia, mutta kukaan ei halua ryhtyä puhdistamaan näitä kunniatau-
lujia ja ennätystilastoja väärinpelaajista - ei meillä eikä muualla.
Urheilun maine ja yhteiskunnallinen uskottavuus ovat vaarassa;
tästä urheilun kuolemansynnistä puhutaan kuitenkin varoen ja
STT:n saaman ankaran tuomion jälkeen vain - kuiskaamalla.

Raha on mukana myös siinä urheilun kuolemansynnissä, jossa
ennalta sovitaan kilpailun tai ottelun lopputuloksesta. Kysymys voi
olla sopuottelusta, lahjonnan käytöstä sopivan ottelutuloksen tuot-
tamiseksi tai vaikkapa omalle joukkueelle “merkityksettömän”
ottelun tarkoituksellisesta häviämisestä rahakorvausta vastaan.
Kaikissa näissä väärinkäytöksissä rikotaan kilpailun perustarkoi-
tusta, joka toteutuu vain ja jos jokainen kilpailun osapuoli yrittää
parastaan. Kilpailu menettää kaiken mielekkyytensä, jos sen loppu-
tulos on tavalla tai toisella ennalta määrätyn tai sovittu. Tällai-
sen antiurheilun ja kuolemansynnin syynä on useimmiten *raha*,
kuten väärinkäytökset kansallispeleissämme pesäpallossa osoittavat.
*Virallinen ottelu tai kilpailu ennalta sovittuine tuloksineen on rikos
urheilua kohtaan, rikos yleisöä kohtaan ja rikos laillista yhteiskun-
tajärjestystä kohtaan.* Ei enempää eikä vähempää.

Koskaan aikaisemmin Suomen urheiluelämässä ei ole pyörinyt niin paljon *rahaa* kuin tänään. Koskaan aikaisemmin ei kuitenkaan huippu-urheilumme uskottavuus ja yhteiskunnallinen legitimitetti ole ollut niin heikoilla kuin tänään.

Raha voi olla hyvä palvelija, mutta ainakin urheilussa se on helposti myös huono isäntä. Tunnettu mäkilvalmentaja Matti Pulli toteaa kolumnissaan, että raha onnistuu hyvinkin lyhyessä ajassa tuhoamaan urheilun voimana olevan ilon ja sen positiivisen yhteiskunnallisen kehityksen (Keskisuomalainen 14.5.06). Suomen urheilua isännöi tänään paljossa *rahan* valta. Jäljet panevat kriittisen havainnoitsijan ihmettelemään.

KILPAILUN SÄÄTELY

Panosten kasvaessa huippu-urheilussa menestystä tavoitellaan yhä useammin keinoja kaihtamatta. Nykypäivän huippu-urheilussa *säätelyyn* liittyvät ongelmat ovatkin kärjistyneet siinä määrin, että jopa huippu-urheilun *uskottavuus* ja yhteiskunnallinen *legitimitetti* ovat joutuneet vaaravyöhykkeelle.

Nykypäivän huippu-urheilussa urheilijain omaehtoinen *käyttäytymisen itsesääteily*, sääntöjen ja reilun pelin periaatteiden kunnioittaminen, on menettänyt merkitystään kilpailun säätelyssä ja entistä enemmän on jouduttu turvautumaan *ulkoiseen kontrolliin*, vahvistamaan tuomaritoimintaa ja soveltamaan rikkomuksissa entistä kovempia sanktioita. Urheilijain suorituskyvyn lääketieteellisen manipuloinnin yleistyessä kansainvälisessä urheilussa on jouduttu perustamaan tuloskeinottelun paljastamiseksi ja ennalta ehkäisemiseksi laajakatteinen *anti-dopingorganisaatio* lääketieteellisine asiantuntijoineen, kalliine testauksineen ja testilaboratioineen.

Huolimatta tämän maailmanlaajuisen *valheenpaljastuksen* kattavuudesta ja suurista kustannuksista sen lopullinen tarkoitus: rehellinen ja puhdas urheilu, jäänee saavuttamatta, koska suuriin kansallisiin panostuksiin perustuvan huippu-urheilun piilorakenteissa esiintyy pysy-

vää tuloskeinottelua. Kysymyksessä on eräänlainen päättymätön piilokilpailu doping-testauksen ja lääketieteellisen tulosmanipuloinnin välillä.

Mutta nykypäivän huippu-urheilussa ei riitä enää urheilun omien viranomaisten säätelytoimenpiteet, vaan enentyvästi joudutaan turvautumaan yhteiskunnan oikeus- ja järjestysviranomaisten apuun. Tämäntyyppisen kehityksen valossa nousee väistämättä esiin kysymys urheilujohdon vastuusta säätelyn puutteista. Urheilumenestyksen varassa toimiva media kantaa niinkään oman vastuunsa huippu-urheilun kehityksestä.

Yhteisöllinen elämä perustuu aina jäsenten käyttäytymisen ennakoitavuuteen, mikä vuorostaan tukeutuu yhteisön sääntöihin, käyttäytymisnormeihin, jotka määrittelevät hyväksytyin käyttäytymisen ja sen rajat. Samassa mielessä puhutaan yleisemmin yhteiskunnan järjestyksestä, jota säätelevät virallisten sääntöjen, lakien ja muiden säädösten ohessa myös tavat, perinteet ja moraalिसäännöt. Järjestyksen vaatimus on erityisen korostunut kilpailutilanteessa, jossa on harvoja voittajia ja monia häviäjiä. Urheilusta on yleiskieleenkin juurtunut käsite *reilu peli, fair play*, korostamaan sääntöjen tiukkaa ja rehellistä noudattamista kilpailtaessa samojen ehtojen mukaan voitosta. Järjestyksen ja reilun pelin vaatimus korostuu entisestään, jos voittoon liittyy merkittäviä palkintoja ja etuuksia kuten liike-elämässä ja urheilun arvokilpailuissa. Silloin ei ole vain kysymys oikeasta lopputuloksesta, vaan samalla myös palkintojen *oikeudenmukaisesta* jakaantumisesta.

1. Kilpailun itsesäätely

Käyttäytymisen säätely yhteisössä toteutuu yleensä *itsesäätelyn* ja *ulkoisen kontrollin* avulla. Liikennekäyttäytyminen tarjoaa hyvän esimerkin säätelyn eri muodoista: *itsesäätelystä* on kysymys, kun omaehtoisesti sovitamme ajotapamme liikennesääntöjen mukaiseksi ja *ulkoisesta kontrollista*, jos tähän tarvitaan poliisi- tai kamera-valvontaa. Molemmat säätelyn muodot toimivat myös urheilussa.

Urheilussa yleensä ja huippu-urheilussa erityisesti on aina kiinnitetty huomiota sääntöjen noudattamiseen ja lopputuloksen oikeudenmukaisuuteen. Yleensä tähän valvontaan on riittänyt kilpailutuomarien toiminta. Harrastusurheilussa pärjätään usein pelkästään itsesäätelyn varassa ilman ulkoista tuomaritoimintaa.

Kerrotaan, ettei pelaajien itsesäätely toimi suinkaan moitteettomasti suuren suosion saavuttaneessa golfissa, joka tarjoaa paljon mahdollisuuksia vilppipeliin. Pelaajaverkossa kiertää tarinoita tunnetuista huijaripelaajista ja heidän vilppelistään. Luonto tikanpojankin puuhun vetää ja golfissa - vilppipeliin. Suunnistuksen perinne kertoo puolestaan tunnetuista “mestaripeesajista”.

Korkean vaatimustason ja suurten panosten huippu-urheilussa käyttäytymisen itsesäätely on kuitenkin menettänyt tehoaan. Viikaisu liigatason jääkiekkoon tai jalkapalloon riittää todisteeksi. Kaikki mahdollinen vastajoukkueen pelaajien estämiseksi tai häiritsemiseksi tuntuu kuuluvan pelin henkeen ja rajanveto väärinpeelaamisessa näyttää usein jäävän yksin pelituomareiden valppauden varaan. Ammattiurheilijoiden kohdalla ei ole kysymys siitä, ettei sääntöjä tunneta tai osata. Kilpailun henki vaatii voittoa keinolla millä hyvänsä ja silloin reilun pelin säännötkin saavat väistyä, varsinkin jos havaitaan tuomarin pillin olevan “tukossa”.

Kansainvälisen huippu-urheilun viimeaikainen kehitys ja totaalistuminen järjestelmien väliseksi kilpailuksi kiihtyvine kilpavarusteluineen on vaikeuttanut säätelystä jopa siinä määrin, että on perusteltua puhua *säätelyn ongelmasta* ellei peräti kriisistä. Koska kansainvälisessä urheilussa on kysymys paljossa myös kansallisista eduista, kontrolli toimii usein vanhan englantilaisen moraalin mukana: *“right or wrong – my country”* – oikein tai väärin – maani puolesta - ja jää helposti silloin hampaattomaksi.

2. Kilpailun ulkoinen kontrolli

Koska eritoten huippu-urheilussa urheilijain käyttäytymisen itesääntely ei riitä takamaan sääntöjen kunnioittamista ja tuloksen oikeudenmukaisuutta, sääntely perustuu ratkaisevasti ulkoiseen kontrolliin. Tätä onkin jatkuvasti pyritty vahvistamaan mm. teknologisin apuvälinein, testausmenettelyin ja tchostamalla kilpailutuomarien toimintaa ja toimintavaltuuksia.

Teknologisten apuvälineiden avulla pyritään varmistamaan, että kilpailuprosessin tärkeät ratkaisut – mm. maalit, lopputulos, mittaukset, startit jne. - ovat oikeita.

Kilpailutuomareitten määrää on kontrollin vahvistamiseksi lisätty erityisesti vauhdikkaissa joukkuelajeissa, joissa sääntörikkomukset ovat sekä yleistyneet että vakavoituneet. Ison rahan kilpailussa on siirrytty enentyvästi myös ammattituomareiden käyttöön.

Vakavimman sääntelyongelman nykypäivän huippu-urheilussa on synnyttänyt voimakkaasti yleistynyt tuloskeinottelu. Tuloskeinottelussa on kysymys urheilijan kilpailusuorituksen keinotekoisesta ja sääntöjen vastaisesta parantamisesta joko erikoisvalmisteisten kilpailuvälineiden ja varusteiden avulla tai lääketieteellisin keinoin.

Huippu-urheilun historiassa on aina esiintynyt välinekeinottelua. Lähes kaikissa niissä lajeissa, joissa suoritus tapahtuu välineen avulla tai joissa urheilija joutuu käyttämään erityisvarusteita, ovat jotkut syyllistyneet tuloskeinotteluun sääntöjen vastaisin erikoisvälinein ja -varustein. Kilpavarustelun kiihtyessä sääntöjen porsaanreikiä pyrittiin tietoisesti käyttämään hyväksi ja hankkimaan erityisetua muihin kilpailijoihin nähden väline- ja varustekehittelyn avulla. Tällaisesta kilpavarustelusta oli kysymys myös vuonna 1989, kun Suomen olympiakomitea perusti *teknisluonnontieteellisen toimikunnan*, jonka jäseniksi kutsuttiin professoritason asiantuntijoita mm. fysiikan, geofysiikan, mekaniikan, kemian, poly-

meeriteknologian, meteorologian ja mittaustekniikan aloilta tehtävään pyrkiä soveltamaan oman erikoisalansa tutkimustietoa urheiluvälinekehittämiseksi! (HS 18.8.89).

Sääntöjen harmaata aluetta hyväksi käytävä välinekeinottelu oli takavuosina viedä uljaalta keihäänheitolta ja mäkipotkujen lennolta kaiken urheilullisen mielekkyyden! Ulkopuoliset tarkkailijat jouduivat toteamaan, että paremmat keihäät ja lentohaalarit voittivat! Tämäkö kilpailun tarkoitus?

Välineiden tai varusteiden paremmuudesta ei voi tai ei saa olla kysymys, jos urheilu halutaan säilyttää reilun pelin urheiluna ja erottuvan esimerkiksi moottoriurheilun kaltaisesta välineurheilusta. Urheilullisuuden säilyttämisen tarkoituksessa monissa lajeissa onkin pyritty entistä tarkempien säästöjen avulla standardisoimaan välineet ja varusteet sekä testauksin varmistamaan niiden sääntöjenmukaisuus itse kilpailupaikalla. Mutta tässäkin pätee aikaisemmin todettu tosiasia: urheilussakaan ei riitä vain sääntöjen kirjaimellinen noudattaminen, koska säännöistä löytyy aina poraanreikiä ja erilaisia tulkintoja, joita voidaan käyttää tuloskeinottelussa hyväksi. Tämän torjumiseksi tarvitaan vahvaa tietoisuutta siitä, mikä on terveen urheilun ja kilpailemisen tarkoitus ja tähän perustuva käsitys oikeasta ja väärästä. Oikean ja väärän erottaminen tuntuu uhkaavasti hämärtyvän nykyurheilussa aina johtotasa myöten.

Doping-ongelman laajuudesta ja merkittävyyydestä kertoo jotain myös se tosiasia, että lista kielletyistä lääkeaineista on vuoden jälkeen pidentynyt. Tuloskeinottelussa etusijalla ovatkin sellaiset farmakologiset valmisteet, jotka eivät ole vielä kiellettyjen listalla tai joiden vaikutus voidaan peittää tai joita käytössä olevat testit eivät pysty paljastamaan. *Huippu-urheilussa kilpailu on nykypäivinä siirtynyt myös piilotasolla: tuloskeinottelijat vastaan antidopingtestaajat.*

Urheilulla on oikeus suojautua väärinpelaajilta

Kansainvälinen urheilu on totaalistunut ja urheilun kilpavarustelun seurauksena menestyksen tuotantokustannukset nousevat jatkuvasti. Kovenevilla kilpailun markkinoilla menestyksen saavuttamiseksi turvaudutaan kaikkiin keinoihin - myös luvattomiin. Monista ajankohtaisista ongelmista doping onkin ollut vahvimmin esillä julkisessa keskustelussa. Koska mitään ehdotonta lääkettä tähän urheilun sairauteen ei ainakaan toistaiseksi ole näköpiirissä mm. Janne Kejo (HS 31.1.) ja Pertti Hemánus (HS 4.2.) ovat äskettäin esittäneet jopa dopingkiellon osittaista purkamista. Näin tehtäessä saattaisi käydä niin, että myös “lapsi lentäisi pesuvuoden mukana” - lopullisesti.

Yhteiskunnassa kaikkia sääntöjä rikotaan, mutta ei tämä ole riittävä peruste sääntöjen kumoamiseen. Rattijuopumusta esiintyy dopingin tapaan, mutta silti alkoholin käyttö kriminalisoidaan liikenteessä. Eikä se tosiaan, että jotkut kirjailijat ja taiteilijat dokaavat ja yltyvät silti - tai sen tähden - huippusuorituksiin, ole riittävä peruste “doppaamiiseen” urheilussa.

Rattijuopumus on kriminalisoitu siksi, että halutaan ylläpitää liikenneturvallisuutta. Dopingkiellot on otettu käyttöön siksi, että halutaan kilpailun säilyttävän perustarkoituksensa osanottajien urheilullisen paremmuuden testinä. Kiellon poistaminen merkitsisi, että muut kuin urheilulliset kriteerit nousisivat etualalle voiton määräytymisen perusteina. Silloin kilpailujen tuloluettelo voisi määräytyä pikemminkin lääketieteellisen manipuloinnin kuin urheilullisen suorituskyvyn mukaan.

Viime aikoina on puhuttu plasmalaajennuksen, nesteytyksen ja hapettamisen sallittavuudesta urheilijan palautumisen nopeuttamiseksi. Tässäkin aineenvaihdunnan lieväästeisemmässä manipuloinnissa unohdetaan, että “palautumiskyky” kuuluu olennaisena osana urheilulliseen suorituskykyyn, jonka suhteellisesta paremmuudesta juuri kilpaillaan!

Filosofian professori Juhani Pietarinen (HS 8.2.) näkee Kejon lailla dopingissa kaksinaismoraalia. Kun yhteiskunnassa hyväksytään kansalaisten itsevastuu terveydestään, urheilussa dopingvalvonta kumoo tämän vastuun ja alistaa urheilijat holhoukseen. Mutta onhan esimerkiksi liikenteessäkin tällainen holhous oikeutettua: “Kun ajat, älä

ota!”. Miksi ei urheilussa: “Jos douppaat, et kilpaile”? Näinhän monet kehonrakentajat tekevätkin narsistisissa pyrkimyksissään. Kyllä urheilulla on perusteltu oikeutensa suojella brändiään väärinpelaajilta.

Yhtäläisten ehtojen periaatteen noudattaminen on elintärkeää, jos urheilussa kilpailu halutaan säilyttää osanottajien urheilullisen paremmuuden näyttönä. Yleiset yhtäläiset säännöt, tiukasti standardoidut varusteet ja välineet sekä dopingkielto perustuvat juuri tähän periaatteeeseen. Vain sisäistämällä urheilun urheilullisen tarkoituksen me urheilujohtajina, urheilulääkäreinä, valmentajina, tutkijoina, urheilijoina ja penkkiurheilijoina voimme turvata urheilun uskottavuuden ja sen kestävän kehityksen...

3. Valheenpaljastus käynnistyy

Mutta vähitellen myös urheiluviranomaiset alkoivat ryhdistäytyä ja pistokokein tutkia urheilijain eväitä, joissa tuntui olevan usein lääkkeiden tai muiden vippaskonstien makua. Tämä herääminen ei tapahtunut niinkään urheilujärjestöjen aloitteesta kuin julkisen vallan väliintulon vuoksi. Kansainvälisessä urheilussa ja eritoten arvokilpailuissa kansalliset edut kasvavine panostuksineen ovat korostuneet. Vastaavat kansalliset liitot ja olympiakomiteat ovat menestyspyrkimyksissään kotimaittensa asialla ja siksi myös vähemmän kriittisiä keinojensa valinnassa.

KOK suhtautui muiden kansainvälisten urheilujärjestöjen tapaan pitkään varsin löysin ottein, ellei peräti piittaamattomasti, tapah-tuneisiin väärinkäytöksiin. Olympialiike oli hankkinut median avulla julkisuudessa rauhanliikkeen sädekehän, joka olisi pahasti ryvettyntynyt, jos tuo väärinpeluu olisi kaikessa laajuudessaan paljastunut. Kukaan ei kuitenkaan pysty tarkoin ja luotettavasti arvioimaan lääketieteellisen tuloskeinottelun laajuutta vapaan kilpailun aikakaudella vv. 1960-80. Nytemmin tiedetään, että monissa urheilun johtavissa maissa tuloskeinottelu oli systemaattista ja että olympiamenestykseen pyrittiin keinolla millä hyvänsä kunnioittamatta sääntöjä, olympiavalvoja tai reilun pelin periaatteita.

Mutta urheilujärjestöjen ja KOK:n ulkopuolella konsulit olivat hereille ja erityisesti YK:n alajärjestö UNESCO, Euroopan Neuvosto ja liikuntatieteen yhteistyöjärjestö ICSPE ottivat asian työjärjestykseensä ja alkoivat kiinnittää väärinkäytöksiin vakavaa huomiota vaatiessa viranomaisten väliintuloa ja korjaustoimenpiteitä. Hälytyskellojen ääni alkoi vähitellen kuulua myös maassamme ja niinikään aluksi urheilujärjestöjen ja olympiakomitean ulkopuolelta. Asialla olivat Liikuntatieteellinen Seura, Jyväskylän yliopiston liikuntatieteellinen tiedekunta ja sittemmin myös isännän äänenpainoin opetusministeriö.

Järjestäytynyt antidopingtoiminta on kansainvälisen WADA:n johdolla onnistunut ainakin rajamaan lääketieteellisen väärinpeleluun nykypäivän huippu-urheilussa, mutta ongelman moniulottuisuudesta ja laajuudesta johtuen ADT (per. v. 1982) on edelleen suurten haasteiden edessä. WADA:n onnistuminen tehtävässään saattaa olla kohtalonkysymys koko kansainvälisen urheilun tulevaisuudelle. Mitä mieltä ja mitä arvoa on sellaisessa urheilussa, jossa lääketieteellisuuden kehittämät uutuustuotteet ja urheilijoiden suorituskyvyn lääketieteellinen manipulointi ratkaisevat menestyksen? Mutta löytyykö tälle urheilun sairaalle kasvannaiselle ja piilovarustelulle mitään lopullista ratkaisua? Pelin panokset ovat kasvaneet liian suuriksi ja houkuttelevat riskinottoon ja väärinpeluuseen. Vaakalaudalla on ennen kaikkea olympiakisojen ja muitten suurten kansainvälisten arvokisojen tulevaisuus. Jos niissä lääketieteellinen tuloskeinottelu saa yliotteen ja jos entistä useammin seppelöidyt voittajat osoittautuvat dopingtesteissä myöhemmin huijareiksi ja väärinpelaajiksi moisilla arvokisoilla ei ole mitään arvoa. Tämän tiedostumisesta lienee kysymys, kun urheilujärjestöissäkin KOK:aa myöten on ryhdistäydytty tositoimiin urheilun syöpää, dopingia, vastaan.

Mutta ollakseen tehokasta antidopingtoiminta vaatii maailmanlaajuisen kattavuuden ja tämän edellytyksenä kiinteät ja liikkuvat testiyksiköt suorittamaan dopingtestejä, huippulaboratorioita ana-

lysoimaan testien tuotokset sekä lääketieteellistä ammattitaitoa ja huippuasiantuntemusta takamaan toiminnan luotettavuuden. Koska valvonnan on ulotuttava myös harjoittelukauteen tehtäväkentän laajuus jo osoittaa, että täydellistä kontrollia on mahdotonta saavuttaa. Tuloskeinottelijoille jää aina omat optionsa väärinpeluuseen. Kontrolli on kuitenkin selvästi ADT:n toiminnan tehostumisen ansiosta tiukentunut. Mutta tämä ei vielä riitä. Tehtäväkentän laajuus edellyttää myös varsinaisten urheilujärjestöjen aktiivista ja varauksetonta osallistumista dopingin torjuntatyöhön kaikilla tasoilla. On tunnettua, että tämä valmius vaihtelee eri lajeissa mutta myös eri maissa. Tässä tilanteessa vahvat pakotteet ovat tarpeen ja sellaiseksi on harkittu mm. ao. kansallisen järjestön määräaikaista kilpailukieltota tai erottamista kansainvälisestä jäsenyydestä. Vakavan sairauden hoito vaatii myös tehokkaita hoitokeinoja, jopa leikkauksia.

Kattavuudessaan aukollisenakin AD-järjestelmän nykykustannukset ovat melkoiset. Yhden testauksen keskimääräinen hinta on ADT:n laskelmien mukaan n. 350 euroa ja ollakseen kattava näitä testauksia olisi suoritettava yhden ja saman urheilijan osalta sekä harjoitus- että kilpailukaudella. Todettakoon, että opetusministeriö on avustanut antidopingtoimintaa viime vuosina 1.2 miljoonan euron vuosituella (muistio 2004:22, s. 28). Kansainvälisestä dopingkontrollista vastaavan WADA:n vuotuinen budjetti on jo nykyisessä kehitysvaiheessaan yli 20 milj. euroa. Dopingkontrollin kattavuus ja tehokkuus vaihtelevat suuresti eri maissa. Eräiden arvioiden mukaan se on puutteellisinta ja samalla tarpeellisinta urheilun mahtimaissa, joissa kuitenkin sen tehokas toteutus jo yksin lajirunsauden ja urheilijamäärien vuoksi on mittasuhteiltaanakin ylivertainen tehtävä, *mission impossible*.

Ihanteiden aika on urheilussa jo aikoja sitten ohitettu. Valistuksen ja kasvatuksen tehoon ei voida enää dopingkontrollissakaan luottaa. Media ja urheilujärjestöt ovat viestittäneet dopingkieltota ja – tietoa kaikkialle, joten valistuksen puutteesta on enää harvoin

väärinkäytöksissä kysymys. Houkutus väärinpeluuseen tuntuu nousseen liian suureksi ja paljastumisriskin jääneen liian pieneksi Lahdenkin tapauksessa. Urheilevan nuorison idoleiksi yltäneet hiihtosankaritkin sortuivat tähän ja turmelivat sekä oman että maansa maineen.

Lukuisat väärät valat ja vannomiset jo osoittavat, ettei huippu-urheilijan tai valmentajan sanaan voi enää luottaa suurten pelipanosten urheilussa. Ainoa keino väärinpelaajien ja huijarien paljastamiseksi on tieteellisesti ja samalla juridisesti pätevä dopingtestaus. Elämme tieteen ja teknologian suurta edistyksen aikaa, mutta samalla myös ihmisyyden ja reilun pelin kriisiaikaa. Sinälään jonninjoutavaa urheilua varten on jouduttu rakentamaan maailmanlaajuinen tieteellinen *valheenpaljastusjärjestelmä*, jotta urheilu säilyttäisi edes jotain alkuperäisestä tarkoituksestaan eikä muuttuisi täysin suureksi valheeksi. Nykypäivänä arvokisojen mahtavat ulkoiset puitteet ja seremoniat ovat entistä loistokkaammat, kun taas näiden spehtaakkeliin suojissa maailman nuorison kohtaaminen uhkaa sortua väärinpeluuseen.

Urheiluun pesiytynyt väärinpeluun on tarjonut runsaasti aiheita ei vain kriitikoille vaan myös pakinoitsijoille ja pilapiirtäjille. HS:n pakinoitsija *”Toinen mies”* irvailee tuutin täydeltä Lahden suurskandaalia (HS 26.2.01):

Plasmat sekaisin

Suomen hiihtojoukkueen johdon sisäpiiristä on vuotanut epävirallinen tieto....

Nyt testataan koko Suomen joukkueen johto. - Miksi? - Johto on todennut, että näytteet on otettu väärin. - Kuinka voi virtsanäytteen ottaa väärin? - Väärästä paikasta. - Mistä se pitäisi ottaa? - Päästä.

Miksi Suomen hiihtojoukkueen lääkärit erosivat? - Piti vaihtaa verta.

Miksi hiihtoliiton johto työntää jatkuvasti päätään pensaaseen? - Ei kai se ryhdy tässä tilanteessa kaivamaan verta nenästään.

Mitä Suomen hiihtourheilun tällä hetkellä eniten kaipaa? - Uutta verta.

Maailmanmestaruutta ei ratkaista enää ladulla - ??? - Laboratoriossa veri punnitaan.

Milloin suomalainen hiihtäjä on huippukunnossa? -....kaikki on ok silloin, kun veri alkaa olla reilusti vettä sakeampaa.

Milloin on syytä epäillä verimanipulaatiota? - Silloin, kun kysymyksessä on veret seisauttava voitto.

Kuinka kuvaisit kolmella sanalla Lahden MM-kisoja? - Verta, hikeä, kyneleitä.

Kun kilpailu muuttuu suurenevine panoksineen ja palkintoineen entistä kovemmaksi, se myös entistä enemmän houkuttelee riskinottoon, uhkapeliin. Tällainen peli, jossa on kysymys koko kansainvälisen urheilun uskottavuus, vaatii välttämättä myös tiukkaa kontrollia riittävine sanktioineen eli rangaistusseuraamuksineen. Yleinen rikosoikeudellinen seuraamus lainrikkomuksesta on rangaistus ja saadun hyödyn palauttaminen. Urheilussa sitävastoin jostain syystä lainrikkijat ovat saaneet kärähtäessään usein vain määräraikaisen osallistumiskiellon ja saavutetut hyödyt ovat jääneet koskemattomina urheilijan suljetulle kasvutilille. Kuitenkin ja kaikitenkin juuri näitä väärinpelaajia varten on pitänyt kehittää kallis valheenpaljastusjärjestelmä. Yleisen oikeustajun mukaista onkin, että myös väärinpelaajat joutuvat osaltaan vastaamaan valheenpaljastuksen kustannuksista. Tämä lieneekin jo yleinen käytäntö.

Urheilun huumepaljastus yhteiskunnanko harteille?

„Olen jo kauan ihmetellyt syytä siihen, ettei preventiivisiä keinoja ole haluttu ottaa käyttöön. Olen ihmetellyt mm. sitä, ettei liittoihin, olympiakomiteaan ja valmennusrenkaiseen työ- ja edustussuhteessa olevilta urheilijoilta ole vaadittu mitään virallista sitoumusta pidättyä kielletyistä lääketehosteista ja "verenvahvistajista" heille annettujen tuki- ja valmennus- ja rahapalkkioiden ehtona. Etujen menettämisen ja niiden korvaamisen uhka osoittaisi ainakin urheilijoille, että urheilun johto on vakavissaan. (Mainitun) uutislähteen mukaan urheilujärjestöjen tarkoituksena on anoa opetusministeriöltä varoja tuonkaltaisen rötöstelyn eliminoimiseksi...."Operaatio valhepaljastus" ei kuulu yhteiskunnan tehtävävastuuseen. Rahoituslähteet ja myös vastuu ovat toisaalla.

..Amatöörisääntöjä - ja samalla urheilun arvoperustaa - on jälleen ker-
ran vesitetty ja urheilijoiden tileille on liitoissa alkanut virrata har-
maata rahaa, joka urakkahommien loputtua tuloutetaan urheilijoille.
Jos urheilija on sääntöjen vastaisiin keinon onnistunut luomaan itsel-
leen arvonnäköistä ja tuloksilleen myyntimenekkiä, valhepaljastuskus-
tannukset on perusteltua kattaa noilta sulkutileiltä. Kaupalliseksi viih-
detoiminnaksi kehittyneen Sirkus U:n on kannettava itse myös keikka-
toimintansa liikeriskit.

Huippu-urheilu ja urheilukasvatus ovat menettäneet väärinkäytösten
seurauksena uskottavuutta. Sitä on menettänyt myös urheilun johto.
Urheilun ylin johto on todennäköisesti jo taudin varhaisvaiheessa ol-
lut hyvin tietoinen vippaskonstien käytöstä, mutta sillä ei ole ollut
riittävästi halua taudin hoitamiseksi. Halut mitaleihin "keinolla millä
hyvänsä" ovat olleet suuremmat. Jos vastuu pahanlaatuisen kasvin
poistamisesta todella aiotaan siirtää yhteiskunnan maksettavaksi, sil-
loin on parempi, että yhteiskunta päärahoittajana ottaa muutenkin
tiukempaan ohjaukseensa maamme edustusurheilun. Ainakin erityis-
tuen antamista perustellumpaa on vähentää niiden järjestöjen valtion-
tukea, jotka eivät itse kykene hoitamaan asioitaan maan ja urheilun
parhaiden etujen mukaisesti..”

Urheilijan ja muiden vastuuhenkilöiden oikeusturvan varmistamiseksi urheilujärjestöt ovat perustaneet sekä kansallisia että kansainvälisiä vetoomuselimiä, *oikeusturvalautakuntia*, joissa riippumattoman urheilullisen ja pätevän juridisen asiantuntemuksen pohjalta käsitellään urheilijain tekemiä valituksia oikean ratkaisun löytämiseksi. Mikäli tämäkään ratkaisu ei tyydytä, kiista voidaan viedä siviilikanteena myös oikeusistuimen käsittelyyn. Näin tapahtuukin enentyvästi suurten panosten ja suuren rahan huippu-urheilussa.

4. Oikeusviranomaiset

Nykypäivän huippu-urheilun säätelyssä on entistä enemmän jouduttu turvautumaan oikeusviranomaisten apuun ja pakkokeinoihin. Iso raha on tullut mukaan ja sen mukana myös hämärä liiketoiminta, veronkierto, riskisijoitukset, konkurssit, jopa sopupelit rahakkaissa veikkausotteluissa. Miten tulikaan sanotuksi: “Kun yhteiskunnassa hyväksytty urheilu ja liiketoiminta yhdistyvät, tuloksena voi olla vain hyväksyttävä lopputulos”. Mutta jäljet pelottavat. Urheilu alkaa entistä enemmän työllistää oikeusviranomaisia ja – lainoppineita asianajajia, joille urheilussa on avautunut uusi tuottoisa toimiala sopimus- ja dopingkiistoineen, sääntötulkintoineen, veroepäselvyyksineen ja vararikkoineen. Kukapa olisi osannut kuvitella muutama vuosikymmen sitten, että tilanne urheilun säätelyssä voi muuttua niin vakavaksi ja problemaattiseksi, että Helsingin yliopistoon on v. 2001 pitänyt perustaa erityinen urheilun oikeusasioihin keskittynyt professorin oppituli!

5. Poliisiviranomaiset

Vaikka tuloskeinottelu muodostaa vakavimman uhkan itse huippu-urheilun *uskottavuudelle*, lisääntyvät järjestyshäiriöt verottavat lisäksi sen yhteiskunnallista hyväksyttävyyttä, *legitimiteettiä*.

Suurina yleisö- ja mediatapahtumina urheilun arvokisat vetävät puoleensa normaaliyleisön lisäksi myös marginaaliyleisöä, protesti- ja ääriryhmiä, joiden varalta kisajärjestäjien täytyy ryhtyä mit-taviin ja kalliisiin turvajärjestelyihin. Ateenan kisojen turvajärjeste-lyt maksoivat lehtitietojen mukaan 1.2 miljardia euroa ja siitä huolehtivat tuhannet poliisit (HS olympialiite 11.8.04). Vaikka yleisurheilun MM-kisoissa Helsingissä v. 2005 tällainen uhka oli arvioitu suhteellisen pieneksi turvajärjestelyihin oli kuitenkin va-rauduttu vahvoin poliisivoimin ja niihin oli panostettu 9 miljoonaa euroa. Jos ja kun huippu-urheilun “asevarustelu” jatkuu ja arvoki-sat vaativat mammuttimaisuudessaan entistä suurempia järjestys-vallan panostuksia on todennäköistä, että tämä on omiaan lisää-mään julkisten varojen käyttöön kohdistuvaa kritiikkiä, josta on jo meilläkin saatu pientä esimakua. Tällainen kritiikki jatkui pitkään Ateenassakin, jossa olympiakisojen ylenmääräiset kustannukset veivät koko valtion budjetin kuralle!

Katsomöyleisö, jonka viihteeksi areenalla kilpaillaan, on olennai-nen osa nykypäivän huippu-urheilua. Se on samalla se osapuoli järjestelmässä, jonka käyttäytymistä urheiluviranomaisten on vai-keinta omin avuin kontrolloida. Tätä tosiasiaa fanaattiset kannatta-jat, *fanit*, käyttävät usein epäurheilijamaisesti hyväkseen. *Jalka-pallohuliganismiin* sekottuu kuitenkin fanifanaatisuuden lisäksi monia muitakin nyky-yhteiskunnan syrjäytymis- ja protestiliikkei-den vaikuttimia. Mutta vaikka perimmäiset mellakoinnin tai huli-ganismin syyt löytyisivätkin ulkopuolisen yhteiskunnan jännitteis-tä itse heräte järjestyshäiriöille voi olla lähtöisin kilpakentän tapah-tumista: väärä tuomio, sääntöjen vastainen käyttäytyminen, kans-sakilpailijan tarkoituksellinen loukkaaminen, kiistanalainen tuo-mariratkaisu, tappelunujakka kentällä jne. Yleisö ja erityisesti fanit tulkitsevat kentän tapahtumia vastakkainasetteluna *me ja toiset*, puolesta ja vastaan, ja reagoivat sen mukaisesti (Heinilä, 1966, p. 31-40).

Urheilujohtajana Erkki Tuomioja on myös huolestunut kehityksen suunnasta ja OK:n hallituksen jäsenenä Kausalan Yrityksen 60-vuotisjuhlassa 8.11.1987 analysoi tilannetta yhdensuuntaisesti:

“Katsomoväkivallalla on toki syvälliset yhteiskunnalliset juurensa... Emme kuitenkaan voi kieltää itse urheilun osuutta väkivallalle suopean ilmapiirin luomisessa ja ylläpitämisessä... Urheilukatsomoihin ujutettu väkivallan odotus ja oman puolen kannattajiin lietsottu vastapuolen halveksunta, häirintä ja vähättelynä purkautuva fanaattisuus johtaa ennemmin tai myöhemmin väkivaltaan yhtä vääjäämättömästi kuin rauhallisinkin laboratoriorotta käy pian kumppaniinsa käsiksi saatuaan tarpeeksi sähköshokkeja...”

Näyttää siltä kuin kaikissa maissa urheilullinen kansalliskiihko olisi lisääntymässä ja epäterve menestymisen pakko ohjaamassa suhtautumista kilpaurheiluun..”

Katsomoyleisön häiriökäyttäytymisen todennäköisyys on huippu-urheilussa lisääntynyt. Panosten kasvaessa myös yleisöodotukset omien menestyksestä ovat korostuneet. Kun näiden odotusten toteutuminen syystä tai toisesta estyy ja etenkin jos se tapahtuu näennäisesti väärin perustein yleisön turhautuu ja altistuu häiriökäyttäytymiselle. Häiriökäyttäytymisen katalysaattorina voi toimia usein myös o l u t , joka on löytänyt urheilukumppanuudesta uuden markkina-alueen! Urheilutoimittaja Pekka Aaltonenkin joutuu kolumnissaan toteamaan, että julkisuudesta kamppailevassa bisnesurheilussa väkivalta, doping ja alkoholi kuuluvat yhteen kuin nenä päähän (HS 18.3.03). Olli Pohjanpalo puolestaan antaa järkyttävän “apinoita hallissa”-kuvauksen bisnesurheilun jäähallin katsomosta, jonka tunnelman on pohjustanut baaritarjoilu ja virityksen säilymisestä vastaavat tanssityöt, musiikki ja huutosakin “apinatanssi”(HS 29.3.03). Mutta myös nykypäivän kova kilpailun yhteiskunta on taustalla vaikuttamassa lisääntyvään häiriökäyttäytymiseen: laajat syrjäytyneisyyttä kokevat nuorisojoukot etsivät kanavia purkaakseen pahoinvointiaan ja protestoidakseen. Tämän kanavan voi tarjota urheilukilpailujen katsomo! Nykypäivän huippu-urheilussa entistä enemmän pitää turvautua järjestysviranomais-

ten apuun eikä vain yleisön häiriökäyttäytymisen vuoksi, vaan myös urheilijoiden ja tuomarien suojaamiseksi!

Suurten urheilulaitosten ympäristökysymyksiä tutkinut englantilainen professori John Bale viittasi Jyväskylässä pitämässään esitelmässä siihen, että ympäristöhäiriöitten vähentämiseksi suuria yleisömääriä koovat urheiluareenat pyritään nykyisin rakentamaan asutuskeskusten ulkopuolelle.

Keskustelussa esitin tulevaisuuden ratkaisuksi kilpailu-/otteluareenan rakentamista ilman yleisökatsomoita. Ääniefekteillä luodaan aito kilpailutunnelma tilanteen mukaisine yleisöreaktioineen, mutta itse yleisö seuraa kotisohvalla istuen urheilukanavalta kentän tapahtumia. Ei huliganismia, ei melua, ei ympäristön roskaamista, ei kalliita stadioneja, ei ruuhkaliikennettä, ei ilman saastumista, ei faniryhmien yhteenottoja, ei poliisivoimia ja ”jälkipeliä” halukkaille omissa kantabaareissa!

6. Media ja urheilun säätely

Demokraattisessa yhteiskunnassa medialla on neljäntenä valtiomahtina tärkeä tehtävä valvoa yhteiskunnallista vallankäytön lainmukaisuutta ja yleisen edun ja oikeudenmukaisuuden toteutumista. Tässä tehtävässä riippumaton media on avainasemassa. Median suhde huippu-urheiluun ei kuitenkaan ole riippumaton, koska suhde on symbioottinen, toinen toistaan tukeva vaihtosuhde. Tästä johtuen median harjoittama vallankäytön kritiikki on ollut urheilussa jokseenkin hampaatonta. Kun tuloskeinottelu oli takavuosina suomalaisessa huippu-urheilussa yleistä, media vaikenä ja korjasi sankaritarinoillaan oman osuutensa vilppipelin hedelmistä ja korotti tuon ajan urheilujohtajatkin kunnian kukkuloille. Median valvontatehtävä on rajoittunut lähinnä dopingpaljastusten uutisointiin, mutta tässäkin päävaikuttimena lienee pikemminkin ko. uutisen yleisökiinnostavuus kuin tahto ylläpitää ja vahvistaa huippu-urheilun legitimiteettiä ja uskottavuutta.

Jos media olisi vakavissaan kiinnostunut huippu-urheilun kestävän kehityksen turvaamisesta, sen tulisi nykyistä enemmän kiinnittää huomiota nykyurheilun epäterveisiin ilmiöihin ja ennenkaikkea vastuuhenkilöiden tekemisiin ja tekemättä jättämisiin. Missä viipty urheilun *tutkiva journalismi*? Takavuosien lukemattomiin veritankkauksiin ja vielä voimassa oleviin ennätystilastoihin sisältyy runsaasti *totuusvajetta*, joka odottaa myös tutkivan journalismin selvitystyötä. Onko kumppanuussuhde esteenä tai jarruna tutkivalle journalismille ja median valvontatehtävälle urheilun alalla? Kukapa lähtisi omaa oksaa altaan sahamaan! Sitäpaitsi STT:n tunnettu epäonnistuminen varottaa tutkivan journalismin riskeistä suomalaisessa huippu-urheilussa!

7. Johdon säätelyvastuu

Mielipidekirjoitus HS 6.11.81 **SVUL:n johtajapeli**

Pertti Paloheimo, olympiajohtaja evp. todistaa “*Keskisuomalaisessa*”:
“*Nyt etsitään jotain muuta, ajatuksellista herätystä huippu-urheilun rappioilmiöitä vastaan.*”

Joten on todella mennyt pahasti pieleen suomalaisessa(kin) urheiluliikkeessä. Ja tästä kantaa päävastuun mahtijärjestö SVUL. Siellä ei tunnuta kuitenkaan tiedostettavan urheilumme “rappioilmiöitä”. Dop-ping-sairauteen suhtaudutaan samalla tavoin kuin aikoinaan sala-ammattilaisuuteen: “Ei Suomen Urheiluliiton piirissä esiinny sala-ammattilaisuutta, koska asiasta ei ole tehty liittoon yhtään ilmoitusta”. Näin selitti Urheiluliiton puheenjohtaja, ja perinne tuntuu jatkuvan.

Kun urheilua ja sen liikuntakasvatuksellista perustaa jäytää syöpä, urheilujohtajat ja SVUL:n puheenjohtajakandidaatit puhuvat vain rahasta ja sen kyltymättömästä tarpeesta urheilussa. Nyt kun tarvittaisiin yhteiskunnallisesti valveutunutta ja moraalisesti rohkeaa johtoa, järjestö turvautuu “sporttijohtajaan”..... Yleensä keskusjärjestön johto on käsityksissään ollut lähempänä SVUL:n kentän ääntä ja ammentanut sieltä terveen uskonsa urheiluun ja sen kasvatustehtävään yhteiskunnassa. Nyt näyttää tuokin terveyden lähde ehtyneen, ja piirit ovat

asettuneet kiltisti yhteen rintamaan "sporttijohtajan" taakse. Valitessaan puheenjohtajansa SVUL valitsee myös huomispäivän tiensä.

Valitessaan "sporttijohtajan" tiennäyttäjäksi ennusteeni kävi toteen. Mahtijärjestö koki, ei vain taloudellisen, vaan myös aatteellisen ja moraalisen haaksirikon. Nykypäivän huippu-urheilussa sääntelyn ongelmat ovat yleistyneet ja vaikeusasteeltaan korostuneet. Vakavammissa häiriötilanteissa, kuten väkivallan käytössä, tuloskeinottelussa ja taloudellisissa väärinkäytöksissä vastuunkantajien löytyminen on harvinaista. Useimmiten vastuun joutuu kantaamaan yksin urheilija. Tunnettu Leif Weckströmin uutiskuva Martti Vainion totuudenhetkestä Los Angelesin olympiakisoissa v. 1984 välitti ilmeikkäästi myös pöydän takana istuvien suomalaisten urheilujohtajien viestin: *"Mehän olemme aina sanoneet ettei kärytä saa!"*.

Filosofi Terho Pursiainen opettaa toisin:

"Se joka teeskentelee olevansa tietämätön valheesta, osallistuu valheeseen ja valehtelee sen päälle toisen kerran, koska teeskentelee, ettei muka tiedä valheesta. Me vastaamme käytäntöjemme niistäkin piirteistä, joista ei saa puhua" (Pursiainen, 1999, s. 52)

Tosiasiassa nykypäivän huippu-urheilussa urheilija on vahvasti sidoksissa järjestelmään, jonka tehtävänä on tuottaa kilpailumenestystä. Jokainen tämän järjestelmän vastuuhenkilö on samalla vastuussa urheilijan tekemisistä ja tekemättä jättämisestä eli urheilun sääntelystä. Siitä ovat vastuussa valmentajat, urheilulääkärit, managerit ja viimekädessä aina ao. urheilujärjestön johto. Tietämättömyys ei riitä vastuusta vetäytymiseen. Siihen ei riitä myöskään tehtävien delegointi ja urheilijain lääkintähuollon ja mahdollisen lääkinnällisen tulosmanipuloinnin luovuttaminen tyystin uskottujen urheilulääkärien asiaksi, millä tavalla Urheiluliiton valmennuspäällikkökin arvelee kiertävän vastuunsa. Kaikki ovat vastuussa ja tuo vastuu kasvaa johtajuusportaikossa tehtävävastuun myötä. Opetusministeriöön lähettämässäni muistiossa 15.10.1984 urheilu-

johtajien koulutuksen järjestämiseksi viitattiin perusteluna juuri urheilujohtajan vastuuseen (Heinilä, 2001, ss. 194-195):

“Urheiluliikkeen yleisen merkittävyyden kasvu lisää väistämättä sen johtamisen yhteiskunnallista tehtävävastuuta. Yhteiskunnan kannalta ei voi olla enää yhdentekevää, miten urheiluvan nuorison ja koko yhteiskunnan hyvä urheilussa määritellään ja minkälaiset arvoperusteet, tavoitteet ja menetelmät säätelevät urheiluliikkeen kehitystä.

Kansainvälisen urheilun viimeaikaiseen kehitykseen liittyy joukko huolestuttavia ilmiöitä, jotka viittaavat kriisiin mahdollisuuteen tai ainakin “kansainvälisen urheilujärjestyksen” uudelleenarvioinnin tarpeeseen. Kehityksen suunta uhkaa nimittäin mitätöidä urheilun merkitystä kansainvälisenä rauhan- ja ystävyysliikkeenä. Kilpailu on tottaaustumassa ja panosten kasvaessa kilpailu on muuttumassa “sodaksi ilman aseita”. Kovenevan kilpailun paineet heijastuvat luonnollisesti myös kansalliseen huippu-urheiluun, ja seurauksena sen kehitykseen on iskostumassa - niin meillä kuin muualla - piirteitä ja loisilmiöitä, jotka vakavasti uhkaavat terveen urheilun ehtoja ja eettistä arvoperustaa”

Kun vielä 1950-luvun alussa myös urheilutoimintaa jälleenrakennettiin SVUL:n kasvatusosastossa laadittiin “urheilujohtajan huoneentaulu”, jossa tähdennettiin urheilujohtajien tehtävävastuuta:

URHEILUJOHTAJAN HUONEENTAULU

*Urheilujohtajan tehtävänä on kehittää johdettavien kansalaiskuntoa
Urheilujohtaja on vastuussa kokonaisuudesta ja johdettaviensa elämänvalmiudesta*

Millainen johtaja, sellainen joukko

Toverikuri on urheilujohtajuuden ja liikuntakasvatuksen ehdoton edellytys

Huoneentaulu toimitettiin laadukkaana painotuotteena seurojen ja urheilulaitosten ilmoitustauluille muistuttamaan urheilujohtajan tehtävävastuusta. Tänäpäin urheilu on enemmän myös bisnestä ja

bisneksen tekemistä. Myös urheilujohtajien huoneentaulu olisi tänään todennäköisesti tyystin toisenlainen! Mutta minkälainen?

Urheilujärjestöt ja niiden johtajat ovat keskittyneet toimissaan “Suomi voittoon – maksoi mitä maksoi” –tunnuslauseen mukaisesti urheilumme kilpailukykyisyyden vahvistamiseen. Paineet kunniaakkaiden perinteiden vaalimisessa ja kansan odotusten täyttämiseksi ovat olleet ja ovat edelleen kovat. Tässä paineessa unohtuvat helposti reilun pelin säännöt ja terveet urheilulliset periaatteet. Näin tapahtuessa urheilumme johto unohtaa toisen tärkeän vastuunsa eli urheilun aidon ja terveen tuotekuvan, *identiteetin*, säilyttämisen. Tähän tehtävävastuuseen ei enää ylikireän kansainvälisen kilpaurheilun tilanteessa ole löytynytkään kyllin vahvoja ja viisaita johtajia, jotka olisivat olleet valmiit panemaan puheenjohtajuutensa vaakalaudalle oikean ja puhtaan urheilun puolesta. Johtajuudesta-kin voi tulla keinottelun kohde. *Panen hanskat naulaan ellei minua enää valita puheenjohtajaksi* -tyyliin uhotaan oman aseman säilyttämiseksi (HS 30.5.93). Miten osuvasti Tahko Pihkala luonnehtikaan kuulussa pamfletissaan jo vuonna 1951 urheilumme moraalista hölymistä johtotasolla:

“Urheilujohtajille kävi yhä tärkeämmäksi taito ja sitkeys etujen valvonnassa, lehmäkauppojen teossa, yleensä taistelussa vallasta. Kaikki tämä ei voinut olla suosimatta huijarityyppenä aatteen palvelijoinnin rinnalla. Samalla on myös urheilun sekä ehtoihin että tavoitteisiin kuuluva kuri höltynyt, vieläpä niin, että se on käynyt sitä heikommaksi kuta ylemmäksi nousee”.

Yllättävän samansuuntaiseen arviointiin urheilujohtajien ryhdittömyydestä päätyi samaan aikaan toinenkin urheilumme *grand old man* K.E. Levälahti:

“Urheilun johtajat eivät ole tai eivät tahdo olla kasvattajia. Monet heistä ovat nousseet asemiinsa johdettaviensa harteilla ja koettavat kaiken uhalla asemissaan pysyä. Sen takia heidän täytyy olla mieliksi johdettavilleen ja suoda heille etuja ja oikeuksia, jotka eivät sovi ur-

heilun kasvatustehtävään. Urheiluamme johdetaan nykyisin alhaalta eikä ylhäältäpäin, kuten pitäisi. Sen takia tapahtuu urheilumme piirissä rikkomuksia ja häiriöitä, joita ihmetellään, mutta jotka, jos vain mahdollisuutta on, koetaan selitellä suoriksi ja olemattomiksi” (Levälahti, 1951, ss. 154-155)

Mikään yhteisö ei pysy toimintakykyisenä ilman järjestyksen antamaa vakaisuutta ja ennustettavuutta. Arkisessa elämäntilanteessa tavat, sovinnaisäännöt ja viralliset säädökset ovat tämän järjestyksen peruselementtejä. Parhaimmillaan me itse säätelemme käyttäytymisemme näiden järjestysnormien mukaisesti ja tuemme yhteiskunnan vakaisuutta. On kuitenkin huomattava, ettei vakaa yhteiskuntajärjestys saa muodostua kuitenkaan esteeksi yhteiskunnan kehitykselle. Takavuosien vihreitten kansalaistottelemattomuudet pyrkivät kiinnittämään huomiota mm. ympäristön- ja luonnonsuojelun tärkeyteen ja muuttamaan vallitsevaa yhteiskuntajärjestystä tässä suhteessa – ja hyvin tuloksin. Mutta yksilön valinnanvapautta korostavassa yhteiskunnassa esiintyy myös epäterveitä muutospaineita: lisää vapautta päihteiden käytölle, seksin myynti sallittava, nuorille enemmän vapautta, opiskelijoille valta korkeakouluissa ja olutanniskelu urheilukatsomoihin jne. Mikä sitten näissä muutoksissa on edistystä, mikä taantumaa? Siinä pulma.

Vastuunkantajilta tarvitaan kilpailun ja muutosten paineissa viisautta, mutta entistä enemmän myös siviilirohkeutta kannanotoissaan ja päätöksissään. Kirkon edustajatkin ovat huolestuneita kehityksen suunnasta ja urheilun ystävänä tunnettu emeritusarkkipiispa John Vikström perää urheilujohtajilta *eettistä tulosvastuuta*:

“Tahdon kiinnittää huomiota myös siihen tapaan millä olutkulttuuri nyt voittaa alaa urheiluareenoittemme ympärillä. Tulevaisuudessa on puhuttava hyvin hiljaa urheilusta terveiden elämäntapojen edistäjänä ellei ajoissa uskalleta puuttua tähän ongelmaan... Ei kai urheilun vetovoima meidän maassamme ole niin heikko, että täytyy houkutellessa katsojia oluen avulla?...Minkälainen on se lasten ja nuorten kasvatusta, joka tapahtuu tällaisessa miljöössä?”

Kirkon ja urheilun foorumi 16.5.2000

Säätelystä on viimeaikaisen kehityksen seurauksena tullut nykyhetken huippu-urheilussa sen polttavin ongelma. Se on kohtalon kysymys huippu-urheilun uskottavuuden ja kestäväen kehityksen kannalta. Mutta tuo kysymys on paljolti vielä avoin, ratkaisematon.

Huippu-urheilun totaalistuksessa järjestelmien väliseksi kilpailuksi panokset ovat moninkertaistuneet ja urheilijoiden käyttäytymisen itsesäätely menettänyt merkitystään reilun pelin ja hyvän järjestyksen säilymisessä. Tänään säätely toimiikin entistä enemmän ulkoisen kontrollin ja sen tehokkuuden varassa. Kilpailutuomarien toiminta on muuttunut entistä ammattimaisemmaksi, käyttöön on otettu teknillisiä apuvälineitä, jotka parantavat tuomariratkaisujen luotettavuutta, ja sääntörikkomusten rangaistusseuraamuksia, sanktioita, on vahvistettu. Urheilijoiden suorituskyvyn lääketieteellisen manipuloinnin estämiseksi on jouduttu rakentamaan maailmanlaajuinen valheenpaljastusjärjestelmä erityisorganisaatioineen, tieteellisine asiantuntijoineen, dopingtesteineen ja kalliine laboratorioineen. Vasta tulevaisuus näyttää pystyykö edes näin mittava kontrollijärjestely pysähdyttämään laajalle levinneen tuloskeinottelun ja säilyttämään kansainvälisen urheilun uskottavuuden.

Tuloskeinottelu on kaikissa muodoissaan yleistynyt huippu-urheilussa. Huippu-urheilun kilpavarusteluun on iskostunut sääntöjen porsaanreikien hyväksikäyttö ja kaikenkaltainen erityisedun hankkiminen sääntöjen harmaalla vyöhykkeellä tapahtuvan varuste- ja välinekehittelyn sekä harjoitustehokkuutta parantavan teknologian avulla. Huippu-urheilussa on teollisuusyritysten tapaan entistä enemmän liikesalaisuuksia, joita teollisuusvakoilun lailla pyritään urkkimaan omaan käyttöön. Kun vielä enentyvästi huippu-urheilussa liikkuu harmaata rahaa, huippu-urheilu alkaa muistuttaa "salaliittoa" - *secret society* - jonka liikesalaisuuksiin vain harvoilla uskotuilla on pääsy. Tässä tilanteessa myös ulkopuolisten viranomaisten kontrolli jää helposti puutteelliseksi.

HUIPPU-URHEILU JA KASVUN IDEOLOGIA

Päättymätön kilpailun prosessi ja vaatimustason nousu ovat yhdes-
sä ruokkineet kiihtyvää *kilpavarustelua*, mikä on ollut tunnus-
omaista kaikille osanottajamaille. Kilpavarustelun seurauksena
voimavaroiltaan vahvat maat ja vahvat seurat erottuvat tulostilas-
toissa entistä selvemmin heikommista ja pienemmistä. Kilpava-
rustelun seurauksena myös julkinen valta voimavaroineen on laa-
jenevasti kytkeyty huippu-urheilun edistämiseen ja "maan urheilu-
maineen puolustamiseen" kansainvälisen urheilun globaalistuneilla
markkinoilla. Jatkuva kilpavarustelu merkitsee samalla lisääntyviä
huippu-urheilun tuotantokustannuksia ja pysyvää kustannuskriisiä.
Jatkuvan kasvun tuloksena urheilusta eli "juoksemisen, hyppäämi-
sen ja heittämisen" yms. sinällään jonninjoutavasta, leikin ja har-
rastelun asiasta on paisunut nykypäivänä *maailman suurin pieni
asia*, jossa panokset vuosi vuodelta kasvavat. Siitä on samalla tul-
lut "elämää suurempi asia" houkutellessaan monet urheilijat uh-
kapeliini ja ottamaan suuriakin riskejä menestyksen saavuttamiseksi.

Nykyajan huippu-urheilun lähtölaukaukset ammuttiin v. 1896 mui-
naisten helleenien kisojen tyssijoilla Kreikassa. Olympiakisojen
syntysijoille palattiin jälleen v. 2004 kilpailemaan Hellaan laake-
reista. Ja mikä jättitapahtuma tästä "keskosesta"olikaan vuosisa-
dassa kehittynyt. Tarkempi diagnoosi viittaa kuitenkin elefanttitau-
tiin! Läntisen maailman vaalima kasvun ideologia on kantanut
runsaan sadon olympialiikkeenkin kehityksessä väkevine markki-
navoimiseen, jota edustavat mm. päättymätön "kilpavarustelu",
menestyselämyksiä janoava suuri yleisö, urheilusankaruutta heh-
kuttava media ja ison rahan mahti. Näiden ansiosta urheilusta on
kehittynyt maailman suurin pieni asia, erälle jopa "elämää suu-
rempi asia". Mutta kasvun ideologia pätee kansainvälisessä urhei-
lussa edelleenkin, ja vain harvat ovat pysähtyneet ajattelemaan,
mihin tällainen päättymätön kilpailu ja kilpavarustelu lopulta joh-

taa jatkuvasti nousevine kustannuksineen ja lisääntyvine säätely-ongelmineen?

Huippu-urheilun satavuotisen kehityskaaren eri kehitysvaiheissa siihen on kytkeytynyt ulkoisia sidosryhmiä ja kumppanuussuhteita, jotka katalysoittoreina ovat vauhdittaneet kehitystä. Seuraava kaavio antaa niistä kuvan. On kuitenkin huomattava, että eri maissa nämä kumppanuussuhteet ovat syntyneet eri aikoina ja raja-ajat ovat muutenkin varsin liukuvia.

HUIPPU-URHEILUN SIDOSRYHMÄT JA NIIDEN FUNKTIOT

<u>SIDOSRYHMÄ</u>	<u>TOIMIJAT</u>	<u>FUNKTIO</u>	<u>INTERVENTIO</u>
MEDIA	URHEILU-TOIMITTAJAT	TIEDOTTAMINEN JULKISUUS ARVOTTAMINEN	1896-
SUURI YLEISÖ	KATSOMOYLEISÖ MEDIAYLEISÖ	VIIHDE IDENTITEETTI SANKARIPALVONTA	1896
JULKINEN VALTA	VALTIOVALTA KUNNAT	TUKITOIMET ARVOTTAMINEN	1920-
VALMENNUS	VALMENTAJAT	HARJOITTELUN TEHOSTAMINEN	1920-
TUTKIMUS JA KOULUTUS	TUTKIJAT URHEILULÄÄKÄRIT	TIETOTAITOTASON KOHOTTAMINEN LÄÄKINTÄHUOLTO	1950-
LIHKEYRITYKSET	LIIKEMIEHET	RAHOITUS KAUPALLISTAMINEN	1980-
JÄRJESTYS- JA OIKEUS-VIRANOMAISET	POLIISI OIKEUSLAITOS ASIANAJAJAT	JÄRJESTYS OIKEUSTURVA	1980-

Huippu-urheilun ydin koostuu sen avainhenkilöistä: urheilijoista, kilpailun järjestäjistä eli urheiluorganisaatiosta ja katsomoyleisöistä. Tästä kaikki on alkanut ja nämä peruselementit sisältyvät kaikkiin urheilukilpailuihin.

Media. Olympialiikkeen perustajan Pierre de Coubertinin tarkoituksena oli nimenomaan kehittää kisoista maailman nuorison kohtaamispaikka rauhan ja kansainvälisen ystävyyden edistämiseksi. Tämän mission toteuttamisessa myös medialle asetettiin alusta alkaen suuria odotuksia. Media lähtikin sanoin ja kuvin innolla levittämään urheilun hyvää sanomaa, alkuvuosina pääasiassa lehdistön avulla ja sittemmin entistä laajemmin radioaalloilla ja elokuvan keinoin sekä vihdoin Lontoon v. 1948 kisoista alkaen TV:n avuin "livenä".

Media oli innolla rakentamassa urheilun avulla parempaa maailmaa, mikä kuvastuu hyvin urheilutoimittajien ensimmäisessä kansainvälisessä kongressissaan Pariisissa 3.6.1924 hyväksymistä urheilutoimittajien toimintaperiaatteista, joista pari näytettä:

Urheilutoimittajat haluavat osaltaan toimia kasvattajina..

Urheilutoimittajat pitävät päätehtävänäään vaalia ja edistää kaikkia kansojen välistä yhteisymmärrystä ja rauhaa palvelevia ja niihin kasvattavia pyrkimyksiä....

Vastustamalla liiallisen urheilukiihkoilun aiheuttamaa epäasiallista tai epäreilua kilpailullisuutta he haluavat lähentää urheilua ylevään päämääräänsä: kehittää ihmistä ja lisätä heidän yhteenkuuluvaisuuden tunnettaan..

Huolimatta jokaisen kansalaisen itsestään selvästä rakkaudesta isänmaataan kohtaan urheilutoimittajat pitävät itseään urheilukilpailuissa toteutuvan kulttuuriyhteistyön edelläkävijöinä...

Urheilujournalismin historian tutkija Touko Perko on todennut vahvan aatteellisuuden sävyttäneen myös suomalaista urheilujournalismia alkuaikoina, mutta sitä mukaa kun huippu-urheilun hegemonia alkoi syrjäyttää urheilun alkuperäistä ihanteellisuutta valistava ja opettava aines alkoi journalismissa jäädä vähemmälle ja

etualalle nousivat uutiset, taustakirjoitukset, henkilökuvaukset ja tapahtumaselostukset (Perko, 1991, s. 254).

Mediayleisö. Nykyajan median ansiosta urheilun kansainvälisistä arvokisoista on kehittynyt megatapahtumia, joita seurataan kaikkialla maailmassa. Juoksemisen, heittämisen ja hyppäämisen pienestä asiasta on tullut “clämää suurampia asia”. Media on luonut huippu-urheilulle maailmanlaajuisen yleisön, kuluttajakunnan, joka eläytyy kilpailun draamaan ja median sankaritarinoihin. Mutta sitouttaessaan yleisönsä huippu-urheilun voittojen ja tappioitten draamaan media on levikkinsä varmistamiseksi joutunut itsekin entistä vahvemmin sitoutumaan huippu-urheiluun. Itseasiassa media on integroitunut nykypäivän huippu-urheilun tärkeäksi osa-alueeksi. Ilman mediaa ei olisi huippu-urheilua nykyisessä mielessä.

Julkinen valta. Urheilun kansainvälistyminen ja kansainvälisen menestyksen antama lisäarvo ovat merkittävästi vaikuttaneet siihen, että julkinen sektori on jo varhain lähtenyt tukemaan yleensä urheilua ja erityisesti huippu-urheilua. Urheilulaitosten rakentamisesta valtion tukijärjestelmä on asteittain laajentunut kattaamaan huippu-urheilun tuotantojärjestelmän lähes kaikki osa-alueet. Näiden mittavien toimenpiteiden ansiosta huippu-urheilu kuuluu jo valtionhallinnon piiriin ja valtionstipendiä nauttivat tähtiurheilijat edustavat sen pätkätoimisia “valtionurheilijoita”.

Näin nykypäivän korkean vaatimustason huippu-urheilussa kilpavarustelun seurauksena julkisen vallan panostus kasvaa ja lähentyy entisten sosialistimaiden toimintamallia. Amatööriaikojen torjuttu poliittinen väliintulo on vaihtunut läheiseksi kumppanuuksi.

Valmennus. Kilpailun vaatimustason nousun myötä harjoittelu alkoi tehostua ja saada entistä systematisempia muotoja. Samanaikaisesti kuvaan tulivat ulkopuoliset “asiantuntijat”, jotka neuvoiltaan alkoivat ohjata urheilijain harjoittelua. Tällaisia asiantuntijoita

toimivat alkuaikoina etupäässä entiset mestariurheilijat, mutta joukossa oli myös "kirjanoppineita" ja mm. voimistelunopettajia, joiden yliopistokoulutus oli alkanut maassamme v. 1882. Systemaattisen valmennuksen merkityksen korostuessa lajiliitot käynnistivät omia valmentajakursejaan ja urheiluopistojen perustamisen myötä valmentajakoulutus tehostui entisestään. Kilpailun vaatimustason noustessa valmennusjärjestelmän kehittämisestä oli tullut elimellinen osa huippu-urheiluun.

Tutkimus ja koulutus. Kilpailun jatkuvasti nostama vaatimustaso on pakottanut osanottajamaat mobilisoimaan entistä enemmän voimavaroja huippu-urheilun kilpailukykyisyyden kehittämiseksi. Panostukset tutkimukseen, valmentajien, urheilulääkärien ym. huippu-urheilun vastuuhenkilöiden koulutukseen sekä valmennusteknologian kehittämiseen ovat olleet keskeisiä tuotannon tekijöitä, joiden avulla on pyritty säilyttämään huippu-urheilun kilpailukyky. Lisääntyvät panostukset ovat vuorostaan omalta osaltaan ruokkineet vaatimustason jatkuvaa nousua. On myös huomattava, että tämä tieteellinen kehitystyö on kantanut matkassaan myös taudinsiementä ja tartuttanut urheiluun lääketieteellisen väärinpe-luun, mikä uhkaa huippu-urheilun uskottavuutta.

Liike-elämä. Nykypäivän huippu-urheilun järjestelmässä kaikki elementit urheilemista myöten ovat myös kustannustekijöitä, jotka vaativat katteensa. Urheilun kilpavarustelu päättymättömän kilpailun seurausilmiönä nostaa menestymisen tuotantokustannuksia ja synnyttää pysyvän kassakriisin. Kun suuri yleisö ei halua maksaa viihdestään täyttä hintaa ja kun valtiovaltakaan ei tiukkojen budjettiraamien vuoksi pysty antamaan kuin osatukiaisia huippu-urheilun kasvavaan tarpeeseen on etsittävä apua liike-elämästä. Tältä pohjalta syntyi *epäpyhä allianssi* liike-elämän kanssa, aluksi nimenomaan "*urheilun ehdoin*". Näistä ehdoista on sittemmin paljossa luovuttu ja huippu-urheilua on kehitetty pikemminkin *liike-elämän ehdoin* ja on jo osin itseasiassa muuttunut kaupalliseksi liiketoiminnaksi, viihdeteollisuudeksi.

Oikeus- ja järjestysviranomaiset. Panosten kasvaessa ja menestymismahdollisuuksien kaventuessa unohtuvat helposti reilun pelin periaatteet ja väärinpelaaminen yleistyvät. Huippu-urheilussa sääntelyn ongelmat ovat korostuneet jopa siinä määrin, että yleistynyt tuloskeinottelu uhkaa jo koko kansainvälisen urheilun uskottavuutta. Huippu-urheilussa ulkoisen kontrollin keinoja on jatkuvasti jouduttu lisäämään ja kontrollin voimakeinoja, sanktioita, vahvistamaan. Näiden osoittautuessa riittämättömiksi on jouduttu myös turvautumaan virallisten järjestysviranomaisten eli poliisien virka-apuun. Ison rahan liikkua huippu-urheilussa syntyy myös entistä enemmän etuvastakohtia ja riita-asioita, joihin joudutaan etsimään ratkaisua oikeusviranomaisilta. Huippu-urheilusta on nykyään tullut myös lainoppineiden, poliisien ja asianajajien toimeksiantaja.

Maailma muuttuu urheilussakin, Eskoseni. Urheilujohtajat kutsuvat sitä edistykseksi. Täysinpalvellut tutkija ja kriittinen tarkkailija luonnehtisi muutosta pikemminkin vieraantumisen termein. Nykyinen huippu-urheilu on menettämässä alkuperäisen kulttuurisen ja humanin tarkoituksensa ja on vieraantumassa *kaupalliseksi viihdeksi*, jota tuotetaan ja myydään median ja rahan voimalla "ulvontailoksi tuhansille", kuten Yrjö Kallinen on muutosta luonnehtinut.

Nykyajan huippu-urheilu kuvastaa hyvin koko länsimaisen yhteiskunnan kehitystä, jota leimaa jatkuva kasvun pyrkimys, voiton ja menestyksen tavoittelu, kilpailun koveneminen ja rahan ylivalta. Kilpailun yhteiskunta tuottaa menestyviä, mutta samalla aina myös "hukkakappaleita", häviäjiä, syrjäytyneitä ja elämästä vieraantuneita. Heitä varten kilpailun yhteiskunta joutuu perustamaan ja ylläpitämään kalliita turvaverkostoja (Heinilä 1964). Kun joku on joskus kiinnittänyt kriittistä huomiota urheiluun pesiytyneisiin lieveilmiöihin tyypillinen selitys on kuulunut: "Urheilu on yhtä hyvä tai yhtä paha kuin se yhteiskunta, josta se on osa". Tämä

vastaus tyydyttääkin monia, sillä onhan urheilu monin tavoin vuorovaikutuksessa yhteiskunnan kanssa ja yksistään samat toimijat hoitavat usein asioita kummassakin kentässä. Miksipä siis kantaa murhetta urheilusta, joka myötäilee yhteiskunnan ja globalisaation kehitystä? Kehityksen myötäily on sitäpaitsi ollut urheilujärjestöjemme perinteinen toimintaperiaate – mitä isot edellä, sitä me pienet perässä - ilman omaa tahtoa ja omaa *“suomalaisiin olosuhteisiin, kansanluonteeseen ja perinteisiin sopivaa asemakaavaa”*, kuten Tahko Pihkala olisi halunnut (Heinilä 1966).

Tahkon heimolaiset eivät uskoneet valtavirtauksiin ja kansainvälisen kehityksen sokeaan myötäilyyn, vaan lähtivät 1950-luvulla tuulettamaan perinteisiä käsityksiä urheilusta ja kehittämään sitä koko kansan liikuntakulttuuriksi. Samassa yhteydessä myös perinteinen kehityksen myötäily huippu-urheilussa joutui kriiitin kohteeksi. Urheilun ja yhteiskunnan välinen sidos ei saa eikä voi olla niin ehdoton, että se estää kaikki vapausasteet urheilun kehittämiseksi oman maamme ja sen kansalaisten parhaiten etujen mukaisesti. Urheilussa tulee olla vapausasteita kehittyäkseen myös epäsymmetrisesti muun yhteiskuntakehityksen ja sen kasvavien kilpailuvaatimusten suhteen. Kehitys voi olla joko huonompaan tai parempaan suuntaan. Huippu-urheilussa globaalin kilpailun korkeat kustannukset nakertavat kansainvälisen kilpailun mielekkyyttä ja lieveilmiöt uhkaavat sen uskottavuuta. Tässä suunnassa on odotettavissa lähinnä lisääntyviä ongelmia. Uusien linjausten tekeminen *liikuntakulttuurimme kestävän kehityksen* turvaamiseksi on tullut ajankohtaiseksi haasteeksi.

Kansainväliseen huippu-urheiluun kohdistuvat kriittiset äänet alkavat muuallakin voimistua. Saksassa yleisurheilun tunnustettu luotomies professori Helmut Digel päätyi jo v. 1992 kehityksen tilanearvioinnissa uhkakuvaan, jossa keskeisiä elementtejä ovat seuraavat (Digel 1992, 175-200):

- *Urheilun väärinkäyttö poliittisiin tarkoituksiin
- *Kaupalliset intressit
- *Median kiistanalaiset intressit
- *Yleisön suorituspaineita kasvattavat vaatimukset
- *Urheilijan lisääntyvät terveysriskit
- *Valmennuksen ja kilpailun materiaaliset kustannukset
- *Lasten varhainen osallistuminen kilpailun suorituspaineesiin
- *Urheiluorganisaatioiden byrokratisoituminen ja institutionalisoituminen
- *Tieteen ja teknologian kasvava vaikutus urheiluun

Digel korostaa edelleen, että nämä pulmat on ratkaistava, jos halutaan huippu-urheilun säilyttävän uskottavuutensa (s. 181). Tämä kriittisyys tuli selkeästi esille myös, kun professori Digel arvioi Saksan johtavassa liikuntatieteellisessä aikakauslehdessä *Sportwissenschaft* kirjoittajan analyysin kansainvälisen urheilun 100-vuotiskehityksestä suositellen sen opetuksia "kaikille sosiaalitutkijoille ja urheilupolitiikasta kiinnostuneille urheilututkijoille"(Digel, 2006, s. 214).

JOHTAJUUS

Urheilussa väkevät markkinavoimat: päättymätön kilpailu, jatkuvasti nouseva vaatimustaso, media ja suuren yleisön odotukset ja kasvavat rahavirrat, säätelevät paljossa kehityksen suuntaa. Nämä markkinavoimat eivät kuitenkaan takaa, että kehitys olisi yhteiskunnan ja kansalaisten parhaiten etujen mukaista. Lisääntyneiden väärinkäytösten yhteydessä on puhuttu jopa urheilua uhkaavasta uskottavuuskriisistä. Yhä yleisemmin tunnustetaan, että urheilu tarvitsee myönteisen kerhityksensä turvaamiseksi tehtävävastuustaan tietoista *johtajuutta*. Monet väärinkäytökset ja säätelyn ongelmat mutta myös voimavarojen käytössä ilmenevät puutteet palautuvat lopulta urheilun johtajuus-

teen, sen tehtäväpätevyyteen, urheilu- ja vastuukäsityksiin ja moraalisiin.

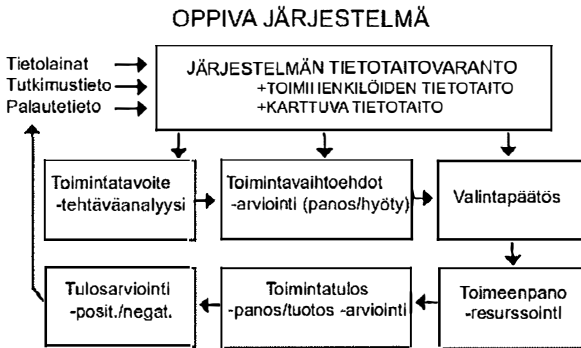
“Se valtava kehitys, joka yhteiskuntamme kaikilla muilla kaistoilla on tapahtunut, on liukunut urheilun yli sanottavaa jälkeä jättämättä. Urheilumme elää menneisyyttään nykyhetkessä. Urheilumme on ohjautunut ensisijaisesti perinteiden mukaan ja perinteille uskollisena. Seurauksena on ollut, että sisäänlämpiävät urheilujärjestömme ovat kasvaneet jonkinlaisiksi suljetuiksi yhteisöiksi, jotka ovat vieraantuneet yhteiskunnallisesta todellisuudesta”

Lainaus on presidentti U.K. Kekkonen kuulusta sporttipuheesta Jyväskylässä v. 1971. Siinä entinen urheilujohtaja suomen urheilujärjestöjämme tiukasta sidonnaisuudesta urheilumme kunniakkaiden perinteiden vaalimiseen: “eletään nykyhetkeä menneisyydessä”. Sosiologiassa tunnettu toiminnan ja käyttäytymisen valintamalli: *“toisten mukaan ohjautuminen”*, eli mennään kehitysvirran mukaan ja annetaan kansainvälisen urheilun ohjata liikuntakulttuurimme kehitystä, on ollut paljossa urheilujärjestöjen tärkein toimintaohje. Kansainvälisen urheilun kehityksen myötäilemisessä ylin auktoriteetti ja direktiivien säätäjä on ollut ja on edelleen Lausannassa päämajaansa pitävä ylikansallinen mahtijärjestö KOK.

Mutta ulkoa ohjattu kehitys ja Lausannen suurten mahtimaiden ehtojen mukaan säädetyt direktiivit eivät anna mitään takeita siitä, että kansainvälisessä urheilussa toteutuvat myös meidän maamme ja sen kansalaisten parhaat edut. Meidän tulisikin itse kriittisesti arvioida nykyistä huippu-urheilun kehitystä ja tämän pohjalta määrittellä ja *määrittää* kansallisten etujemme mukaisesti huippu-urheilumme kansalliset ja kansainväliset puitteet ja rajaehdot. Kansallisten etujemme määrittelyssä, omassa asiassamme, olemme itse parhaita asiantuntijoita - tai ainakin meidän pitäisi olla. Siksi kansainvälisen kehityksen ja sen markkinavoimien sokea myötäily on johtajavastuun väistämistä ja moraalisesti moitittavaa.

Kilpaurheilu elää vain voitosta. Vastaavasti alan järjestö tarvitsee tulostililleen voittoja ja menestystä turvatakseen lajin harrastuksen sekä yleisön ja liike-elämän kiinnostuksen. Urheilija / urheilujoukkue on kuitenkin varsinainen tulostekijä eli voitot ja menestykset perustuvat heidän kilpailukykyynsä, mikä taas on pitkäjänteisen ja määrätietoisen yrittämisen tuotos. Siksi järjestökin on toimittava pitkäjänteisesti lajinsa kilpailukykyisyyden turvaamiseksi ja tässä keskeisiä elementtejä ovat nuorisotoiminta ja suoritusportaan eli seuratoiminnan tukeminen. Urheileminen tapahtuu seuroissa ja siltä kasvupohjalta nousevat myös tulevat voittajat. Seurojen toimintakykyisyyden varassa elää myös suomalaisen kilpaurheilun kansallinen ja kansainvälinen tulevaisuus. Urheilujärjestöt saattavat kuitenkin suuntautua niin vahvasti lajinsa huippu-urheiluun, että menettävät tuntuman seuraportaan tarpeisiin ja pulmiin. Tätä etäännyttymistä on omiaan edistämään järjestöissä yleistynyt *ulkoistettu johtajuusvalinta*: entistä useammin pitkänlinjan urheilujohtajien sijasta keskeisiin luottamustehtäviin valitaan ulkopuolinen henkilö, esimerkiksi talouselämän tai politiikan piiristä, ilman riittävää seuratoiminnan tuntemusta.

Jo huippu-urheilun kehitystä koskevassa tarkastelussa todettiin, että kilpailun jatkuva prosessi tuottaa myös uusia haasteita urheilujärjestöille, mikä merkitsee jatkuvaa uudistumista. Perinteinen “näin on aina tehty” –toimintalinja urheilun johtajuudessa kuuluu auttamatta menneisyyteen. Urheilujärjestön tuleekin nyky-yhteiskunnassa edustaa ns. *oppivaa järjestelmää*, joka jatkuvasti kehittyy ja uudistuu (Heinilä, 2001, s. 118) Itseriittoisuus merkitsee väistämättä pysähtyneisyyttä tai jälkeenjäämistä.

Oleennaista oppivalle järjestelmälle on ensiksikin se, että se on avoin ja pyrkii jatkuvasti pätevöittämään ja päivittämään operatiivista tietotaitopääomaansa, johon toimintapäätökset perustuvat. Mitä pätevämpää järjestön käytössä oleva tietotaitopääoma on, sitä parempia ovat todennäköisesti myös sen pohjalta tehdyt toimintapäätökset ja itse toiminnasta saadut tulokset. Kenttäportaan toimintaedellytyksiä koskeva tilannetieto kuuluu oleellisena osana tähän järjestöjen operatiiviseen tietotaitopääomaan ja sen päivittäminen hyvän tiedonkulun avulla varmistaa tämän tärkeän tiedon pätevyyden ja ajankohtaisuuden. Todettakoon, että erityisesti dosentti Pasi Kosken viimeaikaiset tutkimukset seuraportaan toiminnasta, sen vahvuuksista ja heikkouksista, ovat tuottaneet tärkeää tietopääomaa järjestöjen käyttöön (Koski 2009).

Mutta hyvin perustelluillakin toimenpiteillä voi olla myös ennakkoimattomia sivuseuraamuksia, jotka voivat mitätöidä toivotun tuloksen. Siksi tarvitaan myös toimintatulosten kriittistä arviointia, josta saadut myönteiset ja kielteiset kokemukset palautteina kartuttavat ja pätevöittävät järjestön operatiivista tietotaitopääomaa. Näin järjestö kehittyi ja oppii kokemuksistaan.

JOHDON TEHTÄVÄVASTUU

Urheilujärjestö jäsenseurojen yhteenliittymänä on jo sinällään varsin kompleksinen kokonaisuus, mikä tekee myös sen johtajuudesta haastavan tehtävän. Johtajuuden ensisijaisena tehtävänä on huolehtia organisaation tarkoituksen toteuttamisesta. Tässä tehtävässä onnistuminen vaatii organisaasiolta hyvää toimintakykyä, joka rakentuu useamman eri komponentin varaan. Organisaation johtajuus konkretisoituu tehtäväksi huolehtia sen toimintakyvystä kaikkien näiden komponenttien osalta. Mutta mitä ovat nämä komponentit, joihin organisaation toimivuus perustuu? Hallinnon asiantuntijat tarjoavat tähän erilaisia vastauksia. Tässä viitataan vain yhteen. Amerikkalainen sosiologi Talcott Parsons tarjoaa erään mallin, joka näyttää soveltuvan hyvin juuri järjestötyyppisiin organisaatioihin. Parsonsin mukaan jokaisen sosiaalisen organisaation on hoidettava neljäntyyppiset tehtävät varmistaakseen toimivuutensa (Parsons, 1956):

Päämäärän toteuttaminen

- pysyäkseen toimivana organisaation on pystyttävä edistämään tarkoitustaan

Voimavarojen mobilisointi

- toimintakapasiteetin riittävyys ja ohjaus: tietotaito, työvoima, talous, tiedonvälitys, nuorisotoiminta ym.

Arvoperustan säilyttäminen

- eettinen arvoperusta, oikea urheilukäsitys, fair play, yhteisvastuullisuus

Järjestyksen säilyttäminen

- sisäinen ja ulkoinen käyttäytymisen kontrolli, säätelyongelmien ratkaiseminen

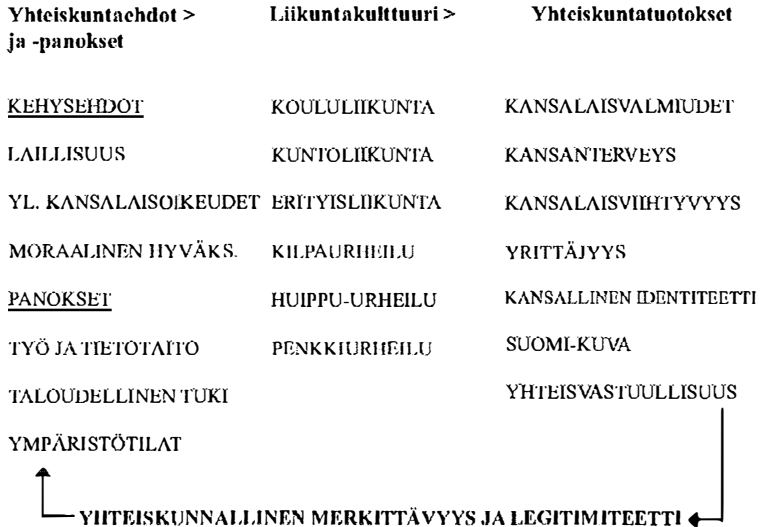
Käytännön kokemukset puhuvat mallin puolesta ainakin siinä mielessä, että kaikki luetellut tehtävät ovat ilmeisen keskeisiä järjestöjen toimintakykyisyyden kannalta. Häiriö yhdenkin toimintaehdon alueella voi vakavasti häiritä koko organisaation toimivuutta. Mutta onko malli riittävä ja kattaako se kaikki organisaation toimintakyvyn ehdot jää käytännön testattavaksi!

Vaikka johtajuus on urheilujärjestöjenkin toiminnassa avainrooli, siitä on kuitenkin tutkimusten niukkuudesta johtuen niukalti yleispätevää tietoa. Urheilujohtajien arvostuksia koskeva tutkimus on saanut odottaa jatkotutkimuksia (Heinilä, 1974). Pasi Kosken ja Juha Heikkalan kyselytutkimus (1998) antaa varsin kattavan kuvan urheilujärjestöjen virkamiesjohdon roolista, mutta kaipaa täydennykseksi selvitystä luottamusjohdon toimenkuvasta ja tehtävävastuusta (esim. urheilu-ura, seuratoiminta, urheilukäsitys, tehtäväkuva, arvoperusta yms.). Tutkimattakin lienee selviö, että johtajuuden vastuu kattaa järjestötoimivuuden kaikki osa-alueet. Käytännössä tehtävävastuun toteuttaminen on mahdollista vain työnjaon ja delegoinnin avulla. Näitä sovellettaessa on kuitenkin huomattava, että vastuu ja toimeksiannon valvonta säilyvät aina järjestön hallituksella ja viime kädessä puheenjohtajalla.

Linkkiyhteydet. Talcott Parsons puhuu myös “linkkiyhteyksien” (*systemic linkage*) tärkeydestä sosiaalisten organisaatioiden toiminnassa. Urheilujärjestöjenkin toiminta tapahtuu entistä enemmän yhteiskunnallisten ehtojensa varassa, josta OPM:n työryhmän muistio huippu-urheilun kehittämistoimenpiteistä antaa hyvän kuvan. Laajassa valtakunnallisessa seuraturkimuksessa oli niinikään todettavissa, että hyvät vuorovaikutussuhteet ja seuran toimintakyky olivat selvästi riippuvuussuhteessa (Heinilä - Koski, 1991, ss. 114-116, Koski, 1994). Itseasiassa kysymys on vaihtosuhteesta: yhteiskunta resurssoi paljossa liikunta- ja urheiluseuroja, jotka toiminnallaan tuottavat yhteiskunnallista hyvää, joka palautuu yh-

teiskuntaan. Tätä vaihtosuhdetta olen kuvannut seuraavan kaavion avulla:

YHTEISKUNNAN JA LIIKUNTAKULTTUURIN VAHTOSUHDE

Tämä vaihtosuhde toimii myös sitä paremmin, mitä arvostetumpia ja merkittävämpiä ovat liikunta- ja urheiluorganisaatioiden tuotokset yhteiskunnalle. Tästä näkökulmasta tarkasteltuna on ymmärrettävää, joskaan ei vahvasti perusteltua, että yhteiskunta, arvostaessaan suuren yleisön odotusten mukaisesti suomalaisten menestystä, panostaa myös huippu-urheilun kehittämiseen. Kaaviossa tuotoksia on luonnehdittu yksinomaan positiivisin termein, mutta on huomattava, että ne voivat osin olla myös kielteisiä, josta esimerkkeinä terveysriskit ja lisääntyvä väärinpeluu urheilussa. Pyrittäessä kehittämään organisaation kannalta kyseistä vaihtosuhdetta tärkeintä onkin kiinnittää huomiota tuotosten laatuun ja niiden yhteiskunnal-

liseen merkittävyyteen: mitä laadukkaampia hyvinvointipalveluja liikunta- ja urheiluorganisaatiot tuottavat, sitä todennäköisempää on myös yhteiskunnan tuki, arvostus ja *legitimiteetti*. Tässä on pähkinänkuoressa myös avain liikuntakulttuurimme *kestävään kehitykseen*.

Arvoperusta. Suomalaisen järjestyneen urheilutoiminnan arvokain voimavara on ollut järjestöjen ja tuhansien urheiluseurojemme vapaaehtoinen kansalaistoiminta. Tämä kansalaistoiminta on ammentanut voimansa uskosta urheilun ja liikunnan hyvään sanomaan. On uskottu urheiluun nuorten kasvatuksessa, terveenä elämäntapana, kunnan kohottajana ja pätemisen haasteena. Luja usko urheilun arvoihin on taannut vahvan *sitoutumisen* vapaaehtoiseen kansalaistoimintaan seuroissa ja järjestöissä. Tuota sitoutumista tarvitaan edelleenkin eikä yksin ylimmällä johtotasolla, vaan kaikissa tehtävissä rivijäsennyttä myöten.

Tutkimushavainnot viittaavat siihen, että jäsenten sitoutumisessa on suurta vaihtelua eri seuroissa ja järjestöissä. On myös mahdollista, että urheilun kaupallistuminen ja ammattimaistuminen saattavat heikentää jäsenten sitoutumista ja näin tapahtuessa vähentää vapaaehtoisen työpanoksen osuutta seura- ja järjestötoiminnassa. Onko samalla perinteinen usko urheilun hyvään sanomaan alkanut horjua? Vain tutkimus voi antaa vastauksen kysymykseen.

Kun seura- ja järjestötoiminnassa on kysymys vapaa-ajan vapaaehtoisesta kansalaistoiminnasta siihen uhratut työ- ja aikapanokset riippuvat paljon siitä, minkä merkityksen jäsenet antavat toiminnalle. Organisaation näkökulmasta katsoen puhutaan myös jäsenten *suostuntatasosta*, mikä viittaa sen panoksen suuruuteen, jonka jäsenet ovat valmiit antamaan yhdistystoimintaan (Heinilä, 1986,48-54). Työyhteisöissä suostuntataso on yleensä korkea, koska sitoutumista vahvistavat palkka- ja kannustejärjestelmät, mutta vapaaehtoisissa kansalaisjärjestöissä osallistuminen on vapaavalintaista ja useimmiten aatteellista, arvopohjaista, ja sellaisena sen tasossa on suurta vaihtelua jäsenkunnan keskuudessa. Kilpaurhei-

lun vaatimustason jatkuvasti noustessa seura- ja järjestötoimintaan tarvitaan vastaavasti lisää tehokkuusasteita, johon kuitenkin jäsenten vapaaehtoinen työpanos ei enää yksin riitä. Monissa seuroissa onkin taloudellisten edellytysten puitteissa turvaututtu ammattihenkilöstöön toiminnan suunnittelussa ja toteutuksessa, Tähän kehitykseen on varautunut myös Suomen Urheiluoipisto, joka on käynnistänyt seurajohtajien ammattikoulutuksen, ja opetusministeriö seuratuksineen.

Urheilun identiteetti. Talcott Parsons tähdentää myös organisaation identiteetin merkitystä viitaten "rajojen säilyttämisen" (*boundary maintenance*) tärkeyteen. Onkin ilmeistä, että jos esimerkiksi urheilujärjestön toimenkuva ja urheilukäsitys - mitä on urheilu - hämärtyvät, toimialan kehittäminen vaikeutuu tai koko toimiala kokee muodonmuutoksen. Edellisestä rajojen hämärtymisestä ja siihen liittyvästä kehitystyön vaikeutumisesta on kysymys "kaikki-ruokaisen" SLU:n kohdalla ja jälkimmäisestä kaupallistuneen liigajääkiekkoilun kohdalla.

Perinteiselle urheilukäsitykselle on ollut olennaista liikunta, jossa käyttövoimana on ihmisen oma lihastyö. Mutta kilpailun yhteiskunnassa muunlainenkin liike muuntuu helposti urheiluksi ja kilpailuksi. Liikemiesjohtajien toimesta myös polttoaineesta liikevoimansa saava moottoriurheilu liitettiin SVUL:n toimialaan. Myöhemmin toimialaa laajennettiin vielä kauramoottorin voimalla liikkuvaan hevosurheiluun. Kaikki mikä liikkuu ja missä voidaan kilpailla tulkitaan urheiluksi. Samalla vesittyä ja hämärtyä urheilu käsitteenä ja ilmiönä. Näin on tapahtunut SLU:ssa, jolla kattojärjestönä on ilmeisiä vaikeuksia löytää koko toimialalleen yhteistä arvopohjaa ja kestäväen kehityksen toimintalinjaa!

Vapaa markkinatalous synnyttää aina myös *turhuuden markkinoita* turhine tuotteineen ja turhana kulutuksena, mikä verottaa puolestaan ympäristöä ja ehtyviä energian ja luonnonvärojen lähteitä. Urheilukaan ei ole välttynyt näiltä turhuuden markkinoilta. Moottoriurheilu, jos mikään, edustaa vapaan markkinatalouden rönsyjä

urheilussa, turhuuden markkinoita, jolle monien kustannustekijöiden ja haittavaikutusten vastapainoksi on vaikeaa löytää mitään hyvää yhteiskunnallista perustelua.

Mitä urheilullisuutta sitten löytyy moottoriurheilusta? Urheutta ja kuntoa *extreme sportin* tapaan. Sinällään moottoriurheilu on turhaa ellei suorastaan kerskakulutusta, melu- ja ympäristösaastetta, kyseenalaisia sankareita kyseenalaisine sponsoreineen ja epäurheilullista välinekilpailua, jossa koneitten, tallien ja huoltoryhmien paremmuus ja iso raha ratkaisevat usein menestymisen! Mutta kuka pa olisi pystynyt ennakoimaan, että Maon jälkeen Kiinakin avaa ovensa Formula 1:n turhuuden markkinoille sirkushuviksi uusrikkaalleen.

On ilmeistä, että Kiinan Kansantasavallan johto maansa nykyaikais-tamisyhtälönsä ja myös olympiakisojen isäntämaana pelaa "koviin panoksiin". Linda Jakobsonin mukaan olympiaisännys on herättänyt maassa myös kasvavaa kritiikkiä, jossa kysytään, onko köyhällä maalla, jossa 60 miljoonaa ihmistä näkee nälkää ja 200 miljoonaa elää ns. köyhyysrajan alapuolella, varaa panostaa noin 80 miljardia markkaa kansainvälisen imagonsa kiillottamiseen ja kansallistunnon kohottamiseen kisaisännyyden avulla? (HS 19.7.01), Perusteltua olisi ihmetellä myös KOK:n ratkaisua kisaisännyydestä.

Moottoriurheilunkin yleisönsuosio perustuu paljossa teollistuneen työelämän harmauteen ja monotonisuuteen: etsitään vahvoja tunne-elämyksiä penkkiurheilusta ja moottoriareenalta. Satojen hevosvoimien pauhu luo jo sinällään tuota jännityksen tunnelmaa, joka arkielämästä puuttuu. Katsomot saattaisivatkin suuresti tyhjentyä, jos moottoriurheilun "melusaaste" kiellettäisiin desibelirajoituksin?

Mutta kun urheilu muuttuu suuren yleisön viihteeksi rajat urheilun ja epäurheilun, terveen ja epäterveen urheilun välillä hämärtyvät eikä vain järjestöissä vaan myös mediassa. Niinpä urheilumedian asiantuntijat valitsivatkin autokuski Keke Rosbergin v. 1982 vuo-

den parhaaksi urheilijaksi, mitä valintaa professori Paavo Seppänen parodioi Tahko Pihkala-seuran “turpakäräjillä” seuraavaan tapaan:

“..(V)alinta oli niin oikeaan osunut kuin se olla voi. Se osui maailmanmestariin. Ja mitä sitä muuta nyt urheilulta voi tällaisena ei-olympiavuonna odottaakaan kuin juuuri maailmanmestaruutta.

Toiseksi maailmanmestaruus saavutettiin korostuneen rautaisessa urheilulajissa eli Formulaykkösissä, jotka ehkä näkyvimmin ja ainakin kuuluvammin kuin mitkään muut lajit täyttävät olympia-aatteenkin ensimmäisen ihanteen “citius” - nopeammin.

Valintaa on arvosteltu myös siitä, että vuoden paras urheilija on tehty autonkuljettajasta ja että muita ammatteja on samalla perusteettomasti syrjitty. Tämän väitteen voi helposti kumota ainakin kahdella perusteella. Ensinnäkään arvostelijat eivät näytä ottavan huomioon sitä tosiasiaa, että autoilu - autossa istumisesta puhumattakaan - on sekä Suomessa että koko kehittyneessä maailmassa laajimmin harrastettu urheilumuoto ja sellaisenaan myös todellinen kansanurheilu. Ja toiseksi täytyy muistaa, että valittu ei ole alallaan mikään harrastelija eli amatööri vaan todellinen ammattilainen. Miten siis kukaan toinen voisi tässäkin suhteessa puhtaammin paperein selvitä?

Erittäin perusteltu on valinta myös kansainvälisestä näkökulmasta katsottuna. Maailmanmestari asuu kansainvälisesti. Kuuluu kilpa-ajajien kansainväliseen talliin. Mainostaa useista eri maista olevien yritysten tuotteita. Ja kilpaileekin vain kotimaisten ratojen ulkopuolella. Kun annetuista lausunnoista voidaan vielä päätellä, ettei turhasti korostunut suomalaisuus vuoden urheilijaa muutenkaan liikaa rasita, on annettua näyttöä pidettävä kansainvälisesti katsottuna erittäin vakuuttavana....”. (Seppänen, 1983, s. 60)

KESTÄVÄ KEHITYS

Kilpailua ja kasvua korostavan markkinatalouden maailmassa on ruvettu tiedostamaan tämän kehityksen rajaehdoja. Jatkuvan kasvun rinnalle on noussut ajankohtaiseksi kysymys *kestävästä kehityksestä*. Kilpavarustelun ja kohoavien tuotantokustannusten urheilussa kehitys kuitenkin jatkuu entiseen suuntaan ja samalla vääjäämättä kohti lisääntyä vaikeuksia kilpailukyvyyn säilyttämisessä.

Kestävän kehityksen turvaaminen on oma *kansallinen* tehtävämme, jota mikään sidonnaisuus urheilun kansainvälisiin markkinoihin ei saisi estää. Etsittäessä ratkaisua ja suuntaa liikuntakulttuurimme kestäväälle kehitykselle lähtökohtana on kansamme hyvinvointi ja sen edistäminen liikunnassa ja urheilussa ja niiden avulla. Kun nykytilanteessa järjestöjenkin toiminnassa pyritään usein edistämään ensisijassa *urheilun* etua (eli tietyn urheilulajin kehitysmahdollisuuksia), kestävä kehitys lähtee *ihmisestä* eli siinä etsitään ihmisten hyvää liikunnassa ja urheilussa toteutettuna.

Kestävän kehityksen lähtökohta merkitsee samalla koko liikuntakulttuurimme entistä selkeämpää *differentioitumista*, erilaistumista, tarkoitukseltaan, ohjelmaltaan ja hallinnoltaan. Nykyinen tilanne sekavine ja diffuusine urheilukäsityksineen ja järjestörakenteineen ei tue liikuntakulttuurimme kestäväää kehitystä. Siihen tarvitaan uudenlaisia eväitä, ratkaisuja ja priorisointeja.

Uusiutumattomien luonnonvarojen ehtyminen, lisääntyvä energian tarve, jätevuorien kasvu, ilmastomuutokset, ympäristön saastuminen ja luonnon monimuotoisuuden köyhtyminen ovat olleet niitä teolliseen kehitykseen liittyviä lieveilmiöitä, jotka ovat panneet hälytyskellot soimaan ja herättäneet vakavan pohdiskelun näiden uhkien torjumiseksi. Pohdinnoissa on noussut keskeiseksi kysymykseksi ja haasteeksi *kestävän kehityksen* turvaaminen. Kun otetaan huomioon miten lyhyessä ajassa, muutaman sukupolven aikana, kaikki edellä lueteltu on tapahtunut, kysymys on todella vakavasta, koko ihmiskunnan tulevaisuutta koskevasta asiasta.

Asian tärkeyden tiedostamisessa on kuitenkin edetty varsin vitkaisesti. Tutkijat ovat olleet etujoukossa ja perustamassa ns. *Rooman klubia*, joka on julkaisutoiminnallaan kiinnittänyt huomiota näihin polttaviin kysymyksiin. Rooman klubin toiminnan antamien herätteiden pohjalta on syntynyt myös laajaa tutkijoiden yhteistoimintaa.

Myös kansainvälinen poliittinen liike, *vihreät*, on saanut liikevoimansa samoista lähteistä ja rakentanut poliittisen toimintaohjelmansa kestäväen kehityksen periaatteen pohjalle. "Vihreille" ideoille löytyy kannatusta jo kaikissa puolueissa, josta osoituksena julkisen ympäristöhallinnon järjestäminen ja *ympäristöministeriön* perustaminen v.1983 sekä Eduskuntaan v. 1980 perustettu *tulevaisuuden valiokunta*, jossa mm. ulkopuolisia asiantuntijoita kuullen pohditaan suomalaisen yhteiskunnan kehitykseen liittyviä kysymyksiä varsin perusteellisesti

Suomalaisessa yhteiskunnassa ollaankin heräämässä ja poliittiseksi mantraksi tulleet taloudellisen kasvun ja kilpailukykyisyyden säilyttämisen rinnalle on noussut kysymys tuon kehityksen rajaehdoista. Näiden tiedostuminen on ensi askel kohti uusien vaihtoehtojen etsintää.

Nykymaailman jatkuvan kasvun ja kilpavarustelun aiheuttamat hälytyskellojen äänet eivät ole kuitenkaan tavoittaneet urheilun maailmaa. UKK:n sporttipuhe vuodelta 1971 on tältäkin osin säilyttänyt ajankohtaisuuttaan: "Sisäänlämpiävät urheilujärjestömme ovat kasvaneet jonkinlaisiksi suljetuiksi yhteisöiksi, jotka ovat vieraantuneet yhteiskunnallisesta todellisuudesta". Urheilujärjestöt jatkavat kaikin keinoin ja lisätyin panostuksin kilpavarusteluun ilman mitään vaihtoehtoja tai *kustannus/hyöty* -analyysyjä saati skenaarioita huippu-urheilumme huomispäivästä (vrt. OPM:n työryhmän muistio). Pikemminkin näyttää siltä, että *kestävä kehitys* käsitteenäkin tulkitaan tarkoittamaan pikemminkin voimavarojen lisäämistä urheiluun: lisää suurhalleja, maanalaisia hiihtotunnelei-

ta, maanpäällisiä muovimäkiä ja lumitykkeitä rinteisiin, jotta turvataisiin urheilijoiden ympärivuotinen harjoittelu ja huippu-urheilumme kilpailukyky! Kansainvälisessä urheilussa kilpailun prosessi nostaa vaatimustasoa, mikä vaatii uusia investointeja entistä tehokkaampien ja luonnonolosuhteista riippumattomien harjoitusmahdollisuuksien kehittämiseksi. Ja koska huippu-urheilu elää vain yleisöstään, myös sen hyvinvoinnista on huolehdittava entistä viihtyisempien kilpailuareenoiden ja entistä parempien yleisöpalvelujen avulla. Nykypäivän huippu-urheilusta onkin vaatimustasonsa nousun myötä tullut merkittävä energian ja luonnonvarojen kuluttaja ja suurten yleisömassojen viihteenä myös ympäristöongelma!

Urheilun tutkijat ovat tässäkin asiassa olleet valppaampia kuin "sisäänlämpiävät" urheilujärjestöt ja olympiakomiteat. Liikuntakulttuurimme kestävästä kehityksestä kiinnostuneet tutkijat ovat luodanneet urheilumme tulevaisuutta ja kartoittaneet sen ajankohittaisia kehitysongelmia (ks. Warsell 1984). Tätä tulevaisuuden kuvien luotaamista jatkettiin vuonna 1985 SVUL:n järjestämässä asiantuntijaseminaarissa, jonka tuotokset julkaistiin OPM:n tuella. (Arponen ja Pekkanen, toim., 1985). Saatesanoissaan julkaisun toimittajat toivovat, että kirjan herätteet johtaisivat "päättöksiin ja toimenpiteisiin, joilla estetään tulevaisuuden uhkien toteutuminen ja toisaalta voimistetaan myönteisiä kehityssuuntia liikuntakulttuurissa ". Onko näin tapahtunut? Tämän arviointi ansaitsisi tänään, yli kahden vuosikymmenen jälkeen, oman asiantuntijaseminaarinsa. Ulkopuolisesta tarkkailijasta näyttää siltä, että kehitys on ollut kovin vitkaista ja että huippu-urheilua koskeva yhtenäisajattelu hallitsee edelleenkin keskustelua järjestöissä ja mediassa torjuen toisinajattelun ja kestävien vaihtoehtojen etsinnän.

Mutta hälytyskellot yhteiskuntakehityksen uhkatekijöistä kuultiin julkisella sektorilla ja niiden ääni tavoitti myös vuoden 1980 liikuntalain uudistajien korvat. Lakiuudistuksessa (154/ 1998) säädettiinkin lain tarkoituksiksi mm. "luonnon kestävä kehitys"

tukeminen liikunnan avulla. Laillisuusperiaatteen mukaisesti myös SLU liikunnan ja urheilun valtakunnallisena kattojärjestönä ja edunvalvojana on sisällyttänyt "kestävän kehityksen ja luonnon kunnioittamisen" vuoden 2004 periaateohjelmaansa *Reilu peli*. Mutta kaikki tällaiset periaatteet jäävät helposti vain julistuksen tasolle ja kuolleeksi kirjaimeksi ellei niitä määritellä tarkemmin ja myös käytännön termcin. Näin on ilmeisesti tapahtunut paljossa myös kestävän kehityksen periaatteen soveltamisessa maamme liikunta- ja urheiluelämässä. Myönteisiä merkkejä sen soveltamisesta on havaittavissa kuitenkin mm. OPM:n tukeman liikunta-paikkarakentamisen suuntautumisessa kansan liikuntaa edistäviin ulkoiluolosuhteiden parantamiseen ja lähiliikuntapaikkoihin. Merkittävin suunnitelma kestävä kehityksen suunnassa on kuitenkin OPM:n toimeksiannosta vuonna 2008 valmistunut laaja-alainen *kansallinen liikuntaohjelma*, josta lähemmin myöhemmin.

Kestävän kehityksen periaatteita sovellettiin esikuvallisesti myös yleisurheilun MM-kisoissa Helsingissä vuonna 2005 yhteistyössä Helsingin Teknillisen Korkeakoulun kanssa. Merkittäväksi sen tekee nimenomaisesti se, että ensi kerran suuren maailmanjärjestön piirissä pyrittiin kattavasti soveltamaan luonnon resurssien säästölinjaa kansainvälisissä arvokisoissa ja että kaikki tähän liittyvät toimenpiteet ja kokemukset kirjattiin ja julkaistiin "luontoystävälliselle paperille painettuna" opasteeksi myös muille vastaavien suurkisojen järjestäjille (Koivusalo ja Heinonen, 2006). Kisa-järjestelyistä vastaava Suomen Urheiluliitto osoitti harvinaista ennakkoluulottomuutta ja avarakatseisuutta ryhtyessään yhteistyökumppanuuteen Teknillisen Korkeakoulun "vihreitten" kanssa! Urheilun arvokisojen laajeneminen ja niiden lisääntyvä määrä merkitsee sinällään kuitenkin huippu-urheilun "hiilenjäljen" pulmallista kasvua ja on ristiriidassa kestävän kehityksen periaatteiden kanssa.

LIIKUNTAKULTTUURIN KESTÄVÄ KEHITYS

Liikuntakulttuurilla on ollut huomattava merkityksensä kansakuntamme elämässä. Se on ollut tärkeänä myötävaikuttajana kansallisessa heräämisessä, luomassa uskoa omiin mahdollisuuksiimme nuorena kansakuntana, selviytymisessä sotien ankarista koettelemuksista ja Suomi-kuvan muokkaajana maailmalla. Mutta tässä merkityksessä on tapahtunut myös selkeitä muutoksia, jotka olisi otettava huomioon ohjattaessa liikuntakulttuurimme tulevaa kehitystä omien etujemme mukaisesti.

1. Urheilu kansallistunnon elementtinä

“Tää korutont’ on kertomaa, se ota vastaan, synnyinmaa..” Näillä kansallisrunoilija J.L. Runebergin sanoilla v. 1956 olympiajoukkueen ylijohdaja tervehti Squaw Valleyn talvikisoista palanneen menestyksellisen joukkueen vastaanottajia.

Huippu-urheilumme suursaavutukset maailmalla ovat vahvistaneet kansallista identiteettiämme ja uskoa kykyymme ja oikeuteemme itsenäisenä kansakuntana rakentaa ja kehittää maatamme ja sen kulttuuria. Nuoren kansakunnan rakennustyössä ja sen olemassaolon puolustamisessa sodan äärimmäisissä koettelemuksissa ja maan jälleenrakentamisessa on tarvittu tätä uskoa. Samaa uskoa ja tervettä kansallista itsetuntoa tarvitaan edelleenkin, mutta tänään se kumpuaa enemmän muista lähteistä kuin huippu-urheilumme saavutuksista. Tänään voimme rakentaa suomalaisuutemme maamme kulttuurisen ja taloudellisen kehityksen varaan kuulumme kansakuntana erilaisten hyvinvointimittarien välillä maailman kärkimaiden joukkoon. Meillä onkin tänään juuri hyvinvointikehitykseen ja kulttuurisaavutuksiin liittyviä syitä iloita suomalaisuudestamme joskohtakin edessämme on myös suuria haasteita kestävänsä kehityksen turvaamiseksi kansalaistemme ja tulevien sukupolvien hyväksi.

Yleisen kehityksen myötä huippu-urheilu on kansallisen identiteetin elementtinä menettänyt painoarvoaan. Syynä tähän ei ole vain kansallisen edustusurheilun taantuma, mitä tulee arvokisamennestykseen, vaan pikemminkin huippu-urheilun kaupallistuminen ja pelkistyminen "ammattigladiaattoreiden sirkusteluksi" eli suuren yleisön viihteeksi muun viihdetarjonnan tapaan. Kolumnissaan "Olympiakisojen aika on mennyt" Olli Kivinen kirjoittaakin, että urheilusaavutuksilla ylvästely herättää jo hymyilyä kansainvälisissä vaikuttajapiireissä (HS 10.5.84). Kivinen ei kiistä kuitenkaan sitä, etteikö urheilusaavutuksilla olisi vielä nyky-yhteiskunnassa kansallistuntoja virittäviä kosketuspintoja. Kansalliset intressit ovat yhtenäistyvässä maailmassakin vielä niin vahvasti mukana, että kaikki me tunnemme mielihyvää maanmiestemme ja -naistemme saavutuksista. Huippu-urheilu maailmanlaajuisena yleisöviihteenä hersyttää edelleenkin kansallistuntoja ja viestittää maailmalle kuvaa huippujen kansallisuudesta.

Lahden skandaaliin päättyneet kisat viestivät kuitenkin maailmalle kuvaa suomalaisista väärinpelaajina ja epäluotettavina kilpakumppaneina! Ehkä muussakin kuin urheilussa? Kuva vahvistuu, kun media palauttaa yleisön mieliin myös suomalaisten urheilijoiden aikaisemmat väärinpeluu yritykset! Kansallishyveenä tunnustusta saanut *suomalainen rehellisyys* on menettänyt uskottavuuttaan ainakin urheilumaailmassa! Terho Pursiaisen tulkinnan mukaan hiihtomme johdon ahdistuneisuuden lähteenä ei ollut niinkään hiihtäjien syyllistyminen vilppiin, vaan pikemminkin vilpistä kärrähtäminen (HS 3.3.01).

Huippu-urheilu voi saavutuksillaan vahvistaa tervettä kansallistuntoa, mutta kansainvälisissä arvokisoissa se välittää myös maailmalle Suomi-kuvaa eli viestiä siitä, minkälaisia me suomalaiset urheilijoina ja ihmisinä olemme. Urheiluturismin yleistyessä tätä muotokuvaa eivät välitä maailmalle vain urheilijat, vaan myös maanmiehiään katsomossa kannustavat ja huurupäissään ylilyönteihin intoutuvat fanit.

Menestyksen päivinä urheilijoittemme saavutukset vireyttävät kansallistunnetta, mutta väärinpelaamiseksi paljastuessaan tai öykkäroinniksi muuttuessaan ne tekevät karhunpalveluksen maalle. "Sikaileva maa-joukkue poistettiin lentokoneesta" uutisoi Ilta-Sanomien 13.3.02 ja Olli Pohjanpaloa hirvittää ennakolta, mitä kamera näyttää Suomessa pidettävissä jääkiekon MM-kisoissa kansainvälisen miljoonayleisön edessä: "Taasko nähdään Suomen lippuun kietoutuneita kalsaripellejä tanssimassa pahvimadonnan kanssa? Siitä tulee kollektiivinen häpeän tunne" (HS 29.3.03).

Kilpailun yhteiskunta arvostaa saavutuksia ja menestymistä. Osaltaan juuri tästä syystä kilpaurheilu yleensä ja huippu-urheilu erityisesti on saavuttanut hallitsevan aseman monissa kehittyneissä maissa. Kun pätemisen vaatimus alkaa läpäistä kaikki keskeiset elämänalueet - lapsuuden, koulunkäynnin, työelämän ja vapaa-ajan käytön - suorituspainee kasvavat ja tällaisessa tilanteessa monet voivat turhautua pätemisensä puutteisiin. Silloin turvaututaan korvikeratkaisuihin ja itsetuntoa ravitaan myötelämisen avulla eli samaistumalla menestyneitten suorituksiin ja saavutuksiin. Merkillistä, että tällaiseen näyttää riittävän pelkkä yhteisyyden symboli kuten kotikunnan seuraturun, vaikka itse kotijoukkue voi koostua lähes kokonaan värvätyistä muukalaispelaajista! Huippu-urheilun ja esimerkiksi jääkiekon yleisösuosio perustuu paljossa tähän samaistumiseen ja yhteisöllisyyden virittämiin elämyksentuntoihin. Filosofin Terho Pursiainen näkee tässä itsetunnon ruokinnassa myös vaaransa: *"Horjukoon huippu-urheilijoiden suorituksille rakennettu kurja identiteetti! Huolta kannattaa kantaa sellaisen yhteiskunnan rakentamisesta, jossa kaikilla olisi aitoja tyydytyksen aiheita omassa elämässään (HS 26.3.03).*

Nyky-yhteiskunnassa monet nuoret etsivätkin suoritusten ja menestyksen ravintetta itsetunnolleen myös *virtuaali- eli lumetodellisuudesta* eläytymällä tietokonepelien sankarien ylikuulattuihin suorituksiin. Hälyttävintä lienee se, että entistä useammat etsivät keinoelämyksiä myös huumeiden avulla. Syrjäytyneiden nuorten ja aikuisten elämä voi pahimmillaan vieraantua ja muuttua elämän

sivustaseuraajan rooliksi vailla omia kokemuksia, vaikuttamisen mahdollisuuksia ja aitoa elämisen makua.

Kun puhutaan kestävästä kehityksestä nykyajan suorituksia ja saavutuksia korostavaa kilpailun yhteiskuntaa ei uhkaa vain uusiutumattomien luonnonvarojen ehtyminen tai ympäristömuutokset ja -ongelmat. Kilpailun yhteiskuntaa uhkaa myös kansalaisten laaja syrjäytymisen ongelma. Kilpailussa on aina harvoja voittajia mutta monia häviäjiä. Työttömyystilastot kertovat karua kieltä syrjäytyneiden määrästä, joita varten yhteiskunnan on pitänyt perustaa laajoja ja kalliita turvajärjestelyjä. Kestävän kehityksen yhteiskunnassa nuorten ja varttuneempienkin olisi pystyttävä rakentamaan itse-tuntonsa myös muiden elämänarvojen kuin tulossuoritusten ja menestymisen varaan.

2. Moniarvoisempaan liikuntakulttuuriin

“Kaikki alkaa leikistä ja leikin puuttuessa kaikki voi myös siihen päätyä”. Lasten ja nuorten ohjaaminen liikuntaleikkien ja -kisailun kautta pysyvään liikunnan ja urheilun harrastamiseen on koko liikuntakulttuurin kestävä kehityksen kannalta keskeisin tehtävä. Tässä liikuntasosialisaation tehtävässä tarvitaan kaikkien vaikuttajien - kotien, päiväkotien, koulujen, liikuntaseurojen ja median - yhteistoimintaa ja tukea. Terve nuoriso on kansakunnan hyvinvoinnin ja kestävä kehityksen tärkeä ehto.

Mutta yhteiskunnan kehityksen mukana liikuntakulttuurin tehtävät ja merkitykset muuttuvat. Tämän tosiasian tunnustaminen on tärkeä perusedellytys liikuntakulttuurimme kestävä kehityksen linjaamiseksi.

Yhteiskunnan kehitys on synnyttänyt istuvan ihmistyypin, *homo sedens*, jota uhkaavat fyysisen toimintakyvyn heikentymisen ohessa monet hyvinvointisairaudet kuten sydän- ja verenkiertoelinten sairaudet, tuki- ja liikuntaelinvaivat, diabetes, ylipainoisuus, niska- ja hartiakivut ja ennenaikainen vanhuus toiminta- ja harras-

tusrajoitteineen. Tässä tilanteessa ja näiden hyvinvointivaivojen ennaltaehkäisyssä ja samalla elämisen laadun kohottajana elämänsä eri vaiheissa liikunta kaikissa muodoissaan on noussut arvoon arvaamattomaan.

Kilpailun yhteiskunnassa on luonnollista, että myös liikunnassa voi etsiä rajojaan, kehittää suorituskyykyään ja osoittaa urheilullista etevämyyttä. Oikein ohjattuna ja reilun pelin mukaisena urheilu voi nuoria kiehtovana harrasteena olla myös hyvää valmennusta kilpailun yhteiskunnan elämää varten. Jos kilpaurheilu on luontevaa siitä kiinnostuneille nuorille, silloin on luontevaa myös, että urheilijat voivat, itse sitä halutessaan, pyrkiä kehittämään suorituskyykyjään aina kansallisen ja jopa kansainvälisen huippu-urheilun vaatimustason mukaisesti. Huippu-urheilulla on nyky-yhteiskunnassa, jossa työntekeä on muuttunut usein rutiininomaiseksi ja elämisköyhäksi, myös kiistämätön viihdearvonsa tarjotessaan yleisölle kilpailun draamaa ja jännityselämyksiä.

Liikuntakulttuurimme tehtäväkenttä on laajentunut ja sen piiriin on tullut uusia suuria väestöryhmiä. Oltuaan perinteisesti varsin miesvaltainen sukupuolten tasa-arvo tunnustetaan jo usein tärkeäksi lähtökohdaksi ja arvoperustaksi liikunnan ja urheilutoiminnan kehittämisessä. Tänäpä entistä painokkaammin tiedostetaan myös se tosiasia, että *liikunta kuuluu kaikille* ja että sen anti hyvinvoinnin edistäjänä on erityisen korostunut mm. vammaisten ja ikääntyneiden laajenevissa väestöryhmissä.

Maamme liikuntakulttuurin kestävä kehityksen turvaamiseksi tarvitaankin ensi vaiheessa liikuntakulttuurimme eri tehtävien yhteiskunnallisen ja yksilökohtaisen merkityksen avointa uudelleenarviointia ja tämän tuloksena perinteisen arvopyramidin rohkeaa saneerausta. Edellä esitettyjen perusteiden pohjalta liikuntakulttuurimme kestävä kehityksen arvopyramidin kärkenä pitäisi olla lasten leikkikulttuuri ja nuorten liikuntakasvatus, jotka luovat perustan sekä koko kansan hyvinvointia tukevalle kunto- ja terveysliikunnalle että nuorten pätemisen tarvetta tyydyttävälle kilpaurheilulle.

Liikuntakulttuurimme kehityksen linjauksessa on ollut havaittavissa selviä muutoksia edellä kuvattuun suuntaan. Tämä näkyy erityisesti julkisen vallan liikuntapoliittisissa kehittämistavoitteissa ja OPM:n toimintasuunnitelmien uuspainotuksissa 1980-luvulta alkaen. Liikuntakulttuurin merkitys eräänä kansamme hyvinvoinnin tärkeänä osatekijänä on tiedostettu ja sen kehittäminen tässä suunnassa on kirjattu viimeisiin hallitusohjelmiin:

"Liikuntapolitiikan painopiste on lasten ja nuorten liikunnassa sekä myönteisessä liikuntakasvatuksessa. Valtion liikuntamäärärahoja kohdennetaan lasten ja nuorten terveyttä edistävään sekä kasvatuksellisuutta ja eettisyyttä korostavaan liikuntaharrastukseen. Aikuisten, ikääntyneiden ja erityisryhmien terveyden ja toimintakyvyn edistämistä liikunnan avulla tuetaan. Kilpa- ja huippu-urheilun eettistä pohjaa vahvistetaan" (v. 2003).

"Liikuntapolitiikalla edistetään väestön hyvinvointia, terveyttä ja toimintakykyä elämänkaaren eri vaiheissa. Painopiste on lasten ja nuorten liikunnassa. Vahvistetaan liikunnan paikallisen tason toimintaedellytyksiä sekä liikunnan laaja-alaista tasa-arvoa kansallisessa liikuntaohjelmassa määriteltävien suuntaviivojen mukaisesti. Liikunnan asemaa kunnallisena peruspalveluna vahvistetaan ja arkiliikunnan edellytyksiä parannetaan. Tuetaan eettisen ja yhteiskuntavastuullisen sekä kansainväliseen menestykseen tähtäävän huippu-urheilun edellytyksiä" (v. 2007).

Merkittäväntä näissä hallitusten toimintaohjelmissä on juuri painopisteen asettelu nuorten liikuntakasvatukseen ja koko kansan sekä erityisryhmien kunto- ja terveysliikuntaan. Todettakoon kuitenkin, ettei opetusministeriö hallitusohjelman toteuttajana ole kuitenkaan kilpa- ja huippu-urheilun osalta tyytynyt pelkkiin tervehdyttämistoimenpiteisiin, vaan on jatkanut vanhaa, kansainväliseen menestykseen tähtäävää perinnettä (vrt. Kivistön työryhmä, ks. Pyykkönen, 19-20, 2006).

3. Kansallinen liikuntaohjelma

Opetusministeriö asetti 19.6.2006 suuren 21 -jäsenisen toimikunnan laatimaan ehdotuksen *kansalliseksi liikuntaohjelmaksi*. Ohjelma: *Liikkuva ja hyvinvoiva Suomi 2010-luvulla*, valmistui 29.2.2008 (OPM työryhmän muistio 2008:14). Julkaistu muistio osoittaa, että toimikunta on suhtautunut tärkeään tehtäväänsä todella perusteellisesti. Valmisteluun on kuulunut mm. laaja lausunkierros, alueelliset kuulemistilaisuudet, työryhmät ja toimikunnan oma aktiivisuus (18 kokousta).

Toimikunnan työn tuloksena on saatu perusteellinen kartoitus ei vain kansallisen liikuntatoiminnan nykypäivän haasteista, vaan myös sen moniulotteisuudesta alkaen lasten päiväkerhoista ja jatkuen vaihtelevasti yhteiskunnan eri instituutioissa ja kansalaistomintana aina vanhuusvuosiin asti.

Muistiota lukiessani tulin verranneeksi nykytilannetta vuoden 1966 tilanteeseen, jolloin opetusministeriön pieni 7-jäseninen ns. Niemmen toimikunta ryhtyi pioneerityöhönsä "selvittämään kunto- ja kansanurheilun edistämistä tarkoittavan suunnittelun yleisiä perusteita sekä tekemään esityksen suosituksista kunto- ja kansanurheilun tarkoituksenmukaiseksi kehittämiseksi lähimmän 10-15 vuoden aikana" (komiteanmietintö 1968: B 3: *Kuntoliikunnan suunnittelu*). Silloisessa *monoliittisessä* kilpaurheilun hallitsemassa tilanteessa oli raivattava tilaa liikuntakäsitykselle, jota lähinnä naisjärjestöt ja Tahko Pihkala olivat yrittäneet realisoida käytännössä: *liikunta on tarkoitettu terveyden ja kunnon lähteenä kaikille*. Liikuntakäsityksen laventuessa oli etsittävä myös uusien väestöryhmien tarpeisiin ja edellytyksiin sopivaa uutta ohjelmistoa ja uusia toimintaorganisaatioita näiden toteuttamiseksi.

Muistiossa todetaankin, että kansainvälisessä vertailussakin suomalaisen laaja-alainen liikuntapolitiikka on ollut pikemminkin edelläkävijä kuin kehityksen seuraaja (s. 59). Kun vielä 1960-luvulla urheilujärjestöt pyrkivät torjumaan "kansanurheilun" laajenemispyrkimykset "*kilpaurheilu on parasta kuntourheilua*" -

vastalausein, nyt tämä periaatteellinen muutosvastarinta on väistynyt ja muuntunut lähinnä kysymykseksi julkisten voimavarojen jakosuhteesta kilpaurheilun ja kansanliikunnan välillä.

Laajaulotteisuuden lisäksi ohjelmaehdotuksessa on monia muitakin osoituksia alan myönteisestä kehityksestä. Kun vielä 1960-luvullakin kansanurheilun tarkoitus toteutui usein yhdenmukaisuutta korostavina *joukko-* ja *massatapahtumina* uudessa ohjelmassa korostuu - ainakin rivien välistä - liikunnan yksilöllinen perusluonne: jokaiselle kykyjen, edellytysten ja tarpeitten mukaan. Tämä lähtökohta on osaltaan myötävaikuttanut siihen, että liikunta on viime vuosikymmenien kehityksen tuloksena alkanut tavoittaa uusia väestöryhmiä omakohtaisen harrastuksen pariin. Myös Liikuntatieteellisessä Seurassa käynnistynyt käsiteuudistus, jonka tuloksena kilpailemiseen ja kansainväliseen lajiohjelmaan sitoutunut *urheilu* sai rinnalleen kaiken liikunnallisuuden kattavan *liikunnan*, on osaltaan yhteisöllistänyt liikunnan koko kansan ja sen eri väestöryhmien kulutushyödykkeeksi.

Erinomaisen myönteistä ohjelmaehdotuksessa on myös sen *arvo-perustan* selkeä esiintuominen: *terveys, työkykyisyys, hyvinvointi, yhteisöllisyys, kestävä kehitys* unohtamatta myöskään liikunnan *itseisarvoista* merkitystä luonnollisen elämäntavan osatekijänä.

Kansallinen liikuntaohjelma jäsenyy muistiossa kaikkien niiden toimintayksikköjen varaan, jotka varsinaisena tarkoituksenaan tai sivutehtävänäään edistävät kansan liikunnallista osallistumista. Näin kattava käsittely onkin tuottanut peräti 43 toimenpideehdotusta liikunnan edistämiseksi.

Keskeisimpiä toimenpidesuosituksia ovat muistion mukaan lähinnä seuraavat:

- * valtion kehittämistuki liikuntaseurojen toimintaedellytysten parantamiseksi,
- * valtionosuuden lisäys kuntien liikuntatoiminnan käyttökustannusten rahoitukseen

- * valtionavustuksen korotus suurille käyttäjäryhmille tarkoitettujen liikuntapaikkojen avustamiseksi
- * koululiikunnan lisääminen ja koulujen liikuntakulttuurin kehittäminen
- * erityisryhmien - mm. työttömät, maahanmuuttajat - liikuntamahdollisuuksien parantaminen
- * kuntien liikuntatoimen ja -palvelujen kehittäminen
- * liikuntatoiminnan seurannan ja sen tuloksellisuuden arvioinnin kehittäminen
- * OPM:n ja muiden hallinnonalojen yhteistoiminnan kehittäminen liikunnan alalla
- * liikunta-alan toimihenkilökoulutuksen laajentaminen
- * liikunnan osuuden korottaminen veikkauksen voittovaroista

Muistion kattavaa ohjelmaa jäsentää toimeksiantoon liittyvä jako julkiseen ja yksityiseen sektoriin. Koska lopulta on kysymys yksityisen ihmisen liikunnasta ohjelman kattavuutta olisi ollut mahdollista havainnollistaa myös osoittamalla, miten eri toimijoitten tehtävävastuu liikunnan ja sen edellytysten edistämiseksi kohdentuu elämänkaaren eri vaiheisiin.

Koska muistiossa on pyritty kaiken kattavaan esitykseen monet toimenpide-esitykset jäävät varsin yleisluontoisiksi ja sellaisina edellyttävät jatkokehittelyä ja konkretisointia käytäntöä silmälläpitäen. Toimenpiteiden jättäminen näin yleiselle tasolle on ollut perusteltua senkin vuoksi, että niiden konkretisointi kuuluu pikemminkin muiden toimijoiden kuin OPM:n toimivaltaan tai että niiden jatkokehittely pystytään suorittamaan muissa yksiköissä mahdollisesti asiantuntevammin!

Huolimatta sisällön kattavuudesta muistio jättää vielä joitakin aukkoja tai kysymyksiä pohdittavaksi. Jos ja kun pyritään edistämään kansalaisten liikunta-aktiivisuutta keskeinen huomio kiinnitetyt arki- ja hyötyliikunnan edellytyksiin. Mitkään muut toimenpiteet eivät ole edistäneet tätä aktiivisuutta yhtä paljon kuin *kevyen*

liikenteen uudet liikenneratkaisut kaupungeissa ja taajamissa. Samaa tarkoitusta ovat edistäneet myös polku- ja latuverkostot. Toimikunta on samoilla linjoilla esittäessään, että liikkumiseen houkuttelevat turvalliset ja esteettömät ympäristöt tulisi asettaa liikuntatavoitteiden kärkeen lähiliikuntapaikkojen rinnalle (s. 64). Mutta paljon on vielä tehtävissä ja siksi yhteistoiminta liikenne-, ympäristö- ja kaavoitusviranomaisten kanssa on ensiarvoisen tärkeää. Olen joskus väittänyt, että pieni liikennepoliittinen yhdistys *Enemmistö ry* kevyen liikenteen "äänitorvena" ja autoistumisen protestiliikkeenä on tehnyt liikunnan ja liikkuvien ihmisten etujen hyväksi enemmän kuin moni urheilujärjestö!

Muistiossa kiinnitetään huomiota kuntien tärkeään rooliin myös liikunnan peruspalvelujen järjestämisessä eri väestöryhmien tarpeita ja edellytyksiä silmälläpitäen. Kuntien liikuntatoiminta onkin näissä pyrkimyksissä kehittynyt perustuessaan samalla edellä viitattuun kestävään arvoperustaan ja lisääntyvään yhteistyöhön muiden hallintokuntien ja seutukunnan kanssa. Mutta kehitystyötä riittänee edelleenkin ja erityyppiset kunnat tarvitsevat omat liikuntatoimen kehittämismallinsa kestäväen kehityksen turvaamiseksi ja kasvavan kysynnän tyydyttämiseksi. Kuntaliitolla on tässä kehitystyössä oma keskeinen tehtävänsä.

Kun joskus 1950-luvulla SVUL-järjestölle yritettiin laatia periaateohjelmaa tehtävässä epäonnistuttiin. Pääsihteeri joutuikin toteamaan, että koska on jo yli puolivuosisataa tultu toimeen ilman kyseistä ohjelmaa, sitä ei tarvita vastedeskään. Pelkään että perinteinen tapa toimia: *"näin on tehty ennen ja näin tehdään nytkin"*, jättää leimansa edelleenkin monien liikuntaseurojen ja -järjestöjen toimintaohjelmaan. Monessako seurassa/järjestössä on pyritty kunnolla selvittämään esimerkiksi sitä, minkälaista toimintaa niiden jäsenistö ja eri jäsenryhmät todella odottavat yhdistykseltään. Usein (useimmiten?) vain pieni ydinjoukko osallistuu vuosikokouksiin ja tekee keskeiset toimintapäätökset. Näin tapahtuessa jäsenistön erilaiset odotukset ja osallistumismahdollisuudet voivat jäädä seuran toimintaohjelmassa vaille huomiota, josta voi

seurauksena olla jäsenistön passivoituminen. Toimikunta on muistiossaan tiedostanut tämän kehittämistarpeen todetessaan, että odotukset seuratoiminnan laajentumisesta ei-kilpailulliseen toimintaan ja vanhemmille ikäryhmille suunnattuun toimintaan ovat lisääntyneet (s. 71). Toimikunnan Helsingissä järjestämässä kuulemistilaisuudessa kiinnitin puheenvuorossani huomiota heikon yhdistysdemokratian ja jäsenistön passivoitumisen mahdolliseen yhteyteen SLU:n pääsihteerin torjuessa väitteeni vanhakantaisena käsityksenä. Mutta mikä on totuus ? Tutkimus voisi antaa tähänkin vastauksen!

Tunnustan vanhakantaisuuteni kuitenkin sen suhteen, että pidän kansanliikuntaa edistävien järjestöjen jäsenyyttä SLU:n valtakunnallisessa kattojärjestössä epäonnistuneena ratkaisuna. Vanhakantaisuuteni perustuu siihen, että jo vuonna 1971 esitin erillisiä kattojärjestöjä kilpaurheilua ja kansanliikuntaa edustaville järjestöille. Yhdensuuntaiseen tarkoitukseen, samanlaiseen liikuntakäsitykseen ja arvoperustaan rakentuva etujärjestöratkaisu määrittelisi toimintalinjat, edistäisi alan järjestöjen yhteistyötä ja selkeyttäisi ulkoiset, yksityisen ja julkisen sektorin kumppanuussuhteet eli antaisi nykyistä paremmat hallinnolliset puitteet kyseessä olevan *kansallisesti merkittävimmän* liikuntaohjelman toteuttamiselle. Sitäpaitsi tällainen *dipoliratkaisu* - kilpaurheilun ja kansanliikunnan hallinnollinen erottelu - olisi todennäköisesti omiaan edistämään myös kilpaurheilun yhteispyrkimyksiä ja edunvalvontaa (ks. s. 187).

OPM:n toimikunnan muistiossa viitataan tutkimustiedon ja asiallisen tilanearviointin merkitykseen kaiken kehittämistoiminnan tärkeänä perusteena. Kentällä, seuroissa, kunnissa ja järjestöissä toimitaan paljossa vielä *mutu*-tuntumalla. Muistiossa korostetaan kiitettävästi erityisesti kriittisen arvioinnin merkitystä toiminnan kehittämisen keskeisenä ehtona. Tarvitaan myös tutkimustietoa ja nykyistä systemaattisempaa tiedonvälitystä tietopankkeineen ja tietoverkostoineen. Muistio ei anna riittävää kuvaa tiedon ja tietoliikenteen tärkeästä merkityksestä kaikessa kehitystoiminnassa

eikä niinmuodoin myöskään selvitystä tiedonvälityksen nykytilasta ja sen puutteista. On kuitenkin huomattava, että tietämys liikunnan merkityksestä terveyden ja toimintakyvyn tärkeänä edellytyksenä tunnetaan laajasti. Koulujen terveyden ja liikunnan opetus sekä *median* ja lääketieteen alan tiedonvälitys ovat omalta osaltaan levittäneet hyvää sanomaa liikunnasta.

Muistiosta ilmenee, että kotitalouksien osuus koko kansallisesta liikuntataloudesta on ylivoimaisesti suurin kansalaisten kuluttaessa "vuosi vuodelta enemmän liikuntahyödykkeitä" (s. 53). Kiinnitin asiaan huomiota jo v. 1980 kuluttajanvalistuksen kannalta:

"..Yksityisten kansalaisten etujen turvaamiseksi yhteiskunta on ryhtynyt varsin laajoihin kuluttajansuojaa edistäviin toimenpiteisiin. Toiminnan painopiste on ollut takautuvissa suojatoimenpiteissä. Urheiluvälineiden ja -varusteiden osalta kuluttajansuojan pitäisi perustua kuitenkin enemmän kulutusriskien ennaltaehkäisyyn eli kuluttajanvalistukseen ja asialliseen kulutusohjantaan. Tähän pyrittäessä tarvittaisiin urheiluvälineiden ja -varusteiden luotettavaa tuotetestausta sekä tähän perustuvaa kuluttajanvalistuksen ja kulutusohjannan järjestämistä...." (Heinilä, 2009, ss. 21-22)

Tänään kun kaikkien kotitalouksien liikuntavälineitten ja -varusteiden kustannukset nousevat miljardiluokkaan olisi perusteltua julkisin toimenpitein käynnistää kansallisen liikuntaohjelman puitteissa myös tämä kuluttajille tarpeellinen liikuntavälineiden ja -varusteiden testaus- ja tietopalvelu.

Kun on kysymys kansallisesta liikuntaohjelmasta ja samalla siitä, miten kansa omaehtoisesti löytäisi liikunnan ja liikkumisen elämäntavakseen, on jotenkin outoa, ettei muistiossa kiinnitetä juuri lainkaan huomiota itse liikunta-tuotteeseen ja liikunnan tuotekehittelyyn eri väestöryhmien erilaisten tarpeitten, odotusten ja ympäristöedellytysten mukaan. Jo viisas Tahko opetti tätä ohjelman kehittelyä asettaen sille "kolmen veen" arviointikriteerit: *viehäty*s, *vaikutus*, *vaikeus*. Liikunnan ei tarvitse olla ikävää, mono-

tonista ja lääkkeenmakuista. Vapautuessaan kilpaurheilun standardeista liikuntajärjestelmiä on mahdollista kehittää entistä "kuluttajaystävällisemmiksi", iloa ja mielihyvää tuottavaksi. Tästä oivallisia esimerkkejä naisvoimistelun, vesijumpan, retkeilyn ja vaikkapa sauvakävelyn suosio. Kun pyrkimyksenä on edistää liikuntaa kansantapana, johon mahdollisimman moni kansalainen ikään, sukupuoleen ja edellytyksiin katsomatta voisi osallistua, ei voida myöskään sivuuttaa ohjelmakysymystä eli sitä mitä ja minkäläistä liikuntaa on tarjolla seuroissa, kunnissa, kouluissa, työpajoilla jne.. Kehitystyötä riittää tässäkin.

OPM:n toimikuntaa päättää työnsä komeasti liikunnan kansalaisoikeutta korostavaan visioon:

Suomi on yhteiskunta, jossa kaikilla on yhdenvertainen mahdollisuus harrastaa liikuntaa ja kokea yhteisöllisyyttä liikunnan avulla. Liikunta ymmärretään olennaiseksi osaksi yksilön ja yhteiskunnan hyvinvointia (s. 62).

Kun on kysymys kansallisen liikuntaohjelman laatimisesta julkishallinnon ohjauksen näkökulmasta, kuten OPM:n toimeksianto määritteli, tehtävä on siksi laaja, että edellä esitetyt huomautukset eivät vähimmässäkään määrin heikennä ohjelman merkittävyyttä liikuntakulttuurimme kestäväen kehityksen viitoittamiseksi. Muistio tarjoaa kattavuudessaan runsaita lähtökohtia edellä esitetyn vision toteuttamiseksi käytännössä. Mutta monet toimenpidesitykset vaativat edelleen kehittämistä ja konkretisointia ollakseen toteuttamiskelpoisia. Tämä vuorostaan edellyttää OPM:n jatkuvaa aktiivista ohjaustoimintaa, seurantaa ja toiminnan tulosten arviointia.

4. Kestävän kehityksen liikuntakulttuuri

Osa-alueet	Vastuuyksiköt
Leikkikulttuuri	Kodit, lastentarhat, päiväkodit, koulut
Nuorten liikuntakasvatus, opiskelijaliikunta	Koulut, korkeakoulu, seurat
Kunto- ja terveysliikunta, erityisliikunta	Kunnat, järjestöt, seurat, työyhteisöt, kodit
Kilpaurheilu	Kunnat, järjestöt, seurat, kodit
Huippu-urheilu	Järjestöt, seurat, julkinen sektori

Kestävän kehityksen liikuntakulttuurin tehtäväalojen priorisointi poikkeaa perinteisestä, jossa huippu-urheilu lippulaivana on julkisuusarvoltaan ja kehittämiskohteena vahvasti etusijalla. Kestävän kehityksen mallissa lasten leikkikulttuuri ja nuorten liikuntakasvatus on nostettu etusijalle ja tärkeimmiksi kehityskohteiksi, koska niiden pohjalle rakentuu ei vain koko elämänkaaren mittainen koko kansan liikunnallinen elämäntapa, vaan myös tulossuorituksiin tähtäävä kilpaurheilu. Investoinnit varhaisvuosien liikuntavalmiuksien hyväksi kantavat satonsa myöhemmin kaikilla liikuntakulttuurin osa-alueilla.

Liikuntakulttuurimme kehittämisen haasteita pohdin jo III liikuntapoliittisilla päivillä v. 1983 samansuuntaisesti:

“Yhteiskuntamuutosten ja harjoitetun liikuntapoliittisen valistus- ja kehityksen yhteistuloksena liikuntakulttuurimme tehtäväalue on laajentunut ja moniarvoistunut: kilpailun hallitsema yksiarvoinen nuorison urheilukulttuuri on kehittymässä monitarkoitukselliseksi koko

kansan liikuntakulttuuriksi. Tämä liikuntakulttuurin laventuminen on merkinnyt sen eriytymistä tehtäviltään, osin toimintajärjestelmiltään ja kohderyhmiltään moneksi eri osa-alueeksi erityispiirteineen ja -ehtoineen.....

Liikuntakulttuurin kehittämisen kannalta on olennaista, että tämä tarkoitusten ja tehtävien erilaisuus tunnustetaan ja että kehittämisen lähtökohdaksi ja perusyksiköksi hyväksytään eri osa-alueet erityisine perustarkoituksineen ja toimintaedellytyksineen. Tässä osa-aluekohtaisessa kehittämisstrategiassa on kuitenkin syytä muistaa, että osa-alueitten välillä on paitsi erilaisuutta myös yhtenäisyyttä ja että kehitettäessä osa-alueita niiden ominaistarkoitusten ja ominaisharjojen mukaan on pyrittävä rakentamaan myös yhdyssilloja niiden välille. Siten esim. on tärkeää, että koulun liikuntakasvatusta kehitetään sen omien kasvatustavoitteiden suunnassa kasvatuksen ehdoin, mutta samalla siten, että nuorten siirtyminen koululiikunnan piiristä muun yhteiskunnan liikuntajärjestelmiin olisi mahdollisimman kitkaton jatkuvan liikuntaharrastuksen turvaamiseksi. Vastaavasti kun urheilija joutuu ikääntymisen armottomana seurauksena jättämään kilpa-areenat, olisi huolehdittava siitä, että hänen siirtymisensä kuntoliikunnan piiriin esim. kilpailullisen kuntourheilusillan avulla olisi mahdollista..” (Heinilä, 1984, ss. 143-144).

Urheilun järjestötoiminnan painopiste on suuntautunut huippu-urheiluun. Tätä suuntautumista on ruokkinut myös media, joka elää huippu-urheilusta, ja suuri yleisö, joka on kiinnostunut kilpailutapahtumien tarjoamasta viihteestä. Aikaisemmin edellä on kiinnitetty huomiota kansainvälisen urheilun totaalistumiskehitykseen ja sen seurauksiin, joista menestysmahdollisuuksien merkittävä kasvaminen ja tuotantokustannusten jatkuva nousu erityisesti pienen maan kannalta ovat tässä yhteydessä erityisen huomionarvoisia. Itseasiassa tämä tilanne vaatisi perusteellista selvitystä ja tilannearviointia siitä, missä laajuudessa, minkälaisen lajipainotuksen ja miten suurin julkisin panostuksin Suomen olisi tarkoituksenmukaista osallistua globalisoituvaan kansainväliseen kilpailutoimintaan!

Karu reaalioteetti viittaa siihen, että urheilumme suurvalta-ajat ovat auttamatta ohitse ja ovat olleet sitä jo pitkään, vaikka järjestöissä vielä haikallaankin “menneisyyttä nykyhetkessä”. Arvokisojen tuottamien pettymysten jälkeen tutut valitukset julkisen tuen riittämättömydestä ovat voimistuneet, mutta näiden rinnalle on nousnut myös kriittisempiä kannanottoja. Helsingin Sanomien pääkirjoitustoimittaja Erkki Pennanen kyseenalaistaa kaupallistuneen huippu-urheilun koko julkisen tuen kysyen “*Miksi yhteiskunnan tehtävänä olisi kouluttaa maalle keihäänheittäjiä, hiihtäjiä ja muita huippu-urheilijoita samaan tapaan kuin tohtoreita ja huippututkijoita* (HS 3.10.2000) säilyttäen linjansa vielä pari vuotta myöhemminkin otsikoin “Eiväthän julkiset tuet kuulu muuhunkaan yksityiseen liiketoimintaan”:

“Ei ole muka tarpeeksi rahaa ammattimaiseen valmennukseen, urheilijoiden leiritykseen ja niin edelleen. Jos menestystä tosissaan halutaan saavuttaa, valtion olisi annettava rahaa aivan toisella tavalla, kuten monissa maissa tehdään. Tällaisille vaatimuksille ei ole syytä kallistaa korvaa. Miksi urheilu olisi nostettava erikoisasemaan? Miksi ihmeessä Suomelle olisi elintärkeää saada enemmän mitaliteita ja pistesijoja keihäänheitossa, ammunnessa, painissa ja muissa urheilulajeissa? Muka-vaahan se olisi, mutta ei kovin tärkeää...valtiovallalle suunnatut vaatimukset lisätä tuntuvasti taloudellisia resursseja useampien mitalien saavuttamiseksi saisivat olla jo mennyttä aikaa. Huippu-urheilija voi olla nykyisin ammatti, mutta urheilijan ura ei saa perustua ratkaisevasti yhteiskunnan jatkuvan tuen varaan. Huippu-urheilijoista ei pidä tehdä akateemikkoja.” (HS 30.12.02)

Kansainvälistä urheilua koskevien reaalioteettien tunnustaminen ei kuitenkaan tarkoita huippu-urheilun kieltämistä tai sen torjuntaa. Niin kauan kun on kilpaurheilua, on myös huippu-urheilua eli urheilun huippusuorituksia ja urheiluvalioitten kilpailua paremmuudesta. Reaalioteettien tunnustaminen merkitseekin lähinnä sitä, että *toiminnan painopiste siirretään kansainväliseen menestykseen tähtäävästä huippu-urheilusta tervehpohjaisen kansallisen huippu- ja kilpaurheilun kehittämiseen.*

Nykymuotoinen kansallinen kilpaurheilu kasvavine kustannuksineen - urheilijoiden siirtomarkkinat, urheilijapalkkiot, valmennus- ja huoltokustannukset, tilavuokrat ja vakuutukset yms. – ja vähenevine yleisötuloineen on vienyt monet urheiluseurat taloudellisiin vaikeuksiin, velkakierteeseen, jotkut jopa väärinkäyttöihin ja konkurssiin. Maamme pienillä yleisömarkkinoilla urheilu liiketoimintana elää vain tukiensa eli liike-elämän sponsoroinnin ja julkisen sektorin subventioiden varassa. Jopa suurinta yleisösuosiota nauttivan ammattilaisjäkkiekkoilun liikeyritysmäisesti johdetut seurat ovat pääsääntöisesti taloudellisissa vaikeuksissa alijäämäisten budjettiensa kanssa.

Kansallisen kilpaurheilun taloudellinen saneeraus toteutuisi luonnollisimmin kustannuksia vähentämällä ja leikkaamalla mm. urheilijoiden palkkioita ja siirtomaksuja. Tämä merkitsisi kansallisen kilpaurheilun osalta palaamista urheilun harrastamiseen pääsääntöisesti **oto** eli varsinaisen ammatin ohessa. Siirtyminen nykyisestä erivertaisesta ammattilais-amatöörin sekajärjestelmästä yhdenvertaisempaan **oto**-järjestelmään merkitsisi samalla merkittävää helpotusta satojen seurojen taloudenhoitoon ja tervehdyttäisi muutenkin seuratoimintaa, joka paljossa perustuu vapaaehtoisuuteen ja talkootoimintaan. Seurojen suuret varallisuuserot nykytilanteessa on merkinnyt myös niiden erivertaisuutta mm. urheilijoiden siirtomarkkinoilla ja valmentajahankinnoissa: varakkaammat seurat ovat voineet isolla rahallaan ostaa menestystä! Palaaminen amatööriurheiluun tervehdyttäisi ainakin osin nykyisen epäterveen kilpailun ja palauttaisi kasvattajaseurat arvoonsa!

Vaikka kuvatunlainen saneeraus tervehdyttäisi merkittäväällä tavalla kansallista kilpaurheiluumme ja samalla takaisi kilpaurheilumme kestäväen kehityksen, sillä olisi hintansa, jos sellaiseksi luetaan vaikkapa kilpaurheilun vaatimustason lasku. Toisaalta harrastuspohjainen urheileminen voisi palauttaa ottelu- ja kilpailutapahtumiin myös reilun pelin ja "ponnistamisen riemun" sävyttämää karnevaalihenkeä, joka on niistä suurten panosten myötä häviämässä.

Puhtaasti kansallinen pesäpalloilu on osoittautunut näine maustei-
neen myös hyväksi yleisöviihteeksi, mutta sekin on jo kokenut ison
rahan kirot. Kun lisäksi on todennäköistä, että yleisöstään elävä
media jatkaisi nykyisellä tehollaan näin tervehtyneen kansallisen
kilpailutoiminnan uutisointia, kovin merkittävää yleisökatoa tus-
kin olisi odotettavissa.

Jääkiekko on vuosikymmenien saatossa hankkinut maassamme
niin vahvan suosion joukkueurheiluna ja yleisöviihteenä, että
ainakin liigatason kiekkoilu pysyy vastakin ammattiurheiluna ja
kaupallisena yleisöviihteenä suurimpina haasteena ja uhkana nou-
sevat kustannukset ja liigaseurojen taloudellinen erivertaisuus.
Suomi kuuluu tämän lajin harvalukuisiin suurmaihiin sekä harras-
tuspohjaltaan että jäähallien lukumäärän perusteella. Jääkiekon
harrastuksen vahva riippuvuus ympäristöolosuhteista takaa sen,
että lajin kansainvälinen harrastus säilyy suhteellisen kapeapohjai-
sena antaen suomalaiselle jääkiekolle tulevaisuudessakin hyvät
menestymisen mahdollisuudet. Tästä menestyksestä suomalainen
yleisö saa todennäköisesti vastakin iloita. Mihinkään kansalliseen
hurmostilaan ei edes "*maailman*mestaruus" anna aiheutta, sillä
kysymys on pienestä lajista ja vain "lätkästä", vaikka sitä vispaa-
vatkin aikamiehet - työkseen! Reaaliteettien tunnustaminen on
viisautta myös urheilussa.

Mutta muissakin lajeissa uraväyliä kansainväliselle huipputasolle
on syytä rakentaa niitä lahjakkaita nuoria varten, joilla on tähän
pyrkimykseen tahtoa ja edellytyksiä. Heidän urakehitystään mutta
myös toimeentulon turvajärjestelyjä varten tarvitaan monia tuki-
toimenpiteitä, joita OPM:n työryhmäkin on esittänyt tulosvastuun
kuuluessa lähinnä lajiliitoille ja olympiakomitealle.

Puhtaasti urheilulliselle pohjalle rakentuva kansallinen kilpailu-
toiminta toimisi kestäväen kehityksen mallissa kilpaurheilun yti-
menä, johon makean mausteen antaisi osallistuminen kansainväli-
seen huippu-urheiluun omien kansallisten etujemme ja erityisehto-

jemme rajoissa. Suuret, järjestelmien väliseksi totaalistuneet arvokisat rikkovat terveen kilpailun keskeisintä tasavertaisuuden periaatetta ja sellaisina suosivat suuria maita ylivertaisine voimavaroineen. Sama lainmukaisuus pätee kaikessa globaalistuvassa kilpailussa ja siten esimerkiksi talouselämässä suuret yritykset suurine resursseineen hallitsevat markkinoita. Talvikisojen osalta tilanne on toinen, koska talviolosuhteet muodostavat tiukat rajaehdot talvilajien harrastuspohjan laajenemiselle. Edellä olevan perusteella Suomen olisi tarkoituksenmukaisinta olympiakisojen osalta panostaa nimenomaan talvikisoihin ja jättää mahtimaiden hallitsemat kesäkisat harvojen huippujen ja symbolisen osanoton varaan.

Koska kansainvälinen urheilu on pitkälti totaalistunut järjestelmien väliseksi kilpailuksi maamme kilpailukontaktit olisi tarkoituksenmukaista rakentaa ensisijassa sellaisten maitten kanssa, jotka voimavaroiltaan ovat suhteellisen yhdenvertaisia. Näitä ovat mm. Pohjoismaat ja Baltian maat. Suurissa kansainvälisissä arvokisoissa korostunut osanottajamaiden erivertaisuus voimavarojen suhteen edellyttäisi radikaaleja uudelleenjärjestelyjä paremman yhdenvertaisuuden takaamiseksi ja esimerkiksi kesäkisojen jakamista. Tällaiseen tasapainoisempaan ja urheilullisempaan ratkaisuun ovat päätyneet jo Keski-Euroopan pikkuvaltiot perustaessaan omat Benelux -maiden olympiakisat. Mutta paljon saa virrata Tonavassa vettä, ennenkuin elefanttitautilinen KOK tiedostaa ja tunnustaa nykytilanteen epäurheilumaisen eriarvoisuuden, saati ryhtyisi tällaisiin uudelleenjärjestelyihin. Mutta paljon saa Vantaanjoessakin virrata vettä, ennenkuin näitä kysymyksiä ruvetaan edes omassa olympiakomiteassamme pohtimaan.

5. Kestävän kehityksen organisaattioratkaisu

Edellä on hahmoteltu liikuntakulttuurimme kestävän kehityksen uusinjalusta nimenomaan tehtävätarkoitusten ja –priorisoinnin

suhteen. Vastaavat uudistukset pitäisi toteuttaa myös liikuntakulttuurimme hallinnossa, erityisesti järjestörakenteessa.

Liikuntakulttuurimme toteuttaa tarkoitustaan eri tehtäviin erikoistuneiden ja alueellisesti kattavien organisaatioiden avulla. Organisaatiouudistuksessa on pyrittävä voimavarojen tehokkaaseen käyttöön edistämällä niiden yhteiskäyttöä ja hyödyntämällä järjestöjen toiminnassa yhteisvaikutusta, *synnergiaa*, sekä karsimalla toiminnan päällekkäisyyksiä ja rönsyilyjä.

Vuonna 1993 runttaamalla kasattu valtakunnallinen keskusjärjestöratkaisu ei täytä näitä vaatimuksia eikä hallintoratkaisuna tarjoa hyviä edellytyksiä suomalaisen liikuntakulttuurin kestäväälle kehitykselle. Pikemminkin se toimii kehityksen esteenä, koska kaiken kattavana "urheilun supermarketina" - saappaanheitosta motorcrossiin ja naisvoimistelusta esteratsastukseen - se ei tarjoa mitään selkeää pohjaa liikuntakulttuurimme kehittämiseksi ja sen etujen valvomiseksi. Myös organisaatiouudistusta aikaisemmassa vaiheessa johtanut professori Paavo Seppänen on pettynyt ratkaisuun, joka ei herätä toiveita paremmasta: *"Ammattiurheilun ihanoinnin ja keinoista piittaamattoman menestyksen tavoittelun mukana on ilmeisesti loitonnuttu terveisiin elämäntapoihin tähdänneistä kasvatustavoitteistakin"* (HS 22.11.93).

Kestävän kehityksen turvaamiseksi liikuntakulttuurin organisaatiouudistuksen tulisi tukea sen päätehtävien toteuttamista ja jättää toimialan ulkopuolelle sellaiset rönsyt kuin bensa- ja kaurakäyttöiset moottori- ja hevosurheilut sekä siirtää ampumaurheilut ja itämaiset taistelulajit – jos mahdollista – sotilashallinnon ja sotilasurheilun piiriin. Kun ammattilaisurheilu kuuluu lähinnä yrityslainsäädännön ja työ- ja elinkeinoministeriön toimialan piiriin kestävän kehityksen valtakunnallinen organisaatoratkaisu voisi selkeytyä rakenteeltaan ja tehtäviltään seuraavanlaiseksi "dipolimalliksi":

LIIKUNNAN KESKUSJÄRJESTÖMALLI "DIPOLI"

	KUNTOLIIKUNTALIITTO	KILPAURHEILULIITTO
Ohjelma:	kunto- ja terveystoiminta vammaisliikunta, kuntoutus koulu- ja opiskelijaliikunta nuorisoliikunta ulkoilu ja retkeily hyötyliikunta työpaikkaliikunta	kansallinen kilpaurheilu vammaisurheilu veteraaniturheilu nuorisourheilu sotilasurheilu
Perustarkoitus:	ihmisen hyvinvointi, vireisyys	urheilullinen suorituskyky
Peruseetos :	liikunnallinen mielihyvä	päteminen, paremmuus
Suoritusnormi:	yksilöllinen	kilpailun vaatimustaso
Lajiohjelma:	monivalintainen, sääntövapaa	standardilaji, erikoistunut
Perusmoraali	terveellisyys	reilu peli, urheilukumppanuus

Kestävän kehityksen kannalta on perusteltua, että liikunta- ja urheilukulttuurimme eri perustehtävien hallinto eriytetään toisistaan. Tämä ratkaisu turvaisi näiden pääalojen itsenäiset kehittämismahdollisuudet ja takaisi niiden erikoisjärjestöjen hyvät yhteistoimintaedellytykset ja synenergian hyväksikäytön sekä yhtenäisen toimintastrategian pohjalta tapahtuvan kehitystyön. Samalta pohjalta pitäisi arvioida ja mahdollisesti tarkistaa myös nykyisiä alue- ja paikallistaso-organisaatorakenteita. On ilmeistä, että varsinkin paikallistasolla esiintyy voimavarojen epätarkoituksenmukaista käyttöä ja että yhdistämällä pienseuroja perustehtävien suunnassa kyettäisiin nykyistä paremmin käyttämään hyväksi koulutettua työvoimaa, vähentämään hallinnointia ja tehostamaan seuratoimintaa.

Vastaavaan uudelleenjärjestelyyn, uudenlaiseen työnjakoon ja yhteistyökumppanuuteen olisi aihetta myös julkisen hallinnon alalla,

jotta eri ministeriöiden toimialat ja asiantuntemus voisivat nykyistä paremmin tukea liikuntakulttuurimme ja sen eriytyvien tehtävälajien kehitystä. Mutta tämä on helpommin sanottu kuin tehty. Ajatusleikkinä tällainen hallintoratkaisu voisi lähentyä seuraavanlaista mallia:

LIIKUNTA JA URHEILU VALTIONHALLINNOSSA

Liikunnan ja urheilun toimiala	Hallinnonala
Koulu- ja opiskelijaliikunta	Opetusministeriö
Nuorisoliikunta ja -urheilu	Opetusministeriö
Kansallinen kilpaurheilu	Opetusministeriö
Kansainvälinen edustusurheilu	Opetusministeriö + Ulkoasiainministeriö
Kunto-, terveys- ja erityisliikunta	OPM + Sosiaali- ja terveysministeriö
Liigajääkiekko (ammattuurheilu)	Työ- ja elinkeinoministeriö
Sotilasurheilu (ampumaurheilu ja budolajit)	Puolustusministeriö
Moottoriurheilu	Liikenne- ja viestintäministeriö
Ravi- ja ratsastusurheilu	Maatalousministeriö
Purjehdus	Merenkulkulaitos
Ulkoilu ja retkeily	Ympäristöministeriö

Liikunnan ja urheilun toimintakenttä on ollut avoin kaikille yrittäjille ja temppeujen keksijöille. *“Annetaan kaikkien ruusujen kukkia”* –periaatteen pohjalta on kehittynyt nykyinen moniarvoinen ja moni-ilmeinen liikunta- ja urheilukulttuuri, supermarketti, joka tarjoaa jokaiselle jotain. Tämän monipuolisen tarjonnan ansiosta uudet väestöryhmätkin ovat löytäneet liikunnan ja ryhtyneet sen harrastajiksi. Samanaikaisesti lääketieteellinen tutkimus on tuottanut lisääntyviä todisteita liikunnan merkityksestä toimintakykyisyyden ja hyvinvoinnin tärkeänä edellytyksenä elämänkaaren kaikissa

vaiheissa. Näin ollen on ollut varsin perusteltua, että opetusministeriön rinnalla myös sosiaali- ja terveysministeriö on entistä voimakkaammin tukemassa kunto- ja terveysliikunnan “kunnossa kaiken ikää” pyrkimyksiä.

Erityisen positiivista viimeaikaisessa kehityksessä on ollut ikään-tyvän väestöosana voimakkaasti lisääntynyt kunto- ja terveysliikunnan harrastus, mikä on myöhentänyt monien osalta ennenaikaista laitoshoittoa siirtymistä, rikastuttanut elämää ja tuonut siihen liikuntakyvyn säilymisen myötä toiminnan vapausasteita. Kaikki tämä on samalla merkinnyt huomattavaa säästöä yhteiskunnan sosiaalihuollon menoissa.

Vastaava positiivinen kehitys on tapahtunut vammaisryhmien kohdalla. Erilaisten vammaisryhmien edellytyksiin ja tarpeisiin kehitetty erityisliikunta on avannut näille ryhmille liikunnan elämysrikkautta tarjoen samalla heille vertaiskontakteja ja liikunnallista kuntoutusta fyysisen ja psyykkisen toimintakyvyn ylläpitämiseksi. Sivustatarkkailijasta näyttää, että juuri vammaiset tuntuvat saavan liikunnastaan jopa tavallista enemmän ponnistamisen riemua ja mielihyvää! Siksi on toivottavaa, että laajenevaa julkisuutta havitteleva vammaisten huippu-urheilu paralympialaisineen ei syrjäytä toiminnan painopistesuuntaa, joka on ja jonka pitääkin olla suurten vammaisryhmien kunto- ja terveysliikunnassa! Käsitykseni mukaan varsinainen huippu-urheilu on alunperinkin tarkoitettu aina olympiakisoja myöten ei-vammaisille ja parhaassa tulokunnossa oleville urheilijavalioille. Minkä tahansa liikuntarajoitteen ryhmän huippu-urheilu, oli sitten kysymys ikäveteraaneista, vammaisista, ylipainoisista yms., kantaa jonkinlaista jäljittelyn ja epäluontevuuden leimaa eikä sellaisena pysty herättämään laajaa kiinnostusta, saati katsomoyleisön suosiota. Peräti vahingollista olisi, jos vammaisten huippu-urheilu mediatapahtumineen alkaisi verottaa erityisryhmien yleistä liikuntaharrastusta. Silloin tehtäisiin karhunpalvelus tärkeälle asialle. Näin on tapahtunut jo aikaisemmin maamme urheiluhistoriassa, jossa huippu-urheilun menestys ja

sen myötä kilpaurheilun hegemonia aiheutti pitkäaikaisen viiveen koko kansan kunto- ja terveysliikunnan ja samalla myös erityisliikunnan kehittämiseksi. Tätä virhettä ei pidä toistaa vammaisliikunnan tärkeällä alueella, vaikka juuri nyt paralympialaisilla onkin sosiaalinen tilauksensa median etsiessä uusia kohteita huippu-urheilun hiipuville sankarikertomuksille. Pekka Aaltonen kiteytti kolumnissaan kantansa selkeästi: *Tavallinen vammaisurheilu on arvokasta ihmisen toimintakyvyn ylläpitäjänä. Huippu-urheilu ei sitä ole vammaisille eikä terveille (HS 4.9.05).*

LIIKUNTAKULTTUURIN RIKKAUS

1. Lajien synty ja diversiteetti

Suuren luonnontieteilijän Charles Darwinin syntymästä on tullut kuluneeksi 200 vuotta ja hänen evoluutiota ja luonnon diversiteettiä, monimuotoisuutta, käsittelevä teoksena *Lajien synty* on ollut kansainvälisen huomion ja arvostuksen kohteena. Mutta ei vain biologisessa luonnossa, vaan myös ihmisen luomassa kulttuurissa tapahtuu evoluutiota ja diversiteetin lisääntymistä. Tämä prosessi on ollut erityisen selvästi havattavissa mm. liikuntakulttuurimme sotien jälkeisessä kehityksessä. Kun alan kansallinen mahtijärjestö SVUL kokosi vielä 1950-luvun alussa siipiensä suojaan kaikki kansallisesti merkittävät lajiliitot, Suomen Palloliittoa ja Suomen Latua lukuunottamatta, näitä oli yhteensä vain 15. Tilanne lajiohjelman osalta oli samansuuntainen myös silloisessa TUL:ssa. Kuka olisi pystynyt tuolloin ennakoimaan nykytilannetta: SLU:n lajiliittojen määrä on moninkertainen ja niiden ohjelmaan kuuluu lähemmäs 100 laji! Ja uusia lajeja sikiää jatkuvasti etsien elintilaa, julkisuutta ja - yhteiskunnan tukea.

Kun biologinen evoluutio selittyy ympäristön ja geeniperimän vuorovaikutuksesta liikuntakulttuurimme evoluutio ankkuroitunee lähinnä ympäristömuutoksiin. Nykyaikainen urheilukulttuuri lajiohjelmineen on etenkin länsimaissa ollut varsin tiukasti sidoksissa kansainväliseen urheiluun ja eritoten olympialiikkeen lajiohjelmaan. Elämänolosuhteiden muuttuessa liikunnan tehtäväalue on kuitenkin laajentunut ja monipuolistunut ja samalla vapautunut perinteisistä sidonnaisuuksistaan. Tätä vapausasteiden lisääntymistä onkin käytetty hyväksi. Uusien lajien synnylle ei olekaan enää muuta estettä kuin ihmisen mielikuvituksen ja kekseliäisyyden rajat. Kaiken liikunnan ja urheilemisen peruselementti "*liike*" on yhtä rikas mahdollisuuksiltaan kuin sävel, sana tai väri taiteen peruselementteinä. Ja mikä diversiteetti eri taiteenaloilla kukoistaa-kaan tänään!

Mutta hyvään vauhtiin, osin jo vauhtisokeuteenkin on liikuntakulttuurinkin divesiteetin kasvussa päästy. Monet uudet haasteet ovat tämän kehityksen taustalla vaikuttamassa. Tällaisia haasteita uusien lajien "synnylle" ja tietoiselle synnyttämiselle ovat lähinnä 1) vaihtelevat luonnonolosuhteet, 2) rakennettu ympäristötila, 3) ihmisten erilaiset liikuntaedellytykset ja tarpeet sekä 4) erilaiset välinekeksinnöt.

Vuodenaikojen vaihtelu erilaisine säätiloineen on syy-yhteydessä siihen, että liikuntamuodot ja lajit ovat erilaistuneet vaihtuvien säätilojen mukaisesti. Erityisesti kansainvälisen kilpaurheilun kannalta säätilojen maantieteellinen vaihtelu on merkittävä tekijä lajiharrastuksen levinneisyyteen. Koska kesäolosuhteet - laajempina tai suppeampina - vallitsevat lähes kaikkialla monien kesälajien harrastaminen on vastaavasti globalistunut. Olosuhteista riippuen talvilajien levinneisyys on suhteellisen rajoittunut. On myös huomattava, että myös väestön jakaantuminen, väestötiheys, noudattaa *Telluksellamme* vastaavaa ilmastollisten olosuhteiden vaihtelua.

Talvilajien harrastuspohjan suhteellisesta rajoittuneesta johtuen suoritusten vaatimustasoa nostava kilpailun paine ei näissä lajeissa ole yhtä kova kuin suosituissa kesälajeissa ja tästä syystä urheilijamme yltyvät pienissä talvilajeissa useammin arvokisamenestykseen kuin suurissa kesälajeissa.

Vuodenaikojen säävaihtelu voi myös tarjota erilaisia haasteita liikunnan harjoittamiselle samassa maantieteellisessä ympäristössä. Talvella järven jäällä kelkkaillaan, luistellaan, purjeliitoillaan jne., kun taas kesällä samassa ympäristötilassa uidaan, surffaillaan, melotaan ja purjehditaan. Yleisemminkin on todettava, että maantieteellisen ympäristön vaihtelu on omiaan edistämään liikuntakulttuurin diversiteettiä ympäristöehtojen mukaisesti. Vastaavasti on havaittavissa, että ympäristöolojen vähäinen vaihtelu ja kansallisen liikuntakulttuurin lajivähäisyys, monotyypisyys, käyvät usein yksiin.

Meillä Suomessa ympäristöolosuhteissa on runsaasti vaihtelua, mikä osaltaan selittää liikuntakulttuurimme diversiteettiä. Ympäristöömme sisältyy kuitenkin paljon myös vielä käyttämätöntä potentiaalia. Tähän kiinnitti huomiota saksalainen filosofian professori ja soudun kultamitalimies Hans Lenk vieraillessaan v. 1970 Jyväskylän yliopistossa ja matkahavaintonaan ihmetellen vesistöjemme vähäistä urheilullista käyttöä: "Jos meillä olisi moiset vesistöt niillä liikkuisi joukottain meloimia, soutajia, surffaajia ja purjehti-joita."Kyllä vesillämme liikutaan, mutta pääasiassa moottorin voimin!

Edelleen merkittävänä ympäristötekijänä lajien synnylle on myös *erilaisten luonnonvoimien* tarjoama haaste. Näitä ovat mm. *tuuli-voima* - purjehdus, surffaus, purjeliito jne - *merenkäynti ja kosket* - surffiurheilu, koskenlasku, koskipujottelu - *painovoima* - alppilajit, mäkihyppy, freestyle jne.

Rakennettu ympäristö tarjoaa niinikään virikkeen ja mahdollisuuden uusien liikuntalajien kehitykselle ja kehittämiselle. Tältä pohjalta ovat syntyneet mm. *squash, lacross, half-pipe* -lajit. Rakennetut, säävaihdelusta riippumattomat sisätilat ovat edistäneet monien lajien levinneisyyttä ja suosiota. Näihin keinotekoiisiin ympäristörakenteisiin, jotka osaltaan mahdollistavat liikunnan diversiteettiä, on luettava myös taitovoimistelussa käytetyt erilaiset telineet. Oman lukunsa urbaanin ympäristön ja liikunnan suhteesta muodostaa kuitenkin *parcour* -laji, jossa rakennettu ympäristö sellaisenaan tarjoaa liikunnallisen haasteen ja näytönpaikan.

Rakennetun ympäristön merkitys kuntoliikunnan laajenemiselle näkyy erityisen selvästi *kevyen liikenneverkon* käytössä. Jalankulkijoiden ja sauvakävelijöitten rinnalle ovat tulleet hölkkääjät, skeittaajat, rullaluistelijat ja pyöräilijät. Siten tämäkin ympäristö lisää omalta osaltaan liikunnan diversiteettiä.

Liikuntaedellytysten ja tarpeiden erilaisuus eri väestöryhmissä - sukupuoli, ikä, vammaisuus - on niinikään merkittävänä taustatekijänä edistämässä liikuntakulttuurin differentioitumista ja lajiohjelman monipuolistumista. Kun nuorisourheilun ja kilpaurheilun hegemonian aikakaudella lajiohjelma oli suhteellisen suppea kansainvälisine standardilajeineen tänään liikuntajärjestöjen ja kuntien lajitarjonta pyrkii supermarkettien tavoin vastaamaan koko väestön ja sen eri ryhmien kasvavaan ja erilaistuvaan kysyntään! Mutta lisääntyvästä tarjonnasta huolimatta monet haasteet eri väestöryhmien edellytyksiä ja tarpeita vastaavan ohjelmatarjonnan ja liikuntapalvelujen kehittämiseksi ovat edelleen ajankohtaisia (ks. OPM:n muistio 2008:14).

Erialaisten välineiden avulla ja myötävaikutuksella on syntynyt monia uusia liikuntalajeja. Pallon käsittelyyn perustuvat pallopelit ja rata- ja kenttäurheilun heittolajit ovat tästä esimerkkeinä. Uusia lajeja syntyy jatkuvasti uusien välineitten varassa. Tällaisia lajeja ovat mm. naisten rytmillinen kilpavoimistelu, lumilautailu, skeitta-

us, sauvakävely jne. Tulevaisuudessa uusien lajien synty saattaakin perustua nykyistä enemmän juuri välinekeksintöihin.

On hämmästyttävää, miten monet suositut pelit ja urheilulajit perustuvat pallo-pelivälineen käyttöön. Pallon käsittely ja sen hallinta tarjoaa jatkuvia haasteita, mutta jättää myös sattumalle sijaa. Minkälaista jalkapalloa mahtaisi syntyä jos pelivälineenä olisi epäkesko pallo, joka olisi liikkeissään sattumanvaraisempi ja arvaamattomampi kuin nykyinen pallo?

2. Lajirunsaus: jokaiselle jotakin

Elämä nyky-yhteiskunnassa on kompleksisoitunut siinä määrin, että sen käsitteellinenkin hallinta on vaikeutunut. Taloudellinen lamatilanne on hyvä esimerkki todellisuudesta, joka kompleksisuudessaan jää helposti kaaosmaiseksi ja sellaisena vaikeasti hallittavaksi yhteiskunnalliseksi häiriötilaksi.

Jotain kaaosmaista tilaa muistuttaa myös liikuntakulttuurimme, jossa " kaikkien ruusujen annetaan kukkia" ja jossa "saappaanheitto", curlingin "kiven pyöritys" ja naisvoimistelu elävät rinta rinnan kilpaillen elintilasta. Lajien runsaus ja niiden erilaisuus synnyttävät kaaostilanteen, jota on enää vaikea käsitteellisesti hallita. Avuksi tarvittaisiin ainakin jokin luokitusjärjestelmä, *taksonomia*, joka jäsentäisi ja rajaisi tämän lajirunsauden. Alempana oleva luonnos tällaiseksi taksonomiaksi on laadittu eri lajien *toimintaid* *dean* eli liikunnallisen perustarkoituksen mukaan. Taksonomian pätevyys jää kuitenkin avoimeksi ja odottamaan mahdollisia tarkennuksia.

LAJIRYHMÄ, TOIMINTAIDEA JA LAJIESIMERKKEJÄ

Kuntoilulajit, Terveys- ja kuntoliikuntalajien avulla pyritään ylläpitämään ja vahvistamaan terveyttä, kuntoa ja toimintakykyisyyttä. *(kävely, hölkkä, uinti, pyöräily, kuntosali, voimistelu jne.)*

Retkeilylajit Retkeilylajien perustarkoituksena on liikkuminen luonnossa ja siihen liittyvä luontoharrastus *(luontoretkeily, retkimelonta, vaellus jne.)*

Pelilajit Pelilajien perusideana on pelivälineen hallinnassa osoitettu kilpailullinen paremmuus *(jalkapallo, koripallo, lentopallo, tennis, sulkapallo jne.)*

Ilmaisulajit Lajien perusideana on esteettinen ja harmoninen ilmaisu *(taitoluistelu, -uinti, tanssiurheilu jne.)*

Riskilajit Extreme-lajeissa liikutaan suorituskyvyn riskirajoilla ja tavoitellaan "rajaelämyksiä" (extreme) *(kiipeilylajit, maastopyöräily, syöksy- ja nopeuslasku jne.)*

Kamppailulajit Kamppailulajien tarkoituksena on kontaktikamppailu paremmuudesta mies/miestä tai nainen/naista vastaan *(budolajit, paini, nyrkkeily jne)*

Taitolajit Taitolajien perusidea on taidollisen virtuositeetin saavuttaminen ja demonstroiminen *(telinevoimistelu, uimahypyt, freestyle, half-pipe jne)*

Voimalajit Voimalajien perustarkoituksena on lihasvoiman kehittäminen ja demonstroiminen *(painonnosto, voimanno, bodaus jne.)*

Nopeuslajit Nopeuslajien perusideana on liikkeen nopeuden kehittäminen ja demonstroiminen (pikajuoksu, hiihtosprintti, uinnin sprinttilajit jne)

Kestävyyslajit Kestävyyslajien perusideana on kestävyuden testaus pitkäkestoisessa liikuntasuorituksessa (*pitkät juoksulajit, maastohiihto, maantiepyöräily jne.*)

Heittolajit Heittolajeissa pyritään liikesuorituksessa saamaan heittoväline mahdollisimman pitkälle (*keihään-, kiekon- ja moukarinheitto, kuulantyöntö jne*)

Hyppylajit Hyppylajien perusideana on hyppääminen mahdollisimman pitkälle tai korkealle (*korkeus-, pituus- ja seiväshyppy, mäkihyppy jne.*)

Kaikille edellä eritellyille toimintaideoille on tunnusomaista lihas-toimintaan perustuva liikuntasuoritus. Siten nämä liikuntamuodot ja -lajit edustavat nimenomaisesti *liikuntakulttuuria*. Sitä vastoin *urheilu* käsitteenä kattaa lisäksi toimintaideoita ja urheilusuorituksia, joissa urheilijan oma liikunta-aktiivisuus voi jäädä varsin vähäiseksi. Näitä urheilun piiriin luettuja lajiryhmiä ovat mm. seuraavat:

Tarkkuuslajit Tarkkuuslajien tarkoituksena on osoittaa silmän ja käden hienomotorisen suorituksen tarkkuutta (*ampumalajit, keilailu, curling, biljardipelit jne.*)

Purjehduslajit Purjehdusurheilun toimintaideana on osoittaa suorituspätevyyttä veneen/ lautan ja tuulten hallinnassa (*purjelautalajit, venepurjehdus jne.*)

Ajokkilajit Toimintaideana on osoittaa suorituspätevyyttä kelkan tai moottori- ja hevosajoneuvon hallinnassa (*kelkkailu, moottoriurheilu, raviurheilu, ratsastus jne.*)

Rajanveto liikuntakulttuurin ja näiden vähäliikunnallisten urheilulajien välillä on liukuva riippuen nimenomaan siitä, onko ko. suorituksessa urheilijan liikunta-aktiivisuus olennaista vai ei. Siten esimerkiksi ampumaurheilun tarkkuussuorituksissa liike/liikunta on pyrittävä eliminoimaan tarkan osuman saavuttamiseksi. On kuitenkin huomattava, että vakaan tarkkuuden saavuttamisen edellytyksenä on usein - pääsääntöisesti ? - harjoituksissa saatu hyvä ja kestävä lihaskunto. Purjelautailussa suorituksen hallinta voi vaatia purjehtijalta hyvinkin aktiivista ja voimakasta liikuntasuoritusta, kun taas venepurjehduksessa purjehtijan liikunta-aktiivisuus voi jäädä suhteellisen vähäiseksi.

Edellä esitetty taksonomian luonnos liikunta- ja urheilukulttuurin diversiteetin jäsentämiseksi erilaisten päätarkoitusten mukaan ei kuitenkaan merkitse sitä, etteikö lajeilla voisi olla muitakin liikunnallisia ulottuvuuksia päätarkoituksensa rinnalla. Hyvänä esimerkkinä tästä moni-ilmeisyydestä ovat palloilulajit. Kuntoilijakin kuntoilun tarkoituksessa voi valita reittinsä siten, että voi samalla nauttia luonnosta; taitolajiin viehtynyt tarvitsee myös lihasvoimaa suorituksensa perusteeksi jne.

3. Lajit ja suoritusvaatimukset

On selviö, että perustarkoitukseltaan erilaiset liikuntalajit aktivoivat myös ihmisen toimintapotentiaalia eri tavalla. Huippu-urheilijan ulkoinen olemus, *habitus*, voi jo paljastaa hänen erikoislajinsa. Tietyn urheilulajin suoritusvaatimusten tuntemus on myös tuloksellisen valmennuksen ehdoton perusedellytys. Liikuntalajien diversiteetti suoritusvaatimusten osalta on myötävaikuttanut siihen, että suoritusedellytyksiltään erilaiset ihmiset ja väestöryhmät voivat löytää lajitarjonnasta heille parhaiten soveltuvat lajit. Lajitarjonnan viimeaikainen kasvu on siten edistänyt osaltaan liikuntaosallistumisen laajenemista uusien väestöryhmien pariin.

Suoritusvaatimusten erilaisuutta esiintyy myös taksonomian lajiryhmien sisällä eli samaa perustarkoitusta edustavien lajien välillä. Tutkimustiedon hajanaisuudesta ja puutteistakin johtuen mielenkiintoinen kokonaiskuva ja vertailu liikuntalajien ja lajiryhmien suorituskomponenteista jää odottamaan selvitystään.

Liikuntalajien ja lajiryhmien suoritusvaatimukset painottuvat myös *harjoitustavan* mukaan eri tavalla. Jos harjoittaminen tapahtuu *kilpailullisessa* tarkoituksessa urheilija pyrkii *maksimoimaan* suorituskykynsä lajivaatimusten mukaisesti. Kaikkia lajeja ja lajiryhmiä voidaan harjoittaa kuitenkin myös *kuntoilun* tarkoituksessa, jolloin suoritusvaatimukset sopeutetaan pikemminkin kuntoilijan edellytysten ja tarpeiden mukaan.

4. Lajikulttuuri

Jokaisella liikuntalajilla on myös oma kehityshistoriansa ja lajikulttuurinsa slogaaneineen, normeineen, tapoineen, riittineen, legendoineen ja -piilorakenteineen. Lajien kehityshistoriaa lienee eniten tutkittu. Tutkimusten toimeksiantajana on ollut usein vastaava lajiliitto, jolloin tilaajan odotukset saattavat sävyttää tuloksia. Näin tapahtuessa lajin piilotason ilmiöt - terveysriskit, väärinkäytökset, talousongelmat yms. - eivät tule julkisuuteen. Urheilumme ja urheilulajien historia kirjoitetaakin yleensä urheilusankarien menestystarinaksi. Kuitenkin kilpaurheilussa menestyneiden taustalla on suurempi joukko niitä, jotka eivät pyrkimyksistään huolimatta ole yltäneet menestykseen. Lajihistorialla onkin sankaritarinoineen usein myös markkinointitehtävänsä.

Lajikulttuurin sosiologinen tutkimus oli vielä 1960-luvulla suhteellisen vähäistä. Tämän jouduin toteamaan vuonna 1966 Suomen Palloliiton silloisen puheenjohtajan Osmo P. Karttusen pyydettyä Jyväskylän uudelta "koulukunnalta" asiantuntijakirjoitusta jalkapallosta liiton 60-vuotisjuhlaulkaisuun. Asianosaisten puutteessa

jouduin "maallikkona" hoitamaan tehtävän. Tuloksena syntyi analyysi jalkapallosta erilaisten normijärjestelmien sääntelemänä sosiaalisena järjestelmänä ja instituutiona (Heinilä 1967 27-53). Lajikulttuuri yleensä ja lajikulttuurien vertailu erityisesti tarjoaa vielä tänäänkin tutkijoille haastavan työkentän.

Myöhemminkin ja niinkään ko. lajiliittojen toimeksiannosta olen tehnyt eksploratiivista sosiologista tutkimusta mäkihypystä (Heinilä 2001, 162-168) ja koripallosta (Heinilä 1986, Koski-Heinilä 1986). Tutkiskeluni kohteena on ollut myös jääkiekko (Heinilä 1998, 4-9) ja lajikulttuuri yleisesti (Heinilä 1995, 99-109).

5. Liikuntakulttuurin diversiteetti haasteena

Luonnon diversiteetti on sen ekojärjestelmän säilymisen takeena. Liikuntakulttuurin lajirikkaudella on sekä haittansa että etunsa. Etuna on pidettävä sitä, että lajien runsaus ja erilaiset tarkoitukset antavat erilaisille väestöryhmille hyvät mahdollisuudet osallistua liikunnan harjoittamiseen eri vuodenaikoina ja myös erilaisissa ympäristöolosuhteissa.

Mutta lajirunsaudella on myös haittansa ja varjopuolensa. Lajirunsaus välineineen, varusteineen, harjoitustiloineen, matkoineen, ohjaajineen yms. on omiaan kuluttamaan ei vain yksityisten osallistujien, vaan myös yhteiskunnan voimavaroja sekä mahdollisesti kuormittamaan luontoa. Kotitalouksien käyttämä rahamäärä liikunta- ja urheilumenoihin (mm. liikuntavälineet ja -varusteet) oli kuitenkin Timo Ala-Vähälän selvityksen mukaan v. 2005 selkeästi suurempi kuin julkisen sektorin tuki (OPM:n muistio 2008: 14, s. 52-53).

Lajirunsaus voi aiheuttaa myös liikuntapaikkarakentamisesta vastaaville viranomaisille kohtuuttomia paineita lajeja edustavien etu-

ryhmien taholta. Monet uudet talvilajit edellyttävät luonnon ja laskettelurinteiden rajua uusmuokkausta, mikä on omiaan synnyttämään eturistiriitoja luonnonsuojelijoiden ja ympäristöviranomaisten välillä. Kesän alastomat laskettelurinteet hissilaitteineen kertovat korutonta kieltään talvisen liikuntailoittelun luontokustannuksista.

Lajirunsaus voi olla ongelma myös kestävän kehityksen näkökulmasta. Monilla lajeilla on ekologinen hintansa tai hiilijalanjälkensä, joka näkyy yhteiskunnan hiilidioksidipäästöissä ja energiataloudessa. Perinteisesti urheilun maailma on toiminut itseriitoisesti ja autonomisesta ikäänkuin valtio valtiossa. Nyky-yhteiskunnassa kuitenkin liikunnassa ja urheilussa entistä selvemmin tiedostetaan myös toiminnan yhteiskunnalliset rajaehdot ja kestävän kehityksen vaatimukset. Tästä ovat osoituksena mm. SLU:n eettiset säännöt ja OPM:n toimeksiannosta laaditut alan kehittämisohjelmat (ks. s. 173). Niinpä liikuntapaikkarakentamisessa kiinnitetään huomiota kestävän kehityksen periaatteiden näkökohtiin ja samalla lähiliikuntapaikkojen kehittämiseen, energian vähäkäyttöisyyteen ja luontoa säästäviin ratkaisuihin (Valtion liikuntaneuvosto 30.5.2005).

Lajirunsaus on merkinnyt myös alan hallinnon ja hallintobyrokratian merkittävää kasvua. Seuratoiminta toteutuu pääosaltaan vapaaehtoisen kansalaisaktiivisuuden varassa. Yhdistys- ja järjestökentän nykyinen pirstoutuneisuus ja spesialisoituminen on varsin rajallisen toimintapotentialin kannalta pulmallista. Lajiohjelmaltaan monipuolisemmat *yleisseurat* pystyvätkin *erikoisseuroja* tehokkaammin ylläpitämään toiminnan jatkuvuutta ja rekrytoimaan laajapohjaisen jäsenistön erilaiseen liikunta- ja urheiluosallistumiseen. On myös ilmeistä, että suurille yleisseuroille osoitetut tukitoimenpiteet - mm. seuratoimitsijoiden koulutus, kuntien ja valtion tuki jne. - ovat paremmin perusteltuja kuin pienseuroille osoitetut.

Vapaan maamme liikuntakulttuurissa yrittäjyyttä ei ole rajoitettu, vaan annettu kaikkien ruusun kukkia. Sen tuloksena meillä on lajirunsaus ja lisääntyvä voimavarojen tarve ja resurssiongelmia. Vapaassa maassa kansalaisille on vapaus valita myös liikuntalajinsa olipa se sitten "saappaanheitto" tai "kolopallon" lyöminen golfkentällä. Mutta tämä vapaus ei kuitenkaan voi tarkoittaa sitä, että yhteiskunnan pitäisi olla tukemassa kaikkea näitä lajivalintoja tukitoimenpiteillään. Yleinen etu, kestävän kehityksen periaatteet ja kansamme hyvinvoinnin turvaaminen säätelevät kaikkia yhteiskunnan tukitoimenpiteitä ja siten myös liikuntakulttuurimme kehittämistä. Tältä pohjalta myös nykyistä lajirunsausta tulisi seuloa kansallista liikuntaohjelmaa varten ja tukitoimenpiteiden yhteiskunnallisen kustannus/hyöty-suhteen parantamiseksi..

MONET HAASTEET ODOTTAVAT

Liikuntakulttuurimme kehittäminen on monien haasteiden edessä. Siksi voin päättää esitykseni samaan tapaan kuin III liikuntapoliittisilla päivillä v. 1983:

“Liikuntakulttuurin kehittämisen johtajatuksena ja sen lopullisena koetinkivenä on suomalaisen ihmisen ja yhteiskunnan paras. Tehtävähaasteena tämä merkitsee yhteiskunnan liikuntapalvelujen monipuolistamista sellaisella tavalla, että ne tavoittavat nykyistä paremmin suomalaisen ihmisen “ikään, säätyyn, sukupuolen, varallisuuteen ja kotipaikkaan” katsomatta, ihmisen itsensä asettamin ehdoin”

Suomalaisen urheiluelämän terävä tarkkailija professori Paavo Seppänen arvioi kriittisesti liikuntakulttuurimme tilaa samoilla neuvottelupäivillä v. 1983 ja lopetti esityksensä kysymykseen: *Tarvitaanko urheiluun uskonpuhdistusta?* Seppäsen kysymykseen on sopivaa lopettaa tämäkin pohdiskelu liikuntakulttuurimme tilasta ja sen kestävän kehityksen haasteista (Seppänen, 1984, 29-30):

“Ainakaan kokonaan ei voi välttyä siltä vaikutelmalta, että luodusta järjestelmästä on tulossa - ellei ole jo tullut - enemmän herra kuin palvelija. Se on monilta osiltaan ihmisestä etäännytynyt luomus, joka itse-tarkoituksena ja paljolti itsemme yläpuolella olevana voimana säätelee sekä sitä, mitä pidetään oikeana urheiluna ja liikuntana että sitä, mitä sen varjolla tehdään.

Kun tähän kaikkeen sisältyy huolestuttavan paljon myös sellaista, joka terveen järjen mukaan on liikunnan ja urheilun etiikan näkökulmasta arveluttavaa, joskus suorastaan mieletöntä, on aiheellista kysyä, miten paljon liikuntakulttuuria viljeltäessä kasvatetaan rikkaruohoja varsinaisten viljeltävien sijasta ja miten lähellä on se riski, että koko viljelmä tulee tukahtumaan siinä rehottaviin rikkaruohoihin.”

Professori Seppäsen varoittavat sanat ovat nykypäivän huippu-urheilun osalta vielä tänäänkin paikallaan, vaikka viimeaikaiseen kehitykseen erityisesti julkisella sektorilla on sisältynyt joukko myönteisiä uudelleenarviointeja ja hyvin perusteltuja painopisteiden muutoksia.

LÄHDEKIRJALLISUUS

- Alland, Alexander Jr., *The human Imperative*, New York, 1972
- Alén, Markku & Rahkila, Paavo. Doping biolääketieteen kannalta. *Liikunta ja tiede* n:o 6, 1989, ss. 4-12
- Arponen, Antti O. & Pekkanen, Olli (toim.). *Urheilun tulevaisuus*. Helsinki: Valtion Painatuskeskus 1985
- Digel, Helmut, *Sport in a Changing Society - Sociological Essays*. Darmstadt 1992
- Digel, Helmut. Kalevi Heinilä: Centennial International Sport in Critical Focus, *Sportwissenschaft* 2/ 2006, ss. 210-214
- Galtung, J. Sport and International Understanding: Sport as a Carrier of Deep Culture and Structure. Ilmarinen, Maaret (ed.) *Sport and International Understanding*. Berlin: Springer - Verlag 1984, p. 12-19
- Goodhart, Philip & Chataway, Christopher, *War Without Weapons*. London: W.H.Allen, 1968
- Heinilä, Kalevi. Kehityksen myötäilemisestä suunnitelmalliseen urheilupolitiikkaan. *Helsingin Sanomat* 75 vuotta. Pitäjänmäki, ss. 193-199
- Sovinnaisviisaus ja jäykät uskomukset. *Stadion* n:o 1, 1965, ss. 12-16
- Kuntoliikunta - "Ottopojasta itselliseksi". *Stadion* n:o 4B, 1967, ss. 25-31
- Urheilu - ihminen - yhteiskunta. Jyväskylä: Gummerus, 1974
- Liikuntakulttuurimme haasteet. Warsell, L. & Pekkala, P. (toim.), *Liikuntakulttuuri tänään ja huomenna*.Lappeenranta, 1984, ss. 142-166
- Liikuntaseura sosiaalisena organisaationa. Jyväskylän yliopisto. *Liikuntasuunnitelun laitoksen tutkimuksia* n:o 38, 1986
- Urheilun sääätely ja reilu peli. *Liikunta ja tiede* n:o 5, ss. 228-229, 1988
- Lajirunsaus ongelmana maamme liikuntakulttuurissa. *Liikunta ja tiede* n:o 1, 1994, ss. 43-45

Sport Disciplines in the Light of the Sociological Imagination. Bette K.H. & Rutten A. (eds.). International Sociology of Sport: Contemporary Issues. Stuttgart: Naglschmid, 1995, p. 99-109.

Liikuntalajien yhteiskunnalliset perusteet. Liikunta ja tiede n:3, 1998, ss. 4-9

Terve sielu terveessä ruumiissa? Jyväskylä: Kopijyvä, 2001

Läksyjä ja läksytyksiä murrosajan urheilusta ja yliopistosta. Jyväskylä: Kopijyvä, 2001

Centennial International Sport in Criticaö Focus. Jyväskylä: Minerva, 2004

Elämää vastavirtaan, Helsinki, 2009

Heinilä, Kalevi & Vuolle, Pauli. Huippu-urheilijan elämänura I. University of Jyväskylä. Dept. of Physical Education. Report no 1, 1970

Helanko, Rafael. Turun poikasakit. Turun yliopiston julkaisuja, 1953

Helanko, Rafael. Eräistä varttuneen nuorison käyttäytymismuodoista Turussa 1960-luvulla. Turun yliopiston sosiologian laitos. Tutkimuksia n:o 26, 1969

Hollmann, W. Risk Factors in the Development of Performance Sports. The World of Sports Medicin. Official FIMS Publication, 1986, pp. 3-7

Huizinga, Johan. Homo Ludens. Amsterdam: Pantheon, 1939

Huippu-urheilutyöryhmän muistio. Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2004:22

Ilaskivi, Raimo. Turmelevatko talousskandaalit elinkeinoelämän moraalikuvan? Kanava n:o 7, ss. 426-439, 2004

Jukola, Martti. Huippu-urheilun historia. Porvoo: WSOY, 1939

Kallinen, Yrjö. Kilpailusta voimistelussa ja urheilussa. Kouluvoimistelu ja -urheilu n:o 3, ss. 21-23, 1961

Kallinen Yrjö. Elämmekö unessa. Helsinki: Tammi, 1971

Kalliomäki, Antti. Suomi voittaa - urheilijat häviävät. Pyykkönen, Teijo (toim.), Urheilun kansallinen merkitys. Liikuntatieteen päivät 1987. LTS:n moniste n:o 10, 1987

- Kiviaho, Pekka. Sport Organizations and the Structure of Society, 1973
- Koivusalo, Salla & Heinonen, Ulla. Eco-Efficient Major Event Manual. Helsinki: Multiprint, 2006
- Kopra, Sari. Mäntyranan tahrasta Lahden skandaaliin. LTS Impulssi XXIII. Helsinki, 2004
- Koski, Pasi. Liikuntaseura toimintaympäristössään. Jyväskylä: Jyväskylä University Printing House, 1994
- Koski, Pasi. Liikunta- ja urheiluseurat muutoksessa. SLU-julkaisusarja 7/09
- Koski, Pasi & Heikkala, Juha. Suomalaisten liikuntaorganisaatioiden muutos - Lajiliitot professionalistumisen prosessissa. Jyväskylän yliopisto: Liikunnan sosiaalitieteiden laitos. Tutkimuksia n:o 63, 1998
- Krech, D. & Crutchfield, R.S. Theory and Problems of Social Psychology. New York: McGraw-Hill Book, 1948
- Kuusi, Matti. Liikunnassa luovuus valloilleen. Latu ja polku n:o 1, 1984, ss. 4-6
- Laakso, Lauri. Lapsuuden ja nuoruuden kasvuympäristö aikuisiän liikintaharrastusten selittäjänä: Retrospektiivinen tutkimus. Jyväskylä: University of Jyväskylä. Studies in Sport, Physical Education and Healthno 14, 1981
- Lagerspetz, Kirsti. Aggressio ja sen tutkimus. Helsinki: Tammi, 1977
- Lenk, Hans. Humanity. IOC Bulletin no 4, pp. 1-3, 1981
- Levälahti, K.E. Levä jatkaa urheilusta, Arvi A. Karisto, 1951
- Meadows D. ym. Kasvun rajat. Helsinki: Tammi, 1972
- Nurmela, Kari A. Mutta oikotietä ei saa kulkea. Liikunta ja tiede n:o 6, 1993, ss. 34-35
- Ollila, Maija-Riitta. Moraalin tuolla puolen. Porvoo: WSOY, 1997
- Orlick, Terry. Winning through Cooperation. Washington: Acropolis Books, 1978
- Parikka, Jari. Uudet lajit - uudet vammat. Liikunta ja tiede n:o 5, 2005, ss. 23-24
- Parsons, Talcott. Economy and Society. London, 1956

- Perko, Touko. Suomalainen urheilulehdistö. Aikakauslehdistön historia. Erikoisaikakauslehdet, Tommila, Päiviö (toim.). Jyväskylä: Gummerus, ss. 217-262, 1991
- Pyykkönen, Tero. Kansallinen liikuntaohjelma - taustaselvitys 30.4.2006, Liikuntatieteellinen Seura.
- Pilz, Gunter. Attitudes toward different forms of aggressive and violent behavior in competitive sport: two empirical studies. *Journal of Sport Behavior* vol. 2, no 1, pp. 3-26, 1979
- Pursiainen, Terho. Vihreä oikeudenmukaisuus. Helsinki: Kirjapaja Oy, 1999
- Pyykkönen, Teijo (toim.). Urheilun kansallinen merkitys. Liikuntatieteen päivät 1987. LTS:n moniste n:o 10, 1987
- Seppälä, Timo & Karila, Tuomo, Uhkapeliä terveydellä. *Liikunta ja tiede* n:o 6, 1996, ss. 6-15
- Seppänen, Paavo. Syytettynä Suomen urheilu. *Suomen Kuvalehti* n:o 3, ss. 60-63, 1983
- Seppänen, Paavo. Suomalainen liikuntakulttuuri - mihin on tultu? Warsell, L. & Pekkala, P. (toim.) *Liikuntakulttuuri tänään ja huomenna*. Lappeenranta. 1984, ss. 14-31
- Toukoma, P. Arvomaailman kehitys kouluiässä. Tampere: Acta Universitatis Tamperensis A 17, 1967
- Tumin, Melvin. Business as a Social System. *Behavioral Science*, vol. 9, no 2, 1964
- Weber, Romana. Protection of Children in Competitive Sport. *International Review for the Sociology of Sport* vol. 44, no 1, pp. 55-69, 2009
- Wiio, Osmo. Urheilun asema joukkoviestinnässä. Ks. Pyykkönen, Teijo, ss. 42-45, 1987
- Vuolle, Pauli. Suomalaisen huippu-urheilijan elämänura. Jyväskylä: The Research Institute of Physical Culture and Health. Report no 17, 1977
- Väyrynen, Raimo. Urheilu, valtio ja kansainvälinen järjestys. Ks. Pyykkänen, Teijo, ss. 2-8, 1987